Roma Tarihi

Titus Livius

II

İLYA	**MİTOLOJİ TARİH DİZİSİ- 35**
Adı	**Roma Tarihi -II-**
Yazarı	**Titus Livius**
Orjinal Adı	History of Rome
Çeviren	Uğur Yılmaz
Yayın No	256

ISBN	978-605-4473-28-1
Baskı	Birinci Baskı, Ağustos - İZMİR
Basıldığı Yer	İlya İzmir Yayınevi Matbaası
Adres:	İLYA İZMİR BASIM YAYIN MEDYA YAPIM DAĞ. PAZ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ. R.Tulga Cad. No: 11 Çamdibi/İZMİR Tel-Pbx: (0232) 462 75 86 - Fax: (0232) 462 32 19 ilyayayinevi@gmail.com **www.ilyayayinevi.com.tr**

ROMA TARİHİ

II. CİLT

Titus Livius

Çeviren: Uğur Yılmaz

MİTOLOJİ TARİH DİZİSİ

"...tarihi bilginin başlıca sağlıklı ve yararlı sonucu şudur ki; her türlü davranışın örnekleri aslında olduğu gibi, açıkça insanın gözleri önündedir; oradan kendin ve devletin için izinden gideceğin örnekleri seçebilir ve kötü başlayıp kötü bitmiş şeylerden kaçınabilirsin..."

Titus Livius

M.Ö. 59 ile M.S. 17 yılları arasında yaşamış İngilizce'de Livy adıyla tanınan tarihçi, yazar. Yazarın günümüze kalan tek eseri "Roma Tarihi"dir. Yazar, bu eseriyle Roma'nın kuruluşundan, Roma kurulduktan yedi yüzyıl sonrasına kadar ilk kez yazılı olarak bahseden tarihçi olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca bu eseri kendi çağında da klasik olarak değer görmüş ve 18. yüzyıla kadar tarih yazım tekniği diğer yazarlar üzerinde etkili olmuştur.

İÇİNDEKİLER

4. KİTAP

ROMA CUMHURİYETİ'NİN SON YILLARI

5. KİTAP

TIBERIUS'TAN ANTONINES'E KADAR HÜKÜMDARLIK

6. KİTAP

ANTONİNE İMPARATORLUĞU - ÇÖKÜŞ

7. KİTAP

4. KİTAP
ROMA CUMHURİYETİNİN SON YILLARI

BİRİNCİ BÖLÜM
İLK ÜÇ KİŞİLİK YÖNETİMDEN FARSALUS SAVAŞINA KADAR

Ulusal çözünme ve yıkılışın belirtileri genelde aynıdır. Ahlaki bozulma ve sosyal eşitsizlikler, gelişim sözlerinin bir hırs aracı olarak kamu düzeninin sınırlarından kurtulmaya ve alçak isteklerden sıyrılma umudundan başka bir şey temsil etmeyen çoğunluğa kulak verme noktasına gelince şiddet içeren değişiklikler kaçınılmaz olur, devrim ümitsiz bir hale gelir. O zaman en büyük ün ancak iki şekilde elde edilebilir. Büyüklük kazanmak için her şüpheyle meydan okuyarak ya da erdemi korumak için dünyevi her amacı küçük görerek. O zamanlarda iyi veya kötü için güçlü karakterde olmak gerekiyordu. Bir Ciccro veya Pompey'in zekasını ortaya çıkan krizler zorlardı. Sezar'ın egemenliği veya Cato'nun ölümü o tür dönemlerde kararlaştırılmış ve şiddetli durumların alternatifleriydi. Sezar'ın uğurlu hırsı ve Cato'nun talihsiz vatanseverliği hala bu isimlerle beraber anılan olgulardandır. Fakat bu sessiz zevk, birinde ne kadar fazlaysa diğerinde o denli azdı. Eğer esas başarı iyi yönetilen bir gayretin sınanması olsaydı, bir gaspçının tahtının basamaklarında nasıl öldürdüğünü anlamak zor olurdu. Ve bitmeyen görevini çatışan grupların paramparça

etmesine bırakması kariyerini fethedilemez iradesini sonuna kadar uygulayan ve Roma çözünmesinin son örneğini veren vatanseverden daha muzaffer bir şekilde sonlandırmış olduğunu düşündürebilirdi.

Olayların gidişatını özetleyeceğimiz zamanın bir noktasında, Catilina komplosunun Cicero'nun gücüyle yenilgiye uğraması yönetimine tehlikeli ve hiddet uyandırıcı bir şöhret katmış ve senatoya istikrar görüntüsü vermişti. Fakat kısa süre içinde çok rahat bir sınıfa ne kadar az güvenilebileceği ortaya çıktı. Cicero, "Eğer cumhuriyet yok olursa, onlar balık yetiştirme havuzlarını koruyabilirler," demişti. Cicero'nun kendi tarafını kurtarmak için büyük bir bedel ödeyebileceği anlaşılabilir. Bu tür durumlarda prensipsiz avam liderlerinin gerekli bir şiddet hareketini nedensiz ve zorba bir katliam olarak göstermek için bir bahane bulmaları ahlaki olarak olağandır. Her ne kadar adaletli bir şekilde çaba gösterilmiş olsa da, anlık bir güç zaferinin, anlık bir panik yaratmaktan başka bir sonucu olamaz. Böyle bir zaferden sonraki gün taraflar bu zaferin yaratıcılarını karalamaya giriştiler. Kör nüfusun öfkesini kızıştıran sefil kişiler, ülkelerinin tüm dostlarını etraflarına toplayan devlet adamlarının çabalarını etkisiz hale getirmeyi başardılar.

En temel sıraya güç veren şey yüksek makamlardaki bencilliktir. Senatonun muzaffer davasına ihanet edenler ileri gelen senatörlerdi. Pompey, Asya'dan döndüğünde olağanüstü zaferinin ortasında artık tek ve karşı gelinmeyen bir itibara sahip olamayacağı bir yere döndüğünü hissetmişti. Doğu bölgesinde almış olduğu önlemleri ve tüm işlemleri senatodan isteyen onaylama sürecinde birçok zorluk çıkarıldı. Fethedilmiş bir bölgede yapılan tüm düzenlemelerin bu komisyonun resmi bir onayını alması zorunluydu. Fakat onay verilmedi çünkü konsüllerden biri olan Metellus, onun can düşmanıydı. Pompey onun kız kardeşiyle evlenmiş ama sonra boşanmıştı. Diğer konsül Afranius hiç yardım edemedi. Pompey'in

başarılı bir şekilde savaşı beraber sürdürdüğü Mithridates ile savaşı bitirme onurunu çaldığı Lucullus onun yerine geçen kişinin yaptığı işlemlerin onaylanmasına karşı çıkmak için tüm nüfuzunu senatoya yöneltti. Senatoda engellenen Pompey, kendisini Sezar'ın grubunun kollarına atacak kadar zayıftı. Üstünlüğünü geri kazanmak için her yolu denemeye hazırdı. Sezar onunla birleşmeye ve onun hedefini desteklemeye aynı derecede hazırdı. Halkın gözünde zaten üstün bir yer elde etmiş olan Sezar, Pompey'in tüm gücü eline almasını önlemek için izleyen senatodaki aynı grubun kendi hırslı planlarına da karşı çıkacağını öğrendi. Pompey'in yardımı olmadan bir ordu kuramazdı. Pompey ise Sezar'ın artan büyüklüğü karşısında gölgede kaldığından haberi bile yoktu. Sezar'ın en ivedi hedefi Pompey'in konsüllüğüydü. Asya'da yaptığı düzenlemelerin ve hareketlerin onaylanmasıydı. Oylarını vermek için katılan tarafsız senatörlerden ve popüler liderlerden emin olmanın tek yolu altındı. Bu yüzden Sezar, zengin Crassus'a Pompey ile barışması için dil döktü. Crassus'a olağandışı hizmetlere veya büyük çabalara gerek kalınmadan üstün gücü kendisi ve Pompey'le paylaşma ümidi vererek onun dostluğunu kazandı.

İlk üçlü yönetim olarak bilinen Pompey, Crassus ve Sezar arasındaki birliğin kamusal bir doğası yoktu ve tüm olasılıklar hesaplanmamıştı. Sezar'la bu doğal olmayan anlaşmayı feshettiklerinde, ne Pompey ne de Crassus ait oldukları aristokrat grubun varlığına karşı düşmanca bir plan yaptı. Sezar eski anayasayla halka verilen gücü halka veya kavgacı halk liderlerine geri vermeyi hiçbir zaman ciddi ciddi düşünmedi. Sadece askeri güçten, hazineden ve nüfuzdan kendine en büyük payı alacağı zamanı bekledi. O zaman meslektaşlarından kendisini güvenli bir şekilde kurtarabilecekti.

Üçlü yönetimin taraflarının ilk birleşmesi Pompey'in Asya'daki ilerlemelerinin tümünün onaylanmasını sağlayacaktı. Sezar'ın konsül olarak seçilmesini gelecek seneye taşımaya karar verdiler.

Ayrıca senatonun muhalefetine rağmen, Sezar'ın aracılığı sayesinde yukarıda bahsedilen işlemlere devlet onayını verdireceklerdi.

Lucullus, Cato, Cicero ve var olan anayasanın diğer savunucularının tarafı Sezar'ı konsüllükten ihraç ettirmenin imkansız olduğunu anladı. Yine de, Pompey ve Crassus'un kurulu yasalara ve yasal otoritelere karşı şiddet içeren hareketlerde bulunmayacağından da emindiler. Bu yüzden, kendi çıkarlarına uygun biriyle Sezar'ı eşleştirmeye karar verdiler. Sezar'ın beraber bir koalisyon kurduğu Lucceius'un yerine senatör grup konsüllüğe Bibulus'u atadı. Bunun üzerine, yeni konsüller arasında bitmeyen tartışmalar çıktı. Sonucunda, kendi balık havuzlarına ülkelerinden daha fazla önem veren kibirli asilzadeler, kendilerini ve konsüllerini ona etkili bir destek vermeyerek alçak durumuna düşürdüler ve her sınıfın gönlünü kazanması için Sezar'a altın fırsatlar verdiler. Sezar da Pompey'in Asya'daki düzenlemelerinin halk tarafından onaylanmasını sağladı. Fakir vatandaşlar arasında bölüştürülecek olan toprakların sahiplerinin zararlarını devlet hazinesinden ödeyecek yirmi kişilik bir komisyon kurdu. Aynı zamanda, maliyeye zararlı bir imtiyaz aracılığıyla, vilayetlerde vergi ödeyenlere bir yararı olmayan varlıklı bir düzen elde etti. Bu düzeni oluşturanlar devletin iyiliğinden çok kendi maddi çıkarlarını düşünen bir gruplardı. Bunu senatoda Cato'nun karşı çıkmasına rağmen gelir, çiftçilerinin ödemek zorunda oldukları miktarın üçte birinden kurtarmayı önerdiği bir yasayla gerçekleştirdi. Yeni fethedilmiş vilayetlerde vergilerin toplanması için kamu yönetimiyle yaptığı anlaşmalar altında yapmıştı. Sözleşme için yüksek bir miktar ödemeye zorlamıştı. Aristokrat meslektaşının senatonun da desteğiyle Sezar'ın Pompey'in gazi askerlerine ve diğer vatandaşlara toprak verme teklifine karşı çıkmasıyla aralarında son bir kavga gerçekleşti. Paylaştırılacak bu topraklar Campania'nın en güzel ve en verimli topraklarıydı. Şimdiye dek kötü amaçlarla kullanılmış olan Sabbatus ve Vulturnus'taki bölgeler de komisyoncuların planları dahilindeydi.

Senatör taraf tüm güçlerini bu bölgeler üzerinde topladı. Bibulus kamu işlerine ciddi bir şekilde ara verildiğini ilan etti. Ama Sezar küstahlıkta herkesi geçen bir halk liderini Vatinius'u kendi tarafına çekti ve tereddüt etmeden çok fazla nefret ve alçaklık içeren tüm şiddetli önlemleri de uygulamaya başladı. Bibulus, kalabalık tarafından forumdan sürüldü ve kendi evinde abluka altına alındı. Konsüllük yaptığı yılın geri kalanı boyunca öfke ve hakaretlerden sadece insan kalabalıklarından değil aynı zamanda senatonun ciddi ve önemli toplantılarından da uzak durarak kaçabildi. Cato bile tehditlerle ve şiddet gösteriyle inzivaya çekilmeye zorlandı. Cicero aradan sıyrılabilirdi. Çünkü yirmi kişilik komisyonda bir yer teklif edildi. Teklife cevap vermekte uzun süre tereddüt etti. Ama sonunda bunu reddettiğinde, can düşmanı Clodius herkesi ona karşı kışkırttı ve ertesi sene şehirden atılmasına neden oldu.

Bu koşullar altında, Sezar'ın gerçek hedeflerini tamamen başardığına şaşırılmaması gerekir. Pompey'i aristokrat taraftan tamamen kopardı ve bu kopmayla onu aşağılık biri durumuna soktu. Ama kızı Julia'yı onunla evlendirdi ve her işi onunla beraber gerçekleştirdi. Sezar ve Pompey ertesi sene tamamen kendi çıkarlarına bağlı kişiyi konsüllüğe aday gösterdiler. Cicero, onların ahlaksız Clodius'u sulh hakimi olarak görevlendirmelerini engelleyemedi. Sezar yine benzer şekilde Vatinius'un aracılığıyla, beş yıllığına tüm Yukarı İtalya ve İllyricum'un valilik görevini elde etti. Bunu yaparken valiliklerin her yıl oylanmasını gerektiren Sempronia yasasını umursamadı. İnsanlardan yasal olmayan bir şekilde kazanılmış bu geniş bölgeye gözü korkmuş senato Alplerin kuzeyindeki Galya'yı da ilave etti.

Bu olaylardan sonra, Roma tarihi, Napolyon'un ilk başarıları sırasındaki Fransa'nın tarihine benzetilebilir. Her ikisinde de, durmak bilmez çalkantıların sahnesi olan başkentte zayıf cumhuriyetçi bir yönetim vardır. Bu yönetim sürekli tartışan taraflarla ayakta durmaktadır ve bu taraflar işleri barış ve sakinlik içinde tutmak dışında her şeyi yaparlar. Her ikisinde de, benzeri

görülmemiş güçlerle donatılmış bir general vardır. Güçlü bir imparatorluk için önemli olmayan ama çok verimli olan eyaletlerin kontrol edilemez hakimi. Üstün bir zekaya sahiptir. Kararlarında vicdansızdır. Kendi çıkarı ne zaman bunu gerektirse, zalimliklerinde acımasız olur. Görünüşte en demokratik duygular altında işlerini monarşiye uygun şekilde halleder ve şansıyla fetihlerinin de yardımıyla askerler üzerinde mutlak bir güç elde eder. İlk önce Sezar sadece dört lejyon ve 40.000 kişilik sıradan bir yedek ordu elde etmişti. Ama yavaş yavaş bu ordunun etkili gücünü arttırmak için bir zorunluluk ortaya çıkardı. Senatonun da işbirliğiyle, lejyon sayısını on ikiye yani üç katına çıkardı. Daimi askeri hizmete alıştırılan bu gücün tamamında sınırsız bir kendine güven vardı. Çünkü her çeşit zorluğu ve yoksunluğu yaşamışlardı.

Sezar, Galya bölgesini askeri planları için en kilit noktada ele geçirdi. O sırada, Roma'nın müttefikleri Alman ve İsviçreli kabilelerin saldırılarıyla tehdit ediliyor ve dış yardım için etraflarını gözlemek zorunda bırakılıyorlardı. Sezar Galya'ya vardığında, İsviçreliler karılarını ve çocuklarını da yanlarında götürerek ülkelerinden ayrılmaya ve Galya'da yeni bir yerleşim kurmak için savaşmaya hazırlanıyorlardı. Jura'daki geçitlerden inen İsviçreliler tarafından tehdit edilen Saone kıyılarında yaşayan Galyalı kabileler, Roma lejyonlarını kurtarıcıları olarak karşıladılar. Dağlılar üzerinde zafer kazanmaları kolay oldu, çok sayıda dağlı öldü.

Galyalıları bu ulusal göçün dehşetinden kurtardıktan sonra, Sezar kuvvetlerini Almanlara yöneltti. Almanlar komutanları Ariovistus tarafından askeri bir macera için Galya'ya yönlendirilmiş ve sayıları burada 120.000 kişiye çıkmıştı. Bu Almanlar, Galya'ya girişlerini Galyalıların kendi düşmanlarına borçluydular. Arverniler* ve Sequaniler yardımlarını Aeduilere yöneltmişti ve onların varlıklarının korkunç yükünü hisseden ilk topluluklar olmuşlardı.

(*) Arverniler Kelt medeniyetine bağlı Galyalı bir halk olarak biliniyor. (Ç.N.)

Birlik olan tüm Galyalılar, yabancılara karşı Sezar'ın yardımını istediler. Ona iki kez sorulması gerekmiyordu. Alman ordusunun liderini Romalılar daha önceden başka olaylarla tanıyorlardı ve aslında senatodan Sezar tarafından ona bir şeref unvanı verilmişti. Bu yüzden, askeri güce başvurmadan önce görüşme talebinde bulundu. Alman lider, Roma komutanı kadar kibirliydi. Görüşme bir sonuç vermedi ve geriye silahlara başvurmaktan başka bir çare kalmadı. Besançon yakınlarında bir çatışma gerçekleşti ve Ariovistus orada öldürüldü. Almanlar, Galya'yı boşaltmak zorunda bırakıldılar. Romalılar ise bölgeyi Almanlardan koruma ve yerli topluluklar arasında barış sağlama bahanesi altında birliklerini derhal Galya'ya yerleştirmek için hazırlıklar yapıyorlardı.

Romalıların Galya'da bu uzun süreli misafirlikleri Kelt ve Alman (melez) kökenlerine sahip olan ve Belgae adı altında Romalılara dahil edilen kuzeyli kabilelerin endişesini arttırdı. Gerektiğinde saldırıya saldırıyla karşılık vermek için tüm kuvvetlerini topladılar. Sezar ise hamlelerini önceden tahmin etmeye çalışıyordu. Bu sırada Galyalılar, tam medenileşmemiş toplumların davranışından sonra, Romalıları defetmek adına çok düşüncesizce girişimlerde bulundular. Amaçları, kendilerini boyunduruk altından kurtarmak ve birçok lejyonu şaşırtmak ya da onlardan sayıca daha fazla olarak tüm Roma ordusunu kendi mahvolmuş topraklarına gömmekti.

Sezar'ın Galya'daki bu olaylarla ilgili yaptığı açıklamaların çok az bir kısmına sahip olduğumuz için, her düşmanlık patlamasında kimin saldırgan taraf olduğunu veya genel savaş için kimin suçlanabileceğini bilemeyiz. Sezar, korkunç zorbalıklar yapıldığını, binlerce kişinin katledildiğini, şehirlerin yakıldığını ve tüm bölgelerin mahvedildiğini inkar etmez, ama bunları gerekli önlemler olarak ileri sürer. Hatta öldürülen ve tutsak edilen Galyalıların sayısını verir ve birliklerini kendine bağlamak için ülkeyi yağmaladığı gerçeği arkasına saklanmaz. Bunları yapmasının nedeni Roma imparatorluğunu Hollanda sınırına kadar olan Fransa'yla

birleştirecek ve Galyalıları Ren Nehri kıyısından defederek orada bir yerleşim kuran Alman kabileleri arasında sağlam bir yer kurmasını sağlayacak olayları gerçekleştirmekti.

En önemli Romalı komutanların ünü, şimdiye dek duyulmamış şeyler başarmanın şöhreti... Sezar ne kendisi ne de halk için bir yarar beklediği ve tüm seferlerine keşif gezilerinin büyüsünü veren bu iki girişimden seferlerine şövalyelere yaraşır bir macera rengi ve planlarına İskender'inkilere ait büyüklük katmayı istiyordu. Bu girişimler Büyük Britanya'ya saldırıları (Napolyon'un Mısır'a yaptığı seferin bir örneği) ve Ren'in sağ kıyısında bir yer kazanmaktı. İlk macerası en azından Romalıları yeni bilgi kazanımlarıyla zenginleştirdi. Kuzey Okyanusu'nu tanıdılar ve vahşi hayata Galyalılarla Almanlardan daha fazla alışık olan uluslarla iletişime geçtiler. Sezar yurdundaki olayların durumunu düşünerek, medeni Avrupa'dan denizlerle ayrılmış olan barbar toplulukların arasında oyalanmanın mantıklı olmadığını düşündü ve Büyük Britanya'daki fetihlerinden vazgeçti. Ren'in ötesindeki seferleri sadece kısa gezilerden ibaretti.

Sezar tüm askeri olaylarda ve girişimlerde büyük bir liderin niteliklerini sergiledi. Plutarkhos Sezar'ın biyografisini yazmıştır ve orada Galya seferi sırasında büyük bir kargaşa içinde sekiz yüz kasaba aldığını, üç yüz kabile veya ulusu mağlup ettiğini ve kırk meydan savaşının galibi olduğunu belirtmiştir. Bu seferler sırasında, üç milyon kişiyle savaşmıştı. Bir milyonunu öldürmüş, kalanları tutsak etmişti. Bu seferler sırasında fethettiği ülkelerden topladığı, savaş ganimetlerinden biriktirdiği veya taraf değiştirenlerin mallarından gasp ettiği toplam para miktarı kamu gelirlerindeki artışın kaydedildiği tutanaklardan çıkarılabilir. Yağmadaki payından kendi kişisel borçlarına yaptığı ödemelerden ve bölgesindeki askerlerin maaşları için keyfi olarak toplanan büyük miktarda paralardan bunu arttırmış olduğunu da görürüz.

Sezar, Galya'daki ordusunu faal bir şekilde sağlamlaştırırken ve ordunun ona bağlılığını güçlendirirken, ayrı bölgelerdeki

isyanlarla uğraşmakta, rüzgar ve fırtınalarla parçalanmış silah ve gemileri olağandışı çabalarla düzeltmekte veya en kötü koşullar altında savaşı devam ettirmekteydi. Daha önce hiçbir liderin geçmediği yerlerden ordusuyla ilerlerken bile gözü artık ilgi bekleyen Roma'daki olayların üzerindeydi. Eski cumhuriyetçi ve bağımsız partinin iki lideri, Cicero ve Cato bu zaman içinde önem ve etki kazanmışlardı. Senatoda ve halk karşısındaki gayretlerinin hedeflerinin özel amaçlar veya özel zevklerden hiçbir maddi değer içermemesinden şüphelenildi. Bu yüzden, bu ikisinin uzaklaştırılması gerekliydi.

İşte bu iş tam da Clodius'un işiydi. Bu adamın hikâyesi o zamanların karakterine yönelik en açık ipuçlarını verir. Olayların başındaki devlet adamlarında tamamen kavgacı dostlarının bazen bir öcü gibi bazen de başkasının oyuncağı gibi görünmelerine izin vermelerini sağlayan ince bir politika durumu vardır. Clodius, iyi bir aileden geliyordu. Zamanının tüm yeteneklerine ve ayrıca ahlaksızlıklarına sahipti. Cato'nun çektiği hançerlerin karşısında olmasına rağmen, Cicero'yu Catiline üzerine yaptığı ilerlemelerde desteklemişti. Ancak kısa bir süre sonra Sezar'a bağlanmıştı çünkü senatodaki ahlak taraftarları onun ahlaksızlıklarına ve müsrifliklerine izin vermemişlerdi. Sezar'ın karısıyla yaşadığı bir ilişki evde *Bona Dea* törenlerinin gerçekleştirildiği sırada kadın kılığına girmesine neden oldu. Bu şekilde töreni hazırlayan kadınlar eşliğinde evden çıkabilmişti. Senatodaki düşmanları hiçbir erkeğin girilmesine izin verilmeyen bir törene davetsiz olarak girişini Tanrı'ya karşı suç işlediğini iddia ederek onu cezalandırmak için kullandılar. Ama davada ortaya çıkan kargaşa onlara engel oldu. Alt tabakadan bir ailenin nüfusuna geçen Clodius, Sezar ve Pompey'in gizli yardımları sayesinde sulh hakimi yapıldı.

Clodius'un hakimliği daha başlangıcından itibaren anayasayı temelinden salladı. Çünkü her biri önceki dönemlere ait bir düzenlemeyi bozan dört yasa geçirdi. Önce, bedava mısır dağıtımı lehine bir yasa çıkardı. Diğer bir deyişle, bu yasayı şehirde

uygulayarak toplumun huzuru tehdit eden bölümü için bir geçim kaynağı sağladı. Daha sonra, Aelius ve Fufius'un yasasının kaldırılmasını sağladı. Bu yasayla, bir sulh hakimi veya kahin tehlikeli oldukları zaman insanların tartışmalarını geçici olarak durdurma hakkına sahiptiler. Üçüncü yenilik burada bahsedilen diğer üç yasadan çok daha fazla rahatsızlık tohumu içeriyordu. Çünkü bu yeniliğin etkileri, Clodius'un hakimliği biter bitmez iptal edilen diğer üçünden sonra bile devam etti.

Senato sık sık bu yasayı yasaklamıştı. Yasak, halk festivallerinde ve özel ziyafetlerde bazı toplulukların ve derneklerin birleşmesini engellemeye çalışıyordu. Senato, cezalar yardımcılığıyla bu yasağın uygulanmasını sağlamıştı. Bu muhtemelen aristokrat bir devlet için en zararlı şeydi çünkü bu tür birliklerin varlığı kışkırtıcı kişilere özgür bir alan yaratıyor ve bireylerle korunamayan seçilmiş otoritelere karşıtlık oluşturuyordu. Clodius bir halkoyuyla bunları yeniden kurdu ama burada durmadı. Esnaflara, tacirlere, kurban törenleri yapan topluluklara, batıl inançlı ve politik cuntalara haklarını geri verdi. Ayrıca, senatonun denetçi düzenlemelerine karşı tüm bu grupları koruması altına aldı. Kısmen ayaktakımından, kölelerden ve kaçak köylülerden ,kısmen de şövalyelerden ve saygın tüccarlardan oluşan yeni dernekler de kurdu. Bu dernekler ve kulüpler devlet içinde bir devlet oluşturuyorlardı. Kendilerine ait seçimli bir yargılama hakkı ve şereflendiren biri tarafından kabul talep ediyorlardı. Bu tanımlamaya ait uygulamaların etkisi çok hızlı bir şekilde hissedildi.

Başkentten uzak bir yerde Cato'ya uygun bir kamu görevi bulundu. Halkının kendisinden hoşnut olmadığı Kıbrıs Kralı henüz Roma müttefiği olarak tanınmamıştı. Kendisinden soğuyan yakınları oradaki popüler tarafa geçtiler. Daha önce bu kraldan kişisel hakaret olarak algıladığı laflar duyan Clodius, Kıbrıs'ta özgürlüğün arttırılması teklifini ileri sürdü. Bu görev için de, bu baskı gören Yunanlıların kurtarıcısı olarak cumhuriyetçi özgürlüğün daimi yandaşı genç Cato'yu önerdi. İşi uzakta tutmak için Cato

adına üzerine başka bir haksız komisyon yönlendirildi. Bizans'tan sürgün edilen bazı vatandaşları ülkelerine geri göndermek için görevlendirilmişti. Diğer bir deyişle, vatandaşlarının çoğunluğunun verdiği oylara karşı bu şehrin en güçlülerinin yasasını zorla uygulattıracaktı.

Bu, Clodius'un umduğundan ve Cato'nun beklediğinden daha kolay gerçekleştirildi. Roma'nın iradesine karşı gösterilen direniş söz konusu bile olmadı. Cato, Kıbrıs'ın zavallı kralıyla görüşmeyi denedi. Ona bir emekli aylığı ile Paphos tanrıçasının rahipliğini önerdi. Tabii eğer haklarını kraliyete bırakırsa. Kral, Roma'nın müdahalesinden korktu. O yüzden hazinelerinin yağmalandığını görmek yerine ölmeyi tercih etti. Zehir içti ve Romalılara bütün varlığını bıraktı. Sürgün edilmiş Bizanslılara haklarının geri verilmesi Cato'nun beklediğinden daha kolay olmuştu. Bu yüzden, devletle ilgili çabalarını devlet hazinesine iyi miktarda bir para getirme yollarına yöneltti. Kraliyete ait mücevherlerin ve mobilyaların satışından Roma'daki kanunsuz parti başkanlarına dağıtılacak büyük bir miktar sağladı.

Cato gönderildikten sonra, Clodius Cicero'nun sürgün etmeyi başarmanın kolay olduğunu fark etti. Çünkü şimdi ileri sürdüğü hareketin desteklenmesinde eski bir yasayı kullanabilirdi. Bu yasa, bir vatandaşın sorgulanmadan öldürülmesine neden olan bir kişinin ölüm cezasına çarptırılacağını belirtiyordu. Cicero bu hareketin özellikle kendisi için hedef gösterildiğini hemen anladı. Sezar ona yardım sunmadı. Çünkü Cicero yardım edilen kişi gibi görünmemek için daha önce altındaki yüzbaşının yerine geçmeyi reddetmişti. Bu sırada Pompey, halka ve liderlerine tamamen mağlup olmaktan kaçınmak için tereddüt etmeden ona bağlanmaları gerektiğini aristokratlara göstermeye karar vermişti.

Clodius'un popüler tarafı, Cicero'nun İtalya dışına sürgün edilmesini sağlayacak kadar güçlüydü. Cicero, bu olayda o kadar az bağışlayıcılık gösterdi ki Dio Cassius onunla dalga geçti. Ekim

ayında (Cicero mart ayında sürgün edilmişti) dostları cezayı feshetmesi için halkı ikna etmeye çabaladılar. Ama bunu sonuna dek götüremediler. O zamandan sonra, caddelerde ve forumda sürekli kavgalar, çatışmalar gerçekleşti. Clodius'un can düşmanı Milo. kendi hizmetine bir grup gladyatör almış ve onları asker gibi silahlandırmıştı. Ertesi sene Haziran ayında Cicero'nun geri çağırılmasının senato tarafından yapılması gerektiğini ileri süren bir düşünce ortaya çıktı. İki ay en şiddetli sahnelerle geçti. Bu olaylar ancak Pompey çekinmeden Cicero'nun tarafında olduğunu ilan edince sakinleşti.

Cicero'nun dönüşü yeni karışıklara neden oldu. Kendisine karşı davranışları belirsiz olanlara karşı bile öfke ve intikam soluyordu. Clodius'un yerle bir ettiği ve arsasını dini törenlere adadığı evinin telafi edilmesini istedi. Clodius'un hakimliğiyle bağlantılı her muamelenin arşivlerden çıkarılmasında ısrar etti. Bu son teklifi Clodius aracılığıyla Kıbrıs ve Bizans'a gönderilen Cato'ya yapılan bir saldırıydı. Eğer bu hakimin gerçekleştirdiği her işlem iptal edilirse, Cato da sunduğu her aktif hizmetin belgesini ve onayını kaybedecekti.

Senato ve halk tartışmalara ve karışıklıklara dalmış durumdayken, Sezar emin adımlarla amacına doğru ilerlemeye devam ediyordu. Galya'nın her yerine ve Ren Nehri'nin kıyılarına askeri gücünü yerleştirdi. Galya ganimetlerinin ustalıkla dağıtılmasıyla halkın gönlünü de kazandı. Bu sırada, Pompey yarım yamalak önlemleri ve tereddütlü politikasıyla kendisini aşağılık bir duruma sokuyordu ki bu nefret edilmekten daha kötüydü. Önemsiz şereflendirilme ve nişan isteklerinde Cicero her ne kadar kendi zayıflıklarını gösteriyor olsa da, Pompey'in küçük dalaverelerine sevecen bir gülümsemeyle bakıyordu. Dönüşü üzerine, Pompey hizmetlerini halkın onu tamamen benzeri görülmemiş güçlerle görevlendirmesi için kullandı. Bunun için bahanesi de o sırada Roma'da ortaya çıkan kıtlığın olağandışı önlemler gerektirmesiydi. Bunun

üzerine Cicero bütün vilayetlerdeki tahılların kontrolünün beş yıl boyunca Pompey tarafından yapılmasını teklif etti. Bu, korsan savaşında kendisine verilmiş bir görevdi. On beş yüzbaşı belirleme hakkına da sahip olacaktı. Konsüller Cicero'nun tekliflerine uygun olarak yasayı çıkardılar. Pompey de bu yasanın kendi isteklerine uygun olduğunu belirtti. Pompey'in yandaşlarından biri olan Messius görüşlerine daha çok danışılan birisiydi ve Pompey'e çok daha büyük yetkiler veren daha farklı bir yapıya sahip bir yasa önerisinde bulundu. Pompey bu değiştirilmiş yasa tasarısıyla tüm devlet hazinesinin ve gelirlerinin sınırsız kontrolüyle görevlendirildi. Ordular ve donanmalar yetkisine verildi. Vilayetlerde valilerden daha üstün bir otoriteye yükseldi. Cicero bile özel çıkarlarla etkilenmişse, tamamen savunulamaz olduğunu düşündüğü bir yasanın geçmesine izin vermişse, eski anayasayı korumak için ne kadar umutlu olunabilirdi ki?

Sezar, fetihlerini Sen Nehri'ne kadar genişletmişti. Ama hala kazanımlarını güvence altına almak için zaman ihtiyacı vardı. Başkente yakın olmak için rotasını İtalya'ya doğru belirlemişti. Tam da bu sırada, Pompey senatoda devlet fonlarını dikkatsiz bir şekilde yönetmekten suçlandı. Bu nedenle, Sezar'la buluşmak için Crassus'la beraber yola çıktı. Sezar, kendi komutasının üç-dört yıl daha uzatılmasına karşı çıkmasınlar diye onların planları için kendi nüfuzunu kullanacağına söz vermişti. Roma asaletinin ne kadar dibe battığı üçlü yönetimdeki tarafların buluşma yerinde senatörlerin alçaltıcı bir şekilde toplanmasından çıkarılabilir. Hepsi de bu üç güçlü kişiye yaltaklanmaya hazırlardı. Sezar bir vilayete ve bir orduya sahip olduğu için, arkadaşları da onun sahip olduklarını arzuluyorlardı. İlk hedef konsüllüğe ulaşmaktı. Hararetli bir muhalefetle karşılaşmak zorunda olmalarına rağmen, ikisi de seçim kampanyalarında Sezar'ın grubu tarafından desteklendi. Seçimler şehirdeki kargaşa yüzünden birkaç ay ertelendi. Kargaşaya neden olanlar arasında Clodius ve Milo da vardı. Bu birkaç ay boyunca birbiri ardına kral vekilleri atandı. Crassus ve Pompey, ancak o

yılın sonunda geçici konsüllüğü elde edebildi. İlk yetki gayretleri Cato'yu hakimlikten ihraç etmek için bir yasayı utanmadan ihmal etmek oldu. Cato, Sezar'ın can düşmanıydı, Vatinius ise Sezar'ın yakın dostuydu. Bu yüzden konsüller hakimliğe Vatinius'u seçtiler. Ama seçilmesi oyları satın almadan imkânsız olurdu. Bu yol *crimen ambitus* denilen yasal bir tanımlamanın sınırları içine girerdi ve bunu uygulayanlar ağır bir şekilde cezalandırılırlardı. Konsüller boğayı boynuzlarından tutmayı göze aldılar ve halk meclisinde bir çözüm ileri sürecek kadar utanmaz davrandılar. Sundukları çözüm, yeni yargıçların seçimi kazanmak adına yasal olmayan yollarla adım atamayacak olmalarıydı. Bu yasa meclisten geçti.

Egemen üçlünün buluşmasında Sezar'ın ordusunu dikkate değer biçimde büyütmesine izin verilmesi gerektiğine ve Crassus'un konsüllüğü bitince Suriye vilayetini, Pompey'in ise İspanya'yı almasına karar verildi. Crassus ,önceden belirlenmiş zamanda lider Ateius Capito'nun ona ettiği laneti umursamadan bir orduyla beraber Roma'dan ayrıldı. Kısa bir süre sonra, Parthialılarla nedensiz başlayan bir savaşta hayatını, ününü ve ordusunu kaybetti. Bu sırada, Pompey hiç ayak basmadığı İspanya'nın yeni valisi olarak Vaccailere karşı yapılan savaşı devam ettirmek için takviye sağlama bahanesiyle dört lejyon toplamaya başlamıştı. Ama bunun yerine, ülkedeki evlerinden birinde sessizce dinlenmeye gitti. Başkente gerekli ihtiyaçların sağlanmasını kontrol etti. Devlet hazinelerini yönetti ve ordu ve donanmaların komutanlığını yaptı. Yönetmeleri için vekillerin eline bırakarak İspanya'dan ayrıldığında Sezar'la çok iyi bir ilişkisi vardı. Hatta Julia'nın ölümünden sonra, lejyonlarından iki tanesini Galya'da bir isyanla tehdit edilen Sezar'ın yardımına gönderdi.

Bundan sonraki iki yıl konsüllerin seçimi karışıklıklarla engellendi. Bu durum için huzuru sağlayacak bir diktatörlükten bahsedilmeye başlandı. Bu görev, Pompey'den başka hiçbir devlet adamına geçemezdi. Sonunda, bu son çareye başvurmadan, Domitius Calvinus ve Valerius Messala konsül seçildi. Bu kişilerin

görev yaptığı beş aylık kısa bir süre Milo ve Clodius arasında bitmek bilmez bir çekişmeyle geçti. Milo, konsüllük için seçim kampanyaları yapıyor, Clodius ise hakimlik makamına yükselmek istiyordu. Pompey bu ikisinin arasında yeterince adi bir role sahipti. Clodius'un arkadaşıydı ama Milo'nun da düşmanı gibi görünmüyordu. Çünkü Milo senato tarafından muazzam bir şekilde destekleniyordu. Seçim kampanyası uzadıkça, halk o denli memnun oluyordu. Ama şehirdeki düzensizlikler günden güne artıyordu.

Milo o dönemde Lanuvium'da diktatördü ve 20 Ocak'ta başrahip seçmek için oraya gitmek zorundaydı. Aricia'daki sulh yargıçlarına söylev veren Clodius oradan dönmekteydi. Bovillae yakınlarında ya tesadüf eseri ya da planlanmış olarak düşmanıyla karşılaştı. Clodius at üstündeydi. Yanında yolculuklarında hep ona refakat eden otuz silahlı adam vardı. Milo karısı ve bir arkadaşıyla beraber bir at arabasındaydı. Onun yanında ise, aralarında bir gladyatör grubunun da olduğu çok sayıda adam vardı. Milo'nun adamlarından iki tanesi tanınmış profesyonel dövüşçü olan Birria ve Eudamus Clodius'un grubunu takip etti ve Clodius'un adamlarıyla bir kavga başlattı. Clodius tehditkâr bir şekilde arkasını döndüğünde Birria tarafından omzundan bıçaklandı. Böylece kavga büyümüş oldu. Clodius ciddi bir şekilde yaralanmıştı. Hemen kapalı bir yere götürüldü. Tamamlanan bir suçun bitirilmemiş bir suçtan daha az tehlikeli olacağını düşünen Milo, Clodius geri çekilirken ona saldırdı ve öldürdü. Cesedini yolda bıraktı. Clodius'un cesedini bir senatör olan Tedius ,evinden dönerken buldu ve Roma'ya getirdi.

Bu cinayetin haberi başkentte büyük bir telaşa neden oldu. Halk liderlerinden Munatius Planeus ve Q. Pompeius Rufus insanları daha da öfkelendirmek için ellerinden geleni yaptılar. Bütün gece Clodius'un kendi evinde tutulan çıplak cesedin foruma taşınmasını sağladılar. Herkes ceset üzerindeki yaraları görsün diye onu kürsüye koydular. Kışkırtıcı konuşmalarla kalabalığı etkilemeye çalıştılar. Bunun üzerine, kızgın kalabalık cesedi senato binasına götürüp masalardan sandalyelerden oluşan bir cenaze ateşi yaktılar. Sadece

senato binası değil bitişiğindeki Basilica Porcia da yandı. O dönemde kral vekili olan Lepidus'un ve Milo'nun evine de saldırıldı. Milo orada değildi ama yandaşları saldıranları ok atarak geri püskürttüler. Öfkeli kalabalık daha sonra konsüllüğe ait nişanları ele geçirdi ve Pompey'in bahçelerine giderek onu bazen diktatör bazen de konsül olarak selamladılar.

Milo, önce gönüllü olarak uzaklaştırılmak istedi. Ama o sırada halkın çoğunluğu halkın genel düşüncesini onun lehine döndürmeye çalışıyordu. Bu yüzden şehre döndü ve halk liderlerinden iki tanesinin desteğini elde etti. Seçim kampanyaları yaparak konsüllüğe hazırlandı. Bu sırada, seçim meclislerinde yer almayı başaramamış yeni bir kral vekili seçildi. Adayların her birinde olan silahli toplulukların şiddeti oyların alınmasını imkansız kılıyordu. Kamu düzenini yeniden sağlamak için her yöntem denendi ama başarılı olunamadı. Sonunda senato liderlerin, kral vekilinin ve Pompeius'un cumhuriyete zarar gelmemesi için görevlendirilmelerine karar verdi. Bu, bu tür acil durumlarda kullanılan bir formüldü. Pompey kargaşaları bastırmak için tüm İtalya'da askerler toplamakla görevlendirildi. Kısa süre içinde etkileyici bir ordunun başına geçmişti. Clodius'un dostları ve akrabaları Milo'ya karşı suçlamalarda bulundular. Milo'nun esirlerinin salınmasını talep ederek işlemleri başlattılar. Esirleri kendileri alarak işkenceyle bazı şeyleri itiraf ettireceklerdi. Pompey her zamanki gibi, koşullara uygun olduğunu düşündüğü yolu seçti. Kendisini Clodius'un tarafında gösterdi. Sonunda konsül seçilince Milo'nun tarafını seçmeyi göze almış hakim Coelius'u, tehdit etti. Eğer kendisini kısıtlarsa, cumhuriyeti silahlarla korumaya başlayacaktı. Pompey, başta konsüllük görevini bir başka konsül olmadan yerine getiriyor ve sakinliği sağlayacak düzenlemeler yapıyordu. Bu düzenlemeler Milo'ya karşı yapılan uygulamalardı.

Pompey'in yalnız başına konsüllük yaptığı dönemi meşgul eden tek olay Milo'nun duruşmasıydı. Onu savunan Cicero söylemine

duruşma yerinin alışıldık olmayan özelliğinden şikayet ederek başladı. Duygularını etkileyebileceğini ve kararlarının hakimin kararını yönlendirebileceğini düşündüğü özgür vatandaşların ve izleyicilerin duruşmada bulunmamasından yakındı. Dükkânlar kapanmış, grup halindeki askerler forumun kenarlarına çekilmişti. Pompey kendi çalışanlarının ortasında seçilmiş birliklerle çevrelenmiş bir şekilde oturuyordu. Forumda ölüm sessizliği hakimdi. Bu sessizlik Clodius taraftarlarının sabırsızlık belirten bağırışlarıyla bölündü. Bu kişiler güç gösterisinin kendilerine karşı yapılmadığının farkındaydılar. Cicero, "Her yerde askerler, birlikler görüyorum ve Pompey'e güvenmiyorum. Ama akıllı ve adil biri olarak, konuşma riskine girmemeliyim," diyerek öfkesini gösterdi. Aslında, kötü bir şekilde konuşmuştu. Çok geç olsa da, demek istediği ve söylemesi gereken söylevi yazmaya söz vermişti. Kendi tarafındaki cesaret eksikliğinin dostu adına yaptığı güzel konuşma gayretini kötü etkilemesinden utanan Cicero kamu satışına çıkarttırıldıklarında Milo'nun konutlarını satın aldı. Amacının o konutları korumak olduğu bilindiği için hiç kimse fiyat yükseltmedi. Ama Cicero'nun mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla, bu dostça hareketi Romalıların ve hatta Milo'nun bile sinirlenmesine neden olmuştu.

Karısı Julia'nın ölümünden sonra, Pompey Metellus Scipio'nun kızıyla ikinci evliliğini yapmıştı. Yeni eşi ona göre oldukça gençti. Bundan daha kötüsü ise, bu evlilikten sonra eski aptal bir aristokrat olan kayınpederinin onu yönetmesine izin vermiş olmasıydı. Onu konsül yaparak meslektaşı haline getirdi. Pompey'in yeni eşi, zamanının en saf başarılarıyla en hoş doğal niteliklerini taşıyordu. Bunun yanı sıra, kocasının senatoya karşı ilgisini yeniden uyandırmayı da başardı. Bu dönemde Pompey, Roma'da neredeyse sınırsız bir güce sahipti. Afrika ve İspanya'daki valilik süreleri beş yıl daha uzatılmıştı. Cumhuriyet komutanlarına emirler vermiş ve her yıl doğrudan veya dolaylı yollarla devlet hazinesinden alınmış çok büyük miktarlarda para kazanmıştı.

Galya isyanları ve Pompey tarafından isyanları bastırmak için gönderilen lejyonların geri çekilmesi Sezar'ı kendi kuvvetlerini arttırmak için makul bahaneler bulmaya itti. Artık sadece kılıcıyla iç politikanın düğümünü kesip atmak için bir bahane bekliyordu. Bu sırada senato, konsüller ve denetçiler hiç hazırlık yapmadıkları olayın gerçekleşmesi için yapılacak bir yarışmada rakip olmak için önlemlerini hızlandırmaya başlamışlardı. O seneki konsüllerden biri Sezar'ın can düşmanıydı. Sezar'ın lehine bir oy çekmesi için önerilen hareketin sahibiydi bu kişi. Bunu öneren kişi ise bir konsül olan Pompey idi. Tüm liderlerin oy birliğiyle, Sezar'ın yapmasına izin verilen göreve uygun olarak yani ordusunu dağıtmayarak şehre gelmesi ve konsüllük için yarışması önerilmişti. Pompey bu düşmanca gösterilerde hiç yer almayacaktı. Ama yine de, tüm bunların altında onun olduğu çok iyi biliniyordu. Böylece arkadaşları bile bu tür yarım düzenlemeleri kararlı bir seviyeye çıkaran zayıf politikacıya şefkat göstereceklerdi. Denetçilerden biri Sezar'ın kayınpederi Piso, diğeri ise hayatının ilk döneminde diğerlerine sıra dışı bir zorluk çıkartmamış olan Appius Claudius idi. Sezar'a beslediği kör düşmanlıkla harekete geçirilebilen bu adam senatodan yandaşlarından birkaçını kovmanın uygun olduğunu düşündü. Şövalyelere hakaretlerde bulundu ve tüm bunlar Sezar'ın grubunu şişirmekte oldukça etkili oldu. Kendisi de tüm aşırılıkları adil bir şekilde gözden geçirdi ve halkı oyun ve hediyelerle memnun etmek için yüksek miktarda borçları olan lider Curio'nun dostluğunu kazanmaya çalıştı. Daha önce Sezar'ın en ateşli karşıtı olarak boy gösteren Curio, kendisini hayli yüksek bir fiyata sattı. Ama bu para karşılığında etkili hizmetlerde bulundu. Sezar, askeri önlemler almak karşıt grubun tedbirsizliğinin bir açık vermesini sessizce bekliyordu.

Cicero bu kriz esnasında Kilikya valisi gibi ortalarda değildi. Eğer orada bulunsaydı nüfuzuyla son kırılmayı bir süreliğine engelleyebilirdi. Savaşta bir meclis üyesi olarak hiçbir şeyde iyi olmadığını kanıtladı ve sadece hareketini hicvetmek için Pompey'i

takip etti. Tarafların çekişmesi doğrudan düşmanlıklarla sonlanmaya doğru gidiyordu. Sezar'dan konsüllüğe aday olmadan önce ordusunu dağıtması istendi. Fakat aynı şey Pompey'den istenmemişti. Senato dikkate değer bir çoğunlukla ikisinin de birliklerin komutasından çekilmelerinin uygun olacağını bildirdi. Sezar, Ravenna'ya çekilmiş ve Curio ile Roma'ya bir mektup göndermişti. Mektupta eğer Pompey'de kendi ordusundan vazgeçerse, ordusunu bırakmayı teklif ediyordu. Senatodaki arkadaşları bu mektuba yorum yapmakta zorlandılar. Konsül ve Pompey'in kayınpederi kendi düşüncelerini açık bir şekilde belirttiler. Tamamen Sezar'ın veya tamamen Pompey'in tarafını tutmak zorunda bulunmaktan rahatsız olan senatör grubun Pompey'den yardım gelmeyeceğini anlamışlardı. Sezar'la bir yakınlığı bulunmayan M. Marcellus'un büyük bir ordu toplanana kadar senatoyu belirleyici adımlar atmaktan alıkoymaya çalışması boşuna bir çabaydı. Calidius ve Rufus ise rakibi düşmanlıkları başlatmak için hile yapamasın diye Pompey'in kendi vilayetine gitmesini öne sürdüler ama bu da başarılı olmadı. Konsül ise bu kararı oylamaya bile sunmadı. Hain gibi görülmeye istekli olmayan herkesin üzerinde böylece sessizlik çökmüş oldu. Belirli bir günden önce bir halk düşmanı olarak ilan edilme riskine rağmen Sezar'ın ordusunu dağıtmasına karar verildi. Şehre yakın olan Pompey'e müsamaha gösterildi ve senato toplantısı şehrin dışında yapıldı. Yukarıda bahsedilen tüm işlemler için o ve diğer senatörler oy kullandılar. Her şey aceleyle gerçekleştirildi. O zamana kadar son çare olarak kullanılan bir yöntem uygulanmaya başlandı. Bu düzenlemeler ocak ayında yapıldı ama Antonius ve Cassius hakimler olarak bunları veto ettiler. Başlarına daha kötüsü gelmesin diye konsülden bir tavsiye aldılar. Sylla'nın bile sulh hakimlerine bıraktığı bir hakkın ihlal edilmesiyle müdahale edildiği için senatonun hiçbir kararının geçerli olmadığı unutuldu. Hakimler anayasayı desteklemek için halk adına Ravenna'ya gidip Sezar'ı teslim olmaya davet etmek için bir bahane aradılar.

Sonunda, tarafların sırayla uzlaşmasında büyük bir fark oluştu. Bir taraftan, her tasarı ve çözüm bitmez tükenmez eleştirilere maruz kaldı. En bilge konsüllerin önerileri reddedildi veya çok yavaş bir şekilde yürürlüğe sokuldu. Pompey, askeri veya sivil subaylarını kapasitelerine göre değil rütbelerine göre seçmek zorunda kaldı. Sürtüşmeler için hiçbir hazırlık yapılmadı. Öte yandan, Sezar sadece kendisi için kararlar alıp uyguladı. Alınan her önlem belirleyici olacak bir darbe indirmek içindi. Tartışmayla çok az ilgilenen insanlardan asker olmaları, savaş aracı veya para vermeleri istenmedi. Pompey, ordular topladı, komutaları belirledi, bir kapı vergisi, oy vergisi ve sütun vergisi yürürlüğe soktu. Bir emirle asker, denizci, savaş aracı, silah, at arabası topladı ve zorla katkı yaptırdı. Atticus'a yazdığı mektuplardan olayların durumunu gün be gün öğrenebildiğimiz Cicero grubunun aldığı önlemlerin tamamen değersiz olduğunu, aralarında azimli bir kişinin bile olmadığını ve Pompey'in cumhuriycte kendi gücü ve nüfuzunu korumaktan çok daha az önem verdiğini belirtmişti. Ayrıca, Pompey'in gücünü Sulla'nınkine benzer askeri bir zorbalık olarak tanımlamıştı.

Sezar Ravenna'ya tek bir lejyonla gitmişti ama onu takip eden kalabalık bir piyade ordusu vardı. Roma'ya yaklaştığı her yerde muhteşem bir şekilde karşılanıyor olması ve Iguvium'da beş piyade taburunun dağıtılmış olması haberinin, senatoya ulaşması üzerine tüm senatörler, konsüller, diğer görevliler kısacası Pompey'in bütün yandaşları Roma'dan Capua'ya kaçtılar. Ortama hakim olan kararsızlık ve cesaretsizlikti. Yeni askerler ya dağılmış ya da henüz bir araya getirilmemişlerdi. Pompey daha önce Sezar'a ödünç verdiği iki lejyona da güvenemiyordu. Bu nedenle, Domitius'a yirmi beş piyade ordusuyla Sezar'ın karşısına çıkması ve yavaş yavaş geri çekilmesi emri verildi. Pompey ve Domitius arasındaki resmi yazışma açık bir şekilde Sezar'ın karşıtlarının aldığı tüm önlemlerde birlik eksikliği olduğunu ve aristokrat sınıfa mensup subayların Pompey'in emirlerine ne kadar az itaat ettiğini gösterir. Pompey'in emirlerine aldırmayan Domitius, düşmana onu Corfinium'a

kapatacak zamanı vermiş oldu. Böylece kendi birlikleri tarafından esir alınarak Sezar'a ulaştırıldı. Bu sırada kendi piyade taburları düşmanın tarafına geçti.

Bu olay Pompey'in yandaşları arasında şaşkınlığın yayılmasına neden oldu. Bu yüzden, derhal İtalya'yı terk etme ve Yunanistan'a geçme kararı alındı. Uluslar topluluğunun deniz gücünün, tüm Doğu'nun ve Afrika ile İspanya'nın komutası Pompey'deydi. Bu nedenle, Pyrenees ve Akdeniz'den saldırılırsa İtalya'nın tekrar ele geçirilmesinin kolay olabileceği düşünüldü. Aynı şey Sezar'ın başına da geldi. Rakibini Brundusium'dan denize dökmeden önce ona yetişmek ve baskı yapmayı denedikten sonra çabalarını İspanya üzerine yoğunlaştırdı. Amacı, Doğu'ya yönelmeden önce imparatorluğun batı kısmını tamamen kendi egemenliği altına almaktı.

Pompey'in grubu İtalya'yı kaybettikten sonra Sardunya ve Sicilya elde edilemez duruma düştü. Fakat Attius Varus Sezar'ın her bir yandaşını ülke dışında tutarak Afrika'yı korumuştu. Bu sırada, Sezar başkentteki işlerin düzenlemesiyle ve Pompey'in arkasında bıraktığı devlet hazinelerini kendisi için tahsis etmeye uğraşırken, askerleri İtalya'nın bütün kasabalarına yerleşti. Sezar Alplerden rakibinin vilayeti İspanya'ya doğru ilerlediği sırada, askerleri henüz dinlenmek için kısa bir ara bile verememişlerdi. İspanya'da Afranius ve Petreius'un komutaları altında yedi ya da sekiz lejyonları vardı. Sezar'ın sergilediği kurulu kalıplara gösterilen şefkat ve saygı ve lider Metellus gibi uygun gördüğü her şeye karşı çıkmanın hayalini kuracak kadar vahşi olanlara karşı takındığı hoşgörü çok iyi hesaplanmış bir politikanın meyveleriydi. Amacına şefkatten daha iyi hizmet ederse sert yüzünü de gösterebilirdi.

Roma'nın en eski ve en dürüst müttefiklerinden Marsilya, bu çekişmenin sonucuna kadar tarafsız kalmayı istiyordu. Ama Sezar'ın altın, gemi ve liman fırsatı vardı ve bu yüzden kasabayı kuşatmak için hiç tereddüt etmemişti. İspanya'da Petreius ve Afranius ile savaştığı uzun süre boyunca kasaba Sezar'ı

desteklemedi. Onların lejyonlarının bir kısmı dağıtılana bir kısmı da ele geçirile dek de alınamadı. Kasabaya yapılan muamele o kadar acımasızdı ki ele geçirildikten sonra önceki zenginliği ve bolluğundan neredeyse hiç iz kalmamıştı. Sezar, Roma'ya dönüşü üzerine konsül olduğunu bildirdi. Bu, konsüllük görevinin ellerinde sınırsız bir monarşik güç haline geldiği Sylla'nın hatıralarını canlandırdı. Diktatör, adı artık nefretle karşılandığı için, Sezar yaptıklarını yasal hale getirmek ve konsül seçilene kadar ordunun başında kalmayı güvence altına almak adına kazandığı unvanı bulur bulmaz istifa etti. Sezar'ın konsüllüğe başladığı ay, Roma takvimine göre Ocak gibi görünse de Ekim'dir. İlkbahar aylarıyla Eylül ayı arasındaki süre Sezar'ın İtalya'yı, Sicilya'yı ve Sardunya'yı ele geçirip Pompey'i Yunanistan'a sürmesine, Marsilya'yı boyunduruk altına almasına, Petreius ve Afranius'u devirmesine, İspanya'ya boyun eğdirmesine, Roma'da işleri düzenlemesine, Curio'yu bir orduyla Afrika'ya göndermesine ve daha uzağa yapılacak bir sefer için güç toplamasına kâfi gelmiştir.

Sezar'ın düşmanları bazı avantajlar kazanmış olsa da, onun kadar hızlı değillerdi. O sırada Sezar için çalışan Dolabella'yı Dalmaçya'dan sürmüşlerdi. Bir adada ablukaya aldıktan sonra Dolabella'ya yardıma gelen Antonius'un kardeşini de esir almışlardı. Bu şekilde Pompey denizdeki üstünlüğünü geri kazandı. Karada, Sezar cumhuriyet ordusundan önce Dyyrachium'da karargâh kurmuş ve orayı kuşatmaya başlamıştı. Bu olayda Pompey, tecrübeli lider niteliğini ortaya koydu. Hileye hileyle karşılık verdi ve sonunda Sezar'ı başka bir operasyon planı yapmaya zorladı. Kendisinin yer değişimi ve yer seçimi konusunda düşmanla eşit seviyede olduğunu göstermiş ve altı kere avantajlı durumda olduğu saldırıda bulunmuştu. Bir tanesi tamamen onu bozguna uğratabilirdi, tabii eğer zaferini tamamlamaya yetecek bir çözümü olsaydı. Sezar daha fazla sahilde kalmanın mantıklı olmadığını düşündü. Hızlı ve becerikli bir şekilde düşmanın olduğu yerden geri çekildi ve dağlardan

yapılacak zorlu bir yolculukla Tesalya'ya ilerlemeye karar verdi. O sırada 500 yelkenli bir donanmaya sahip olan Sezar'ın hemen İtalya'ya geçmek yerine düşmanın peşinden Tesalya'ya gitmesi akıl almaz bir şey gibi görünüyor. İki ordu Farsalus düzlüğünde birbirlerinin karşısında kamp kurdu. Pompey bir dövüşten kaçınmayı isterdi. Politikası açıkça gecikmişti ama Sezar belirleyici bir sona ulaşmak için ilk fırsatı yakalaması gerektiğini düşünüyordu. 200 senatörle çevresi kuşatılan Pompey kendi fikirlerine göre hareket edemezdi. Roma'ya dönmek için sabırsızlanan asil lordları memnun etmek için riske girmek zorundaydı. Bu zayıf ve yanlış politikanın sonucu Roma hükümetinin devrilmesiydi. Ama bu gerçekleşmedi. Çünkü Farsalus Savaşı'nda başarılı olunamadı. Pompey bu olaydan önce kader tarafından mahvolmayla işaretlenmiş olmalıydı .Yoksa başkentin toy ordularının ve diğer kasabalardan gelen disiplinsiz acemi askerlerin gözünün önünde güçlenen Sezar'ın tecrübeli lejyonlarına karşı savaşmasını hayal bile etmezdi. Pompey, mücadelenin daha ilk aşamasında aklını kaybetti. Eğer Sezar'ın kaydettiği iki tarafın da kaybettiği asker sayısına güvenilirse, bu kadar belirleyici bir savaşın bu denli kolay kazanılmasına az rastlanmıştır. Mücadeleden hemen sonra, galip general düşman kampına hücum etmiş ve bu saldırıda ölenlerin sayısını savaş esnasında ölenlerin sayısına eklemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

FARSALUS SAVAŞI'NDAN AKTİUM SAVAŞI'NA

Pompey, savaştan hemen sonra yeteneklerini düzeltmiş gibi görünmüyordu, yoksa hala denizlere hakim olan donanmasına başvururdu veya müttefiki olan Moritanya Kralı Juba ve kendi komutanlarının birleştirdiği büyük ordunun bulunduğu Afrika'ya ilerlerdi. Cato'nun Asinius Pollio'nun elinden kaçtığını öğrendikten sonra, Sezar, Curio'yu dört lejyonla birlikte Sicilya'ya göndermişti. Curio daha sonra iki lejyonla birlikte Afrika'ya ilerledi ve ilk başta burada Attius Varus karşısında küçük avantajlar sağladı. Ama kendilerinde küçük olsalar da onu ölümcül bir durumun içine atmaya yettiler. Fas Kralı Juba'nın stratejisiyle çöle gitmeye kandırıldı. Juba kendisini ülkesinden atılmış gibi gösterdi ama beklenmedik bir anda çölde susuzluk ve sıcakla boğuşan Curio'nun ordusuna saldırdı ve orduyu paramparça etti.

Farsalus'daki belirleyici günden sonra, Pompey'in meclisindeki şaşkınlık o kadar büyüktü ki, Juba ile birleşen ve aslında kazanan taraf olan arkadaşları, Afrika'daki kaçakların gelmesine kadar durumun gidişatı hakkında bile tavsiye verememişlerdi. Pompey rotasını Asya'ya çevirdi; tam olarak arkadaşlarının kendilerini öyle bir şekilde idare ettikleri bir bölgeydi ki, onun emrindeki hiç kimse hayatını veya parasını tehlikeye atmayacaktı. Kayınpederi Marcellus Scipio, daha önceden Asya'yı zalimce yönetmişti: bölgedeki prenslerin tamamının Pompey'e büyük borçları vardı ve sonuçta kendilerini bu baskıdan kurtaracak her türlü şeye

açıktılar. Sezar da bu bölgedeki ilişkilerin durumundan haberdardı. Bu yüzden bizzat kendisi Pompey'in peşine düştü ve onu, Asyalı ve Yunan arkadaşlarının korumasını bulamayacağına inandırdı. Pompey bile, Scipio'nun baskının her türünü uyguladığı Anadolu'ya gitmeyi uygun görmedi; Rodos'ta arkadaşlarının yetkisi yoktu; Hatay'da Pompey'in arkadaşının şehre girmesinin cezası ölümdü. Bu koşullar altında, Pompey kaçışını Mısır'a doğru yapmak zorunda kaldı.

Sezar, Pompey'i ele geçirdiği ya da öldürdüğü anda sefil soylularla olan çatışmasının da biteceğini biliyordu. Bu yüzden, Farsalus'da sadece savaştan sonraki iki gün kaldı ve oradan Çanakkale Boğazı'na doğru ilerledi. İlk olarak yanına bir lejyon aldı; daha sonra Fufius'un Achaea'dan getirdiği ikinci bir lejyonu ve sekiz yüz şövalye ile on beş – yirmi gemiyi de yanına aldı. Pompey'in, Mısırlı, Fenikeli, Kıbrıslı, Giritli ve Yunan gemilerinden oluşan ve liderlerinin ölümünün ardından kendi ülkelerine dönen deniz kuvvetinden çok korkmuyordu.

Mısır kralı Ptolemy, Auletes, ülkesini en büyük oğluna ve kızı Kleopatra'ya, evlenmeleri koşuluyla bırakmıştı. Daha on üç yaşında olan prens, İskenderiye sarayında cirit atan zeki ve kurnaz politikacılardan üçünün himayesi altındaydı. Genç kralın kahyası Theodotus, ordunun başındaki Achillas ve hazinenin başındaki Potheinus. Kısa süre önce, kraliçenin kız kardeşini ülkedeki bütün haklarından mahrum bırakarak, Suriye'ye yerleşmeye zorlamışlardı. Fakat o, kardeşinin koruyuculuğunu geri almak amacıyla orada bir ordu topladı. Gasp edici üç bakan onun üzerine bir ordu gönderdiler. Her iki taraf da Pelusium'da kamp kurmuşlardı ki, Pompey'in kaçışı onu buraya sürükledi ve Pompey kendisini Mısırlı bakanların şüpheli konukseverliğine bıraktı. Doğulu ve Yunan politik özdeyişlerine göre, tahta çıkmayı hedefleyen bir fatih için, yolundakileri temizlemekten daha iyi bir dostluk göstergesi olamaz. Durumları kritik bir şekilde iki ateş arasında kalan yetenekli Mısırlı yöneticiler de bu düşünceyi uyguladılar.

Mısır krallığının koruyucuları tarafından gerçekleştirilen Pompey'in cinayeti, Lucan ve Plutarkhos tarafından şiirsel bir şekilde anlatılmıştır. Sezar'ın, zayıf düşmanının zarar veremeyecek durumdayken öldürülmesini isteyip istemeyeceği hala bilinmiyor. Fakat o bile ortadan kaldırılmasını istediyse de, bunun bir suikastla olmasını dilememişti. Sezar, Mısır'a varınca, hemen bakanlara onun kişiliğini yanlış anladıklarını kanıtlamak istedi. Düşmanının ölümünü gerçekleştirenlerin hepsi, onun İskenderiye'de kaldığı süre boyunca, hak ettikleri cezalara çarptırıldı.

Gençliğinin ve güzelliğinin en güzel döneminde olan Kleopatra, daha sonra Antonius üzerinde de etkili olan, iltifatlarıyla fatihi tamamen kazandı. Sezar'ın iyi niyetlerini kazanmak için beklenmeyen kötülüğü gerçekleştiren bakanlar, artık ya mücadele etmeden batacaklardı ya da ordusu toparlanmadan ona bir karşı saldırı düzenleyeceklerdi. Fakat, Sezar genç kralı ele geçirdiğinde, küçük prenses Arsinoe düşman grubun başına geçirilmişti; ve Sezar İskenderiye Kışlası'nda sıkıştırılmış ve kuşatılmıştı. Açık savaşa başlanmadan, Mısır ordusunun büyük bir kısmı gizlice Pelusium'dan İskenderiye'ye taşınmıştı ve Roma komutanını yok etmek için, denenmiş ve başarılı olan suikast şekli hazırlanmıştı. Ancak, bu tasarı fark edildi ve Potheinus, Sezar'ın emriyle öldürüldü. Achillas orduya kaçtı ve hoşnutsuz İskenderiyeliler ile birlikte Romalıların küçük ordusuna saldırdı. Sezar'ın Roma'da olmadığı yirmi ay boyunca, Pompey ile olan savaşı sadece Temmuz'dan Ekim'e kadar sürdü. Öte yandan, dokuz ay süren İskenderiye savaşı onun Roma'yla haberleşmesini tamamen durdurdu. En sonunda, Bitinya'dan takviye kuvvetleri almayı başardı; Mısır ordusunu yendi ve Nil üzerindeki kamplarını dağıttı. Bozgun tamamlanmıştı ve düşman gemilerine öyle düzensiz bir şekilde kaçıştı ki, kralları o arbedede öldü. Kralın ölümünden sonra, Sezar, selefinin dileğini öne sürerek, Mısır'ı tamamen kendisine bağladı. Kleopatra, kendi kardeşiyle evlenmek koşuluyla kral naibi olacaktı: Sezar, Arsinoe'yi kendisiyle krallığın dışına aldı.

Sezar tarafından başkente hiçbir mektup, tavsiye ve emir gelmediği bu hükümdarsız dönemde, korkunç bir karmaşa bütün İtalya'yı sarmıştı. Roma'nın bir askeri lidere ihtiyacı vardı ve Sezar yokluğu süresinde Farsala'da ordunun bir kanadını yöneten M. Antonius'u, vekili ilan etmişti. Büyük yetenekleri olan Antonius, yine de ahlaksızlıklarıyla daha ön plandaydı. Bütün İtalya, onun gösterişli ahlaksızlıklarına, aşırı ziyafetlerine ve ilişkileri tamamen yok saymasına isyan ediyordu. Bu sırada, Sezar'ın bir diğer sadık elemanı olan Dolabella, tribün olarak, halkı kargaşaya sürüklüyordu. Tribündeki döneminde, ev kiralarında zorunlu indirim, borçların affı gibi en devrimci kanunları önerdi. Senato, Sezar'a tamamen sadık olsa da, onun tedbirlerine karşı çıktı ve Sezar dönene kadar bir değişiklik yapmama kararı aldı. Başka bir tribün olan Trebellius, meslektaşına doğrudan güçle karşılık verdi. Daha önceki gruplaşmaların olduğu zamanlardaki gibi, Roma sokaklarında kan döküldü. Halk meclislerinde çıkan çatışmalarda yüzlerce vatandaş öldü ve Antonius orduyu şehre sokup belirleyici bir şekilde kontrolü sağlasa da, amacı halkın anlaşmazlıklarını yatıştırmak değil, alevlendirmekti.

Aralıkta şehre döndüğünde, Sezar senatoyu, her ne isterse yaptırmaya hazır bir halde buldu. Taçlar, heykeller, ayrıcalıklar, savaş ve barış imtiyazı, kısacası istediği her şey ve bazı istemediği şeyler bile cimri senato tarafından ona sunulmuştu; ve ona ise savaş ganimetlerini toplamakta ve arkadaşlarını yüksek makamlara getirmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı. Bu durumdayken, diktatörlüğü zorluk çekmeden başlatabilirdi ve kendisini bir sonraki sene de konsüllüğe seçtirebilirdi. Antonius de olağanüstü güçlerinden vazgeçmek zorunda kalmıştı; ve Sezar hemen Afrika'ya ilerledi. Scipio ve Cato bir Roma ordusunu, Juba ise bir Afrika ordusunu yürütüyorlardı; bu sırada Pompey'in iki oğlu bir filo kurmaya çalışıyorlardı ve Pompey'in İspanya'daki yandaşları üstünlüğü tekrar ele geçirmişlerdi. Afrika'da, düşmanın ordusu Sezar'ınkine göre sayısal olarak oldukça üstünde; fakat Scipio,

Labienus, Afranius ve diğerleri, ikincil görevlerde yaptıkları ne kadar değerli olsa da, komuta yeteneklerinden tamamen mahrumdular. Sezar'ın pozisyon almasına izin verdiler ve böylece ya güçlü bir karargah kurdukları Thapsus'u boşaltacaklardı ya da belirleyici bir çatışmaya girmeye cesaret edeceklerdi. İkincisini seçtiler, ve Farsalus'daki gibi sadece o günü değil kamplarını ve daha sonraki bir direniş şanslarını da kaybettiler.

Cato'nun, başkomutanlığı ele geçirerek ki konsül makamında olmadığı için yapamazdı. Aristokrat davayı kazanması oldukça şüpheliydi ve muhtemelen, bunun kanıtlanmaması onun şöhreti için iyiydi. Kendisi için, son sınırı bekledi ve sonra eski çağların en saf zihinlerinde intiharı kutsallaştıran ölümün sabırlı özdeyişini uyguladı. Bu adamın kendi döneminden ne kadar üstün seviyede olduğunu, Roma anayasasının belirlenmiş maddelerini savunurken kendinden emin kararlılığını Cicero'nun mahkeme ahlakıyla, kişisel endişeleriyle ve ürpertici kurnazlıklarıyla karşılaştırınca görebiliriz. Cicero'nun korkuları Sezar'ın Afrika zorunlu kıldığı ve normaldeki uysallığıyla çok uyumsuz görünen şiddetle özellikle artmıştı. Sadece savaşta esir alınan askerleri gözlerinin önünde parçalatmakla kalmadı, aynı kaderi kendi serveti uğruna Faustus Sylla'ya, Q. Sezar'a ve diğer üst düzey esirlere de uygulamıştı. Fakat kendisine daima sadık kalan Utica'nın fakir halkının canını bağışladı; ama orada yaşayan üç yüz zengin Romalı tüccar yüksek vergiler ödemeye zorlandılar, ama yine de bu kadar ucuz kurtulduklarına memnun olmalılar. Juba'nın krallığı tamamen ortadan kaldırıldı ve birçok şehre yüksek bağışlar yapıldı.

Artık Sezar'ın her adımı, kendisindeki gücün ve ruhun üstünlüğüne duyduğu güvenin ve egemenliğin niteliklerine giden özel yolun göstergesiydi. Bu, senatonun ve halkın Afrika'daki savaşın hemen sonrasında ona verdiği aşırı zorlayıcı ve neredeyse saçma ayrıcalık nişanlarıyla da kanıtlanır. Roma'da kaldığı dört ay boyunca, aralarında en dikkat çekeni Roma takvimini yeniden yapılandırması olan, güzelleştirmeler ve ilerlemeler planladı.

Karşıt partiyle çekişme bitmiş gibi ve Sezar'ın hakimiyeti güvencede görünüyordu. Bu sırada, İspanya'da daha öncekilerden çok daha tehlikeli bir mücadele ortaya çıktı. Güney İspanya'daki birçok şehir, Afrika Savaşı sırasında, Afrika'daki Pompey kuvvetlerinden ayrılmış askeri birlikleri karşıladı ve komutanlarına karşı isyan eden lejyonlar da hareketlerinin karşılığında alacakları cezadan kurtulmak için o tarafa geçtiler. Asi gücün başında Pompey'in oğulları vardı. Ordunun en cesur komutanları ve en iyi askerleriydiler, Thapsus savaşında dağıtılmışlardı. Yönlerini İspanya'ya çevirdiler ve Sezar kesinlikle orada olması gerektiğini gördü. Bunun üzerine, Roma'da yaşayan Kleopatra'nın kollarından ayrılarak aceleyle İspanya'ya doğru yola çıktı.

Sezar'ın şansı, İspanya'da da peşini bırakmadı. Munda'da düşmanla karşılaştı. Orada onu İspanyol ulusunun şerefiyle Roma'nın umutsuz önlemler dışında umudu olmayan en iyi askerleri arasında zorlu bir çatışma bekliyordu. İlk hücumu geri püskürtüldü. Eğer düşman kendi malzemelerini ve eşyalarını kurtarmak için çatışma düzeninden çıkmasaydı, savaşı daha sonraki tüm çabalarına rağmen, kaybedebilirdi. Düşmanın eşyaları ve malzemeleri Sezar'ın hizmetindeki açgözlü Numidyalı ve Moritanyalı paralı askerleri cezbetmişti. Pompey'in oğullarından biri olan Cnaeus kaçarken yakalandı ve öldürüldü. Diğer oğlu Sextus ise Sezar'ın ölümünden sonra hemen büyük bir deniz ve kara kuvvetinin başında tekrar ortaya çıkacaktı. Marttan Eylüle kadar Sezar İspanya'da kaldı ve ona bağlanan kasabalarda yaşayanları memnun edecek şeyler yaptı. Hediyeler dağıttı, vergilerden muaf yaptı ve Roma vatandaşlığı hakkı verdi. Zaten her zaman oldukça açık fikirliydi. Ama Pompey'e bağlı olanlar onların miri arazilerini çaldılar ve olağandışı vergiler yüklediler.

Bundan sonra Sezar'ın karakteri bir değişime maruz kaldı. İskender ve Napolyon gibi, kaderin en yüksek iyiliklerini taşıyacak güce sahip değildi. Monarşi gösterisine yakalanmıştı. Oysa daha önce monarşinin özünü yakalamış ve imparatorluğun ya da

gösterişin uygulanamaz tasarılarını gerçekleştirmeye başlamıştı. Zorbalığı kucaklamak için acele eden köle Romalılar tarafından cesaretlendirilmişti. Büyük girişimlerinin arasında şehrin özellikle kenar mahallelerinin genişletilmesi de vardı. Bu başlığın altında Parthialılarla yapılacak bir savaşın hazırlıklarını da not etmişti. Cumhuriyetçiler üzerinde herhangi bir göz kamaştırıcı zaferden kaçındı. Sanki amacı ulusun önemli usullerini korumakmış gibi davrandı. Yolsuzlukları kaldırmak için geçici bir otorite olduğunu varsayarak diğer her şeyi günlük rutinlerine bıraktı. Ama artık fikrini değiştirmiş gibi görünüyordu. Plutarkhos'a göre, Romalılara karşı kazandığı son başarının zaferi kamusal bir aşağılama olarak görülmüştü. Yaşam boyu diktatörlük tavrı, başına taktığı çelenk ve ona eşlik eden askerler kraliyet gösterişleri gibi algılanıyordu. Mührü üzerine soyunun Alba Longa'nın eski krallarından ve Venüs'ten geldiğini belirten arma çizdirmenin bir gurur meselesi olduğunu düşünüyordu. Şimdiye dek saygı gösterdiği bazı kalıplar ve usulleri artık hiçe sayıyordu. Cumhuriyetçi değerleri dalkavuklukla ilgili farklara indirgemek için, kırk tane defterdar, on altı yargıç, altı bayındırlık memuru atadı ve senatoya servete veya rütbeye sahip olmayan her çeşit insanı kabul etti. Bu şekilde bu kurumun üye sayısını dokuz yüze çıkardı. Birçoğunu boş onurlandırmalarla ayırdı; yani kamu görevlerinin isimlerini başlıklar haline getirdi. Daha önce hiçbir yetki koltuğuna oturmamış olan insanları yargıç, elçi, denetçi ve vali yaptı. Konsüllüğü sadece bir düzen veya süs olarak gören imparatorlar arasında yaygın olan modayla dalga geçen bir yasa çıkardı. Konsül Fabius Maximus yılın son gününde öldü. Sezar günün geri kalanı için Caninius Rebilus'u konsül seçti. Bu görevlendirmedeki hızlı kutlamayı gören Cicero iyi insanlar tebrikleri ona ulaşmadan konsül olmayı bırakmasınlar diye insanların acele etmesi gerektiğini belirtti.

Plutarkhos Sezar'ın güçlü projelerini biraz abartmış olabilir. Bu projeler, seçici bir askeri zorbalık sistemi kurmayı amaçladığını gösteriyorlar. Sezar, Apennine Dağları arasındaki yolları planladı.

Pompey'inkinden büyük bir tiyatro inşa etmeyi ve mükemmel kütüphaneler kurmayı tasarladı. Plutarkhos, "Parthialılara saldırmayı düşünüyordu, onları mağlup ettiğinde ise, Hazar Denizinden Hyrcania'ya girip Euxine'e ve oradan da Scythia bölgelerine geçmeyi düşünüyordu. Daha sonra Almanya sınırındaki bölgelere saldırıp Almanya'nın merkezini istila edecekti. Kelt topraklarından İtalya'ya dönecekti. Bu şekilde her taraftan denizlerle çevrili fetih çemberini tamamlayacaktı," demişti. Bu seferler süresince, Corinth Kıstağı kısa yol olarak kullanılacaktı. Tiber ve Anio Terracina yakınlarındaki bir kanalla denize bağlanıyordu. Bu şekilde gemiler Roma'ya güvenli ve kolay bir şekilde ulaşabileceklerdi. Pometia ve Setia civarındaki bataklıklar kurutulacaktı ve oradaki topraklar da tarıma açılacaktı. Ostia'da da büyük iskeleler yapılacak ve havzalar kazılacaktı.

Doğulu bir zorbaya veya bir kast hükümdarına uygun olan bu sayısız proje, Sezar'ın kraliyet onurunu yeniden canlandırma özlemiyle birleşmişti. Dostlarında bile vatanseverlik duygusu, özgürlük sevgisi ve cumhuriyetçi gururun kalıntılarını uyandırmıştı. Cumhuriyetçilik gururu, çoğu insanın ruhunda artık bulunmuyor olsa da küçük bir aristokrat grubunda daha da güçlenmişti. Tüm ileri seviyede medenileşme ve ahlaki olarak bozulma dönemlerinde olduğu gibi, zihinsel gelişme ve küçük bir grubun zorlaması arttıkça toplumun geri kalanının yozlaşması da arttı. Roma asaletinin çiçeği; Sezar'a karşı birlik oluşturan altmış seçkin kişi bu şekilde özgürlüğü savunmayı hayal edebilirdi. Ama özgürlük Gracchus kardeşlerin zamanından beri varlığını yitirmiş bir olguydu. Bu altmış kişinin girişimleri tek bir hamleyle bu acıklı zamanlarda insanlar arasında korunmuş olan Roma asilliğinden geri kalanları yok etmeye bu küçük grubun bozulmasıyla sebep olduğu için, durumlarından pişmanlık duyulmaya başlandı.

O yıl yargıçlık yapanların ikisi de -Brutus ve Cassius- komplocular arasındaydı. Antonius'un Sezar'a defalarca taç giydirmekte ve kral unvanı almaktaki tedbirsizliği felaketi hızlandıran

bir şeydi. Felaketin sonuçları o anki sonuçlarından çok daha az ölümcül olacaktı. Çünkü komplocular Antonius'u da uzaklaştırmaya karar vermişlerdi. Komplocular arasında ilk sırada Brutus ve Cassius yer alıyordu, çünkü yetenekli, vatansever ve amaçları birdi. Biri Zeno'nun öğretilerini, diğeri ise Epikür'ün öğretilerini takip ediyor olsa da, ikisi de aşırı cesarete ve acı çekmeye yetenekliydi. Komplocular arasında Pompey yandaşlarının yanı sıra, Sezar'ın takipçileri de vardı: Decimus Brutus, C. Casca, P. Sevilius Casca, Trebonius, Tullius Cimber, Minutius Basillus. Komplocular ölüm yeri olarak senatoyu seçtiler. Romalılar arasında ilk başta gelenler vatandaşlarına komplolarının bir köşede yapılmış bir suikast olmadığını aksine devlete kötülük eden birinin sıra dışı bir şekilde cezalandırılması olduğunu kanıtlamaya karar verdiler. Sıra dışı bir şekilde cezalandırılacaktı. Çünkü devleti ve mahkemeleri kendi adamları ve askerleriyle esir aldığı için olağan yöntemlerle cezalandırılamayacağına inanıyorlardı.

Nüfus monarşik idareden ahlaksız şeylere düşkünlükler ve halk gösterileri beklerken, senato Sezar'ın adamlarından oluştuğu için, ölüm şekli çok büyük bir şaşkınlık yarattı. Özgürlüğe çağrı halk tarafından umursamazlıkla karşılandı. Sezar'ın yasal olmayan güçler kullandığı, mal ve mülklerinin devlete geçtiği ve cesedinin Tiber'e atılması gerektiğini resmi olarak ilan etmek mümkün değildi. Aslında, yargıçlar ve arkadaşları halkın öfke patlamasından kendilerini korumak için Jüpiter Tapınağı'na yerleşmek zorunda kaldılar. Roma'daki Yahudilerin ülkelerini fetheden ve Sezar'ın anısını onurlandırmak için tapınaklarına sızan Pompey'e olan kinci düşünceleri yeniden uyandı. Antonius'un Sezar'ın cenazesinde yaptığı konuşmayla ve Sezar'ın bahçelerinin yürüyüş yolları olarak bağışlanmasıyla, diktatörün vasiyetinde verdiği her Romalıya 300 sikke sözüyle galeyana gelen halk komplocuların evlerini yakmakla ilgili tehditler savurmaya başladı. Lepidus Tiber adasında karargah kuran birlikleri şehre getirip kendisinin Antonius'u destekleyeceğini bildirince kargaşa en yüksek seviyeye ulaştı. Öte yandan,

komplocular Brutus'un toplayıp sonraki oyunlar için eğittiği gladyatörler grubundan bir çeşit birlik oluşturdular. Şehir tamamen anarşi içine girmişti.

Şimdi Cicero'nun bir şey yapma zamanı gelmişti. Gerçek kişisel risk ihtimalleri içeren herhangi bir planda yer almaya davet edilebilecek biri değildi. Ama artık güzel ve etkili konuşma sanatında yeni bir kariyer başlangıcı yapacaktı. Antonius'un komplocuların gladyatörlerinden korunmak için Tellus tapınağında topladığı senatoya gitti. Cicero bir genel affın ilan edilmesi konusunda barışsever meclisi zorladı. Antonius'un oğlu komploculara bir barış sözü iletti ve vilayetlerin hükümetlerini dağıtmak için hazırlıklar yapılmaya başlandı. Bu sırada Antonius yolculuğuna başladı, Sezar'ın eski askerleriyle entrikalar düzenledi ve başkentin çevresine o kadar çok asker topladı ki yargıçlar ve arkadaşları artık güvende olmadıklarını hissettiler. Kısa süre sonra bildirilerde bulundular, çoğu Antonius karşıtı bildirilerdi. Sonunda yargıçlık hakları ellerinden alınmadan şehir dışına gitmelerinin uygun olduğunu kabul ettiler. Antonius'un onlarla uzlaşabileceği şartlarla ilgili bir bildiri talepleri üzerine açık bir mektupta kaba ve aşağılayıcı bir cevap gönderdi.

Artık taraflar arasında savaş ilan edilmişti. Cicero orada değildi ve Antonius da Roma'da keyfine göre hüküm sürüyordu. Senatoya zorla bir yasa çıkarttırdı; Sezar'ın tüm düzenlemeleri, yaşarken yaptıkları veya ölümünden sonra notlarında yazılı olanlar, kanun gücüne sahip olacaktı. Bu yasanın gücüyle seçtiği tüm düzenlemeleri gerçekleştirdi. Bunların Sezar'ın notları arasından çıktığını belirtti. Antonius'un Sezar'ın artık dul karısı Calpurnia üzerinde büyük bir etkisi vardı. Dul kadın, uzun zamandan beri son kocasının sadakatsizliklerinin tesellisini Antonius da buluyordu. Bu nedenle, Sezar öldükten sonra Antonius Sezar'ın tüm notlarını ve mektuplarını ele geçirmenin bir yolunu kolayca buldu. Bu belgelerin yanı sıra, Ops tapınağında tuttuğu ve özel mülkiyeti olan büyük miktardaki parayı yani Pompey sayesinde ele geçirilmiş

şeyleri de aldı. Ayrıca Sezar'ın sekreterinin imzasını da son diktatör adına araçlar imal etmekte kullandı.

Antonius artık her şeyi düşünüyordu. Kardeşlerinden birini yargıç, diğerini hakim, bir diğerini ise konsül yaptı. Ona kim karşı gelebilirdi ki? Sicilyalılara Roma vatandaşlık hakkı verilmesini sağladı. Gazi askerlere ve fakir vatandaşlara verilmek üzere kamu topraklarını bölen bir tarım yasası geçirtti. Kendi yandaşlarına da dört ya da altı yıllık valiliklere atadı. Böylece halkın ve askerin güvenini kazandı. Daha sonra senatoda ve halk meclislerinde güç ve silah kullanımını yasallaştırmayı denedi. Bir yasa çıkardı; biri silahlı isyandan mahkum edildiğinde halka başvurma hakkına sahip olacaktı. Adalet mahkemelerini askeri mahkemeler haline getirmek için, lejyonların ast subaylarını hakimlerin arasına yerleştirdi.

Bu dönemde Cicero, senatoda görünmeye başladı. Sezar'ın küçük yeğeni ve varisi Octavius on sekiz yaşını doldurmuş olmamasına rağmen Antonius karşıtı listelere ismini yazdırdı. Askeriyenin bir kısmını kendi tarafına çekti. Mirasını talep etti ve özellikle Ops tapınağında saklanan ve yasal olarak ona ait olan paranın yerinin değiştirildiğinden şikayet etti. Antonius başta bu gencin iddialarına aldırış etmedi. Ama bu iddiaların senato tarafından desteklendiğini öğrendiğinde ve daha sonra onu hızla toplanmış bir ordunun başında gördüğünde, Roma'yı terk etti ve Makedonya'dan İtalya'ya dört lejyon çağırdı.

Konsül ile Sezar'ın varisi ve intikamcısı olarak bilinen ama aslında monarşiye karşıt olanların gizli isteklerinin maşası haline gelen genç adam arasında gerçekleşen mücadele senatoya da taşındı. Cicero, derhal güzel konuşma becerisini harekete geçirdi. Antonius konsülken Cicero'ya hakaretlerde bulunmuştu. Cicero da bu hakaretlere sert cevaplar verdi. Antonius bu ilk saldırıya sert ve rahatsız edici bir konuşmayla karşılık verdi. Cicero'nun cevabı ise en tanınmış ağır eleştirilerin ikincisi sayılır. Bu eleştirisinin düzeltilmiş bir versiyonunu daha sonra dağıttı. Roma halkı üzerinde

büyük bir etki bıraktı. Bu koşullar altında, silahlara başvurmaktan başka hiçbir şey bu çekişmeyi sonlandıramazdı. Antonius dört lejyonun komutasına geçmek için Brundusium'a gitti. Bu birlikler Antonius'un küçümseyerek teklif ettiği bağışı almadılar ve onu takip etmeyi reddettiler. Bunun üzerine, Antonius o kadar kızdı ki birkaç yüz astsubayı, çavuşu ve eri öldürdü. Bunun sonucunda, bir lejyon Octavius'un tarafına geçti ve bir diğeri ayrı olarak Alba yakınlarında kamp kurdu.

Antonius aristokrat grup kendisini gösterdiğinde şehri terk etti. Diğer konsül de Roma dışında olsa da, hakimler senatoyu 20 Aralık'ta toplantıya çağırdı. Octavius hakim olma talebinde bulunduğunda Cicero onun adına hevesle çalıştı ve onun adına üçüncü ağır konuşmasını yaptı. Böylece kendi düşmanlarını mahvetmek için arkadaşlarının düşman sayısını arttırdı. Ertesi senenin iki konsülü Aulus Hirtius ve Vibius Pansa bir ordunun başında Mutina'da Antonius tarafından ablukaya alınan Decimus Brutus'e yardım etmek için Yukarı İtalya'ya ilerledi. Octavius eşit seviyede silahlanarak onlara eşlik etti. Cicero ise son konuşmasında derhal başpapaz, vali ve senatör olması, hakimlere yardım etmesi gerektiğini belirtmişti. Mutina'daki mücadele oldukça zorluydu. Ama sonunda Antonius Hirtius ile Octavius'un beraber yaptığı bir hücumla bozguna uğratıldı. Vatan haini ilan edilen Antonius kaçmak zorunda kaldı. Cumhuriyet yine zafer kazanmış görünüyordu. Çünkü Brutus ve Cassius o sırada tüm Doğu'nun efendileri olmuşlardı.

Aynı süreçte, Octavius ve dostları cumhuriyetçilerle kalıcı bir koalisyon oluşturmanın imkansız olduğunu gayet açık bir şekilde anladılar. Önlemlerini de buna göre aldılar. İki konsül de son savaşlarda ölmüştü. Batıya dağılmış Roma birlikleri cumhuriyeti korumak için dövüşmeye sıcak bakmıyorlardı. Politika ise, Doğu'da Cassius ve Brutus komutasında hizmet vermiş on yedi lejyona karşı bir birlik öneriyordu. Sezar hayattayken, askerlerine İtalya'daki topraklarını tahsis etmişti. Octavius yurda döner

dönmez, bu birlikler onun gerçek yüzünü görmeye çalıştılar. Ama Octavius tamamen kendine ait bir ordu kurmuştu daha önce. Bu ordu Antonius'a karşı ayaklanan iki lejyonla güçlendirilmişti. Antonius'un ordusunun dağılmış tüm kısımları ve son konsüllerin birlikleri de onun hizmeti altına alındılar. Bunlar senatoya karşı olan nefretleri yüzünden Roma'ya karşı savaşmaktan hiç utanmıyorlardı. Tam bu sırada, İspanya'daki başkomutanlık Asinius Pollio'ya geçmişti. Pollio, Cicero'ya yazdığı bir mektupta hizmetlerinin talep edilmediğinden iki yüzlü bir şekilde şikayet ediyordu. Bu Sezar'ın Afrika Savaşı'ndaki başarısı için büyük ölçüde borçlu olduğu Pollio'ydu. Kısa süre sonra ise aristokratların tarafında olmadığına dair kanıtlar göstermişti. Güney Fransa'daki Plancus'un yaptığı da eşit derecede muğlâktı. Lepidus İspanya'ya kalabalık bir ordu göndermeye kararlıydı. Sezar Lepidus'a İspanya'yı ve Güney Galya'yı vermişti. Bu sırada o Galya'da kalıyordu. Plancus CIccro'ya Antonius'un Sezar'ın kıdemli askerlerinden oluşan bu orduya güvendiğini söyledi. Cicero'nun onunla birlik olup olmayacağını soruyordu. Antonius ise rotasını Galya'ya çevirdi ve oradaki varlığı Lepidus için ne kadar rahatsız edici olsa da, ordu İtalya'ya gelir gelmez derhal onunla birleşti. İtalya'da işler tamamen değişmişti. Antonius'a karşı açılan savaşın daha sonraki idaresi senato tarafından Octavius'a değil, Decimus Brutus'a verilmişti. Bu tercihe çok kızan Octavius Brutus'a yardım etmeyi reddetti. Doprudan Roma'ya ilerledi ve kendisini konsül Q. Pedius'u ise iş arkadaşı olarak seçti. İlk devletle ilgili işlerinden biri bir halkoyuyla Dolabella'yı vatan düşmanı ilan eden bildiriyi feshetmekti. Daha sonra Sezar'ın öldürülmesini soruşturmaları için bir birim kurdu. Bu olayda yer alanları huzurunda toplayıp ceza verecekti. Bunların arasında Brutus ve Octavius da vardı. Roma'ya gitmeden önce Octavius zaten Antonius ve Lepidus ile birleşmişti. Bu yüzden, kendisini onlara karşı düşmanca bir tutum içine soktuğunda sözlü görüşmeler daha uygun olacaktı. Toplantıları Bolonya civarındaki küçük bir ırmağın üzerindeki bir adada yapıldı.

Lepidus arabuluculuk yaptı. Merhum diktatörün üç dostu arasında geçen bu görüşmeden önce senato Lepidus ve Antonius'a karşı olan yasaları feshetmişti. Pollio ile Plancus başkentte daha güçlü olan tarafa bağlanmak için buldukları bahaneyi kullanmışlardı. Bu yüzden, Decimus Brutus, mücadelede tek başına kaldı. Olayların durumu duyulur duyulmaz, kısa süre önce emri altına giren sekiz lejyondaki askerleri tarafından terk edildi.

Yeni üç kişilik yönetimin kabul ettiği birlik maddeleri Appian tarafından şöyle sayılmıştır: Octavius konsüllükten vazgeçecek ve yılın geri kalan döneminde konsüllüğü Venditius yapacaktı. Ulusun zarar görmüş durumuna yeni bir düzen getirmek için açılan tamamen yeni bir kamu görevi Lepidus'a, Antonius'a ve Octavius'a verilecekti. Bu görev üçüne de konsüllerle eşit güçler verecek ve beş yıl boyunca bu görevde kalacaklardı. Appian, "Bir diktatör seçilmesini yasaklayan ve Antonius'un ortaya koyduğu bir yasanın geçerliliğini korumak için *triumviri reipublice constituendae* unvanını seçtiler," demiştir. Bu üçlü yönetim üyeleri yıllık devlet görevlilerini beş yıllığına seçmek zorundaydılar. Vilayetleri ise şöyle paylaşıldı. Tüm Kelt toprakları Antonius'un payına düştü. Sadece eski Kelt ülkesi diye bilinen ve Pyrenees Dağlarını sınırlayan bölgeleri almadı. Geri kalan kısım ve İberya Lepidus'a, Sicilya, Sardunta, Libya ve komşu adalar ise Octavius'a verildi.

Üç liderin toplantısındaki esas konu birleşmelerinin durumunun saptanması değildi. Cumhuriyetçi partiye karşı düşmanlıkları başlatma tutumunu planlamaktı. Uzlaşma imkansız görünüyordu. Sayesinde gereksiz suç işlenmemesi ama mecbur kalındığında da asla suç işlemekten çekinmemesi gerektiğini öğrendiği kurnazlığı tarihte sıra dışı bir olgu olarak bilinen Genç Octavius, bunu çok önceden anlamıştı. Geniş ölçüde savaş giderlerini ödemek ve askeriyeyi zenginleştirmek için el koymalar o zamanlar kaçınılmazdı. Bunun yanı sıra yok etmek de düşmanlardan ve korkak, zayıf dostlardan kurtulmanın tek yoluydu. Bu yüzden, Sylla tarzında bir yasakla tüm aristokrat partiyi yok etme kararı

alındı. Öldürülecek olanların ve mallarına el koyulacak olanların isim listeleri belirlendi. Tüm bu işlerde, Lepidus'un ilerlemiş yaşı ve açgözlülüğü alçak bir biçimde büyük bir rol oynadı. İsminden ve Sezar'ın ona miras bıraktığı nüfuzdan yararlanıldı. İş arkadaşlarının suçlarının iğrençliğini paylaşmasına izin verildi. Ama onlar kazançlarının hiçbir kısmını ona verme eğiliminde değillerdi. Her zaman anı yaşamakla geleceği düşünmekten daha çok ilgilenen Antonius gem vurulmamış zevklerinin peşinde gitti. Octavius ihtiyar bir adamın kıskanabileceği bir yetenekle yalnız başına, kendi önlemlerini koşullara uydurmak için yaklaşan çatışmayı bekliyordu.

Mahkum edilenlerin yazıldığı ilk listede isimleri bulunan senatör sayısı Plutarkhos'a göre 300'ü buluyordu. Zengin üst sınıftan 2000 kişi, alt sınıflardan ise bundan daha fazlası kurban gitti. Üçlü yönetim üyelerinden her biri dürüstçe ilgilendiklerini göstermek için en yakın dostlarından veya akrabalarından vazgeçtiler. Octavius Cicero'dan vazgeçerken belki de zorlanmamıştır. Çünkü Appian'a göre, Cicero, Octavius konsül olmak için askeri yardım ararken oldukça belirsiz ve anlaşılmaz davranışlar sergilemişti. Her çeşit bağımsız faaliyeti bastırmak için akıl veren devlet idaresi türleri Cicero'nun ve eskiden dürüst ve tarafsız olarak yüksek bir nüfuza sahip olan öldürülmesini talep etti. Tüm sene boyunca devam eden katliam ve yağmalar birlikleri liderlere bağlı tutmaya yetti. Ama Brutus ve Cassius'la yapılan savaşı sürdürmeye yeterli olmadı. Antonius müsrifliğe o kadar batmıştı ki Octavius kendi özel hesaplarından ona ödeme artışı yapmak zorunda kalmıştı. Saklı hazineleri bulmak için en rezalet araçlar kullanıldı. Vesta tapınağında, en kutsal mabetlerde saklanan servetler artık güvende değillerdi. Tüm vergi tarifeleri tükendi ve hatta özgürlük savunucuları Cassius ve Brutus bile gasp uygulamalarına başvurmak zorunda kaldılar.

Cumhuriyetçi birliklerin Asya ve Avrupa'dan geçişleri Batı'yı aralarında paylaşmış olan liderleri çatışma konusunda bir karar

vermeye zorladı. Kendi birliklerinin bir kısmını Plancus ile beraber o yıl konsül seçilen Lepidus komutasında İtalya'da bırakarak cumhuriyetçilere saldırmak için yola çıktılar. Antonius önce Yunanistan'a gitti ve Nessus üzerindeki geçitlere yerleşmeleri için Norbanus'u Thrace ile Makedonya arasına gönderdi. Eğer Thraceli bir prens onları bilinmeyen bir yoldan dağlara doğru yönlendirmeseydi, Norbanus Thrace'de cumhuriyetçileri abluka altına almış olacaktı. Ama o yanlış yolla Filipe'ye vardılar ve orada kamp kurmak zorunda kaldılar. Antonius büyük bir hızla Norbanus'un yardımına gelince bir çatışma olması kaçınılmaz hale geldi. Octavius kendi birlikleriyle oraya on gün sonra vardı. Roma'nın kaderi birbirini izleyen iki harekata bağlıydı. İlkinde, avantaj cumhuriyetçi liderlerdeydi. Sayıca düşmandan üstün sayılırlardı. Ama ne yazık ki, Cassius umutsuzluğa düşerek kendini öldürdü. İlkinden üç hafta sonra gerçekleşen ikinci çarpışma Antonius ve Octavius lehine belirleyici bir savaş oldu. Brutus da Cassius gibi intihar etti. Çünkü ordusu tamamen dağıtılmış, çoğu asker öldürülmüştü. Sonunda kalan askerler ise galip gelenlerle birleşmişlerdi.

Antonius bu kez doğuya yöneldi. Mısır'a doğru ilerledi ve akla gelen tüm uçarılıkları yaptı. Kleopatra onu kendinden geçirmek için krallığının tüm zenginliğini ve güzelliğini harcadı. Kleopatra'nın yanındayken tüm İtalya'yı ve batıdaki olayları unutmuş görünüyordu. Devlette üstlendiği rolü tamamen kaybetmişti. Ama tüm Asya Parthialıların saldırısına uğrayınca ve İtalya'da Octavius onun ortak hükümetteki ortaklığını feshetmek için uğraşmaya başlayınca rütbesini ve imparatorluk araçlarını kuşanmak durumunda kaldı.

Antonius, İtalya'daki akrabalarının ve dostlarının kötü davranışlarını, Parthialıların Asya'daki zararlarını önce umursamazlıkla karşıladı. Ama iki taraftaki sorunlar da daha da artmaya başlayınca İskenderiye'yi terk ederek Tyre'ye gitti. Buraya varınca, Parthialıların istikrarsız akınlarından kaynaklanan tehlikenin

Octavius'un hilelerinden doğan tehlikeden daha az acil olduğunu kavradı. Parthialıların saldırıları istendiği anda geri püskürtülebilirdi. Bu yüzden, hemen Anadolu'ya gitti ve oradan da Yunanistan'a. Atina'da karısı Fulvia'yla buluştu. Buluşmaları çok da samimi geçmemişti ve ayrıca değerli eşi kısa bir süre sonra öldü. Antonius ilk başta Sextus Pompey'in birleşme teklifini reddetti. Ama Octavius'un onun İtalya'ya girişini engellemek için gösteriler yaptığını öğrenince, bu teklifi kabul etti. Yeni ortağıyla beraber yarım adaya yapılan tüm tahıl ithalatını engelleyerek İtalya'yı kuşatma altına aldı. İtalya bir iç savaşın korkunç getirilerine ek olarak şimdi de açlıkla savaşmaya başladı. Antonius ve Octavius'un ortak arkadaşları arabuluculuk yaparak Roma dünyasının yeniden bölünmesini planladılar. Antonius ile Octavius'un kız kardeşi Octavia'nın evlenmesini sağladılar. Ayrıca, Antonius'u Pompey'le olan birleşmesini bozmaya ikna ettiler.

Antonius ve Octavius bir buçuk sene boyunca beraber yaşadılar. Açlığın vurduğu halkın çıkardığı kargaşa yüzünden Sextus Pompey ile bir antlaşma yapmak zorunda kaldılar. Antlaşmada Sardunya, Sicilya ve Mora beş yıllığına ona verilecekti. Mora'nın egemenliğine asla geçemedi çünkü Antonius orada yaşayanlardan birçok talepte bulunduğunu iddia etti. Tabii ki bu Pompey tarafından ödenmeliydi. Aslında bu talepler vergilerin ve zoraki bağışların ödenmemiş olanları içindi ki bu vergiler Antonius tarafından sağduyuyla veya keyfine göre belirlenmişlerdi. Antonius o sırada daha önce İskenderiye'de yaptığı gibi Atina'da eğlenip keyfine bakıyordu. Yunanlılar arasında bir Yunanlı gibi davranıyor ve genç Baküs* unvanını hak etmek için onuruyla çabalıyordu.

Bu sırada teğmeni Ventidius Parthialıları Anadolu ve Suriye'den sürdü, aldıkları her yeri geri aldı ve onlarla dostça ilişkiler kuran tüm devlet ve egemenliklerden büyük miktarda bağışlar topladılar.

(*) Eski Yunan şarap tanrısı

Aynı zamanda, Sextus Pompey ile yeni tartışmalar patlak verdi. Antonius İtalya'yı iki kere ziyaret etmeyi gerekli gördü, bir kere Atina'dan bir kere de Suriye'den gitti. Daha sonra Tarentum'da Octavius ile birleşti ve Sextus Pompey'le savaşı sürdürmeyi kabul etti. hatta donanmasının bir kısmını arkadaşına verdi ve karşılığında Parthia savaşı için Octavius'tan iki lejyon takviyesi aldı.

İkinci kez İtalya'ya gitmeden önce, Antonius Suriye'de küçük bir zafer kazanmıştı. Doğu'ya döndükten sonra ise, birbirini izleyen iki seferde bir asker olarak şerefini ve birliklerini feda etti. Aynı zamanda Octavius ise onu dünyanın en büyük imparatorluğundaki payından mahrum bırakmak için hazırlıklarını tamamlıyordu. Doğu'ya dönüşü üzerine, planı Ermenistan Kralı'nın yardımıyla Media'nın dağlık bölgelerine girmekti. O bölgede Parthialılarla birlik içindeki yerli bir Media imparatorluğu vardı. Ermenistan kralı tehlike anında ona desteğini çekti. Ordu eşyaları ele geçirildi. Onu koruması için arkada bıraktığı 10000 kişilik ordu paramparça edilmişti. Parthialılar çevresini kuşattı ve tüm tedariklerini engelledi. Kuşattığı Praaspa dağlar arasında yer alıyordu. Yakınlarında şimdiki Tahran bölgesi vardı. Antonius'un özgüveni bu bölgelerdeki dağlık arazilerdeki kuşatmanın getirdiği cesaret kırıcı olaylarıyla kayboldu. Crassus'un daha önce kendisine yaptığı gibi alçakça öldürülme tehlikesinde olduğunu hisseden Antonius ordusuyla beraber kuşatmayı kaldırdı ve Ermenistan'ın yüksek kesimlerine doğru ilerledi. Bu yürüyüş sırasında, ordusu sürekli olarak dağılma eşiğine geldi. Parthialılar eğer Roma birliklerinin gözü önünde tüm asker kaçaklarını katletmiş olmasalardı, Antonius'un tüm birlikleri düşman tarafına geçebilirdi. Bu sırada Octavius daha fazla güvenilir büyük bir ordu topluyordu. Çünkü isyan çıkaranları ya dağıtmış, ya da kılıçtan geçirmişti. Roma adının en korkunç düşmanlarının yaşadığı bölgelerde (İspanya, Galya, Pannonia ve Dalmaçya) iş buldu. Aynı zamanda, Antonius ise eski müttefiki Ermenistan kralına karşı Fırat Nehri üzerinde yeni bir saldırıya girişmişti. Çünkü Partiya seferindeki kaybının bu kralın suçu olduğunu düşünüyordu. Eski

müttefikine hemen açıkça saldırmaya cesaret edemediği için, Ermenistan kralına önce Mısır'da egemenliklerine ilerledikten sonra ise Nicopolis'te buluşma teklif etti. Antonius Ermenistan'ın başkenti Artaxata'ya yaklaşırken, kral bir dostluğun zıtlıklarına azalmamış güven isteği göstererek düşmanlığını arttırmaya cesaret edemedi. Kampta ortaya çıkar çıkmaz tutsak edildi. Egemenliklerindeki hisarlar onun adına teslim oldu. Fakat, Romalı generalin Ermenistan'ın kalelerini ve hazinelerini ele geçirme beklentisi tuzağa düşen kralın emirleriyle suya düştü. Hileyle başaramadığını zorla başardı. Birliklerini farklı karargâhlara yönlendirerek tüm Ermenistan'ı işgal etti. Kleopatra'dan olan oğlunu Medialı bir prensesle nişanladı. Octavius'un ona karşı uzun zamandır gizlice beslediği düşmanlık açık şekilde gösterilmeye başlandığı dönemde, o da Media kralıyla birlik olup Parthialılara saldırmaya hazırlanıyordu.

Belli bir noktaya kadar aynı yönde ilerlemiş olan iki rakip Octavius ve Antonius o sırada tamamen farklı yönlere çekilmişlerdi. Seçtikleri farklı yönler birini yıkıma diğerini Roma dünyasının egemenliğine götürecekti. Kendi eksikliklerinin farkında olan Octavius en alt sınıftan gelen Agrippa'yı adım adım en yüksek devlet şerefine yükseltti. Hizmetlerinden en zor zamanlarda yararlandı ve Sextus ile yapılan savaşta ona başkomutanlığı verdi. Aynı anda iki yerden hem denizden hem karadan Sicilya'ya saldırma planı yapıldı. Üçüncü saldırıda Lepidus çok sayıda Afrikalı lejyonla çıkarma yapacaktı. Esas akın ise Agrippa tarafından yapılacaktı. İki taraftan da saldırıya uğrayan ve riskli bir karar alma ya da sağduyulu olma kapasitesi olmayan Pompey tek bir çarpışmada düşürüldü. Bunun üzerine Asya'ya kaçtı ve Phrygia'da öldü. Lepidus, zaferi paylaştığı gibi ganimetleri de paylaşmayı beklemişti. Ama sadece bu ümidi yıkılmadı aynı zamanda elindekileri de kaybetti. Octavius Lepidus'un kendisine danışmadan Pompeycilerle bir anlaşma yaptığını, onları koruması altına aldığını ve Messina'yı onlara verdiğini öğrenir öğrenmez, karargahına gidip

onun önemsiz biri olduğunu öyle açık belirtti ki askerleri veda bile etmeden onu terk ettiler. Bu noktada kendisini kandırdığı doğrudur. Küstahlığına öfkelenen askerlerinin kılıç darbelerinden ve atışlarından zar zor kaçabildi. Ama kısa süre sonra, Lepidus'un sonuca varan bir çatışmaya girmeye cesaret edemediği öğrenildiğinde, birlikleri Octavius'un tarafına geçtiler. Lepidus o denli önemsizdi ki Octavius onu öldürmemişti bile. Hatta rahiplik görevinden bile almadı. Üç liderin papazlıkla ilgili görevleri sadece yaşamları sona ererse bitirilebilirdi, bu bir Roma yasasıydı.

Antonius'la önceden belirlediği uzlaşmazlığı haklı göstermek için Octavius onun ciddiyetsizlik sergilediği olaylardan yararlandı. Ona değerli hediyeler getirmek için Atina'yı geçerek gelen ve Mısır'a gidip Kleopatra'yı ziyaret etmek için Ermenistan'ı terk eden Antonius'un asil eşi Octavia'yı karşılamayı reddetti. Octavius uzun zamandan beri başarısız bir şekilde Roma senatosunu Antonius'a karşı ağır tedbirler alması için ikna etmeye uğraşıyordu. Ama Antonius'un senatoda birçok dostu vardı. Bu uğraşını hala Kleopatra'yla birlikte olan Antonius Efes'e savaş açana dek sürdürdü. O zaman senato sadece Kleopatra'ya karşı savaş açtı ve Antonius'u Asya hükümdarlığından aldı.

Bu savaşı ilan etmenin ve Antonius'a yapılan son darbenin nedeni aslında Kleopatra'ydı. Çünkü Kleopatra'nın etkisi Antonius'un Roma'daki yakın dostlarının ondan uzaklaşmasına neden olmuştu. Octavius'un onun başlıca suçu olduğunu ileri sürdüğü olay bir Media prensiyle birlik içine girmesi Kleopatra'nın teşvikleriyle gerçekleşmişti. Antonius'un kara kuvvetleri çok zayıf bir durumdaydı. Düşmanınınkiler hiç kuşkusuz çok daha iyi durumdaydılar. Kleopatra ve saray maiyeti Antonius'un tüm zamanını harcıyordu. Onu daha ciddi tüm toplantılardan uzak tutuyordu. Sonunda donanmasına güvenmeye karar verdi. Bir deniz zaferinden sonra, ordusunu doğrudan İtalya'ya yönlendirebilecekti. Orada dostça karşılanacağından oldukça emindi. Başını döndüren tüm olaylar hakkındaki tahminleri kaderinin son önemli anlarında

onu terk etmedi. Düşmanın geleceğini önceden görmüştü. Efes'te oldukça uzun zaman oyalandı ve önemsiz şeylerle ilgilendi. Sisam'daki eğlence yelerinde daha da fazla zaman harcadı. Atina'da Kleopatra'nın onuruna şölenler ve törenler düzenledi. Bu gecikmelere rağmen, Epirus sahiline ordusu ve donanmasıyla sonbahardan önce vardı. İtalya sahiline ayak basmayı denemek yerine, donanmasının ve ordusunun Yunanistan kıyılarında kışın açlık çekmesine izin verdi. Çatışma tarihini ertesi seneye erteledi. Ama bu çatışma en elverişsiz koşullar altında denenecekti. Octavius Epirus'a ayak bastığında hiçbir direnişle karşılaşmadı. Ordular Ambracia körfezinde karşı karşıya geldiler. Düşman kuvvetlerin donanmaları Aktium yakınlarında görüş alanlarına girdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKTİUM SAVAŞI'NDAN TİBERİUS HÜKÜMDARLIĞI'NA

Aktium'daki çatışmada, Kleopatra, sadık teğmenleri tarafından kolay ayırt edilebilecek bir teknede ayrı bir üste konuşlanır. Günümüze aktarılan olaylara bakıldığında, hareketleri şüphe uyandırır uyandırmaz; daha kimsenin buna kesin karar verilmeden Kleopatra kaçar. Onu altmış gemi takip eder ve Antonius bunu anlar anlamaz ardından onu geri getirme umutlarıyla gider. Bunun yerine kendisi gemiye girmeye ve çok geç olmadan bu kaçışın bir parçası olmaya ikna edilir. Bu hikâyedeki ufak bir değişiklik olabilirliğini arttırır, ancak romantizmini mahveder. Görünüşe göre Kleopatra, talihin Antonius'un aleyhine döndüğü açıkça belli olduğunda kaçar ve donanmanın Mısır filosu tarafından takip edilir. Antonius ise prensipte Mısır destek kuvvetlerinden güç alan donanmasından geriye kalanları görünce bu anlaşmazlığı daha fazla sürdüremez. Aklını yitirir ve kendine layık bir şekilde kaçar. Faaliyetleri hakkında hiç bilgilendirmeyerek bir bakıma Octavius'un ellerine terk ettiği, ordusunun önemli bir bölümünü oluşturan lejyonlar, Octavius'un güçleri tarafından dağıtılarak ortadan kaldırılır. Octavius'un askerleri etkisiz hale getirmesi için İtalya'ya gönderdiği arkadaşları Mæcenas ve Agrippa görevlerini yerine getirirken birçok zorlukla karşılaşır. O,tahta oturma ve tahttan indirmeye, sınırlarını genişletmeye ve şehirleri vergiye bağlamasına

direnişle karşılaşmadığı Asya'ya geçer. Brindisi eyaletinde, Agrippa'ya ödülleri daha sonra verilmesi emredilen askeri birliklerdeki huzursuzluklar fatihi Asya'dan döndürtür. Ancak İtalya'daki huzursuzluk bir aydan kısa zamanda yatıştırılınca Mısır'da, karşılaştığından daha fazla direniş beklentisiyle doğuya yola koyulur. Antonius, Pinarius Scarpus 'un altında Paratorium' da görevlendirilmek üzere orduya başvurmuş, Kleopatra ise daha yeni Mısır'a dönmüştür. Ancak burada ne kendisi ne de gizlice yolladığı ulakları hoş karşılanmadığından Octavius da geri aşığına döner. Kleopatra Kızıl Deniz'de bir donanma inşa etmeyi niyetlenir; ancak Octavius'un Suriye'deki görevlileri tarafından desteklenen Araplar, inşası emredilen tersaneleri yakarken; Octavius da Mısır'ı hem Afrika hem Suriye olmak üzere iki koldan istila etmekle tehdit eder. Octavius'a karşı Afrika kolunu tutması gereken ordu ayaklanır: Antonius ve Kleopatra bir yandan kendilerini sersemletici pişmanlığın kollarına terk ederken bir yandan da onları uyuşuk güven duygusuna itebilmek için görüşmeleri sürüncemede bırakan Octavius ile anlaşma imzalarlar. Sonunda uzun oyalanmadan sonra ve tam da Octavius'un ordusu iki taraftan da İskenderiye'ye yaklaştığında Antonius kuvvetlerini toplayarak hayatına en yüksek değeri biçmeye muvaffak olur. Bu güçlü düşmana yaptığı ilk saldırı avantaj kazandıracak kadar başarılı olur. Böylece karadan ve denizden yeni girişimlerde bulunmaya cesaretlenir. Ancak Mısır filosu hiç direnmeden düşmana teslim olur ve süvariler de tam da onlara ihtiyaç duyulduğu anda alçakça kaçarlar. Doğal olarak Octavius, Kleopatra'nın kendisine ihanet ettiğinden şüphelenir. Fakat kraliçenin kendini öldürdüğü bilgisi üzerineAntonius kendini ölümcül bir şekilde yaralar ve bu bilginin sahte olduğunu öğrenmesiyle kraliçenin huzurunda ölümle kucaklaşır. Kleopatra da bizzat keskin bir zehre sahiptir. Ancak Octavius ile bizzat yaptığı bir görüşe sonucunda kendisinin Octavius'un üzerinde bıraktığı izlenimin gücünden emin olana dek bunu kullanmaz. Kısa zamanda Octavius' ta her hangi bir şeye tutku uyanmayacağını ve varlığının

sadece onun mutlak zaferinin dekorundan ileri gitmediğini fark edip intihar ederek onun planına karşı gelir.

Octavius'tan beklendiği üzere, Roma topraklarının herhangi bir parçasında ona ihanet edebilecek son iki kişi de ölünce, etkisi çoktan kaybolmuş eski kurallar ve cezalar yerine temsil ettiği meclis ve destekleyicilerinin yararına olacak şekilde, Mısır dâhil bütün doğunun idaresini düzenlemeye koyulur. Ancak amacı sonunda askeri monarşiye dönüşecek olan düzeni Roma imparatorluğu kılıfıyla kapatmaktır. Ancak, bu, liderin karakteri aynen onda olduğu gibi sabırlı ve sessiz olduğunda uygulanabilecektir. Bu değişimin sonuçları en belirgin şekilde halefi döneminde görülecektir.

Mısır yönetimi, Octavius'un özel olarak ilgisini çekmiş görünür; bu bölge ile ilgili aldığı kararlar diğer bölgeleri yönetim tarzıyla farklılıklar gösterir. Romalı senatörlerin burayı özel izin olmadan ziyaret etmesini yasaklamıştır. Bu kural aslında diğer eyaletlerde de bölgeye saygı anlamında geçerlidir. Ancak kendisi bunun yanında üst sınıf Mısırlıların da Roma'ya uzun süren ziyaretlerde bulunmalarını yasaklamıştır. Bunca yasağın sebebi, daha önce İskenderiye'nin tecrübe ettiği hür Yunan şehirleri özgürce seçilen halk komitesi haklarının ellerinin alınması, devasa bir nüfus ve zenginliğe sahip olan, ve kuralları ve kanunlarını seçmeye alışmış eskiden Ptolemisler'in boyunduruğunda bulunan Aşağı Mısır, özellikle de İskenderiye'nin, kontrol edilmesi güç karakterinde yatıyor olabilir.

Mısır'dan, Octavius, Judea olarak anılan Yahudi bölgesi aracılığıyla Suriye'ye geçer, ve Asmonean ve ya Maccabean diye anılan Yahudi haneden ailesinin Jedua'daki prensi için suikastçi atar. Sonuç olarak bu, bir bakıma kendisine maddi destek sağlayan Herod'u ödüllendirmek, ancak daha da önemlisi, Herod soyluluk unvanı sayesinde herhangi bir Romalı memurdan sadece biraz daha üstün olduğundan, Yahudileri Roma yönetimi sınıflarına uygun bir şekilde düzenlemek için yapılmıştır. Octavius'un Suriye'de

bulunması kendisinin Parthian politikasında en öngörülü tavrı sergilemesi avantajını kazandırmış ve bundan dolayı daha sonraları, Antonius' un daha önce boş bir çabayla asker gücü kullanarak ulaşmaya çalıştığı ele geçirilmiş ganimet ve Crassus'lu görevlileri gönüllü yapılmış taviz olarak elde etmiştir. İki Parthia'lı prens, taht mücadelesine girişirler. Octavius diğerine saldırmadan prenslerden birinin yanında yer alır. Böylece bir taşla iki kuş vurmuş olur. Hem maddi desteğe gerek kalmadan var olan hükümet üstünde Roma etkisi ve söz hakkı kazanır hem de varisleri belirlemede Roma'ya etki payı sağlamış olur.

Roma'da ve İtalya'nın tamamında, Octavius'u karşılamak için bütün hazırlıklar tamamlanır. Octavius yanında İskenderiye'den aldığı vergiler ve Mısır hazinelerinden, askeriyeyi memnun edecek bir miktarda ganimet getirmiştir. Ancak Romalılar ve yükselen güneşe bile saygı duymaya hazırlar tarafından yasa tasarıları desteklenen Senato üyeleri, Octavius'u onun aşırı baskı olarak nitelendirdiği imtiyazlar, ödüller ve unvanlarla donatırlar. Bunlar arasında yeni kazandığı unvanı Augustus ya da Korkunç da vardır ki bunu Sezar'ın ölümünden beri var olmayan diktatörlerin ya da soyluların o tiksindirici yanlarıyla özdeşleştirilmek için değil, sadece saygı unsuru olarak kabul etmiştir. Aslında yeni hükümdarın sivil unvanlar dışında bir unvan kabul etmemesi ve bunları da önceden belirlenmiş bir süre boyunca kullanması, ya da senatoda ve kabinesinde derecesinin düşürülmesi isteğiyle ilgili konuşması, ve ya Agrippa konsülünc uygun olarak cumhuriyeti iyileştirmeye çalışması durumlarına önem gösterilmesi absürd olur. İyi niyetli bir şekilde bunların herhangi birini yapmak asla akıllarında yoktur. Dahası, *Cumhuriyet ve Evrensel İmparatorluk* kesin hüküm konmuş, değiştirilemez fikirler olduklarından, Roma dünyasının da bundan bir kazancı olmazdı. Sonuç olarak, hedefi, en başında eski anayasa kılıfı altına saklanan askeri monarşi gerçeğini saklamaya yönlendirilmiştir. Orduya bağışlar yaptı; yıllarca aralara karışmış olan köleler, haydutlar ve diğer tüm ayaktakımından askeri kurumları

arındırdı. İmparatorluğun diğer yerlerinde, özellikle de İtalya'da sadece tek tümen kalmış ve Roma askerden arındırılmışken, merkez tümenleri Euprathes'e, Ren' e ve Tuna'ya ayırdı. Augustus tarafından seçilmiş, toplumun her kesiminden oluşan yeni senato kendine ait değerlere sahipken şehrin nüfusu bağışçılarla dolu, yiyecekleri depolu, eğlencesi bol; kısacası isyan ihtimalinden uzak olduğundan bu politika uygulanabilirdi. Ayrıca nüfusun geri kalanı o kadar acınası durumdaydı ki onlardan da hiçbir tehlike beklenemezdi.

Bundan sonrası yöneticinin yeteneklerine dayanır. İmparator olarak, ordunun liderlik ederek savaş zamanında generaldir. Barış zamanında her şeyden daha çok toplumu arındırıcı ve düzenleyicidir; Ledipus'un ölümünden bu yana, amaçlarını seremonik dini ritüeller ve uygulamalara adapte etme gücüne sahiptir. Kendisine yüklenen karar verici güçler sayesinde, karar veren konum direkt o olmasa bile yönetme daimi konum sahibi olarak ondaydı. O insanları temsil ediyordu ve güçler birliğini kendisinde toplamıştı. Yönetim böylece onun karakteriyle bütünleşmiş, dahası önceden kararlarını sınırlandıran otoritesi artık şehrin surlarının ötesine geçmişti. Augustus'un 1000' den 600'e düşürdüğü senato görüntüde önceden sahip olduğu özelliklerini devam ettirdi. Ancak gerçekte belli düzenlemeler için yasallığı koruma adına kalmış bir kukla olup değişime uğradı. Tüm senato ayda iki kez toplanacaktı. Eylül ve ekim aylarında tatil edilecekti. Büyük bir imparatorluğun tembel bir meclisle yürütülemeyeceği açıktı. Ortak kurumun yerini bir komite aldı. Bu komite prense özel danışmanlık yapıyordu. Halk meclisleri sadece eski zamanlardakilerin gölgeleri olabilirdi. Sezarların yönetimi altında olan uygulamalı özgürlükten geriye kalanlar imparatorluk çemberindeki bazı bölgelerde ve kalabalık şehirlerde var olmaya devam ediyordu.

Savaşçı uluslarla çevrelenmiş askeri bir imparatorlukta Augustus'un katı bir disipline tabi tuttuğu orduyu dış düşmanlara karşı kullanmak için çağırmaya neden olan durumlar hiçbir zaman

eksik olmazdı. Ama Ren'in sol kıyısındaki seferleri haricindeki savaşlar o kadar önemsizdi ki, bahsedilmelerine gerek yok. Sezar daha önce Britanya'yı bastırdığı için, Augustus sürekli silahlarını o adaya doğrultacakmış gibi davrandı. Fakat bunlardan bir şey çıkmadı. Disiplin bahanesi altında, *commilitones* unvanını kullanmayı bıraktı ve askerlerini *milites* (er) yaptı.

Augustus, Ren'in sol kıyısını koloniler aracılığıyla ve Roma alışkanlıkları ve usullerinin yayılmasıyla imparatorluğa dahil etmeyi amaçlıyordu. Ama bu plan, onun niyetlendiğinden daha ileriye gitti ve Romalılara ikinci kez hükümet devirme yaşattı.

Tam da eski Roma Anayasası yürürlükten kaldırılır kaldırılmaz daha sonra imparatorluğun çöküşüne neden olacak olan bu milletlerin kendilerini ilk gösterişinin bu kadar ürkütücü bir şekilde olması olağanüstüdür. Sezar döneminden beri, başta Ubii kabilesi olmak üzere Germen kabileleri, Cologne kasabasında, Vangiones, Triboci, Nemeti, Schlettstadt ve Oppenheim arasında yerleşim yerleri oluşturmuşlar ve Roma toplumuna ayak uydurmuşlardı. Romalılar "*castra vetera*" olarak adlandırdıkları son kalıcı lejyonlarının konuşlandığı Schlettstadt' tan Oppenheim' a dek olan bölgeyi *Birinci* ve *İkinci Almanya* diye adlandırmışlar, daha yakında kalan bölgelerle ticari ilişkileri korumuşlar, Rodos'taki birkaç bölgeyi güçlendirmişlerdir. Bununla birlikte, nehrin karşısına geçme riskini göze almamışlardır. Bir ara Galya' da başkumandanlık yapmış olan cesur ve gözü kara Agrippa bile Ren' in sağ kıyısında bulunan milletlerle bir savaşa girmekten kaçınmış ve bunun yerine müttefiklerine Roma sınırlarındaki Ubii yerleşim yerlerini vermiştir. Agrippa'nın gidişiyle birlikte, onlarla ticaret yapma gözükaralığını gösteren bazı tüccarları acımasızca öldürdükten sonra, belli başlı barbar kabileler nehrin sol kıyısı boyunca kısa seferlere çıkarlar. Konsül derecesi olan, ancak kötü bir karaktere sahip Lollius bu dönemde Ren' in sol kıyısındaki birliklerin başındadır ve işgalcilerin geri çekilme yollarını tıkamak ve ya ganimetleriyle olan bağlarını kesmek suretiyle onlardan kurtulma fikrini acilen uygulama

çabasına girişir. Ancak, daha kendisi bir saldırı beklemeye fırsat bulamadan kabileler akında bulunur ve yönettiği lejyonlardan büyük bir bölümünün kaybı yanı sıra kendisi de vahşice katledilir. Augustus bu dönemde Galya'da seyahattedir. Dönüşüyle Galler' e olan güven tazelenir ve yağmacı Germen grupları bastırılır. Roma ordusunun onuru için ezici güç olmanın gerekli olduğunu düşündü ve bunun için de üvey oğullarından birini yağmacıları ortadan kaldırası için görevlendirir.

Augustus' un eşi Livia'dan olma üvey evlatları Drusus ve Tiberius tam da bu sırada Tuna'nın güney bölümünde Germen ve Sarmatian gruplara karşı zafer elde ederler. İkinci kardeş ise Macaristan'ın içlerine dek ilerler. Drusus, kardeşi Tiberus ile birlikte, Roma hakimiyetine boyun eğmeyen Alman ve Keltler'in Rhaetia ve Vindelicia'daki yerlerini fethetmekle kalmamış, aynı zamanda ilerde önemli şehirlere dönüşecek olan Tuna, Passau, Augsburg, ve Memmingen' deki kolonileri bulmuştur. Kardeşlerden Tiberius Dalmaçya' daki Sarmatian kabileleri fethederken, Augustus Drusus'u Ren'deki lejyonların başına atar.

Drusus ve Tiberius'un başarıları Augustus'un yönetimini öylesine parlaklaştırmıştı ki, daha sonra Varus'un Almanya' ya tecrübe ettiği tahttan indirme ve imparatorluğun kuzeydoğusundaki kabilelerin bitmek bilmez saldırıları, Romalılar arasında iki kat korku yaratmıştır. Görevinin beşinci yılında Drusus ,Suevibirliğinden olmayan nüfusun tekrarlanan saldırılarından korkmuş, ve Ren nehrinin sağ kıyısını asker grupları zinciriyle güçlendirmiştir. Bunun gibi girişimlerin sonucu Taunus' ta sayısı daha sonraki bir dönemde artırılan bazı kalelerin ortaya çıkması, Paderborn bölgesinde Elsen' e yakın bir yerde Aliso isimli bir şehrin kurulması, Emlerde ve daha birçok şeyde gelişmiş çalışmalar ve son olarak Ren' de ikinci bir sıra kale dizisidir. Bir plan daha başarısız olmuştur. Drusus perişan gemilerle nehrin ağzından Almanya'nın kuzeydoğu sahillerine dek araştırma yaparak Ems ve Weser arasındaki otoritesini yeniden kurmaya kalkışır. Ancak tayfasında Kuzey denizi

kıyılarınca olacak olan bu tehlikeli yolculuk için yeterli derecede ne beceri, ne tecrübe, ne de bilgi vardır.

Drusus'un ölümünün hemen ardından Romalılar onun planının bu bölümünü şevkle benimserler ve Almanya'nın kuzey nüfusuyla- ki boyunduruk altın almadan ve ya tek bir yönetim altında birleşmemiş ve Ren' in ağzına ve Ems' deki cehpaneliğe yol açmışlardı,- işbirliği yaparlar. Tiberius ve diğerleri gittikçe Almanya'nın daha da içlerine ilerlerler; Ren ve Weser'in ortasında kalan bölgeyi Roma adetlerine, lükse ve kanunlara alıştırırlar ve da sanki bütün dostlarına Romalı gibi davranır izlenimi vererek bazı topluluklara Romalı imiş gibi davranırlar.

Romalıların şanssızlığına, Augustus daha önce Suriye' de görev yapmış olan Quinctilius Varus'u artık iç Almanya'da bulunan güçlü orduların komutasına atar. Bu adam kendini sarhoş edici bir güvenlik anlayışına adamış ve makamı önünde barbarlara hem Romalı kibriyle yaklaşıp hem de onları kanun önünde eşit tutan bir kendini beğenmişin tekidir. Çeruskerlerin prensi Arminius, ya da Hermann, Roma toplumunu, onların zekasını ve oyunlarını iyi öğrenmiş biridir. Hermann kuzeybatı Almanya'daki tüm kabileler adına Ren'in doğusundan gelen bu Romalı istilacılardan bir kerede tamamen kurtulmayı amaçlar. Kendi kibrinden gözü başka bir şey görmeyen Quinctilius Varus bu davranışların sebebi konusunda kendini kandırıp durur ve kaba ve basit insanlar olarak gördüğü bu topluluktan hiç beklemeyeceği kurnazlıkta bir oyunun içine de böylece kendini atar. Beş yıl boyunca Wesphalia'nın kuzeyinde düşmanlık onun varlığını gerektiriyor görünürken, Quinctilius Ren' den Elbe ve Doğu Friesland' e dek olan bölgede orantısız güç kullanmış, Cassel ve Münden' deki yerleşim bölgelerini kaldırmıştır. Kabilelerin liderinin cesaretlendirici sözlerine kanan Qunctilius bu düşmanlığı durdurmak için bütün ordusunu harekete geçirir ve Alman arkadaşları onu Detmold kırsalındaki tamamıyla geçilemez patikalara ve keçiyollarına yönlendirir. Romalıların ne ileri ne de geri gidebildiği, üstüne bir de yağmur ve fırtınanın

yavaşlattığı bu durumda, Almanlar ordunun üstüne bir kitle halinde, birleşmiş kabilelerin askerleriyle her yönden saldırır. Böylesi bir durumda 24.000'den fazla asker, 3 birlik, birçok atlı süvari, onlarla birlikte ilerleyen diğer birliklerle talihsiz komutanlarıyla katledilirler. Ren'in sağ kıyısındaki bütün karakol ve kaleler alınır ve tüm Roma yazarları Crassus'un yenilgisinden beri bundan daha acı verici bir olayın Roma' da var olmadığını söylerler.

Augustus ve bütün başkent, öylesine büyük bir dehşete kapılmıştır ki kimse Almanların çoktan Roma kapılarında olduğunu tahmin edemez. Bölgedeki keşfi tamamlamak için birliklerin sayısı en üst düzeye çıkarılır. Böyle ehemmiyetli bir durumda Roma'nın, hatta bütün İtalya'nın şanlarını ve güçlerini gösteren ordularının gücünü kaybettikleri aşikardır. Dio Cassius Roma ruhunu çöküşünü şöyle tasvir eder: Şehirde canlı kalan bir genç bile yoktu, hatta İtalyanların dostları bile artık faydasızdı." Yine de, Augustus bulabildiği iyi olanlardan ve kalan malzemelerden bir ordu hazırlar, askerlik vakti gelenlerin hiç biri göreve gönüllü değildir, o da önceden askere alınmışları emirle tekrar çağırır. Böylece otuz beş yaşına varmamış her on kişiden beşi askere alınır. Görevden kaçan herkesin malvarlığına el konur ve kınanır. En sonunda sertlik de çözüm olmayınca bazılarının idamı emredilir. Askeri hizmet zamanı geçmiş bir çok kişi zorunlu askerliğe dahil edilir, ve özgürlüğüne kavuşmuş bir çok eski köle de Almanya'ya gidecek olan ordular için askere alınır. Bu şekilde toplanmış orduyla Ren'e vardığında, Tiberius, Varus'un yenilgisinden önce Roma'nın olan karakolları tekrar almayı uygun bulmaz. Aslında, Romalıların yok olmadığını, sadece kısa bir zaman ordunun durakladığı ve Taunus'taki kalelerden vazgeçildiğini göstermek için Ren' in karşı tarafina geçer.

Eğer Almanya ve Pannonia'daki bu felaketler eğer Augustus'un sükunetini bir anlığına bozsaydı, büyük bir şefkatle sevdiği kişilerden ömür boyu onu üzecek zaaflar ve talihsizlere maruz kalırdı. Her büyük kişiliğin anlamış olduğu gibi o da Roma'nın monarşiden başka bir şekilde yönetilemeyeceğini kavramıştı. Bu denli heterojen

parçalardan oluşmuş bir politika kolunun tümünü yoğunlaştırmanın olası olmadığını düşünüyordu. Bu nedenle kurucusu olduğu askeri monarşinin başına kendi yerine geçireceği kişinin kim olacağını dert ediyor olmalıydı. Hiç oğlan varisi yoktu. Kız kardeşinin oğlu ona Livia'nın eve getirdiği iki üvey oğlandan çok daha iyi ve uygun görünüyordu. Bu yüzden Octavia'nın oğlu Marcellus ile kızı Julia'yı evlendirdi. Damadına gelecekteki varisi olarak davranmaya başladı. Marcellus'un karakteri annesininkine benziyordu. Annesi gibi, onu tanıyan herkes tarafından seviliyordu. Halk da onu çok severdi. Ama ne yazık ki erken gelen ölümün elinden kaçamadı. Livia artık oğullarını her devlet işine sokmak ve orduların başına geçirmek için her türlü hileyi uyguluyordu. Kocasını her işte yönetme kurnazlığına sahipti. Sadakatsizliklerini hoş görüyle karşılıyordu. Kısaca, onun zayıf özelliklerini ve bu zaaflardan nasıl yararlanılacağını biliyordu. Oğulları küçük yaşta ikiyüzlü davranmayı öğrenmişlerdi. Anneleri de önemli her askeri girişimde ve devlet işlerinde herkesten önce onların adının geçmesini tasarlıyordu. Tabii ki tüm bunlar Livia'nın Augustus üzerindeki gücüne dair örneklerdir. Ama Augustus da üvey oğullarının karakterini düzgün bir şekilde tahmin etmişti ve tahta geçireceği kişinin onlardan biri olmasını son çare olarak düşünmüştü. Augustus, Marcellus'un ölümünden sonra, zaferleri için müteşekkir olduğu ve Marcellus'un dul eşiyle evlendirip her şekilde tahtının varisi olarak davrandığı Agrippa'yı üvey oğullarına tercih etti. Agrippa da öldü. Agrippa'nın ölümünden sonra, ne zaman imparatorluğa ait sıra dışı yetkili bir kişinin varlığı gerekli görülse orada Tiberius bulunuyordu. Ama Agrippa'nın oğulları Caius ve Lucius devlet işleriyle ilgilenecek yaşa geldiğinde Tiberius tekrar arka plana atıldı. Utanmaz ve değersiz bir kadının oğulları olan ve kötü bir eğitimle ve yağcılıkla yozlaşmış bu gençler devlet işlerini yönetmekte yetenekli değillerdi. Ayrıca, askeri bir göreve başlayamazlardı. Erken ölümleri dünya için büyük bir kayıptı çünkü bu durum Augustus'u, Tiberius'a tüm medeni dünya üzerinde sınırsız bir egemenlik hakkı verme gerekliliğine maruz bıraktı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CRASSUS VE POMPEY'İN İLK KONSÜLLÜĞÜNDEN 2. ÜÇLÜ YÖNETİME KADAR YAŞAM

İmparatorluğun yönetiminde kalıcı olarak yer alan şeylerin düzenlemesinin, cumhuriyetin sonraki yıllarında aşamalı olarak sunumu, o yılların vakalarında sergilenen karakter ve tutumların daha yakın incelenmesinde ortaya çıkacaktır. Yalnızca antik anayasanın dış yapıları Farsalus savaşının hemen öncesinde ve onu takiben var olmuştur ve zayıf düşürülmüş bir nesil tarafından tedarik edilen unsurlardan oluşan yeni bir rejime yer açmak için, varsayılacağı üzere, çok da güvenilir ve sade bir tanımlaması olmayan korkunç ihtilallerde bunlar bile batmaya mahkûm olmuştur. Cicero'nun sürgünü ve dönüşüne eşlik eden koşullar kayda değer biçimde sosyal ve politik sistemin dikkati dağılmış durumunu göstermektedir. Bu nedenle de varlıklı sınıfın çoğunun değil, bir Roma senatörünün rütbesini desteklemek için gerekli olan varlık ve sermayeyi tahmin etmek için veriler tedarik etmiş oluyoruz. Cicero'nun Roma'daki evi ve ülkedeki iki evi yıkılmıştı. Arkadaşları kaybın zararını karşılamak için katkıda bulunmuşlardı. Kasaba evinin değeri çok değildi ve o bu değerlendirmeden pek de şikâyet etmemişti. Yine de evin ona iki kat daha fazlasına mal olduğunu doğrulamıştı. Diğer yandan, kasaba evlerine biçilen fiyatı haksızlık olarak görmüş, şöyle demişti; "Son değerlendirme aşırı kınanmıştı, yanlıca *ab optimo quoque* değil, sıradan insanlar tarafından bile.

O vakit soracaksınız, bu nasıl olabildi diye. Bunu benim alçakgönüllülüğüme atfediyorlar; ne teklif edilen reddettiğim ne de fazlasını istemediğim için. Ama bu, bu kadar değil; çünkü bu benim için söylenendir. Gerçek şu ki, ben diyorum ki o aynı insanlar-sizin henüz aşina olmadığınız-onlar, kanatlarımı kıranlardır ve onların yeniden büyümesini dilemiyorlar".

Açıkça şiddetin egemenliği de yaygınlaşan bozulmalardandı. Çoğunluk, senatoya karşı daha da yalnızca bir makinelermişçesine çalıştırılıyordu. Partilerin başkanları yalnızca vatandaşlar için açıkça oy hakkı teklif etmek için değil, aynı zamanda prensiplerine uygun cinayet ve yağmalama için gönüllüleri işe almak için, tıpkı pazardaki sarraflar gibi adamları tezgah ve masalara konumlandırdılar. Plutarkhos diyor ki "Bu insanlar işe aldıktan sonra yalnızca oylarını satmak için değil, aynı zamanda yay, kılıç ya da sapan ile onları ödemede dolandıranlar ile savaşmak için ödeme masalarından çekip gittiler". Kürsüyü kanla lekelemeden çoğunlukla dağılmazlardı ve kasabaya, dümencisi olmayan bir gemi gibi tam bir anarşi saçarlardı ve bu anlayışta adamlar bu kargaşa ve anlamsızlığın monarşiye dönüşümünden başka hiçbir şey ile tatmin olamazlardı. Bu tarif, Cicero'nun Atticus'a mektuplarında yer alan paragraflar ile kıyaslandığında abartılı gözükmemektedir.

Bu operasyonlar , bizdeki politik haberlerin dövize ettiği etkiyi Roma para piyasasında da yapmıştır ve faiz oranı kamuoyuyla aynı şekilde dalgalanmıştır. Cicero'nun mektuplarından buluyoruz ki, Roma'da para o kadar boldu ki bazen para %4 gibi düşük bir oranda satılıyordu. Konsolosluğun itiraz edilen seçiminden sonra bu oran %8 'e yükselmiştir.

Eğer yine de, devlet parçalanıyorsa, yöneten aileler yozlaşıyor, maneviyat neredeyse tamamen yıkılıyorsa ve bu çalışmanın bir önceki bölümünde bahsedilen halkın yetenekleri ve kişisel başarıları hiçbir zaman bu devletin özellikle son yıllarından daha fazlaca olmayacaktır. Bu ayırt eden niteliklerin kaynağı, Roma'ya özgü

servet arayışında bulunan, dünyanın bir ucundan diğerine, insan hayatına pratik bakış açısında olduğu kadar Yunan edebiyat ve kitap öğretisinin yayılmasında aranmamalıdır. Anlıyoruz ki Romalılar tüm ülkelerin tamamında yayılmıştır. Her rütbeden ve koşuldan adamlar, kölelerin en yaygın işlere kolaylıkla alınmasıyla özgürleşmiş bölgelerde doğal bir üstünlük hissiyatına kapılmış ve oradan tüm ülkelerin icat ve sanat merkezine getirilmiştir. Neredeyse insanlığın beşiği olan Yunan eyaletlerinin çiçek açtığı ilkel Asya ve Yunan kültürünün birleştiği Ön Asya'da Romalı asilzadeler, Mısır'da onlar için verimli kaynak beklentisine yer vermeden önce, Augustus'tan itibaren özel yaşamda olduğu kadar kamu etkileşimlerinde de muhtelif olarak uygulanan bilginin üç dalını elde etmişlerdir. Bu bölgelerden Lucullus, bizlere Avrupa'nın daha sıcak bölgelerinin başlıca ve en iyi meyvelerini vermiştir. O zamandan da limonlar getirtilirdi ve bir şekilde daha sonraki dönemde de Median elmaları adıyla ünlenmişti.

İskenderiye'de Sezar, Roma ayını güneş yılına çevirmekte model olarak alacağı zamanın ayrımlarını öğrenmişti. Bu değişim, Sezar'ın emirlerini, İskenderiye'den getirdiği gök bilimci Sosigenes'in yönetimini, prensip olarak Ay'a göre ayların hesaplanmasının yasaklanmasını ve sonuç olarak rastgele tüm ayların Roma yılına ilave edilmesini içermekteydi. Bu takvimdeki reformun ne kadar gerekli olduğu astronomik yıl ile kentsel yıl arasındaki çakışmayı onarmak için, tamtamına üç ayın eklenmesini gerektirdiğinden ve yılın 444 güne uzatılması gerçeklerinden anlaşılabilir. Doğunun sanatları olağanüstü bir hızla Roma'dan İspanya'ya-Ren'in sol yakası ile Galya'ya yayılmıştır. İspanya ve Galya'daki bölgelerin tamamındaki meracılık, çiftçilik, balıkçılık tamamen bu dönemden sonraki kısımda Roma'nın talebine dayanmaktaydı. Dolayısıyla, ticaret Sezar'dan itibaren her zamankinden daha aktif hale gelmiştir; bu nedenle tüm dünyanın bölgelerinden ürünler Roma'ya akıyordu; fakat bu varlıkla bile antikte hayran olduğumuz özellik olan hakiki ulusal kültür yok

olmuştur. Kamu parasını kendilerininmiş gibi kullanıma sokmak için kısa dönem ofis görevlerinde etkili adamlara olanak verildiği hatırlanacak olursa; açıklamaları zor olacağından insanlar, genelde gerçek hükümdara, törenlere, gösterilere, ikramiyelere, askerlerin hizmet dönemi sona erdiğinde bağışlara, zamma ve toprak dağıtımına çağrıda bulunduğu müddetçe, zaferlerle elde edilen muazzam hazinelerin bu çabuklukla yok oluşu şaşkınlık yaratacak bir şey değildir. Lucullus ve Pompey'in zaferleri, Sezar'ın kampanyaları, doğu ve batının tüm stoklarını Roma hazinesine getirmiştir. Sezar, üçte birini halkın yıllık devlet gelirine eklemesiyle övünmüştür. Yine de senato ve vatandaşlara kendi açıklamalarından, en azından onun döneminde, halk sergisinin ve geniş hazinelerin birikiminin yalnızca bir saçmalık olduğu açıktır. Savaşlardan sonraki vatandaş üzerindeki baskıcı yüklerin dayatmasını önlemek amacıyla, kendi özel mülkiyetini feda etmeye, ağır vergiler almaya ve bölgelerin yardımlarına şiddetle el koymaya zorlandığını kendisi kabul etmektedir. İç savaşların bölgeler için ne kadar baş belası olduğu Sezar'ın Afrika savaşından sonra tek kasaba ve mahallelerden özellikle talep ettiklerinden ispat edilmiştir. Böylelikle Sezar, sonraki imparatorlar gibi, barışçıl bir endüstrinin uğrunda şiddet ve tembellikten yana olmakta başarılı olmuştu. Sezar'ın idari gelişmelerinden hiçbiri, askerlik ödemesinde yaptığı genel artışın zararlı etkilerini yok edememiştir. Onun zamanından önce, Romalı bir askerin ödemesi çok önemsiz bir miktardı; tedarikler yalnızca sabit miktarlarda dağıtılıyor ve asker, silah ve donanımı kendi temin etmek zorundaydı. Çifte ödeme ve mansiyon ödülü, taçlar, çelenkler ve zincirler ayrıcalıklı cesaret ödülleriydi. Fakat tüm bunlar şimdi değiştirilmişti. Eski şeref imtiyazları anlamlarını yitirmişti ve Filippi'de savaşan askerler açıkça, Brundusium'da Augustus'un komisyoncularına, eski şereflere bir saçmalık olarak baktıklarını ve değerinin sadece görüşe dayanmadığı mükâfatı beklediklerini ifade etmişlerdi. Sezar, bunu alacak olanların sayısına büyük oranda ekleme yaparken, önceki miktarı iki katına çıkaracak şekilde

ödemeyi arttırmıştır: o, özel iltimaslar sunmak için her tür fırsatı kapmış, şarap, yağ ve tuz dağıtımı yapmış ve bölgelerden koparılan tahılda müsrif davranmıştır. Sezar'ın bu müsrif liberalliğinin sonuçları ile körüklediği askeri açgözlülük onun ölümünün hemen ardından kendini göstermiştir. Plutarkhos'a göre, Brutus tüm varlığını orduya harcamış ve Appian'a göre, arkadaşlarını da aynı yardım amacı altında toplamıştır. Crassus'a katılmadan önce, Yunanistan'da askeri sandığında yaklaşık 1,5 milyon sterlin vardı. Fakat kendisini Crassus'la gitmeyi mecbur görmüş ve onunla Asya'da hazineleri gasp etmede birlik olmuş, Lycia'yı yıkmış, halkı yağma etmiş ve Rodos'daki yardımlara ve mallara el koymuştur. Bonaparte'nin Brutus ve Cassius karakterleri üzerindeki kayıtlı yargısı, yalnızca onun ne kadar kederli bir biçimde eskilerle tanışıklığı veya dürüstlüğü herhangi bir içsel standartta istediğini gösterir. Halen mevcut olan Cicero'ya yazdığı mektuplarında, Brutus açıkça stoacın prensiplerini ifade etmektedir. Fakat o prensipleri aristokrat veya oligarşi şiddetlerin lehine boşa harcamaktan uzaktır. O dönemde senatoyu yöneten ve onu merhameti ve ılımlılığı nedeniylc kınayan Cicero'ya karşı kendisini şöyle ifade etmektedir: "Özgür bir eyaletin her bir vatandaşının rakiplerine karşı şanssız veya yıkılmış olduklarında zulüm ve baskıdan kaçınmalarını, aşırı taleplerinin her koşulda güç sahibi arkadaşlarından sağlanmasından daha asil ve kutsal bir görev olduğunu savunuyorum". Bu mektubun heyecanlı duygularla yazılan başka bir kısmında, herhangi bir hitabet veya çekinme belirtileri olmaksızın şöyle denmektedir: "İnsan hayattaki en yüksek zirveye, doğrulukla hareket etmenin bilinciyle dolu olarak tüm dünyevi malları reddettiği zaman erişmez mi?" Bunun içten bir konuşma olduğu ve Brutus'un kendisi söz ve davranışlarını iyi ayırt etmeyi bildiği, yazılarındaki başka paragrafta da ortaya çıkmaktadır. "Benim açımdan Cicero'nun oldukça donatıldığını bildiğim tüm bu kazançlara herhangi bir değer biçmeyi bıraktım. Kendisi ülke sevgisi, asil özbilinç, ölüm, sürgün ve fakirlik hakkındaki hayranlık

duyulan tüm özlü sözlerin hiçbirini uygulanmamaktadır. Epikür'ün sözde takipçisi Cassius, Zeno'nun doktrinlerinin yönlendirdiği Brutus ile tam olarak aynı noktada onun felsefesini takip etmiştir. Felsefi sistemler üzerine Cicero zekice işaretleşir. Okuldaki eğitimin hayattan ne denli uzak olduğuna işaret eder ve hazzın gerçek kavramının saf ve pratik erdem ile çakıştığını ve felsefi sistemlerin büyük yazarlarının zavallı öğrencileri ile karıştırılmaması gerektiğini ispatlamaktadır. Sezar'ın yandaşlarının fikirleri, Bonaparte'nin korumalarından farklı değilken, Bonaparte'nin yanlışlıkla Brutus ve Cassius'a atfettiği aristokrat mizacın "De Bello Africano" nın yazarı tarafından kitabında senatonun partileri arasına yayılmış olduğu gösterilmektedir.

Ne var ki Sezar'ın orduları, en azından liderlerine kişisel olarak bağlıydılar. Fakat Antonius ve Octavius'un askerleri sonraki imparatorlarınki gibi yalnızca maaşları için hizmet ettiler ve kendi isteklerinden başka bir şey umursamadılar. Disiplini sağlamanın zorluğundan bahsetmişken, Appian, bu orduların oluşumunu çarpıcı bir şekilde ifade etmektedir. "Askerlerin çoğu" der "vatandaş kümelerinden seçilmemişti, iç savaşta olduğu gibi. Çünkü ordular, eski geleneklere göre Roma gençliğinin seçkin kısmını yağmalayarak yahut ülkelerine hizmet amaçlı oluşturulmuyordu. Onlar, cazip teklif ve sözlerden etkilendiklerinden cumhuriyete değil liderlerine hizmet ederler ve onlara kanunlar uyarak bile hizmet etmezler. Çünkü yabancılara değil, vatandaş ve köylüye karşı, halk düşmanlarına karşı değil kendilerininkine karşıdırlar. Kendilerini, ülkelerinin ordularına hizmet eden olarak değerlendirmekten ziyade, açıklamalarına göre, onların yardımı olmadan amaçlarına ulaşamayacak olan generallerinin rütbelerine gönüllü olarak değerlendirirlerdi. Önceleri düşmana firar etmek duyulmamış bir şey idi. Bu zamanlarda firariler bolca ödüllendirilirdi, tüm orduların askerleri ve yüksek rütbedeki pek çok adam bir partiden diğerine giderek bunu yapmakta bir ihanetin olmadığını iddia ettiler. Hedefi iyi olan lideri, hedefi daha kötü olmayan bir diğerine değiştirdiler.

Liderler bu şeylere aynı bakış açısıyla baktılar ve kendi emirlerinin kanunlara değil, ordularına bağış sözlerine dayandığının bilinciyle hoşgörmenin gerekliliğini hissettiler".

Antonius'un savurganlığı, duyarsız ve uçarı aşırılıkları, onun tüm ahlak ve gelenekleri aşağılama cüretkârlığı- eski terbiyenin izleri kaldığı müddetçe- onun için yeteneklerinin değer kazandığı eyalette rütbe almasını imkânsız kılmıştır. Duygularını saklama ve sıradanlığıyla koşullara çok oturan Octavius'a boyun eğmek için zorlanmıştır. Bizler elbette, Cicero'nun Antonius'un hayattaki tutumuna karşı çıkışlarını gerçek tarih olarak ele almamalıyız. Ne var ki, asıl noktalar ne yaratılmış ne de abartılmıştır. Roma İmparatorluğu boyunca kendisi ve Antonius adına şirret kadın Fulvia'nın uyguladığı zulüm olan ve halka zorla soktuğu müsrif aşırılıkları en canlı renklerle boyarken adı kötüye çıkmıştı. Cicero, aynı zamanda başka bir bölümde, Sezar'ın adına zevk için yaptığı düzenlemedeki tavrını açıklamış ve tüm bölge ve mahallelerde keyfi egemenlik sahibi olmuştur. İlkin, Makedonya'nın Philipp'i gibi, Antonius sınırsız harcamaları ve tutumsuz misafirperverliği ile amaçlarına en çok uyacak adamları elde etmiştir. Yani yüksek yetenekleriyle aşırı bozulmayı karıştıranları. Daha sonra, etrafına yalnızca parazitleri ve pohpohçuları çekmiştir. Ahlaksızlık bir araç olmaktan çıkmış ve onun varlığının sonu olmuştur. Bu zamanların Yunanlıları olarak, özellikle de Atinalılar, dalkavukluk sanatının mucizesini anladılar: Antonius Atina'da Romalılar ile mesafesini koruyarak ve Roma halkının belirgin durumunu ihmal ederek Yunanlılar tarafından etrafı sarılı Yunanı oynamıştı. Appian der ki, "Bireysel adam uygun sadeliği etkiledi, kare biçimli Yunan pelerinini ve Attic ayakkabısını giydi. Kapılarında memurlar, subaylar, korumalar hiç yoktu. Çoğunlukla oldukça yalnız çıkardı. Hiçbir askeri rütbesi olmadan yalnızca iki arkadaş ve iki hizmetçi ile halk eğitmenlerinin olduğu yere gider ve konuşmalarını dinlerdi. Masası da Yunan modasına uygundu". Yunan uçarılığı oryantal şaşalığı ile ikiye katlanarak, Mısır kortunda en yüksek aşamasına ulaştığında,

İskenderiye'de Romalı olan her şeyden vazgeçmiş ve diğerleri-keyfi kaprisi dışında-ondan saygı yahut ahlaki bir itibar beklemeyecekti. Sezar'ın ölümünden hemen sonra bile, İtalya'ya yaptığı gezilerde, müttefik kasabaların danışman ya da delegeleri aşağılayıcı bir biçimde girişte beklemeye mecbur bırakılırken sonuç olarak, bir sonraki gün için geri gönderip o, apartmanlarında fahişelerle eğlenmişti. Onun hayattaki tutumlarını ilişkilendirdiği Plutarkhos'un anekdotları büyükbabası Lamprias'tan ve Antonius o şehirde Kleopatra ile azıtırken İskenderiye'de Tıp çalışırken nişanlananAmphissa'nın sözlerinden alınmıştır. Bu anekdotlar pek çok açıdan abartılabilir fakat tüm bu gidişatlarından açıktır ki, Antonius en müsrif dalkavuklukların yaşam tarzını kendisine uyarlamıştır. Philotas, düzenli olarak masanın sürekli hizmete hazır olması için kepazece ve gereksiz harcamalara maruz kalındığını, Antonius'un aşçısından tespit ettiğini ve gördüğünü ifade etmektedir. Antonius'un yokluğunda, Philotas'ın kendisi sadece bir çocuk olan oğlundan yeterli derecede savurganlığı gösteren bir hediye almıştır. Philotas, bu oğlanın ve Fulvia'nın saygınlığını kazanmak için yolunu bulmaya çalışmıştır. Antonius'un yokluğunda masada diğer konuklarla akşam yemeği yerdi ve Yunan geleneğine göre zaman konuşularak geçirilirdi. Kalan kısmını sinsi pohpohçu tabip, mantık sanatıyla bir köşeye çekerdi, ta ki bu küçük oğlan onu susturan syllogism ile karşılayana kadar. Bu oğlan, masadaki altın ve gümüş tabakları kendisine armağan ederdi ve kâhyası Antonius'un oğlu babasına sormadan en pahalı eşyaları kullanabilmesine ve Philotas'ın şüphelenmemesine oldukça şaşırmıştı.

Prensip olarak insanlığın her hissi ile dalga geçen Antonius, Sezar'ın ölümünden sonra işlenmiş tüm acımasız davranışların en önemli uygulayıcısıydı. Askeri zulmün tüm korkuları önceki Sylla'nın altında uygulanmıştı ve daha sonraki zamanların despotluğu, cumhuriyetin son bozulmuş günlerinin yasal ürünüydü. Öldürülenlerin cesetleri her yere saçılmıştı-evlerine-sokaklara,

kısaca suikastçının onları yakaladığı her neresiyse. En soylu vatandaşların başları, Roma pazarına yerleştirilirdi ve atmosfer onların vücutlarıyla zehirlenirdi. Bunun yanı sıra şantaj öyle bir yere gelmişti ki, erdem sergilemek için öldürülenlerin dul bıraktıklarına tedarik olarak, oğlanlara babaya ait mal varlığının onda biri, kız çocuklarına ise yirmide birinin bölüştürülmesi sözü verilirdi. Ne var ki, bu bölüştürme yapmaya geldiğinde sadece birkaçı iyilik ve merhamet ile lehinde konuşulması için az miktarda parayı alıyordu. Yine de hükümdarların ganimetleri kendi ve hatta Antonius'un savurganlığıyla sermayelerini toplamaya yetersiz olduğunu göstermiştir. Yeni gümrük vergileri alınmıştı ve İtalya'daki her bir evin yıllık kirasından tam tamına yardım alınmıştı. Zulümler en mükemmel incelemeler ile uygulanmıştı. Çok öncesinden herkes sırasının geldiğini biliyordu. Hükümdarlardan her biri diğerlerinin kıskançlığına en iyi arkadaşlarını feda etmek zorundaydı. Çünkü en iyi arkadaş en ürkütücü engeldi bir diğerinin projeleri için. Ne var ki Octavius, çoğunu kurtarmıştır, Lepidus diğer ikisini memnun etmek için listeye almaya mecbur olduğu oğlan kardeşine yardım etmişti. Antonius tek başına yalnızca sürgün edilenlere zulmetmemiş, aynı zamanda onlara yardım etme eğilimini gösteren herkese zulmetmiş ve masada ona getirilen ayrılmış başların manzarasıyla eğlenmiştir. Ayrıca eşi Fulvia, kocasının çoğunlukla haberi olmadan, pek çoğunu kendi değerlendirmesi ile kısmen para ve kısmen de intikam için sürgün etmiştir. Antonius'un onun oğlan kardeşine hayatını bağışlamasından önce annesi Julia'nın pek çok duası gerekmekteydi. Hayatlarıyla ödemeye hazır olduklarından ölümlerinden sonra mallarının çoğunu hiçbir zaman zorla alamayacağını ispatlayanlar dışında genel olarak af söz konusu değildi. İtalya boyunca bu koşullarda ayrıldığı tapınaklardaki hazinelerin ve Capitoline tapınağındaki değerli metallerin depolanmış olması heyecan vermesi gereken bir gerçektir. Ne var ki, bu koşullardan tespit edilmiştir ki, daha sonraki bir dönemde bu kutsal hazineler tanrılar tarafından yardım altında ödünç olarak verilmiştir.

İtalya'nın durumu çok kötüydü. Kasabaların hazineleri yağmalanan, toprakları askeriyeye dağıtılan vatandaşları silaha sarılmışlardı. Gelecekte malları tehlikeye maruz kalacak barışçıl vatandaş kitleleri onların yardımına gitmiştir. Öte yandan, askeriye arkadaş ve bağlantılar aracılığıyla, Octavius'dan taraf olmuştur. Her yerde askerler kasabalara ve küçük köylere yerleşmiş ve en gaddar taşkınlıklarını sergilemişlerdir. Köleler sahiplerinden kaçmış ve karşı partide sığınacak yer bulmuşlar, tarlalar ile hasatlar tahrip edilmiş, tarım duraksamış ve korkunç kıtlık doğal bir sonuç olmuştu. Onları arkalamak için çalışan gelir çiftçileri ile askerler, insanlar ile açık düşmanlık ile meşgul oldular ve tüm işlemlerdeki düzensizlik, rütbelerdeki karışıklık önlenemez haldeydi; çünkü eski kurumsal saygınlık, en aşağılık yaratıkların katılacağı emirler ve sıfatlar olarak görülmeye başlanmıştı. Bütünüyle bakıldığında, antik tutumlar ve anayasa o kadar tamamıyla yitmişti ki, yeni bir hükümet şeklinin yasal sunumu imparatorluğun genel iyiliği için olmazsa olmazdı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUĞA AİT HÜKÜMETİN İLK DÖNEMİ BOYUNCA YAŞAM

Augustus döneminden önce hazır kıyafetler, onun zamandan beri de yün ithal ediliyor, İtalya'da üretiliyordu. İspanyol yününün iyi bir ünü vardı. Strabo'nun döneminde, İspanyol koyunları da iyi bir ün kazanmıştı. Galya bile kısa süre içinde Roma'ya dahil olur olmaz başkentte bu ün kazanan ürünleri talep etmeye başladı. Roma'ya Fransa'nın aynı bölgelerinden tuz getiriliyordu. Balık ve domuz eti gibi tuzlu erzakların önemli ticaret ve tüketim malları olmasının nedeni, kalabalık birlikler için yiyecek tedariği sağlamaktı. Güney Rusya, İspanya ve Galya'dan gelen geniş ölçekli ithalatın dışında, İtalya'nın tüm bölgeleri domuz beslemekle tanınıyordu. Bu uğraş Po ve Adriyatik çevresinde de yapılıyordu. Kaliteli yün Anadolu ve Güney İtalya'dan ithal ediliyordu. Orada üretim işlemlerinden geçiyordu. Yukarı İtalya'da, Po üzerinde, Liguria'da ve Umbria'da sadece kalitesiz yün üretiliyor ve Mantua ile Padua'da kış için kullanılıyordu.

Augustus'un politikasının esas noktası, birlikleri ve halkı memnun etmekti. Halk meclislerinde eski demokrasi şeklinin yeniden uygulanmaya başlaması sadece en yapay gözlemler üzerinde etkiliydi. Senato mutlak egemenliği kamufle etmekten başka hiçbir amaca hizmet etmiyordu. Halkın toplantıları, seçimler ve seçim kampanyalarını hoş görebiliyordu. Çünkü gözü hep bu tür şeylere

kalkışan adayların üzerindeydi. Geri kalanlar için Augustus Roma vatandaşlarına güveniyordu. İtalya'ya terhis edilmiş askerlerden oluşan sekiz koloni kurmuş, bu yeni vatandaşlarına oy hakkı vermişti. Bir koloni veya bir velayetin vatandaşı için Roma'ya gidip tüm olaylardan kâr sağlamak olanaksızdı. Augustus bu yüzden oylarının Roma'ya kaydedileceğine dair bir plan ortaya attı. Bu şekilde Roma'yı tüm İtalya'ya yaydığı söylenebilir. Ondan sonra tahta geçenler aynı politikayı ileri götürerek İspanyolları da Romalı yaptılar ve birçok koloniyi İtalya dışına eklediler. Ayrıca, senatoya birçok yabancı aldılar. Julius Sezar ,İtalya dışındaki kolonilere seksen bin kişi yerleştirmişti. Kartaca ve Corinth'i yeniden iskan ettirmiş ve İspanya, Galya, Makedonya, Anadolu ve Suriye'ye koloniler göndermişti. Augustus'un kurduğu kolonileri tek tek söylemeye gerek yok. Hükümdar olduktan sonra bu kolonileri sınırlar boyunca kurup barbarlara karşı bir savunma karargâhı yarattı.

Yasalara monarşi lehine bir yön vermek, ceza gerektiren eziyet çabalarını ağırlaştırmak ve gönüllü olarak sürgün edilerek adaletten kaçmayı engellemek Sezar'ın politikasının bir parçasıydı. Aynı monarşik politika, Sezar'ı düzenli bir kuralın kanunlaştırılmasını ve Roma kanunlarının düzeltilmesini planlamaya itmişti. Fakat Augustus devrimci zamanlardan önce geçirilmiş yasaları feshetmekten, eski düzenlemeleri değiştirmekten, yeni yasalar çıkartmaktan ve düzenli temyiz mahkemeleri kurmaktan dolayı gayet hoşnuttu. Başkentte temyizler şehir yargıçlarına yönlendiriliyordu. Vilayetlerde ise bu özel görev için seçilmiş memurlara yönlendiriliyordu. Augustus, rahatsızlık dönemlerinde çıkarılan yasaları kaldırsa da, bu yasaların monarşik disiplin lehine olan durumlarda geçerli olmasına izin verdi. Bu yasalar arasında bulunan Falcidian Yasası Roma vatandaşları üzerine mülkiyetle ilgili sınırlamalar koyuyordu. Bunun ardından gelen yasa ise kölelerin serbest bırakılmasını ve vatandaşlığa geçmelerini sınırlıyordu. Cumhuriyetin son günlerine dek eski aile yasasının

gücünde birçok şey aynı kaldı. Örneğin, anne babaların çocukları ve akrabaları üzerindeki etkisi buna örnek verilebilir. Herkes malını mülkünü istediği kişiye verebilir ve malların onun soyundan gelen kişilere geçmesini yasaklayabilirdi. Bu şekilde varlıklı bir kişinin varisleri miras umudu taşırken, o kişi mallarını akrabası olmayan kişilere de bırakabilirdi.

Bir bahane veya gizleme ihtiyacı duyulmadan monarşik bir anayasa kabul etmeleri Romalılar için çok daha iyi olmuştu. Augustus'un da izlediği işlemlerin yöntemi bazı görevlere iki yüzlülük ve hile katıyor, sivil hayatın tüm yönlerini saptırıyordu. Öte yandan, yeni yönetimle birçok vilayet alındı. Şantajlara ve baskılara nokta kondu. Valilerin araç gereçleri devlet vergilerinden karşılanıyordu. Augustus, seyahatleri süresince, yerel halka ait sorunları bizzat araştırdı. Ayrıcalıklarını suiistimal eden kasabalardan bu aklarını geri aldı. Ama diğer birçok kasabaya da yeni imtiyazlar verdi. Borçlarını ödedi, depremlerle zarar gören devlet binalarını onardı ve kasabalılara Latin veya Roma vatandaşı olma hakkını verdi. Egemenliklerinden sürmediği prensleri bir çeşit feodal bağlılık altına aldı.

Ravenna, Forum Julii ve Misenum'a Roma ufak donanmaları yerleştirilmişti. Doğuda yapılmış bu büyük gemilerin faydasız olduğu Aktium savaşında anlaşılmıştı. O yüzden bunlardan daha fazla üretilmedi. Korsanlara karşı sadece küçük gemiler kullanılıyordu. Bu nedenle denizcilik kurumları çok fazla soruna veya masrafa yol açmıyordu. Fakat kara kuvvetleri için bu söylenemezdi. Galyalıların ve Almanların gözünü korkutmak için İspanya'da üç, Ren'de sekiz lejyon vardı. Aynı sayıda da Mısır ve Suriye'de bulunuyordu. Fırat Nehri civarında dört, Pannonia ve Tuna'da üç, Moesia'da iki, Dalmaçya'da iki lejyon vardı. bunların yanı sıra, Umbria ve Etrurya'da parayla toplanmış askerler de vardı.

Augustus emrindeki devlet gelirlerinin miktarını kesin bir şekilde hesaplamak olanaksızdır.

Augustus yollara ve büyük binalara büyük yatırımlar yaptı. Devlet yapısının tüm girişimlerinin eski zamanlardakinden tamamen farklı bir şekilde gerçekleştirildiği de doğrudur. Hükümetteki birlik ve tek bir kişiye mutlak bağımlık düşüncesi sürekli her şeyin üstünde tutulurdu. Bu zamandan itibaren, her şey imparatorun şahsına atfedilirdi, genel hükümete değil. Bu durum yol ve karargah yapımında bile görülmüştür. Flaminian Yolu'nun yapılmasının hatırasına dikilen anıtta, Augustus sanki işin kurucusu ve başlatıcısıymış gibi gösterilmişti. Tüm imparatorlukta yolları genişletmesinin tek amacı vilayetlerin valilerinin ve diğer sivil memurların kasabaları daha rahat ziyaret edebilmesi ve konseylere daha kolay bir şekilde katılabilmesiymiş. Senatörler ve oğullarının özel bir izin almadan vilayetlerdeki konutlarını ziyaret etmesi yasakmış. Augustus altında sadece Sicilya bu yasağın dışındaydı. Claudius Narbonensian Galya'sını da buna ekledi.

İmparatorluğa ait garnizonların kurulmasını sağlayan düzenlemeler Augustus tarafından sadece emirlerini ulaştırma ve vilayetlerden haber alma amacıyla yapıldı. Anayollar üzerinde bazı evler kurdu. Bu evlerde genç ve aktif kişiler bir istasyondan diğerine gönderilen şeyleri götürmek için tutulurdu. Kuryelik görevi Nerva'nın zamanına kadar devam etti. O zamandan itibaren posta arabaları ve atları bu kuryelerin yerine geçti. Daha sonra devlet memurlarının ulaşımı için bir çeşit hükümet posta merkezi kuruldu.

Polis ve genel idare sistemi benzer prensiplerle yeniden şekillendirildi. Yeni bir nöbet sistemi kuruldu. Sakinlik ve güvenlik de bu önlemlerle sağlandı. Yeni polis düzenlemelerinden önce, İtalya'da anayollarda yaşanan soygunlar o kadar artmıştı ki *grassator* (anayol soyguncusu) gibi görece onurlu bir unvan on yedinci yüzyılın başlarındaki eşkıya veya serseri isimleri kadar yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştı. Üst sınıfa ait bazı insanlar, bu soyguncular aracılığıyla vatandaşları kaçırıp onları düşkünler evine götürmekten veya kölelerin yaptığı işleri yaptırmaktan utanmıyorlardı.

Augustus'un yarattığı yeni görevler ve mevkiler arasında nöbetçilerin en iyisini jandarma komutanı, korumaların en iyisi önemli saray görevlisi yapılıyordu. Bu saray görevlisi olan koruma, Tiberius'un emri altında imparatorlukta ikinci rütbeye terfi olacaktı. Augustus ve danışmanları askeri gücün göze batmasını engellemeye çalıştılar. Bu yüzden "nöbetçiler amirliği" görevini iki şövalyeye verdi ve askeri kumandaya hiçbir sivil otorite eklemedi. Şehrin valisi, daha önceden cumhuriyetçi yetkililer tarafından yapılan tüm işleri kendi üzerine aldı. Bu görevli yanında altı baltacıyla çıktı. Halk önüne ve imparator adına hareket ederek sadece polis departmanını değil adalet birimlerinin birçoğunu da kendi yetki alanı içine çekti. Döviz alım satıcılarının, tefecilerin idaresi, şehirdeki polis gücünün düzenlenmesi ve şehrin çevresindeki 100 kilometrelik alan onun sorumluluğu altındaydı. Sağduyusuyla, sürgün cezasını ilan edecek kadar yetkili biri oldu. Ayrıca, imparator tarafından sürgün edilenlerin sürgün edilen yerlere ulaşmalarını sağlamak da onun göreviydi.

Özel yaşam da kamu yaşamı gibi yeni bir hal aldı. Roma'daki yaşamda başarılı olmak için hükümdara ulaşamayan kişilerin kendilerini o günün önemli bir kişisine bağlamaları gerekliydi. Bu itibarlı adamların kendilerine ait düzenli bir çevreleri vardı. Modern albay rütbesindeki insanları teşrifatçıları ya da refakatçileri olarak yanında tutardı. Zenginlik ve saygınlık kazanma yollarına sahip olmayanlar, asilzadenin birine eşlik ederek, Horace'ın zenginliğe giden asil yollar olarak tanımladığı bu çabaları elde etme şansına erişirdi. Küçük ama aşırı varlıklı sınıf için gerçekleştirilen işlerin, tapınak inşaatlarının, bataklıkların kurutulmasının, mezar anıtlarının anlaşmaları zengin olma yollarından biriydi.

Müvekkillik veya müşterilik çok eski zamandan beri var olan bir şeydi. Terliklerini korumak için kolunda taşıyan köylü bir müşterinin bile bir işverenin masasında yeri vardı.

Para her çeşit eğlencenin esas anahtarı olduğu için, tek çaba gerektiren şey oldu. Şeref de sadece gözde olmakla ya da şansla

kazanıldığı için, gençlerin eğitimi ve yaşlıların gayretleri kar aracı olmuştu. Eğer endüstriyi, yenilikleri, sanatı veya gerekli her girişim türünü geliştirmek için kullanılsaydı savunulabilirdi. Ama ne yazık ki alışveriş şevki bu yönü öyle bir yere götürdü ki mal alım satımı ve sarraflıkla uğraşmaya başladı. En gereksiz müsrifliği en baskıcı tefecilik takip etmekteydi. Oğlan çocukları para işinin inceliklerini öğrenmeye küçük yaşlarda başlarlardı.

İşlerin bu şekilde değişmiş halinin sonucunda zenginler yaşamdan sıkılmaya başladılar ve farklılık aradılar. Evde hoşnut olmadıklarını ve sıradan şeylerden sıkıntı hissedenler arasında seyahat etme zevki yaygınlaştı. Eski zamanlarda olduğu gibi devlet işleriyle ilgilenme yerine masa zevkleri ve mutfakla ilgili şeyler kibar bir sohbetin tek konuları oldu.

Tiberius hükümeti döneminde, tüm kamu yaşamının yavaş yavaş yok olmasının sonrasında askeri emirler ve katı sınırlamalar insanları tensel zevklere ittiğinde, hiciv yazarlarının anlattığı sistemli aşırılık türleri ortaya çıktı. Hükümdarlığının ilk ve en iyi döneminde, Tiberius zevklere artan rağbete sınırlar koymaya çalıştı. Ama kendisinin de bağımlısı olduğu yaşam tarzını dikkate alırsak, sansürleyici çabalarından olumlu bir sonuç beklenemezdi. Pek çok nedenle Roma yaşamına verilen peşin hükmü değiştirmek kurallarla veya fermanlarla gerçekleştirilemezdi.

Augustus yönetimindeyken de eski din, eski usullerle küçük görülüyordu. Mısırlıların ve Yahudilerin dini o kadar çok taraftar kazanmıştı ki Horace ,Yahudiliğin beğenilmesiyle alay eder. Tiberius yönetiminde ise, yabancı törenler ve öğretiler o kadar çok yayıldı ki kıskanç imparator Roma'da bulunan Yahudi ve Mısırlı papazlara ait cüppelerin toplatılıp yakılmasını emretti. Din değiştirenlerin güçlü kuvvetli insanların asker olarak Sardunya'ya ya da daha uzak bir bölgeye gönderilmesini ve Yahudilerin şehirden kovulmalarını buyurdu.

Hayatın kolaylaştırılması için yapılan birçok küçük düzenleme Augustus ve Tiberius yönetiminde arka planda kaldı. Örneğin, Maecenas gibi büyük adamların seyahat rahatlıkları İtalya'da kötü bir şekilde sağlanmıştı. Çamurlu yollar, bozuk gıdalar ve dökülen pansiyonlar bir yolculukta sık sık karşılaşılan bir şeydi. Bu nedenle, bundan sonraki imparatorlar, bir yolculuk sırasında kendi evleri ve konakları dışında bir yerde durmama planı yaptılar. Bu düzenleme Titus'un zamanında o kadar ileriye götürülmüştü ki, Roma'dan en uzak yerlere yapılan yolculuklarda imparatorluğa ait köşklerde mola veriliyordu. Bu köşklerin çevrelerinde yaşayan insanlar tüm gerekli eşyaları sağlamak durumundaydılar. Bu şekilde toplanan katkılar bir süre sonra ağır gelmeye başladı.

ALTINCI BÖLÜM

AUGUSTUS DÖNEMİNDE BİLİM VE EDEBİYAT

Entelektüel ve edebi kültürün Sezar ve Pompey arasındaki tartışmalardan önceki durumu ve Cicero'nun kendi ve gelecek zamanların düşünce yapısına verdiği yönü daha önce anlatmıştık.

Cumhuriyetin daha sonraki yıllarında İskenderiye ile ve İskenderiye'de kurulan yeni okullarla yakın ilişkiler içine girildi. Edebiyat Roma'da olduğu gibi İskenderiyc'de de modaya uygun yapay bir zevkten başka bir şey değildi. O zamanın ileri gelenleri edebiyat ve bilimin cesaretlendirmesiyle kendilerine şeref katarlardı. Ama daha sonra Roma edebiyatına hafif bir renk geldi. Cicero zamanının edebi zümrelerinin tadına varmıştı. O zamanlarda ayrıca daha sonradan bozulan Yunan edebiyatının ürünleri çok fazla övülmüş ve sözcüklerin duygusal akışı duygu ve şiire yansımıştı. Augustus hükümetinde bu tarz moda oldu. Tiberius da aynı beğeniyle yetiştirildi. Efsanelerle ilgili masallardan ve sıra dışı Yunan-Doğulu ilkel tarih hayallerinden çok fazla zevk alıyordu. Masada ona eşlik eden gramer uzmanlarına şu tür sorular sorma alışkanlığı vardı: "Hecuba'nın annesi kimdi?", "Sycros'daki bakirelerin arasında kalırken Aşil'in adı neydi?"

Virgil'in ilk dostu ve koruyucusu ünlü Asinius Pollia aristokrasinin geri dönülmez bir şekilde yitirildiğini anlayınca kendisini tamamen bilime adadı. Dersler verdi, genç arkadaşlarının çalışmalarına yardım etti ve bir yazar olarak çok çeşitli bölümlerde başarı aradı.

Augustus'un bir halk kütüphanesi yaptırmasına öncülük etti. Özgürlük tapınağına bir kanat yaptırdı ve oraya da bir kütüphane kurdu. Augustus da onu örnek aldı. Apollo tapınağının yakınlarına bir.bina yaptırdı ve burayı Yunan ve Latin kütüphanesine dönüştürdü. Octavia Binası'na da bir kütüphane kurdu. Augustus zamanında bir kütüphane büyük bir evin banyosu kadar olmazsa olmaz bir yerdi. Bu tanımdaki bir kütüphane ise büyük kasabalarda adalet mahkemeleri kadar önem taşırdı.

Yunan biliminin, Roma toprağına ekilmesi sadece kuruntulu akılların soyut bir eğlencesi olarak değil, pratik bir yaşam uğraşı veya gelişmenin hazır bir yolu olarak başlatılmıştı. Günün saatlere bölünmesi Yunanlılardan öğrenilmişti. İskenderiye'den gelen Yunanlı reformcular Sezar'ın emriyle Roma takvimini değiştirdiler. Aynı durum uygulamalı matematik ve mimaride de yapıldı. Büyük Cato'nun zamanında bile Yunan tıp uygulaması rağbet görüyordu. Ama sert yaşlı Romalılar, yabancı doktorların uzakta tutulmasının daha iyi olduğunu düşünüyorlardı. Roma doktorsuz yüzyıllar geçirmişti ama hala iyileştirme sanatını istemiyorlardı. Ama şimdi anlattığımız dönemde Roma'da bir tıp okulu kuruldu. Öğretmenlerin çoğu Yunanlıydı. İmparatorluk zamanlarında bile bu bilim Yunanlıların ellerindeydi. İstatistikî ve etnografik bilimi kapsayan coğrafya, Augustus döneminde matematiksel ve tarihi coğrafyayı geliştirmeye çalışan Yunanlıların mülkiyetinde kaldı.

Mükemmel edebiyat çalışmalarına bakmadan önce şunu belirtmeliyiz ki, şiir ve bilimin sadece zaman geçirme aracı veya bir oyuncak olduğu her dönemde bazı insanlar Yunanlıların ciddiyetsizliğine karşı öfke göstermişti. Arınmış çevrelerin beğenisi edebiyat eserlerine ulusal talep veya yazarları doğal beğenisinin tadını vermediği için, Romalı şairlerin çoğu kendilerine model olarak Yunanlıları aldılar. Catullus, çağdaşları arasından methiye konusunda sivrilmiş ve Latin diline Callimachus ve diğerlerinin bilgili inceliklerini katmıştır. Propertius, mersiyelerinde daha özgür davranmış gibi görünüyor. Yine de, her zaman gözlerinin önüne

Yunan modellerini getirmiştir. Modern eğilimi duygusal melankoliyle aldatan Tibullus çeşitli Yunan şiirlerinin kopyasını yaparken yakalanmış olabilir. Bu sadece bazı bölümlerin kopyası değil, şiirlerindeki tüm özelliklerden anlaşılan bir durumdur.

Ovid'in yaşamı boyunca en çok okunan eserleri, Tuna kıyısında geçirdiği sürgününün melankolik tasvirleri ve başkentten gönderilmesi hakkında yazdığı şikayetlerdir. Dönemin hastalıklı ve kadınsı arınmışlığı, doğal beğeni ve duygudaki eksiklik "Tristia"yı erkeklerin kulakları için rahatsız edici derecede nitelemiştir. Ama kendi düşüncelerini ifade ettiğini düşünenler eserin bu özelliklerinden memnundurlar.

Ovid'in sürgün edilmesine hayıflandığı çevrelerde zeki, hoş ve açık bir şair olarak görülüyordu. Çok uzun zaman sonra önemsenmeye başladı. Orta çağlarda Ovid, Latin şairler arasında en çok okunan şairdi. Virgil, Dante ve Petrarca sayesinde ona ait olan sıralara yükseldiğinde bile Ovid okullardaki yerini koruyordu. Antik çağ dersinin yeniden başlatıldığı dönemde Ovid'in "Sevme Sanatı" ve "Aşkın İlaçları" gibi eserleri İtalyan sosyetesi için Augustus ve Tiberius döneminde olduğu kadar hoş bulunuyordu. Ayrıca birçok kişi tarafından derin düşünce ve duygularla üretilmiş eserlerden daha kolay anlaşılıyor ve daha çok değer veriliyordu. Kahramanca mektupları sadece okul dersleri için yapılan eserlerdendi. Bu eserlerin çekicilikleri karmaşık şiirsel problemlerin zekice çözüldüğünü görme zevkiyle birleşmişti. "Fasti" Roma devlet dininin ve tarihinin günlük yaşamla birleştirilmiş halinin anlatımıydı. Ovid de kendi eserinin eski geleneklere yeni bir elbise giydirdiğini ve onları unutturmadığını belirtmiştir. Bir epik türü olan "Metamorphoses" (Başkalaşımlar) mitolojik anlatımlardan oluşur. Şairin çağdaşları arasında üne kavuşamasa da, sonraki zamanların sanatları ve kültürel gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Horace'ın kasideleri çoğunlukla Yunan örneklere göre yazılmıştı. Yunan şirinin bütün eserlerini Latince olarak yazmıştır.

Kendi kasidelerinin Yunan asılları yorumcuları tarafından gösterilmiştir. Horace, Yunanlıları örnek almış ve Roma'da şiiri daha üstün hale getirmeye çalışmıştır. Horace kasidelerinde Yunanlıların ayak izlerinden ilerlemiş olsa da sadece kendisine ait olan bir şiir türü daha ortaya çıkarmıştır. Düz yazı ve şiir arasında bir yolda ilerlemiş ve ölçü ve uyağının sonuna umursanmayan güzellikleri eklemişti. Hicivleri ve mektupları dünyevi ve ruhani yaşamla ilgilidir. Sadece lüks bir yaşamın ve dalkavukluğun kurallarını öğretiyor gibi görünse de, kibarca kendine bağlı ve içe dönük bir yaşama da işaret eder.

Virgil'in etkisi daha geniş kapsamlı ve daha geneldir. Virgil'in ilk denemeleri bile dil ve Latin şiirinin müziğini uzmanlığı yansıtır. Ama seçtiği pastoral tarz çok da uygun değildir. bunu seçmesinin nedeni Pollio'nun tavsiyeleriydi. "Georgics" Virgil'in sanatının doruk noktasıdır. Fikrin düzyazı şeklinde çıktığı öğretici şiire hayat ve hayranlık vermiş ve tamamen ulusal bir şiir üretmiştir. Konu olarak eski Roma yaşamını seçmiştir. Bu şiirle, doğa ve onun saf güzelliklerinden uzaklaşmış bir nesil eski yaşam düzeninin hatırasına yönlendirilir. Şiir yazmanın sihri ve taklit edilemez melodiler yerli yerindeydi. Virgil'in kahramanlıkla ilgili eseri "Aeneid"de konunun tasviri ve canlı kuruluşu sakin bir yazımın yerini alır ve şair kendi yaratımları arasında görülür. Virgil'den sonraki şairler konu seçimleriyle göstermişlerdi ki doğa ve şiir kitapların ve kütüphanelerin artması için kaçınılmaz öğelerdir.

Edebiyatla ilgilenenler arasında ismi geçmesi gerekenlerden biri de "Phaedrus"tur. Claudius zamanında yazmış ve kendi alanında tek olmuştur. Phaedrus'un zengin kesime çekici kılmaya çalıştığı fabl türleri, nükte, kurnazlık, güzellik ve ifade özlülüğüyle Roma edebiyatında Ezop Fabllarının seviyesine yükselmiştir. Phaedrus'un saf Latin tarzı, dizelerinin kolayca akması, nükteli özlülüğü ve ahlak anlayışı zarafet çağında onu büyük bir gözde haline getirmiştir.

Sezar'ın zamanından itibaren tamamen yeni bir edebiyat tasviri ortaya çıkmıştı. Çünkü Oscan ve Atellan şakaları o kadar değersizleşmişti ki Tiberius sonunda katı kurallarla onları bastırmak zorunda kalmıştı. Eğlendirici ürünlerin bu yeni şekli önce *mim* şeklini aldı, Augustus döneminde ise *"Pandomim"* oldu. Bu drama türleri drama sanatı yok olduktan sonra bile imparatorluğun doğu kısmında yerini korudu. Genel olarak bu eserler komik bazen kaba konular içeriyor, kelimelerle oynuyor ve hatta ahlakı biçiyordu. Özellikle ahlak biçme konusunda Publius Syrus zengindi. Bu sanat dalına ait cümle ve anlatımların günümüze kadar ulaşanlarının birçoğunun Syrus'a ait olduğu düşünülür. İtalya'daki tüm kasabaları dolaştıktan sonra, tüm mim yaratıcılarına onunla yarışmaları için meydan okudu. Bu sanat dalının diğer iki ünlü ismi Mattius ve kötü kaderli Roma şövalyesi Decimus Laberius idi. Decimus kötü kaderliydi çünkü halka açık bir tiyatro gösterisiyle Sezar'ın gözünden düşmüştü.

5. KİTAP
TIBERIUS'TAN ANTONINES'E KADAR HÜKÜMDARLIK

BİRİNCİ BÖLÜM
TIBERIUS EGEMENLİĞİ

İsa'nın doğumundan on dört yıl sonra Nola'da üvey babasının ölümünde, Tiberius en sonki hükümdarın ölümü ve bir sonrakinin tahta çıkmasının arasında bir bekleme ve müdahale olmaksızın Roma İmparatorluğundaki hükümetin varisini yetkisi olmadan ilan etti. İkiyüzlülük, kıskançlık ve zalimlik, Tacitus'un yanı sıra, Dio Cassius tarafından da hayran olurcasına çizilen bir karakterin ana özellikleri olarak resmedildi. Bir önceki* "O asla," der, "onun isteğinin ne olduğunu açıkça belirtmedi; o asla kast ettiği şeyi aşikar bir biçimde ifade etmedi: Şimdiye kadar onun sözcükleri tamamıyla onun asıl amacına tezat oluşturuyordu; o ne istediğini her zaman inkar etti ve nefret edip iğrendiği şeyi istiyor gibi göründü. Gerçekte kendisinde güçlü duyguların hiçbirini harekete geçirmeyen olaylara doğru fırtına gibi esti ve en hararetli gazap anlarında bile mükemmel bir şekilde huzurlu görünmeyi başardı. Affettiği kişilere karşı olabildiğince gazap, onu cezalandırmayı düşünenlere ise son derece sempati gösterdi. En yakın dostlarına onları sanki umursamıyormuş gibi davrandı. Kendisine karşı en çok kin ve nefret besleyenlere dahi, onları önemsediğini göstermek için en güvendiği arkadaşlarıymış gibi yaklaştı. Sonuç olarak; o, bir bir hükümdarın

asla gizli fikirlerine ihanet etmemesi gerekir görüşünü savundu: çünkü böyle yaparak bu zıt yöntemle bir yandan pek çok ve büyük avantajlar elde etse de öte yandan birçok ve tamir edilemez hatalar yüzünden sık sık acı çekebilirdi. Karakterine müdahale edilmiş gibi göründüğünde dahi sinirlenirdi ve çözüp öğrendiklerinin haricinde şikayetçi olmadığı bir çok insanın ölüme mahkum olmasına sebep oldu. Bu yüzden bir yandan onun kast ettiğinin dışında anlam çıkarmak çok tehlikeliyken (çoğu zaman için ima etmek istediğinin yerine yüzeysel olarak söylediğinin düşünülmesi bir suçtu), öte yandan onu tamamen anlamak hala çok tehlikeliydi. Çünküplanlarına karşı nefret duyulduğu için müdahale edildiğinden şüpheleniyordu. Karakterinin karanlıkları bütün hükümdarlığı gölgelemek üzereydi. Augustus, bireylerin güvenliği için sayısız muhafızların içinden sadece üç piyade taburunu, ve onun koruması olan bir avuç dolusu İspanyol'u muhafaza ediyordu. Sonradan, İspanyolların yerine Almanları getirerek onları kovdu. Varus hükümetinin düşürülmesinden sonra şehirdeki bütün Almanlar, hatta Alman korumalar da hiç vakit kaybetmeden şehri terk etme emrini aldı; ama kısa bir süre sonra tekrar toparlanıldı ve görüldüğü üzere İspanyollar ve İliryalılarla takviye edilip güçlendirildi.

Bu önlemler de sayısız korumlar olmadan kendini güvende hissedemeyen Tiberius için yeterli değildi. Bundan yola çıkılarak Augustus'un İtalya boyunca dağıttığı özel muhafızların şehrine komşu olan yere geri çekildi. Bu önlem Roma İmparatorluğu'nun geleceği için pek parlak değildi. Çünkü bu andan itibaren imparator korumalarına bağımlı hale geldi ve bu korumaların yöneticisi eyaletteki ikinci önemli şahsiyet oldu. Tacitus'a göre, Roma halkı Augustus'un veliahtı olarak sadece Tiberius'u seçtiğinin dillendirilmesi yeterince şeytancaydı. Diğer bir deyişle; bir sonraki zalimlik, zulüm ile en muhtemel ve en güçlü tezatlık içinde kendi egemenliğinin ılımlılığını, yumuşaklığını ortaya çıkarabilecek olmasıydı. Her ne kadar bir erkek çocuğu ve mirasçısı olsa da, Germanius olarak adlandırılan Drusus'un oğlunun evlat edinilmesi

sırasında kendisine gereksinim duyulduğu için kocasının taşınmasını gerçekleştiren Livia'nın tek yolu, Tiberius'la olan görüşmede objektif, yansız gözlerin olayları görecek olmasıydı.

Tiberius hükümranlığına kendisine yardım eden talihsiz torunu, Agrippa Posthumus'un öldürülmesiyle başladı ve bir şeyleri yürürlüğe koymak için haddinden fazla iğrençlikle ikiyüzlülüğe, örtbas etmeye devam etti. Ancak; Germanius'un onun tarafında kalmasına rağmen; o, belirli sınırlar çerçevesinde doğal kişiliğini koruyabilmek için zorlanmış ve baskı altına alınmış hissetti. Bu yüzden; sekiz birliğin ve onun bütün çabaları, savaşın başından beri Augustus'un kendisini konuşlandırdığı ve Almanya'da ortaya çıkan onurlarına sahip çıkan kişinin çekilmesini kullanarak rakibini etkilemek içindi. Ren Ordusundan ayrılan Germanicus, Ermenistan'a gönderildi ve tahmin edildiği gibi yaşamına zehirle son noktayı koydu.

Tacitus'un Sejanus etkisinin başladığı ve yargıcın güvenliğini şehrin komşularına karargah kurarak sağlamasını dönüm noktası diye ifade ettiği dönemde yönetimin izlediği rota, sermaye yükleri ve yürütmelerindeki bir çok örneğe rağmen Tiberius hükümetinin dokuzuncu yılına kadar ılımlı ve adil olmaya devam etmekti. Sejanus'un ailesi şövalyelere ait bir kademeden geliyordu ve bu kademe Volsinii'ye geçmişti. Augustus'un döneminde babası güvenliğin sağlanmasından sorumluydu ve emirleri o veriyordu. Pannonnia'daki birliklerde çıkan isyanı başarısı ve gayreti sayesinde bastıran Tiberius'un yardımını sağlayabilmek için o oğlu ortaya çıkar. Asayişi sağlamada en yetkili olan babasının yerine geçmeyi başarır başarmaz Roma'da ve onun taşrasındaki kasabalarda yok olma tehlikesi içinde olan askerleri hem halkı kışkırtarak hem de acil durum esnasında dağılmalarını sağlayarak bunları bahane edenleri *Agger Tarquinii* diye de bilinen bir tepeciğin eteklerindeki Viminal'de kalıcı bir karargahta topladı.

Tacitus'un ifadesine göre Tiberius yönetiminin olduğundan daha karamsar görülen ilk yıllarında insanlığın büyük bir bölümünün

güçsüzlüğü ve sıradanlığını düşünerek herkes hayran kalmasa da yine de beğenildi. Fakat ondan sonra gelecek hükümete karşı getirilebilecek adalet en azından bu tür suçlamaları hak ediyordu. Bu zamana kadar olağan durumlarda senatörler senatodaki fikirlerini hala özgürce açıklayabiliyorlardı. Kati durumlarda Tiberius bu insanları öldürmenin adeta müptelası olmuştu. Hatta özel durumlarda isteklerinin dahi önünü açıyordu. Ana mürettebat senatonun çoğunluğunu oluşturarak çok fazla dalkavukluk yapıyordu. Ancak Tiberius, bu gidişe karşı mücadele ediyordu. Halkın yeni sorumluluklarının hiçbiri kabul ettirilmeye çalışılmıyordu; ama eskilerin yükü hafifletiliyordu. Köleler ve özgür insanlar düşündürücü bir etkiye sahip olmamaktan acı çekiyordu. Tiberius onu daha önce ziyaret edenleri ziyaret etti. Özel ziyafetleri ve misafirperverlikleri kabul etti; hastaları ziyaret etti; cenaze törenlerine katıldı ve vefat edenlerin anısına konuşmalar yaptı. Kendi yeğeninin, hatta kendi oğlunun, korkusuyla belli sınırlar içinde despotluğa devam etti. Fakat onların ölümünden sonra insanların onunla ilgili alçaklığı, ona istek ve gücün içinde bulunan şeytaniliklere cesaret etmesi için gözüpeklik sağladı. Sejanus'un kendini idam ettirmesi için hazır ve kabiliyetli bir araç verdi. Sefil yaratıkların bir kısmı artık ispiyoncuların bir parçası olarak kendini düşündü ve zulmün dürtücü korkusunu tamamlayan bir yeteneğe sahip olan Sejanus sonunda sermayeyi bırakmaya ikna etmeyi başardı. Bu adımın bir diğer sebebi gelişmiş çağın aşağılayıcı tutkularını halkın merakından gizlemek ve Sejanus'un acımasız politikalarını gerçekleştirmekten vazgeçirmekti. Tacitus'un dediğine göre en beğenileni ise hilenin her türüyle çok sert bir şekilde Tiberius'a saldırmayı başarmak; etki edilemez bir şekilde korunanı yalnız, tedbirsiz ve saldırıya açık hale getirmektir. İmparatorluğa ait kişiyi temsil etmek için Bakan Tiberius'un ayrılışında orada kalmıştır. İmparator; hukuk danışmanını, Adalet Bakanını (danışman senatör Cocceius Nerva), ve Ovid'in mersiye yazarı diye de adlandırılanlardan biri olan Curtius Atticus da yanına aldı. Onun

yanında bulunan diğer kişiler, birkaç istisna dışında, duyusal keyif aralarındaki zamanında konuşmalarıyla hoşça vakit geçirten Yunanlılardı. Campania'nın çevresinde zaman geçirdi: Ta ki yazın sıcağında serinlik, kışın soğuğunda da ılıman bir iklim sunan Caprae adasının anlaşmaya varılmış kısmından etkilenene dek. İmparatorluğun hazineleri; bu yeri memnuniyetlik yaratan, bütün şüphe doğuran yaklaşımların aksine despotluğu güvence altına allıyormuş gibi görünen bir mesken haline getirmek için kullanıldı. Burada Tiberius kendini hayasızca ve sapıkça şehvetlere verirken onun en değerli yardımcısı, teğmeni Sejarus aileyi yönetebilecek akrabalık bağlarına sahip her insana karşı bir dizi önlemler aldı veyahut konuşma özgürlüğü, mevki bağımsızlığı, kişilik popülerliği ile despotluğun kuşkusu yüzünden heyecanlandı.

İtalya boyunca ve Roma'da gerçekleştirilen zalimlikleri belirtmek gereksizdi (çünkü taşralar hükümdarın yersiz istek ve davranışlarından muaftı). Tiberius'un en yakın ilişkilerinin ve ailesinin; Sejanus'un iftiralarına, karalamalarına ve kuşkularına kendini kurban gittiğini söylemek kafi gelecektir. Sejanus'un çamur atmalarının çoğu casusların notlarıyla, evdeki kadınları kışkırtmalarla ve sözlerle kandırmasıyla ve Tiberius'un aslında mahkum olarak tuttuğu, muhtemel her türlü şeref payesi gösteren halkı kabul etmesiyle kuşatıldı.

Zaten Sejanus kendisini o kadar güçlü hissetti ki, hükümeti zorla ele geçirmeyi içeren fikirleri besledi. Aslında, onun kanunları Romalıların kendilerine ait evlerinde, kamuya açık yerlerde, mabetlerde aileyi yönetenlerle Tiberius ciddiyet içindeyken (ki genelde sarhoştur) ya hangi maddelerin geçirilmesi konusunda ikna edilip veyahut Sejanus'un asıl fikirlerinden haberdar olmasıyla oluşturuldu. Son olarak, imparatorluğun bir prensesinin elleri arasında Sejanus'un karar vermesiyle ya da Josephus'un dediği gibi Drusus'un kardeşi dul olan Antonia'dan tezkere alması için hazırladığı planlarıyla ilgili bilgilendirilerek yapıldı.

Tiberius'un yönetimi ve bütün tavrı, şimdiye kadar çok güçlü ve emniyete alınmış sırdaş olan adamın yok oluşunun kararlılığını oluşturduğunda, o dönemde imparatorlukta Sejanus'la sahnelenen bölümün tanımını bir kaç sözcükle ortaya çıkaran Dio Cassius tarafından hayranlıkla tanımlandı. Şöyle der: "Güç ve gururla dolu olan Sejanus, onu tek bir kelimede ifade etmek için o kadar çok uğraştı ki; o imparatormuş gibi görünecekti ve Tiberus da Capreae adasının tek yöneticisi gibi olacaktı." Bazen samimiyet gösterdi. Teklif edilen evlilik anlaşmasına rıza gösterircesine umutları yeşertti ve böylece muhtemelen askeriye tarafından ikinci plana atılacak olan o güç seçeneğe zorla el konulması ile ilgili planları aniden yok etti. Bazen de ölümcül hastalığı varmış gibi davrandı; diğer zamanlarda ise Roma'ya gecikmeksizin gelecekmiş gibi oyun oynadı. Aşu an Sejanus'un yaratıklarını beğendi, onun tekliflerini reddetti ve hoşnutsuzluğunun belirtilerinin açığa çıkmasına izin verdi. Bu yüzden, kurbanının aşırıya gitmesini engelledi. Hatta en sonunda Sejanus'u tutuklamak için bütün güçlerini Macro'ya verdi, onu ölüme mahkum etti ve onun yerini aldı, bu o kadar dikkatle yapıldı ki hiçbir doğulu despot gereğinden fazla gücü olan bir sadrazamdan kurtulmayı böylesi bir incelikle sağlayamadı. Senatoda Sejanus'u tutuklama kararını okuduktan sonra , Macro bir sonraki adımda bunu yürürlüğe koydu. Güvenliği sağlamak için gece bekçilerini görevlendirdi, daha sonra da fırsat bu fırsat ilk ve son kez Tiberius'tan gelen yardımı kabul etti. Sejanus, Macro'nun bu bedeni taşıyan kimse olduğu mazeretleriyle, sulh hakiminin saygınlığını görmesini sağlayan erdemleriyle senatoda ikna edildi. Senatoya gönderilen bu mektup dahi o kadar yapmacıklıkla sunuldu ki Macro, Sejanus'un iyiliği için en ufak bir harekette sonuç kısmını tamamıyla bırakabilir veya bütünüyle anlamını farklı bir açıdan verebilirdi.

Mükemmel bir koruma olarak başarıya ulaşan Macro'nun ön ayak olduğu Sejanus'un idamını onun masum çocukları, akrabaları ve hatta çok uzak bağı olan insanların ölümleri takip etti. Pek çok insan Sejanus'un arkadaşıymışçasına hiçbir yargılama olmaksızın

hapishanelere dolduruldu. Toplu katliama uğradı, ve bazılarının vücutları yakışıksız muamelelere maruz kaldı.

Tiberius'un bu tarz hükümeti sadece zalimce uygulanan güce dayanıyordu, yani bunun anlamı şuydu: Korumalar ve askeriye. Bu, senatoda açıkça tanınıyordu. Bu oluşumun üyelerinden biri, artık zalimliğin ve şiddetin her türünü bir araç olarak kullanıyor, şövalyelere ait yasaların beraberinde korumaların halka açık oyunlarında şeref payesini teklif ederek Tiberius'u pohpohlamayı düşündü. Bu arada ilerlemiş yaşta, 78, olan Tiberius, içkiye ve kayıtsız gençliğin kötü alışkanlıklarına bağımlı hale getirilmesi yaklaşan sonunu gözle görünür hale getiriyordu. Ancak; o, durumunu gizlemek için çabaladı. Sağlığını ve zindeliğini etkiledi, Campania'da deniz kıyısınca gezintiler yaptı ve tekrar Roma'ya dönmek için derin derin düşünüyor gibi göründü. Misenum'un dağlık burunu yakınlarındaki gezisi sırasında gemi battı ve tıpkı öldürücü bir uyku gibi dibe doğru sürüklendi. Amcasının yanından ayıramadığı Caius, şehveti, Caligula'nın emri altındaki Galya Birliğinin en sevilen çocuğu olan geçici heveslerin adi kölesi, onun ilan edilmiş veliahtlarıydı ve bunlar bütün mahkemenin ve Macro'nun saygısıyla karşılandı. Ama Tiberius'un şimdi nefes aldığı ve yemek istediği haberleri şaşırtıcıydı. Bu hayret verici haberler geliyordu. Eğer ani bir karar alınmasaydı Caius ,kaybolacaktı. Macro'nun danışmanı üstün geldi ve eski, zalim hükümdar yastıklarının altında yenildi.

İKİNCİ BÖLÜM

CALIGULA'NIN TAHTA ÇIKIŞI İLE VESPASIAN'IN TAHTA ÇIKIŞI ARASINDAKİ DÖNEM

Pekçok hükümdarlığın başlangıcı gibi yeni hükümdarlığın da ilk haftaları ve ayları tamamıyla yukarıda gösterilenlerin zıttıydı. Cezai hükümlerin ve zalim önlemlerin gidişatına bir dur denmeliydi: Fakat iki şey bunu doğrulamak istercesine hareket ediyordu. Yani dışarıdan bakıldığında yeni hükümdar, yönetici eskisinden daha iyi olacaktı. İlk olarak, onun torununa bu sayede kendisine verilen hükümetteki payından mahrum etmek için Tiberius'un isteğinin gerçekleşmesini engelledi. İkinci olarak; o, sporlar ve manzaralara karşı coşkuyla istek gösterdi; bu nesneler için yapılan harcamaları daha da arttırdı; bu yüzden Tiberius, hükümetine bahşedilen tek avantajı da tutumlu yaradılışı ve mali kaynakları çok sıkı denetim almasıyla çöpe atmış oldu. Suetonius'a göre, Caius bir önceki tarafından toplanan o çok büyük stokları bir yıl içinde boşa harcadı. Çok yakında bu uğursuzluklar İmparatorun tavrıyla desteklenecekti. İlk andan itibaren insanlara, şövalyelere ve senatoya eğlenceli davetler vererek; sabahtan akşama kadar gösteriler, vahşi hayvanları yemleme, deniz savaşları, Roma'da yarışlar düzenleme gibi düşüncesizce har vurup harman savurmada sınır tanımadı. O, Baiae Körfezine uzunluğu yaklaşık yarım Roma milini aşan çakılla dolu ve Appian yolu üzerindeki taşla döşeli alana dünyevi amaçlar gütmeyerek bir köprü inşa etti. Daha da ötesi, Lyons ve

Syracuse'da görkemli eğlenceler ve festivaller için baya masrafa sebep oldu. Bu arada Montesquie, Caligula yönetimi altındaki insanlara görünürde malların satışından kazanılan yirminci kuruştan alınan vergiyi kaldırarak yapılan yardımın sadece görünüşte olduğunu ve aslında bir sınıftan diğerine aktarıldığını gösterdi. Kaynakların yayını ve eyaletlerin Tiberius'un boyunduruğu altındayken başlatılan ve kesilen acil yardımları tıpkı Caius'un her şeye rağmen har vurup harman savurmaya pervasızca devam etmesi gibi oldukça yararsızdı. Bir hükümdar olarak çocukluğunun ilk yıllarında bozuldu. Gençliğinde daha da fazla battı ve saçma, anlamsız projeler, sınırsız savurganlıklar, sporlar ve önüne geçilmez azgınlıklarda tamamıyla kaybetti. Hatta Caius daha uzun süre yönetimde oldukça onun geçici heveslerine körü körüne ödenen bedeller de arttı ve tek kelimeyle emir anlayışını daha da kaybetti. Bu yüzden, çılgından başka hiçbir şey olmayan bir imparatorun yönetimi altındaki hükümetin özgün eylemlerini tek tek saymaya değmez. Göze en fazla çarpan durum ise, böyle bir yöneticinin dört yıl boyunca Roma dünyası üzerinde egemen oluşu ve eğer delilik anında zorbalığın çeşitli yollarını kullanarak halkı öfkelendirmeseydi, bu kadar zaman geçmesinin ardından dahi kimse ona karşı ayaklanmayacaktı. Aslında, tahta çıktığında saray halkının bağımsızlığını geri vermişti; fakat çok daha önceden sabıkalı bir yetki alanı vardı ve bunu en kışkırtıcı, ayaklandırıcı şekilde kullanmıştı: bu sadece Roma'da değildi; ayrıca Galya'da ve Ren'de kaçıklığının cuk diye oturduğu yer her neresiyse oraya götürmüştü onu.

Maalesef Caligula ve beraberindekiler, halk yönetimini varislerine bir örnek olarak hizmet eden baskının her çeşidi ve yoluyla ilişkilendirdiler. Eğer bunu askerlere ve halka haddi hesabı olmayan müsrifiikler ve yardımlar verildiğinde yapmasalardı kaçık bir adamın yönettiği hükümete olan geçici heves ve zorbalıkları geçici olabilirdi. Cinayet, zalimliğe bir müsamaha gösterilmesi değil de hesaplamada ortaya çıkan sorun oldu cinayete kurban gidenin

mirasını silip süpürme yolunun özünün hazineye kalması. Bu nedenle Caligula'nın kurbanlarından biri olan Junius Pennus'un zenginliği, onun umduğu gibi hatırı sayılır bir mevta olmadığını görünce hayretini şöyle ifade etti: "Bu adam beni kandırdı; ayrıca bu adam yaşıyor bile olabilir." Aslında ölümle tehdit ettiklerini yakalarken affederek dalga geçtikleriyle acı ve zavallılık içine daldı ve şimdiye dek gelecek nesillerin mülkiyetini güvence altına almaları son çareydi. Bu zamana kadar intihar, mal mülklere el koymayıp yan çizmenin bir şekliydi. Caligula bu acıklı, dokunaklı imtiyazı iptal etti. Onun varisleri intiharın aileye sıçramaması için baya çaba gösterdi. Bunların yanı sıra o, kendisinin de içinde bulunduğu satışları sadece elinde tutmadı; aynı zamanda zengin kişiler, senatörler, ve hatta Gallic taşralarındaki haddinden fazla çanak çömlek ve mobilya fiyatlarını zorladı. Ancak Roma'da hediye vermenin adet haline geldiği günlerde korkan halktan kendisi için hediyeler istedi. Halkı, onun ayaklarına para ve mücevherlerini dökmek zorunda bıraktı. Çılgın israfın yapıldığı halk oyunları, kamu hazinesinin iliğini kemiğini kuruttu. Kendi fiyatlarını tuttuğu için bireyleri, kişileri zorladı ve akrabalarına zarar vermeyi arzu etmeyen zenginleri, vasiyetnamelerinde ona büyük oranlarda miras bırakmaya zorladı. İtalya'daki kamu yollarını geliştirmek için bölüme başkanlık eden hükümet delegeleri, hatta müteahitler her an değişebilen ölçüsüz vergiler yüzünden mahvoldular. Bu, tıpkı pek çoğunda olduğu gibi bu vesileyle sadece hizmetçilerin çalıştırılmasına hazır olmayan aynı zamanda onların emirlerini de son derece rahat bir şekilde bekleyen insanların olduğu yerde çok kaba ve zorba göründü.

Caligula'ya karşı Rus imparatoru Paul'a sevkedilen ve farklı bir şekilde uzun uzadıya şekil verilen bir birlik oluşturuldu. Bize ulaşan isimler sadece bu komplodaki asıl araçlar Cassius Chaerea ve Cornelius Sabinus'unkilerdi. En önemli öncüler geçmişinde kurnazca saklandılar ve bu yüzden yalnızca buraya gelen bazı masum insanlar imparatorun Alman kumandanı tarafından

öldürülürken hayatlarını kurtardılar. Caius'un mahkemesindeki ilk şahsiyetler, yılın konsülleri, birçok eski yargıçlar ve konsoloslar, Fransa'nın güneyindeki en zengin mülk sahiplerinden birisi ve imparatorun kayırmasıyla seçkin bir yere sahip olan Valerius ve Asiaticus zalimin cinayetiyle şehri kurtarma umutları ve komplo bilgisi umutlarına sahipti. İnfaz, Chaerea ve Sabinus'a tahsis edildi ve onun işkencelerinin araçları olarak onların servislerini günlük kullanırken zorba olarak iki şerefi hiçe saydı. Dahası kıtlıkla, yüzbinlerin keyfini kaçıran helakıyla şehir olarak tehdit edilirken despotun ölümü ve bunun vazgeçilmez senatoya görünmesini Seneca'dan öğreniriz.

Caius'un öldürülmesinin ardından konsüller işlerini taçlandırmaları gerektiğini düşündü. Jupiter tapınağındaki senatoyu toplantıya çağırdılar, Cumhuriyetin yenilenmesine karar verdiler ve yeni Cumhuriyetin iyiliği için askerlerin bir kısmını çoktan elde etmişlerdi. Ancak; bu zamana kadar muhafız askerleri Germenicus'un erkek kardeşi ve öldürülen imparatorun amcası Claudius'u kovdu ve ona imparatorluğa ait asalet verdi. İlk olarak, onlardan kurtulmak için çabaladı ve senatoya karşı özürlerini kışlalarındaki askerlere güç uygulayarak onları göz hapsinde tutmasıyla dile getirdi. Ancak kısa bir müddet sonra arkadaşları tarafından cesaretlendirilen o şahıs, sadece korumalara değil aynı zamanda bütün orduya tahtta kalabilme durumunda düşündürücü bir yardım etmeye söz verdi. Her bir askere bireysel olarak vadedilen yardımın miktarı, Suetonius gibi Josephus'a da göre abartılmış göründü. Hiçbir imparator Claudius'tan beri askerlere müsrifçe verilen bağışlar kamu malını tüketmeden arttırdı ancak; bu bir kere örnek olarak verilmişti. Claius'a görüşmek için senatoya gönderilmiş olan Yahudi prens Agrippa yarım akıllı prensin yerini koruma niyetiyle onu tasdik etti. Ayrıca insanlar oyunlara ve yardımlara alışmıştı, bir kral istemişlerdi, ve üçüncü günde senato tezahüratlarla seçilen askerlerin imparatorunu tanıması için mecbur edildi.

Onun saltanatının başlangıcı Caius'unkine şekil olarak benzerdi. Öncekilerin bütün zorbalıkları ve geçici hevesleri reddedildi, harçlar yürürlükten kaldırıldı, rüşvetler yasaklandı, sürgünler geri geldi. Çok ağır vatan hainliği görevleri için yapılan faaliyetler kaldırıldı. Fakat bunların hepsi anlıktı ve ilk yıldan itibaren bu hükümet, askeri bir titizlikle — bir kadın hükümetin entrikaları— ve insanların doğumu, kişiliği veya ilkeleri olmadan yönetilen bir bakanlar kurulunun geçici hevesleri acımasız gerizekalının aklını çelmek için bütün şeytani olayları bir araya getirdi. Claudius hükümetinin askeri doğası ilk olarak imparatorluğa ait asaleti elde eden bir tavırda açıkça gösterildi. Artık bundan sonra o, halkı hor görmesine rağmen insanlar ve senatonun nefretine karşılık yerini muhafaza etti. Saltanatı dönemindeki kadın hakimiyetinin devamını, özellikle hükümetinin çeşitli zamanlarını, daha çok konuşmalıyız ve varislerin tarihini onları yöneten iki kadının kariyeriyle yakından ilişkilendirmeliyiz.

Harem ağası Posides'un ilk amacı onun tercihiydi. Onun iyiliklerini destekleyen azat edilmiş kölelerin bir diğeri Felix Judea'nın yöneticisi yapıldı ve onurlarla yüklendi. Caligula'nın altındaki oldukça güçlü olan Callistus o kadar daha güçlü ve daha sağlıklı oldu ki ilk ailelerin en çok saygı duyulan adamlarına öncelik sırası vermeye zorlandı.

Claudius tarafından desteklenen üç tane azat edilmiş kölenin ve kısmen varisi —Polybius, Narcissus ve Pallas— altındaki hükümeti yönettiği için hepsinin üstünde farkındalığı hak eder. Kamu işleri bölümü bu üçü arasında bölüştürüldü. Bunlardan biri devamlı olarak meşgul edilen antika çalışmalarındaki yaşlı, tuhaf adamın ayrılmaz parçasıydı. Bir diğeri onun özel sekreteri ve devletin sekreteriydi: üçüncüsü ise mali bölümün bütün kontrolüne sahipti.

Polybius'un önemini en çok parmaklıklar ardında yaşayan Seneca'nın gönderdiği taziye mektubundan öğreniyoruz. Gönderilen bu mektupta aşağılık pohpohlanmalara kendisi ve Claudius tutulmuştur . Bu doküman, en sevilenin gücü ve etkisinin engin

fikri gibi onun yetenekleri ve kazanımlarını kötüye kullanmakta oldukça yetenekli bir edebiyatçı ve filozof için en fazla aşağılama ilhamı veren yapıttı.

Claudius'un iki eşi, Messaline ve Agrippina şairler ve tarihçiler tarafından gelecek nesiller için en fazla edepsizlikle bırakılan korkunç bir örnek olarak sergilenmişlerdir. Ancak, Messalina'nın yönetimi hırstan ziyade şehvetle, ve azat edilmiş köleler birliğine yapılan zalimliklerle kuşatılmış ve kocasını kışkırtan sınırsız ahlaksızlıklarıyla harekete geçirilmişti. Claudius, doğal olarak Suetonius tarafından zalim olarak gösterilir ve çoğunlukla onun sürekli ihtiyaç duyduğu cinayet işlerine onay vererek biraz ani bir paniklemeyle bir çocuk, bir ahmak gibi gösterildi. Bu zalimliklerin arasındaki kurbanlar pek çok adamın isimlerini ve zamanın en iyisi, değerlisi olarak düşünülebilen kadınlardan birinin ismini asmış olması kayda değerdir. Appius Silanus, Messalina'nın doğaya aykırı aşırıya kaçışlarından iğrenip uzak durmasına halkın not vermesi cesaretine de sahipti. Arria'nın kocası senatör Paetus, saltanatının sayısız komplolarından birinde yer aldı. Lucullus'un genişletip güzelleştirdiği bahçeleri uğruna ölümü göze alan Messalina'nın Valerius Asiaticus'u karısının ve aptal imparatorun üzerindeki derin etkisinin savunması asil erkeklik tarafından yapıldı. Fakat onun hitabet gücü ölümün kaçınılmaz sonundan onu kurtaramadı.

Bu yüzden öncülerin tümü üzerindeki eski Roma karakterinin kalıntılarını sermaye sunarken ordular kurulu ayrıcalığını muhafaza etti. Parthialılılar ve Ermeniler Roma'dan emir almak zorunda kaldılar ve Claudius generallerinin söylediği şerefin semeresini almak için kendi kendine İngiltere'ye keşif seferi düzenledi.

Roma azametinin Claudius'un yönetimi döneminde başlatılan kamu işleriyle de muhafaza edildi. Eski saltanat bitirildiğinde bir menfez başladı, ve *Aqua Claudia* ismindeki civardaki ilkbaharlar şehrin kullanılması için değiştirildi. Benzer şekilde Anio ırmağı taş bir kanal tarafından Roma'ya yönlendirildi. Pompey tiyatrosu

yakıldıktan sonra tekrar inşa edildi ve onun açılışı görkemli oyunların kutlanmasıyla resmen icra edildi. Ama; Claudius'un saltanatı döneminde özellikle iki girişimle fark edildi. İlk olarak, sık sık önerilen Fucinus (*Lago di Celano*) gölünün boşaltılması vardı; Augustus tarafından fakat çok çetin girişim olduğu için iptal edildi. İkinci olarak İskenderiye'deki Faros modelinden sonra deniz yolculuğu güvenliği için deniz feneriyle Ostia'daki limanın kazısı ve inşaası Julius Sezar'ın işi çok pahalı bulması yüzünden asla başarılamadı; ama başarmak için çabaladı.

Claudius, hiçbir zeki prensin asla yapmayacağı imparatorluğun hazinelerini binalara ve anıtlara bol bol harcarken Polybius'un kendisini idam ettirmesine sebep olana kadar Messalina onunla uyum içinde olmayan veya uygun bulduğu zenginlerin hepsini birer birer özgür adamlara öldürtmek için komplo kurdu. Kocasının gizli, güvenilir arkadaşı ve öğrencisinin çöküşünü kapsayan bir rahatlık, imparatorluğu Claudius'a paylaştıran diğer üç özgür adamın endişelerini uyandırdı. Bundan dolayı, onlar meslektaşlarıyla aynı kaderi paylaşırlar korkusuyla imparatoriçeyi beklemeye karar verdiler. Başkalarına karşı pek çok avantajı beraberinde getiren Claudius'un hemen ortaya çıkan korkularına karşılık bir oyun ortaya koyma şansını, Messalina kendisi onlara verdi. O, artık kendisinin bütün malının mülkünün önemsenmemesini ve ilk gelenlerin şehvetleri için asaletini en alt tabakadaki kadınlarla birlikte kendi kendine pazarlamak için mücadele etti. Ancak sonunda kocası başkentten kısa bir süreliğine ayrılırken, konsolos seçimleri olduğu dönemde saygın ailenin bir genciyle birlikte düzenli olarak gerdeğe girmeyi resmen icra etmeye başlamıştı. Kendi kaderini okuyarak terkedilmiş kadınların isteklerini reddeden Messalina'nın yeni kocası C. Sillus, melankolik komedide önemli bir rolü reddetmemeye cesaret etti; ve kasabanın ileri gelenleri, papazlar ve himayeler, hatta tanrıların kendileri dahi konsolos seçimiyle imparatoriçenin gerdekleri için düzenlenen şenlikli kutlamaya kayıtsız kalan Claudius'un kulağına giden en

ufak dedikoduya mahal vermeden şahit olmaları için çağrıldı. Eğer Callistus, Narcissus ve Pallas Messalina'nın gücünden kendilerince kurtulmak için bu şansı değerlendirmeyi düşünmeselerdi bu olmayacaktı. Claudius'un körüklediği heyecan veren ustaca korkularla, karısının ölümü için verilen emirleri zorla yaptırıldı. Ancak, karısız güçsüz bir imparator var olamazdı: Bir kadın tarafından körü körüne yönlendirilmesine izin vermeyi adet edinmişti. Bu yüzden, her şey imparator için hayat arkadaşı seçiminde özgür adamların birliğinde başlamış gibi göründü. Ne yazık ki, onlar bu konuda hemfikir olamadılar. Erkek kardeşi Germanicus'un kızı ve Claudius'un yeğeni olan ikinci Agrippina kendisini amcasının haklarına tecavüz etti. Fıtratından çok korkan Narcissus'un kendisine başka bir eş seçmesi ve Claudius ilk evliliğinde bir erkek ve bir kız evlat yapmışken ilk evliliğiyle aileye bir erkek evlat getirecek bir dulu kabullenmesin, vazgeçirsin diye Claudius'un babacan sevgisine başvurması boşu boşuna uğraşmak demekti. Agrippina tahtta çıktığı andan itibaren kendisini imparatorluğun devamı için oğlunun çocuk üretmesi çabalarına (Claudius'un oğlu genç Britannicus'un yerine) , ve imparatorun kızı Octavia ile evlenmesine adadı. Zamanının en güzide filozofu olan Seneca, öğretmeninin sadece bilip teoride öğrettiği ne varsa işe yarar eylemlerde ortaya koyan adam Buuhus ile konserde Agrippina'ya bir zorba için imparatorluğa zemin hazırlamasına yardım etti. İlk kocası Domitius Ahenobarbus müsrifliği, zamparalığı ve zalimliği ile dile düşmüştü: Agrippina bir kadının yetenekli olduğu ahlaksızlıkların tümüne sahipti ve kocasıyla evliliklerinden de canavarlar meyve vermişti.

Bu evliliğin meyvesi Nero hiçbir gözetim olmadan çocukluk devresini geçirdi. Hatta babasının mirası kendisine kalmadı. On iki yaşına kadar halası Lepida'nın evinde bir dansçı ve bir berber onun öğretmenleri ve arkadaşlarıydı. Agrippina Claudius ile evlenir evlenmez yargıçlığa kabul edilen filozof Seneca'yı kazanmayı başardı. Onu oğluna başöğretmen yaptı. Lucius Silanus imparatorun

kızı Octavia'nın eşi olması kaderi kabul edilmişti. Fakat Agrippina kendi çalışmalarında çelimsiz Claudius'u ayartır ayartmaz daha önceden düşündüğü damadını başkasının ayağını kaydırıp o yere onu geçirdi. Ondan sonra kendisini mahvolmaya mahkum edilmiş olarak düşündü. Bu sebeple, o Agrippina'yla evlenme yıldönümlerinde yaşamına son verdi. Bunun hemen ardından Britannicus mahkemede ilk duruşmadan ikinci duruşmaya kadar batarken Nero, erkek çocuk olarak evlat edinildi ve Octavia ile evlendi. Ȧgrippina kendisini gösterdi, bu zamandan sonra, açıkça Messalina'nın sevdiği daha önceden var olan imparatorluğun bir çeşidini gerçekleştirmeyi açıkça amaç edindi. Britanya'dan esirlerin ve bunlar arasında bulunan Caractacus'un halkın önüne getirildiği bir askeri kutlamada tüm halkın gözleri önünde, imparatorun yanındaki basamaklı tahtta yerini aldı ve Büyük Britanyalıların saygı duruşunu kabul etti.

Octavia'nın Nero'yla olan evliliği, Agrippina'nın gururuna adeta taze gıda oldu. Burrhus korumalara emir vermedeki baş olarak Messalina zamanının polislerinin ayağını kaydırdı. Narcissus eski imparator üzerindeki etkisini tek başına korudu, ve Messalina'nın çocuklarını üvey annelerinin türlü oyunlarından koruma görevini üstüne aldı. Claudius her an Messalina'nın olduğu gibi Agrippina'nın ölümü için de emirler yağdırmaya hazırdı. Bu yüzden onu bekledi ve dahası oğlunun ismiyle daha özgür ve mutlak egemenlikle yönetmeyi umdu. Zehirleme İtalya'nın en eski sanatlarındandı. Acımasızca işlediği cinayetlerin çoğundan yasal olarak hüküm giyen kadın canavar Locusta, güç kullanımının pek de mümkün olmadığı bu gibi durumlarda yine de zaman ayırabilirdi. Agrippina kocasının hayatına son vermek için bu ünlü şahsı şu an kullanıyordu ve bazı yazarlar tarafından makul gerekçeler olmaksızın ifade edilen Nero'nun davranışlarının farkında olduğu ve suçlu oluşudur.

Claudius Britannicus'un ölümünün sonrası ise düşünülemez. Nero, görevde olan korumalarının bölünmesi için Burrhus

tarafından muhafız kıtasına yönlendiriliyordu. İmparatorluk, daha önce Claudius tarafından aynı miktarda verildiği gibi korumalardan satın alındı ve o zamandan beri bazı ölçülerde miktarı aynı kaldı. Başlangıcından itibaren yeni saltanat dönemi kanlıydı. Eğer Agrippina, Burrhus ve Seneca tarafından tutulmasaydı daha da fazla olacaktı. Her ne kadar yapmaktan büyük mutluluk duysa da, Nero kendi kendine Narcissus'u kurtaramazdı ve eskiden Octavia'nın sözlüsü olan Silanus'un erkek kardeşi intihara sürüklendi, idam edildi. Genç imparatorun eğitiminin ihmali senatodaki ilk konuşmasıyla açığa vuruldu. Antik çağ gibi çok eski zamanlarda monarşinin altında daha da şaşırtıcı olan, bütün bunların artık yazıya göre düzenlenenin eskiden sözlü olarak yapılmasıydı. Nero'dan önceki kuşakların hepsi aptal Claudius'u kabul etmedikleri için senatoya nutuklarını atmadılar. Yapay zamanları ve bir söylevde öğrenip ezberlediği Seneca'nın felsefesini alarak dalga geçmeye, insanları kışkırtan, Nero ilkti. Bu, genç imparatorun bütün başarılardan yoksun olduğu anlamına gelmiyordu.Aslında doğru olan şeylere sahip olmadığı anlamına geliyordu. Onun hayat dolu ruhu, halkın içinde konuşmayı ve kendisini özgürce ifade etmeyi öğrenebilir diye mantıksal konuşmaları yürütme ve konuşma sanatı gibi çalışmaları küçümsedi ve diğer şeylere döndü. Resimde, heykelde, şarkı söylemede, araba kullanmada, ata binmede hiç mi hiç yetenekli değildi ve şiir yazmada okul eğitimi aldığını kanıtladı.

Anne ve oğlun birlikte uzun süre yaşamaya devam etmesi mümkün değildi. Her ikisi de tek başına hakim olmaya isteklidir. Her ikisi de tamamıyla birbirlerinin zıttına olan davranış kurallarını yansıtan insanlarla çevrilidir. Yani, Nero, en azından onların yardımlarına ihtiyaç duyduğu için Burhus ve Seneca'nın dediklerine kulak verirken Agrippina Pallas tarafından yönlendirilmektedir. Agrippina geçmişinde Britannicus'u dışarıya çekme niyetiyle hiçbir belirsizliği göze almadı. Onun ölümü eyalet politikası için bir önlem olarak gerekli bir suç olarak görüldü. Cinayetin koşulları korkunçtu. Britannicus, imparatorun ve misafirlerin gözleri önünde zehirlendi

ve zehir o kadar çabuk işe yaradı ki ondan bir yudum alır almaz ölümü tattı.

Bu andan sonra Agrippina'nın etkisinin sonu gelmişti. O, şimdiye dek ona tahsis edilen Alman ve Romalı askerlerin korumasından yoksundu. Sarayı terk etmek zorunda kaldı. Bugüne kadar görkemli tören alayına alışkın olan anne imparatoriçe bir kez daha herkes tarafından yüzüstü bırakıldı. Haklı olarak onun gururu yaralandı, gazabı o kadar çok büyüdü ki Nero onun ölümü haricinde hiçbir şeyin hükümeti koruyamayacağını düşünür oldu. Burrhus ve Seneca korkunun hallerinden ürkerek geri çekildi. Bir heyetin azmedilmesinden sonra eskisi onun emri altındaki korumaların hizmetlerini çok sert bir şekilde reddetti. Fakat Nero'nun güvendiği özgür adamlardan biri, idam için bir keresinde cevap verdi, ve yollarını bulmak için hiçbir suretle utanmadı. Zehirlenmeye karşı Agrippina gardını aldı, başkentte ona karşı açıktan hiçbir güç kullanılamadı: bu yüzden oğluyla uzlaşma gibi bir nedenle onu baştan çıkartmak için Minerva'nın bayram kutlamasında Baiae'yi kullandı. İlk başta ayrımcılık gördü ve bundan dolayı deniz yoluyla şehir koltuğuna geri alınması için orada bulundu. Teknenin parçalara ayrılması için o kadar çok yol arandı ki sonunda bir işaretle batırıldı. Bu komplo başarısız oldu; Agrippina boğulmaktan kurtarıldı; ancak karaya çıkar çıkmaz korkunç bir şekilde öldürüldü.

Nero'nun talihsiz karısı Octavia, erkek kardeşinin öldürülmesinden sonra politik bir evliliğin ötesinde onunla birlik kurdu. Bunu takiben imparatorun öz annesi de bunlara katıldı ve onunla birleşmeye zor zoruna devam edebildi. Bunlara ek olarak, hafifmeşrep sıradan bir kadına yüzsüzlükle baş eğen bir düşman Poppaea Sabina'nın kılığında uzun süre kaldı. Çok aşağılayıcı rezaletlerle yakalanmasından sonra haksız ve olasılıksız suçlamalar Octavia'ya kadar asla kalmadı ve en sonunda ölüme mahkum edildi.

Kendi ailesine karşı bu tip endişelerden sonra Nero, nesneler üzerinde kendine özgü her çeşit zalimliği uygularken hiç

tereddüt edememişti. Burrhus onun faaliyetlerine bir süre engel oldu ve bu yüzden onun hizmetçileri içinde en doğrusunun ölümünü hızlandırması tamamen olanaksız görünmüyordu. Fakat Tacitus bunu olumlu bir şekilde ifade etmek için cesaret etmedi. Hatta Burhhus'un yaşamı boyunca o sadece çocuksu aptallıkları ve kadınlara, bakirelere, erkek çocuklarına, gençlere ve incitmediği vatandaşlara karşı berbat öfkesini eğitmeye Roma'da ahbaplarının eşliğindeki gece gezintilerinde başlamadı. Bu dönemde kendi kendisini halka yarışçı, şarkıcı, harp çalıcı olarak sergiledi. İlk görünüşünde dahi Roma'da o kadar çok küçük görülen hokkabazlık, şarkıcılık ve oyunculuk gibi sınıfların tarzında tamamen kendisini yönetti. Roma'ya özgü davranışlara göre yüksek itibara sahip Yunanlıların arasında kendisini halka gösteren sanatçı sınıfına saflardan ve şarlatanlardan daha fazla saygı duyulması gerekmediğinin düşünüldüğü ifade edilmek zorundadır. Bu şartlarda Nero, kendi tarafına postalanan memurların korumaları tarafından hizmet edildiği ortaya çıktı. Nero'nun ilk ortaya çıkışında en derinlerdeki ruhuna üzülmesine rağmen Burrhus bile imparatorun performansını tantanalı alkışları tutarak doğruluğunu kabul etmesi için mecbur edildi. Burrhus'un ölümünden çok kısa bir süre sonra Seneca bütün etkisini kaybetti. Mahkemeden tamamen ayrılıp emekli olması için zorlandı; ve o zamandan beri genç yönetici bazılarını daha çok fark etmemiz gereken müsrif ayak takımına bir av olarak bırakıldı.

Burrhus yerine gelmek için adım atan Tigellinus ve Fenius Rufus daha eksiksiz, acımasız ve zalimliğin sertleştirdiği köle olarak üstün diye isimlendirilenlerin bazılarıyla layık oldukları şekilde mücadele ettiler. Tigellinus'un ziyafetleri, eski zamanların Suriyeli ve Mısırlı yöneticileriyle aşırı zorlanan ve haddinden fazla olan lüksün şekle bürünmesini hayal edilebilmeyi biraraya getirdi. Bu sahnede Petronius şef; veya *maitre de plaisir;* ve kıvrak zeka, hayasızlık, jest, tartışma, kötümser prensipler ve şehvet düşkünü hareketlerin

bir karışımıyla Aristippus'a verilen onurun felsefesini yaparak şehvetin savurganlıklarını yüceltti.

Vilayetler en azından Nero'nun zamanına kadar imparatorluğun aptalca davranışlarına, kötü niyetlerine ve ahlaksızlıklarına tanıklık etmedi. Caligula ve Claudius Roma'dan hiç uzunca bir süre ayrılmadılar ve Tiberius kendisine ulaşmanın zor olduğu bir adada kendisini sakladı. Bunun aksine, Nero Roma ve Napoli'de dönüşümlü olarak şarkılar söyledi. Hatta Yunanistan'a ziyaretlerde bulundu. Orada en çok dinsel törenlerde ve eski zaman oyunlarında boy gösterdi. İmparatorluğun hazinelerinin çok umarsız bir tarzda har vurup harman savurdu ve en kışkırtıcı ve sebepsiz vahşetleri icra etti. Gizemlerin içine doğru başlangıcı aramaya cesaret edemedi. Bu törenler suç ve pisliğin her çeşidiyle lekelenen ruh bilinci için korkulacak tarzdaydı. Korumalarından emin olduğu sürece komplolardan korkmadı; fakat gerekli ciddiyet havasının günlük acımasızlığını vermek için komplo bahanelerinden veya bu komploların her ortaya çıkışından faydalandılar.

Ancak, Roma'daki büyük yangından sonrasına kadar genel öfkenin hedefi olarak Nero görünmemişti. Bu döneme kadar ordular ödeneklerden hoşnuttular. İnsanlar bugüne dek eşi benzeri olmayan görkemin görünüşleri ve onun oyunlarının günlük kutlamaları için ona hayran oldular. O, halk ziyafetlerinde ve düzenlemelerindeki duyulmamış tutardaki hediyelere gark edildi. Yangından sonra orduların ödemelerini gazilerin zorluklarla kazanılmış mükâfatını geciktirmek için geri çekmeye sık sık zorlandı. Başkent sakinleri, eski kerpiç evlerin alanından dahi o kadar yoksundu ki; imparator inanılmaz büyüklükteki sarayın, geniş yeni caddelerin, görkemli evlerin ve sıra sıra sütunların inşasının hazzını duyuyor olabilirdi. Bu devasa yangın felaketiyle birlikte şehrin uzak bölgesinin on dördünden üçü tamamıyla yok oldu. Sadece diğer yedisinin tecrit edilmiş parçaları ayakta duruyordu. Eski şehrin üç bölümü dokunulmadan duruyordu. Bu yangın, Nero Antium'dayken Tigellinus'a ait olan çiftlik binalarında çıkmış,

çabucak sirke sıçramış, petrol yanıcı maddelerin olduğu dükkânlara ulaşmış ve Palatine ve Caelian tepeleri yönüne gelmişti. Nero dönmek için uygun olduğunu düşündüğü zamanı geciktirdi ve sadece alevlerin söndürülmesi için alınan önlemleri engellemedi, aynı zamanda yangını söndürmeye çalışanların ve mülklerini kurtarmaya çalışan insanların onun planlarını temizlemek için alevlerin içinde uğraştığı odanın yanmasına sebep oldu. Aslında, daha sonra kundakçı şüphesinden aklanabilmek ve suçu ibadet tanımlarında dinsiz veyahut Yahudi diye bilinen veya iğrenerek bakılan Hıristiyanların üstüne atmak için elinden geleni yaptı. Çünkü genel davranıştan göre dinle yakından ilgisi olan halk işlemlerini yerine getirmeyi ve sonunda yaşamlarının ve sosyal ilişkilerinin garipliğini reddetmek istiyordu. Ancak, Nero fakirlere geçici barınak ve yardım sağlamak için dikkat çeken şartlarıyla popülerliğini tekrar kazanmaktansa Hıristiyanlara zulmederek kendisini aklamayı pek de beceremedi. Nero, yangınla yok olan yerleşim yerlerini uygun hale getirdi. Daha önce binlerce fakir vatandaşın sahip olduğu mütevazi meskenlerinin yerine imparatorluğa ait uçsuz bucaksız sarayı planlamak için Severus ve Celer adındaki iki mimarı işe aldı. Geniş sokaklar ve evlerin çevresindeki kemerler aracılığıyla gelecekteki yangın felaketini önlemek için öneride bulundu. Geniş, ferah salonlar, göller, büyük olasılıklar, dahası bütün ormanlar ve parklar yeni alanda dizayn edilmek ve tasarlanan sarayın adı olan Nero'nun *Altın Evi*'ni güzelleştirmek için yer aldı ve çoğu duyulmamış baskı ve haraçların çoğu yine duyulmamış savurganlıkları karşılayabilmek için hayata geçirilmişti.

Tam da bu sıralarda içlerinde en göze çarpanı biraz da C. Piso'nun olan ve korumaların komutanlarından biri olan Fenius Rufus'un komplo sayıları arttı. Bu, Tigellinus'a sadece düşmanlıkla katılmasına sebep oldu ve sözde sebep olarak icra edilen zalimlikler ve insafsızca işlenen cinayetler kısmen bu yüzdendi. Yangından hemen sonra, çok kısa bir süre önce Seneca bile hırsla kazandığı

ve biriktirdiği zenginliklerini isteyerek feda etti. Bu komploların içinde yer aldı ve cellâtla ölmek yerine kendi elleriyle ölmek için izni lütuf olarak önemsemeyi azalttı. Nero yönettiği ırkın güçsüzlüğüne hayran oldu ve kendine özgü gücü taşıyabilen bir ehliyeti tamamen tasarlayan tek prens olarak gururla kendisini gösterdi. Eğer bütün insani güçlerin ve enerjilerin sınırlarını çizmeyi isteseydi, uğraşmak zorunda olduğu yozlaşmış ırka karşı korumaları ve Alman paralı askerlerinin yardımıyla yerini muhafaza edebilirdi. Ama o, devlet mekanizmasının tümünü ara vermekle tehdit ettiğinden yabani isteklerine müsamaha gösterilmesini geri çekti ve bir kere daha öncü grupların farklı noktalarında orduların ve onların başlarının memnuniyetsizlikleri ortaya çıktı. Öncü alanlardaki ordular uzun zamandır düzenli maaşlarını almak yerine paraları geciktirilirken müsrif yardımlar ve korumalara nedensiz yere hububat dağıtılmasıyla Nero'nun bu düşüncesiz tavrı ile durum kışkırtıldı.

Bu genel karışıklık ve huzursuzluğun belirtileri çok yakında görülmeye başlandı. Nero tek başına bu hoşnutsuzluğu görmedi. O, Yunanistan'a bir gezi düzenledi. Bir yılını geçirdiği bu ilde sadece çok büyük miktarda paralar harcamadı ve sadece bu sıradan tavrını açığa çıkarmadı, aynı zamanda başkent ve bütün batı üzerinde keyifle hakim durumunda olmak için özgür olan Helius ve Polycletus'u bıraktı. Nero Yunanistan'da oyalanırken, hükümet muhalifleri öyle bir aşamaya vardı ki Helius özellikle korkularıyla uğraşmak ve Nero'yu geri döndürmek için Yunanistan'a gitti. Aslında, Nero telaşla geri döndü; ama böyle ılımlı ve dikkatli bir politikayla genel olarak memnuniyetsizliği beklemeyi asla düşünmüyordu. Bundan ziyade, o seri suçlar başlatıyordu ve bu yüzden geniş imparatorluğunun farklı noktalarında aynı anda çıkan karışıklıkların onu heyecanlandırdığı söylenebilir.

O dönemlerin en enerjik kişilerinden biri olan Galba, maalesef ne yaşı ne de onu ya sevdirecek ya da imparatorluğun kaderinin bağlı olduğu askerleriyle korkutturacak koşullarla kolaylaştırdığı

zamanda, öteki İspanya'nın yöneticisiydi. Nero'nun onu habersizce ölüme mahkum ettiğini öğrendi. Onun illerindeki ordularla desteklenirken buldu, ve imparator unvanını kendi kendine yüklenmeksizin bağlılığını bir kenara bıraktı. Onun amacı; Nero'nun zulmüne karşı senatonun savunucusu olarak ileriye dönük ayakta durmaktı. Fransa'nın güneyi, var olan işkence ve zulümlerden çoktan bıkmıştı. Aquitania'nın yerlisi olan Vindex yüz binden fazla bir güçle onu etrafında toplandı ve imparatorluğa ait asalet konusunda hırslı olmadı. Nero'nun şehvet ve müsrifkilerine eskiden ortak olup imparatorluk elçisi unvanıyla Lusitania'yı yöneten Otho'yla takviye edilen Galba'yla bir koalisyon kurdu. Bunların devamında görüldüğü üzere Otho, yaşlı Galba'nın güçsüz yönetiminin örtüsü altında imparatorluğa doğru zemin hazırlamayı umdu. Galba senatonun ve Roma halkının korgenerali unvanını alır almaz Galba için çok sayıda general ve valiler açıklandı.

Nero, Fransa'nın güneyindeki ayaklanmanın ilk haberlerini aldı; fakat sefasını, zevkini veyahut halk oyunlarındaki varlığı ve gözetimini bir an olsun bırakmadı. Vilayette öfkesinin hıncını bir sürü mazeretlerle alacağı ve zengin sakinlerin servetine el koyacağı için çok memnundu. Galba'nın ayaklanması bile ona hiçbir uyarıda bulunmadı. Ancak Roma'ya döndüğünde insanları ayağa dikip askere almakta onun üzerine olmadığı için savaş bölümünün maaş giderlerini karşılamak için bahane uydurarak fazladan bunaltıcı vergileri yürürlüğe koydu, onun bu durumu giderek daha da korkutucu bir hal almaya başladı. Dahası; Tigellinus'la birlikte orduları ortaklaşa yöneten Nymphidius, Nero'nun kararsızlığından, uçuş niyetinden caydırıcı önlemler için söyleme kapasitesi olmadığından tamamen haberdar olur olmaz Galba'nın adına Nero'yu yalnız bırakarak Galba'yı imparator olarak tanımaları durumunda her bir muhafız ve askere £51'dan daha fazla yardımı yapacağına söz verdi. Bunun üzerine, muhafızlar, Nero'yu yalnız bıraktı. Onu zalim ilan etti, ve imparator olarak Galba'yı tanıdı. Nero, acı bir şekilde kışkırttığı ve hakaret ettiği yüreksiz senatonun

gazabından kurtulmak için geride kalan yandaşlarının ölüme mahkûm edilmesine sebep oldu. Galba, senatoyu tanımayı öğrenmesindeki başarısı şüpheliyken kaldığı İspanya'dan geldi.

Daha sonraki İspanya yönetimi döneminde altmış üç yaşında olan bir adam, gittikçe azalan enerjinin önemli belirtilerini kandırmıştı ve bir askeri bölgenin başında kendisini korumaya elverişli değildi. Ancak, Roma'ya yerleşmeye gidene kadar onun güçsüzlüğü idrak edilmemişti. İlk başta onun tahtta çıkışı hevesle ve sabırsızlıkla beklenmişti.

Galba'nın varışından önce Nymphidius mutlak bey ve efendi olarak başkentte kendi kendisini idare etmişti. Ordulara söz verdiği ve yeni imparator tarafından onaylanmamış olan yardım için tek başına garanti olarak durdu. Muhafızların ortaklaşa yönetildiği eski bağlantısında Tigellinus'un ayağını kaydırma görevini kendisi üstlendi. Muhafiz kıtasının ve büyük elçilik kadrosunun insanlarına Galba'nın ismiyle eğlence verdi. Girişinde senatonun toplanmasını kabul etti. Popülerlik kazanmanın bütün yollarını ele geçirdi ve senato veya konsolosların Galba'yla arasındaki her türlü işlemi engelledi. Nihayet Sezar'ın çizgisinden kendi soyuna dayandırmak ve veraset için soydan gelen iddiaları bulmak aklına geldi. Galba'ya gönderdiği delegelerden bu yüzden korku içinde İspanya'daki vekili olarak yeni imparatorun yerine geçen Titinus Vinius'un sahibiyle beraber sınırsız yetki ve güce sahip olduğunu, Cornelius Laco'nun muhafızların mükemmeli olarak tasvir edildiğini; sonuç olarak da imparator görünür görünmez onun oyunlarının sona erdiğini öğrendi. Bunun üzerine o, bütün aşırılıkları göze almak için kesin karar verdi. Gece yarısı ilan edilmiş imparator olarak kampı ziyaret etmeye niyetlendi; fakat onun memurlarından biri olan Antonious Honoratus komutanlarının ordusuyla arayı açmıştı ve oy haklarını geri kazanmak için onların arasında Nympidus acele ettirince onların ellerine düştü. Bütün bu şartlardan görülen o ki Antonius Honoratus daha önce yaptığı gibi Galba'dan veyahut arkadaşlarından güç

aldı. Çünkü Nymphidius'un katliamından sonra acilen bütün arkadaşları imparatorun emriyle ölüme mahkum edilmişti.

Bu idamlar ve Vinius'un etkisinin haddinden fazla fark edilmesi, yeni saltanatlık uğrunda çıkar uğruna taraf tutanların hiçbirinde heyecan uyandırmadı. Daha da kötüsü ise Nymphidius tarafından söz verilen bahşişleri elinde tutmak için kendisini zorlanırken bulması ve sinirli bir şekilde pazarlık edilmiş tutarı isteyen birliklerden birini parçalara ayırmaktı. Muhtemelen kaçışı olmayan diğerleri, idamlar, en çok tutulanların tasvip edilmeyen tavırları, imparatorun tamahkârlığı, muhafızların memnuniyetsizliği ve ilk isyan uyarısında büyükşehrin etrafında Nero tarafından toplanan diğer ordular Galba'nın saltanatının kısa bir dönem olacağını önceden sezip haber verdiler. Bozuşmaların dağılmış parçalarını tekrar birleştirmek için bir uyarıya ihtiyaç vardı.

Bu uyarı, Yukarı Almanya'daki birlikler tarafından verildi. Ardından arkadaşları, dostları ve Roma'daki sayıları epey düşündürücü olan eski imparatorun himayesindeki insanlar dünden razıymışçasına çil yavrusu gibi kaçıştılar. Sonunda her yerde olduğu gibi Roma'da da vatanseverlikten çok ahlaksızlık ve çeşitliliğe daha çok dönen halkın çoğunluğu tarafından yakalandılar. Milattan sonra 69'un Ocak ayında, Galba Belgic Galya'daki(vekil) delege yardımcısından Yukarı Almanya'daki birliklerin senatoya daha genç ve girişimci bir imparator istemeleri konusunda akıl aldı. Ellerinin ve ayaklarının kullanımından gut hastalığı yüzünden yoksun olan Galba, sonunda bir iş arkadaşı ve bütün durumlarda onun yararına hareket edebilecek bir varis seçmeye karar verdi. Bir erkek evlat yerine koyarak evlat edinecek kadar saygı hem saygı duyup hem de çok sevdiği Vinius, Laco ve Icelus'a danıştı. Nero'nun muhafızları içinde en çok tuttuğu Otho'yu seçmesinde ve harcamalarının iştirakçisi olarak ona Vinius danışmanlık etti. Ancak, Vinius'un, Otho'yla birlik olduğunu bilen Laco ve Icelus bu görüşmeye karşı çıktı. Onun evliliği için kızını ona vermeye söz verdi. Bu nedenle Galba seçimini Otho'dan yana değil doğuştan

saygı duyulan ve lekesiz geçmişe sahip olan Piso Licinianus'tan yana yaptı. Geleneklere göre seçilmiş varis, ilk olarak askerlere tanıtıldı. Ama maalesef Galba, Caligula'nın günlerinden bu yana bu kullanımı varisini açıkladığı konuşmasının çoğunda her ne kadar itiraf etmek zorunda bırakılsa da böyle durumlarda orduya bağışta bulunmayı ve iki birliğin onun otoritesini bitirdiğini—önemsemedi.

Otho, uzun zamandır askerlerin ve insanların iyiliği için çalışıp yaranmak istiyordu. Müsrifçe yardımlarda bulunmuş, bütün şehirleri elden çıkarmış ve Galba'nın kendi evinde eğlendiği zamanlarda her fırsatta görevdeki muhafız birliklerine bahşiş dağıtmıştı. Bu hareketlere, Otho ve Vinius arasındaki iyi anlaşmanın sonucu olarak imparator tarafından göz yumuldu. Gerçekte gırtlağa kadar borca batan Otho, amacına ulaşmak için gerekli olan para kaybının içinde buldu kendini. Ama o, kazandığı yardımsever insanlarla beraber bazı belirsiz adımların riskini aldı. Piso'nun evlat edinilmesinden sonraki bir hafta içinde, her şey ilk teşebbüs için hazırlandı. Resmi bir şekilde yapılan fedakârlığı icra etmeye Galba'nın katılması gerektiği zamanda, Otho oturumdaki suikastçilerle bir görüşme yaptı. Suikastçılardan sadece yirmi üçü katıldı. Otho iradesiz göründü, fakat onun arkadaşları amacı için boy göstermeye onu zorladı. Uzun zamandan beri arzu edilen bir devrimi gerçekleştirme şansına el koyan hoşnutsuz kimseler, imparatorun muhafız karargâhını yaklaşık otuz askerin rütbelerini aldığı oturumun yakınına taşıdılar. İmparator olarak askelerin, bütün eski dostların ve Nero'nun arkadaşlarının selamlamalarından sonra, Otho tekrar şehirde boy gösterdi. Galba'nın etrafını saran orduların hepsi içinde sadece bir adam tek başına kararlılıkla onu korudu; Nero İskenderiye için önce Alman muhafızları görevlendirmiş, ardından da en uzak birliklerdekileri dahi tekrar geri çağırmıştı. Bunlar şükranlık dışında onun yardımını istemedeki atikliği gösteriyordu. Sağlıkları kötüleşmiş olarak geri döndükleri uzun deniz yolculuğunun zorluklarından sonra onlara iyi davranan Galba'nın alakasının sebebinin bu olduğu söylenmektedir. İlk olarak Galba,

ardından da Piso yollandı. Dalmaçya, Pannonia ve Trakya'daki askeri birliklerle birlikte İspanya, Moritanya, Kartaca ve Afrika şehirlerine ek olarak Suriye valisi Mucianus, Filistin valisi Vespasian ve bütün Mısır Otho'ya bağlılıklarını bildirdiler. Fakat maalesef doğu güçleri ona katılmadan önce konuyu karara bağlayan çok yakın bir düşmanla mücadele etmek zorunda kaldı.

Bu düşman onun imparatorluktaki rakibi ve varisi, diğer bir deyişle tahta Alman ordunun generalinin uygun görüldüğü Vitellius'tu. Fakat başarı, kazanç ve iyi özellikleri istemeyen Vitellius Caligula, Claudius ve Nero'nun saltanatlık döneminde sadece ahlaksızlıkları yüzünden kayırılan kendisini ön plana çıkarmıştı. Bu sebeple Galba onu Güney Almanya'ya orada konuşlanan birliklerin yönetimini ele geçirmek için gönderdiğinde herkes herkes afallamıştı. Ancak; onun bütün yakınlığı ordularının kalbini anında kazandırdı ve Kuzey Almanya'ya yaptığı gezi esnasında Galba'dan hoşnut olmayan bölgelerdeki askerlerde bile iyi bir izlenim bıraktı; çünkü onun için hiçbir ödül almaksızın ilk kez benimsenip desteklenen tarafı vardı. Buna dayanarak, Aşağı Ren'deki birliklerin Vitellius imparatorluğunu ilan ettiklerini öğrenir öğrenmez seçimlerini evetle doğruladılar ve Galya'nın başlıca kasabaları, özellikle de Galba tarafından çok sert bir şekilde davranılan Trier ve Langres kasabaları onun iyiliklerini açıkladılar. Yukarı Almanya'da Galba heykelleri ordularla alaşağı edilirken aynı anda Vitellius Köln'de imparator olarak açıklandı ve senatodan yeni bir yönetici talep edildi.

Ama Vitellius bir ordunun sorumluluğunu alacak durumda değildi. Hem karar vermede hem de faaliyet ve çabukluktan yoksundu ve masanın zevkinde aşırıya kaçmak için beslediği adi hırslarını dahi zaptetmekten acizdi. Fabius Valens birliklerin başına geçip onun yerini aldı. Bütün Fransa'yı ele geçirdi. A. Caecina da Yukarı Almanya'da aynı başarıyı yakaladı. İngiltere ve İspanya'daki birlikler bildirilen imparator Vitellius'u ve örnekleri Grison'da, Tirol'de ve Yukarı Bavyera'daki ordularla takip edildi

ve bütün ülkeyi -Po'nun kuzeyi, Milan ve Torino- Caecina ve Fabus Valens İtalya'yı düzgün yönettikleri zaman benimsedi.

Sonunda, Otho gidip düşmanıyla karşılaşmaya mecbur edilmişti. Fabius Valens ve Caecina bir maçtan daha fazlası için birleştiler. Ama herhangi bir kararlı ihtilafı gözle görülür şekilde geciktirme umuduyla Trakya'dan, Pannonia'dan ve Dalmaçya'dan oldukça düşündürücü takviyeler bekledi. O, tersini yaptı ve bütün yol boyunca Nero'nun arkadaşı olmaya layık gibi kendisini gösterdi. Aslında, iç savaşa bir dur diyerek yaşamının son hamlesini yaptığı için Tacitus onu öve öve bitiremez. Fakat hayatının son üç ayına bakıldığında onun çıtkırıldım ruhu kazanılmış herhangi bir çaba için tamamıyla yetersiz olduğu açıkça görülmektedir. O artık general değildi. Aslında o artık bir asker değildi.Onun orduları gerçekte büyük bir şevkle ve tüm kalpleriyle kendilerini ona adamışlardı. Ama tamamıyla güven veyahut liderlerine bağlılıkları yoktu. Kendi yandaşlarının dahi her an onu bırakmaya meyilli oldukları hissi, çekişmeye çabucak karar vermelerini kışkırtmak için Otho'yu teşvik etti. Ama yine de, Otho ne daha önceki gibi en ufak tartışmalardaki insandı, ne de kaderi konusunda kararlı olabilmek için sözleşme yaptı ve ne de kendi sebebinin başarısına yardım etmek için en ufak zahmete katlandı. Cremona, Caecina ve Valens'in çevresinde Otho'nun ordusunun varlığı görüldü ve bir mağlubiyet ve çok sayıda kayıpla bozguna uğrattı. Fakat hala hiçbir şey savaşı sürüncemede bırakmaktan daha kolay olmayacaktı. İtalya bile kaybetti. Afrika ve Doğu Otho'ya karşı dimdik durdular; ancak kendisinin imparatorluk için rakipleri kadar değerli olmadığını hissetti ve askerliğinin farklı kaderine bağımlı olmaya izin vermektense kendi kaderine kendisi karar vermeyi seçti. Fakat imparatorun muhafızlarından her biri Otho'ya bağlılıklarını sürekli korudular ve Trakya ve Pannonia birliklerine yaklaşma ihtimaliyle hem kendilerine hem de Otho'ya cesaret verdiler. Ama o, özgüvenini kaybetti. Çıtkırıldım duruşu sergilemektense daha fazla dayanıklılık göstererek kendi elleriyle kalbini hançerledi ve

ülkesindeki barış ve sükûnetin sayesinde kazanılan yaşamla yıllar sonra ününü kazandı.

·Vitellius miskince kaldığı Fransa'da birliklerinin zaferini ve rakibinin ölümünü öğrendi. Senato, onu imparator olarak tanımaktan hoşnut değildi ancak; halkın Alman ordusuna minnettarlığının törenle ifade edilmesine karar verdiler. Bu arada yeni imparator tahtta geçmek için hiç acele etmedi. Ama Lion'da biraz huzur buldu ve ardından festivallerden büyük zevk aldığı Kremona Bolagne'de gladyatörlerin oyunlarına katıldı. Her ne kadar Nisan ayında yarışmanın konusuna karar verilse de, yeni imparator Temmuz'a kadar altı yüz bin gücün başkanlığında Roma'ya girdi. Nero kendi başına israf ve isyan yolunda daha utanılmaz bir yöne dönmemişti. Onun altından sarayı sadece tek bir masası bile binlerce masrafı yutan masaya sahip olan Vitellius'a yeteri kadar görkemli görünmedi ki Josephus bütün Roma İmparatorluğunun padişahın masa harcamalarının yükünü kaldırmak için yeteri kadar zengin olup olmayacağından şüphe ediyordu. Deneme Vitellius başkentte alem yapıp eğlenirken mutluluktan denenmedi; ancak bu sırada doğuda Galba'dan, Otho'dan ve Vitellius'un olduğundan daha değerli olan imparatorluğun yeni bir rakibi ortaya çıktı. Filistin'e konuşlanan birlikler imparatorluğun asaletini yücelttiler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VESPASIAN, TITUS, DOMİTİAN, NERVA, TRAJAN

Vespasian İngiltere'nin uzağında savaşmış; Yahudi savaşlarının üç yıl boyunca onu meşgul ettiği Suriye'de orduların disiplinini şaşırtıcı bir keşif seferiyle eski haline getirmiş; ülkenin büyük bir kısmını, kilise avlusundaki deniz limanlarını hükmü altına almış ve imparatorluğa ait asaleti beklenmeyen bir şekilde ona sunduğunda Kudüs kendi kendisine yetki verdi. Onun komutasında hareket eden üçüncü birlik, Vitellius'a karşı Otho'ya yardım etmek için Tuna'dan ilerleyen birliklerin arasındaydı ve yoldayken onun ölüm haberini aldılar. Bu birlik, Vespasian için oylarını birleştirmek için silah arkadaşlarını ikna ettiler. Vespasian Galba, Otho ve hatta Vitellius'a sadakat gösterdi; fakat bu seyreden güçlerin son isimlerine bağlılık yemini etme durumunda ordularının katı sessizliği onların yaradılışlarına (fıtrat) çoktan ihanet etmişti . İsyan için bu ilk fırsattan atiklikle yararlanılmıştı. Aslında o, çok önceden Kudüs'ün kuşatılması konusundaki adli kovuşturmayı oğlu Titus'a bırakması için teşvik edilmekten; ve Mucianus'un geçidiyle imparatorluğun dizginlerini almak için önlemler bulmaya çekindi. Yavaşça yok olan Vitellius'u tahttan indirmek için çok büyük çabalara gerek yoktu. Oldukça saygı duyulan anne, onun kendi annesi ondan umudunu kesti. Onu yaşatmaktan kaçmak için kendi sonunu hızlandırdı. İmparatorluk için onu büyüten Alman ordusunun askerleri ona karşı gerçekten bağlılıklarını yalnızca kendi yararları için sürdürdüler. Diğer bütün ordular ve iller Vespasian'ın Suriye

ve Mısır'daki birlikler tarafından bildirilmesi hususunda ilk olarak allak pullak oldular. Trakya'daki üçüncü birlik ve Pannonia ve Illyrucum'dakiler Antonius Primus komutasında İtalya'ya doğru uzandılar ve Vespasian kendisini daha göstermeden onun için Roma'yı fethettiler. Batı illeri, İspanya ve Fransa, doğunun bu örneğini takip ettiler ve Vitellius'u bir zamanlar yücelten güçler artık onu yalnız bıraktılar.

Başkent yalnız başına direniş gösteriyordu. Vespasian'ın kardeşi Sabinus da oradaydı. Vitellius savunma yapmayı bile düşünemeyecek kadar korkaktı. Antonius Primus ise hoşgörülü davranılmasını istiyordu. Görüşmeler gerçekleştirildi ve Vitellius hükümetten çekildi. Ama bu işlemler değersiz hükümdarlarıyla ahlaksızlığı paylaşan askerler ve halk tarafından geçersiz sayıldı. Liderlerini şimdi de düzensiz ordunun başına getirmişlerdi. Başkentte büyük bir öfkeyle karşıt tarafa saldırdı ve Sabinus'u Jüpiter Tapınağı'nakaçmaya zorladı. Şehirde başlayan bu mücadelede Vitellius tamamen suçsuzdu. Taraftarları kızgınlıkla tapınağa gittiler. Korkunç bir yangın çıkardılar ve bu yangında tapınakta bulunan birçok tarihi eser yok oldu. Sabinus bu sırada hayatını kaybetti. Vespasian'ın ikinci oğlu Domitian ise babasının hayatını kurtardı. Antonius Primus büyük yangından hemen sonra antlaşmanın ihlalinin ve imparatoruna bağlı olanların katledilmesinin intikamını almak için önlemler aldı. Şehre zorla girdi ve birlikler yerleştirdi. Acımadan isyankar insanları ve askerleri öldürdü. O yaşadığı için Vitellius öldü. Vespasian o sıra Mısır'da da değildi. Mucianus ise onun temsilcisi olarak gönderildi ve başkentine ele geçirildiği gün oraya vardı. Fakat oraya varması dökülen kanı kesmedi. İnfazlar ve zorla yaptırılan talepler imparatorun gelişiyle son buldu.

Eğer Vitellius en ufak bir yetenek veya karakterinin erkeksi yönünü göstermiş olsaydı, Vespasian'ın ilk başta ortaya koyduğu imparatorluk gücüne sahip olmaktaki bütün zorlukları yaşayacaktı. Orduların hemen hemen hepsi ve Vitellius'un isyan ettiği

komutanlar her ne kadar bu gerçekten çıkarılsa da Ekim'den önemli karar alınan Aralık'a kadar başkent alınmıştı. Bu olaydan hemen sonra senato resmi bir kararla bütün hakları yeni imparatora devretti.

Yeni prensin yaptığı ilk şey tek bir kanunla Nero'nun tüm mantıksız düzenlemelerini, kararlarını ve yasalarını feshetmek oldu. Tüm çabalarının amacı bu zalim hükümdarın imparatorlukta açtığı yaraları iyileştirmekti. Ne yazık ki, Vespasian o tahta çıkmadan önce askerdi ve şöhret ve büyüklükle ilgili askerlere özgü fikirleri öğrenmişti. Böylece şimdiye dek bağımsız olan birçok küçük devleti ve hükümeti yok etme politikasını devam ettirdi.

Roma imparatorluğunun komşularıyla ve müttefik ismini taşıyan küçük ülkelerle ilişkilerine bir göz atmamız Vespasian'ın politikasını tahmin edebilmemizi sağlar. Cumhuriyet zamanlarında Roma ya Asya krallıkları gibi bozulma eşiğinde olan ya da Galya gibi medenileşmenin kenarında olan birçok devletle çevrelenmişti. Asya devletleri kendi içlerinde ve komşularıyla sürekli bir bölünmüşlük halindeydiler. Avrupa'dakiler ise öyle farklı niteliklere ve ilgilere sahiptiler ki ortak bir düşmana karşı kalıcı birlikler kurmak imkansızdı. Bu devletler Roma için Asya ve Avrupa'daki barbar kabilelerin saldırılarına karşı tampon bir bölge oluşturuyorlardı. Cumhuriyetin daha sonraki yıllarında ismen müttefik ama gerçekte bağımlı devletler dağıldı ve vilayetlere karıştı. Bundan sonra ise imparatorluk medeni yaşam şekline düşman olan kuvvetli kabilelerle sık sık karşı karşıya geldi. Kısa süre içinde bu durumun sonuçları fark edildi. Varus'un devrilmesiyle ve Vespasian'ın hükümdarlık döneminde gerçekleşen Claudius Civilis'in çıkardığı bir isyanla Almanlar askeri hazırlıklarından ne derece korkulması gerektiğini gösterdiler. Romalılar Bavaria ve Suabia'da sağlam yerler elde ettikçe Tuna'nın kuzey bölgelerine yayılan kabileler de daha korkulacak bir hale geldiler.

Sonunda İskenderiye'den İtalya'ya vardığında Vespasian'ın dikkat ettiği ilk şey maliyedeki düzeni ve ordudaki disiplini yeniden sağlamaktı. Hovarda askerlerin çoğunu terhis etti ve geri kalanını en katı disiplinle eğitti. Nero'nun mahvettiği Roma sokaklarını yeniden inşa etti. Eski haklarına kavuşturduğu senatonun içinde düzenli bir imparatorluk konseyi oluşturdu ve üye sayısını arttırarak ün kazandırdı. Yeni prens en katı ahlakın bir örneğini temsil ediyordu. Adalet mahkemelerine bizzat kendisi başkanlık ediyor, her türlü lüksten kaçınıyor ve her vatandaşa huzuruna çıkmasına izin veriyordu. Halk arasındayken ciddiyet ve ilahilik havası taşıyordu. Özel yaşamında ise arkadaş canlısıydı. Asla kendisini mutlak hükümdar olarak tanıtmıyordu. Bu nedenle, halkın bağlılığına güvenerek ne iftiralardan ne de komplolardan korkuyordu. Hükümdarlığına karşı işlediği en büyük suç sevgilisi Caenis'in etkisiydi. Ama Caenis ile olan ilişkisi Romalıları gücendirmedi. Çünkü oğlu Domitian çıktığı bir yolculuktan döndüğünde Caenis'e sarılmadı, öpmesi için ona elini uzattığı zaman halk bu durumun hoş görülemez bir kibirlilik olduğunu düşündü. Vespasian'ın açgözlülüğünü gösterdiği söylenen hikayelerden biri şudur: Oğlu Titus idrarla bir vergiyle ilgili şikayette bulunduğunda burnunun altına o vergilerle kazanılmış bir altın parçası yerleştirdi. Bunun kötü kokup kokmadığını sordu. Açgözlülük damgasına rağmen Vespasian fayda sağlayan her amacı yerine getirmekte büyük bir cömertlik gösteriyordu. Sanat ve bilim dallarını destekledi ve sanat ve bilim öğretmenlerine düzenli maaşlar veren ilk prens oldu.

Vespasian'ın ölümü üzerine yönetim en büyük oğul Titus'a geçti. Titus Kudüs'ü ele geçirerek büyük bir ün kazanmıştı.

Titus Yahudi devletini yok etme şerefine babasıyla erişmişti. Vespasian'ın imparator seçilmesi üzerine, Titus da Judea'daki ordunun başına gönderilmişti. Romalılardan oluşan dört lejyonla Yahudileri oldukça kızdırmış, Kudüs'te sıkıştırılmış Yahudiler üzerinde zafer kazanmıştı. Yine de, Kudüs'ün fethi Romalılara göre Mummius'un ve genç Scipio'nun kahramanlıklarıyla aynı

sırada tutuluyordu. Kuşatılanların inatçı bağnazlıkları inançlarını aştı. Romalı komutanın tüm teklifleri reddedildi. Tapınağın alınıp yakılmasından sonra bile, Yahudiler Aşağı Kasaba dedikleri bölgeyi korumaya devam ettiler. Yangınlar ve saldırılar nedeniyle bu bölgeden uzaklaştırıldıklarına, Yukarı Kasaba'ya gittiler. Ama orası da istila edildi. Yahudilerin Roma egemenliğine karşı isyanları başlangıcından elli yıl sonra bu şekilde bastırılmış oldu. Josephus bu beş yıl içinde 1.100.000 Yahudi'nin öldüğünü ve 97,000 Yahudi'nin ise esir alındığını doğrulamıştır. Kudüs'te sıkıştırılanların kaderi algılanamayacak kadar kötüydü. 11,000 gönüllü bir şekilde teslim olan Yahudi açlıktan öldü ya da Romalılar tarafından ölüme terk edildi. Sadece on yedi yaşın üzerinde 700 kişi Titus'un zafer alayı için ayrıldı. Geriye kalanlar ise zincirlenmiş bir şekilde Mısır'daki madenlere veya taş ocaklarına gönderildiler. Bir kısmı ise birbirleriyle, gladyatörlerle veya vahşi hayvanlarla dövüştürülmek için ayrıldı. On yedi yaşın altındakiler köle olarak satıldı. Şehirden ve tapınaktan geriye kalanlar yerle bir edildi. Ama Yahudiler yavaş yavaş Zion Dağı'nda toplanmaya başladılar ve Adrian döneminde Kudüs'te ikamet edilmeye başlandı. Titus ile Vespasian Yahudiler üzerine kazanılan zaferi paylaştılar. Ama ikisi de şerefli Yahudi soyadını üstüne almayı düşünmedi. Çünkü o zaman bile bu unvanın tonunda tuhaf bir şey vardı.

Zaferinden sonra Titus, nöbetçi şefi pozisyonuna geçti. Babasının nöbetçisi ve teğmeni olarak tüm yönetim işleriyle ilgilenmeye başladı. Hükümetin dizginlerini eline geçirir geçirmez, rezalet bir yaşam görüntüsü bile kayboldu. Ondan beklenen ikinci Nero olmak yerine adaletle şefkati birleştiren bir prens olarak belirdi. Bir imparator olarak tüm özel zevklerden ve tutkulardan fedakarlık yapma kararlılığının ilk kanıtı çoktan imparatoriçe gibi davranan Berenice'i reddetmesiydi. Titus'un tahta çıkmasından hemen sonra Roma'dan uzaklaştırıldı. Berenice tüm Judea'yı yönetmiş olan Herod Agrippa'nın kızı, Ituraea'yı yöneten diğer Herod Agrippa'nın kız kardeşi ve Chalcisli Herod'ın karısıydı. Titus onunla Kudüs

seferi sırasında tanışmıştı. Berenice Roma'ya onunla beraber dönmüştü. Çünkü Titus onunla evleneceği sözünü vermişti. Aslında Berenice daha sonraki bir dönemde Roma'ya tekrar geldi ama olaylarda onun etkisinin izine hiçbir zaman rastlanmadı.

Romalılar en akıllı ve en iyi hükümdarlarının tadını çok kısa bir süre çıkarabildiler. Titus,, tahta çıkmadan önce bile hasta gibiydi. Ama belki de kardeşi Domitian onun ölümünü zehirle hızlandırmıştı. Titus babasından iki yıl üç ay sonra öldü.

Onun yerine Nero'nun yönetimini yeniden canlandıran Domitian geçti. Bu prensin en büyük hataları aşırı ve gülünç gururu, çocukça kibri ve ölçüsüz müsrifliğiydi. Takındığı hava, sesi ve aksanı despot ve kaba bir görünüm veriyordu. Kapasite olarak eskiliği yoktu aslında. Hatta şiirde çok başarılıydı. Yönetime geçer geçmez bilimle ilgilenmeye başladı. Artık sadece Tiberius'un anılarını ve günlüklerini inceliyordu. Öte yandan, kendi konuşmaları, mektupları ve fermanları başkaları tarafından yazılıyordu. Sonunda insanoğlundan nefret etmeye başladı ve Tiberius gibi kaçtı. Kasvetli nefretini Caligula'nın zihinsel sağlıksızlığıyla birleştirdi. Suetonius'a göre, Domitian aşırılıklarıyla yozlaşmış ve müsriflikleri beraberinde baskı ve zalimlik getirmişti. Amfitiyatroda ve sirkte yapılan tüm gösteriler ve oyunlar (gladyatör dövüşleri, vahşi hayvan güreşleri) anlamsız bir gelişim tutkusunu beraberinde getirmişti. Domitian korkularıyla zalimliğe gereksinimleriyle yağmalamaya itilmişti.

Domitian yönetiminin ilk yılları iyi bilinen karakterinden beklenenlerden çok daha iyi geçmişti. Kamu görevlisi olan üst sınıf mensuplarını öyle bir kontrol altına almıştı ki hiç kimse görevini ihmal etmeyi göze alamıyordu. Muhbir ve iftiracı sorununu çözmüş, adaletin gidişatını ilerletmişti. Hükümdarlığının ilk yıllarında açgözlü değil, muhteşem ve cömertti. Bu yıllar içinde mükemmel düzenlemeler yapmıştı. Senatoda ve daha üst düzey kurumlarda ne kadar az arkadaşı olduğunu gördüğünde, halkı kazanmak için bağışları, yardımları, eğlenceleri ve oyunları iki katına çıkardı. Askerlere o kadar büyük bir zam yaptı ki bu şekilde devlet

hazinesinde açılan boşlukları karşılamasının imkansız olduğunu anladı. Bu utançla birlikte birliklerin sayısını azaltmayı düşündü ama bu olasılık dahilinde değildi. Çünkü eğer asker sayısını azaltırsa sıkıntı doğar ve barbarların saldırılarından korunmak zorlaşırdı.

Tuna'nın sol, Ren'in sağ kıyısındaki savaşçı ulusların yarattığı tehlike, Roma egemenliğinin her yerinde artmaya başlamıştı. Romalılar kıtanın iç kısmındaki kabilelerle karşı karşıya kaldıkça onları iç işlerine karışarak birbirleriyle birlik kurmalarını sağlıyorlardı. Domitian hükümdarlığında, Marcomanni ve Suevi ortaya çıktı. Alman kökenli iki korkutucu konfederasyon Sarmatianlılarla birleşti. Alman Chatti birliği de bu dönemlerde önem kazanmaya başlamış ve bir zamanlar güçlü olan Charusci yerine bu birlik yükseliyordu. Buğdan ve Eflak bölgelerinde göçmen kabilelerden oluşan tamamen yeni bir birlik Dacians adı altında kuruldu. Domitian hükümdarlığının son yıllarında bu birlikle sürekli bir savaş içine girecekti. Tuna kıyısındaki yeni eyalet sürekli onların saldırılarına maruz kalıyordu. Oradaki lejyonlar veya takviye edilmiş yerler sık sık yok ediliyordu. Dacian birliğinin başına geçen prens vergi ödemeleri karşılığında onlara bir barış anlaşması sunmayı denedi. Domitian zalimce bir güvensizlik noktasına erişmişti. Bu nedenle güvenilir bir yeteneğe sahip olan bir lidere böylesine önemli bir emri vermeyi göze alamadı. Yönetimi altında Agrippa Britanya'da fetihler yapmıştı. Bu fetihler Roma sınırlarını Edinburgh ve Dunbarton'a kadar genişletmişti. Agrippa şüpheci zorba tarafından zafer sahnesinden geri çağırıldı.

Domitian, senatoyu ölümcül derecede korkutarak trajedinin son perdesini hızlandırdı. Kendi zorbalık araçlarına karşı hiç hoşgörü göstermedi. Askerler ise Domitian'a bağlılardı. Fakat vatandaşlar çaresiz, senato etkiden yoksundu. Güvenilir hizmetkarlarından başka hiç kimse hükümdara yaklaşamıyordu. Bu hizmetkarlar da onun acımasız emirlerini alıyor ve uyguluyorlardı. Kaprisinin araçları onun sonunu getirdi. Komplo ruhunu canlandıran kişi ise karısı Domitia oldu. Çünkü Domitia kendi adının kurbanlar listesinde

olduğunu görmüştü. Hükümdarın ayrılmaz refakatçileri haznedar Parthenius, onun meslektaşı Sigerus ve özel sekreteri Stephanus Domitia ile birlik oldular. Stephanus ve iki polis şefi Norbanus ve Petronius Secundus komplonun uygulama kısmını üstlendiler. Komplocuların aldığı önlemlere rağmen bu hiç de kolay bir iş değildi. Çünkü hükümdar, fiziksel olarak güçlüydü. Ayrıca özel muhafızlar ona çok bağlıydılar. O kadar ki daha sonra Domitian'ın öldürülmesinde rol oynayan herkese ölüm cezası verdiler. Bu olay üzerine senatonun ve üst sınıfın sevinci askerlerin ve halkın üzüntüsüyle orantılıydı.

Domitian'ın ölümünden sonra baş memurların imparator olarak seçtiği Nerva, ondan sonra tahta çıkan Trajan gibi hükümetin güçlerini senatoda yoğunlaştırmayı ve yeni bir aristokrasi tanımı yaratmayı amaçlıyordu. Vilayetlerdeki en zengin ve nüfuzlu kişileri senatoya aldıklarında, Vespasian ve Titus'un da aynı amacı güttüğü söylenebilir. Ama bu tarzda bir plan sadece askeri bir lider tahta geçtiğinde uygulamaya konabilirdi. Nerva bunu kısa süre içinde deneyimleriyle öğrendi. Yaşlı ve sert birinin yönetiminden memnun olmayan özel muhafızlar ve halk hükümdarlığının ilk yılı boyunca kargaşa yarattılar. Yeni imparatordan memnun olmamaları, Nerva imparatorluğun bozuk ekonomisini düzeltmek için halk gösterilerini, oyunları ve gladyatör dövüşlerini azaltıp Domitian'ın topladığı pahalı mobilyaları ve koleksiyonları sattığında en yüksek boyuta ulaştı. Ekonomi ve hazine bakanları gelir arttırma yetkisine artık sahip değillerdi. Senatörlerin yaşamlar ise hırslarıyla güvence altına alınmıştı. Çünkü Nerva hiçbir senatörün ölüm cezası alamayacağının sözünü vermişti. Galba'nın kaderi yeni imparator üzerinde tehdit oluşturuyordu. Emirlerine meydan okunuyor, otoritesi dikkate alınmıyordu. Galba gibi saygıdeğer ve cesur bir meslektaş edinmeye karar verdi.

Anarşinin başkenti sardığı anda Nerva, bir meslektaş seçerek insanları şaşırttı. Bu kişi senatodan değil ordudan seçilmiş biriydi ve askerler tarafından çok seviliyordu. Bu görevlendirmenin

zamanı ve şekli daha farklı olamazdı. Maas, Scheldt ve Aşağı Ren'deki lejyonların komutanı olan Ulpius Trajan Pannonia'daki zaferlerini kutlamak için bir defne dalı taşıtarak tapınağa ilerlerken bu haberi aldı. Halk kral tavrı ve kahramanlığı yüzünden onu çoktan bir tanrı gibi selamlamaya başlamıştı. Roma'daki karışıklıklar Trajan'ın seçimi onaylanır onaylanmaz durdu. Gururlu özel muhafızlar bile onun emirlerine hiç tereddüt etmeden uydular.

Babası en yüksek Roma görevleri yapmış olsa da, Trajan doğuştan bir İspanyol'du. Daha önceki bir dönemde Romalılar bir yabancıya asla boyun eğmezlerdi. Seçildikten ve Nerva'nın ölümünden bir yıl sonra Trajan ilk önce Roma'ya taşındı. Dostlarının ve hizmetkarlarının seçimiyle, eşit haklar, eski usuller ve senatonun saygınlığı için adalete ve kanunlara olan saygısıyla yozlaşmamış ve dayanıklı yaşam biçimiyle, iyi kalplilikle ve ileri görüşlülükle neler yapılabileceğini gösterdi. Fakat askeri alışkanlıklarıyla hayal etme hatasına düştü. İmparatorluğun savunmasının sınırlarını daha fazla genişletmekle arttırılabileceğini ve askeri bir zafer için heyecan yaratarak davranışların ve tutumların değişebileceğini düşündü.

Trajan'ın ilk seferi, Dacian kralı Decebalus'a karşıydı. Trajan onlara ödenen vergiyi kesti. Dacianların Roma bölgelerine yaptığı akınlar nedeniyle kendi egemenliklerinin en iyi askeri ve subayı olan imparator bizzat Tuna Nehri'ne gitti. Nehri geçerek Dacianların güneydeki vilayete yaptıkları küçük hasarların intikamını yıkımı ve katliamı karşı kıyıya taşıtarak aldı. Bu savaşın üçüncü yılında barbar kral imparatorun önünde eğilmek ve barış şartlarına uymak zorunda kaldı.

Trajan fetih hakkını aşırı derecede suiistimal etti. Ülkenin bir kısmını ele geçirdi, demir kapıdan geçiş yerine bir Roma garnizonu yerleştirdi ve Dacian başkentinin çevresindeki bölgeleri ve tepelerdeki toprakları almaya kararlı davrandı. Dacianlar ve kralları bu durumdan oldukça rahatsızdı. Decabulus'un Roma ordularında

çalışan birçok adamı vardı. Kendi birliklerine de Roma ordusu gibi olmayı emretti. Ayrıca hizmetine birçok yetenekli işçi aldı veya komşu vilayetlerden kaçırdı. Bu işçileri savaş makineleri yapmak için çalıştırıyordu. Bu hazırlıklar ve Dacian kralının komşu bir ülkeyi müttefik olmak için gönderdiği davetler yüzünden Trajan daha yeni sonlanan bir barış ihlali olduğunu ve Decabulus'u Roma'nın bir düşmanı olarak ilan etti. Bunun üzerine, tekrar Tuna Nehri'ne gitti ve Roma imparatorluğunu bu nehrin ötesine doğru genişletmeye niyetli olduğunu gösterdi. Bu, bir Roma imparatorunun tasarladığı en talihsiz plandı. Severin civarına Tuna'nın üzerine ünlü köprüyü yaptırdı. Yunan mimarı Damascus Köprüyü akıntının en hızlı olduğu yere yapmıştı.

Eflak ve Buğdan bölgelerinde askeri operasyonlar tuhaf engellerle bozuluyordu. Savaşa aşırı dikkatle başlayan Trajan bunu hissetti. Yolları düzleştirdi, derelerin akıntı yönünü değiştirdi. Ormanlarda bataklıklarda düşman avladı. Sonunda Decebalus Romalıların eline düşmemek için kendisini öldürdü. Ölümünden sonra, Trajan oraya koloniler kurmaya ve barbarlara medenileşmeyi öğretmeye karar verdi. Roma imparatorluğunun her tarafından çok sayıda insan bu kültürü olmayan ama verimli topraklara getirildi. Kasabalar ve köyler kuruldu. Bu bölgenin dilinin Latince olmasına karar verildi. Bu yerleşimler kalabalık kabilelerden yeni saldırılar gelmesine neden oldu. Trakya ve Moesia bu seferlerle önemli avantajlar elde etti ve Roma vilayetleri olarak gelişme dönemine geçti. Yeni şehirler imparatorun, eşinin veya zaferlerinin ismini alıyordu. Lejyonlar toplamak için en iyi birlikler bu kasabalardan seçiliyordu.

Trajan'ın zaferleri ve bu zaferlerin imparatorlukta yarattığı heyecan, onu sivil ve hukuki yönetimi hakkındaki daha önceki fikirlerinin ciddiyetinden uzaklaştırdı. Dacia'dan döndükten sonra yapılan halk festivallerini veya doğu seferleri ölçülülüğü veya gereksiz harcamalardan nefret etmesiyle uyuşmuyordu. Zaferlerinin anısına büyük bir sütun diktirdi. Bu sütun askeri

başarılarını özellikle Dacian seferlerini simgeliyordu. Beneventum'da ise büyük bir zafer kemeri inşa ettirdi ve Pontine bataklıklarının üzerine yol yaptırdı. Bunun gibi çalışmalar büyük bir prense layık şeylerdi. Ama Trajan'ın halk oyunları ve festivallerinin görkemi çok büyük miktarlarda para gerektiriyor ve bu sadece halkın yozlaşmasına yarıyordu. Bu oyunlar zaferden sonraki yüz yirmi üç gün boyunca devam etti. Bu kutlamalarda sergilenen vahşi hayvanların sayısının on bir bin, gladyatörlerin sayısının on bin olduğu tahmin ediliyor. Bu verilere dayanarak şunu itiraf etmeliyiz ki en iyi imparatorlardan biri başkentin ahlaksız vatandaşlarının zalim ve doğal olmayan şekilde doğru yoldan saptırmalarının şefiydi.

Trajan'ın Dacian zaferinden hemen sonra çıktığı doğu seferi de gösteriş için yapılan müsrifliklerden biriydi. Seferinin ilk durağı Antakya idi. Oradan Exedarus'u tahtta bulduğu Ermenistan'a ilerledi. Parthialı bağlantısı yüzünden Trajan prensi tanımadı ve Parthia kralı Chosroes'ten birliklerini Ermenistan'dan çekmesini ve Exedarus'u kendi kaderine terk etmesini istedi. Chosroes bu tehditkâr saldırıyı önlemeye çalıştı ve Trajan'a hediyeler ve elçiler gönderdi. Trajan bu elçileri Atina'da karşıladı ama planlarını çoktan yapmıştı. Teklif ne olursa olsun reddedecekti. Chosroes elçilerini göndermeden önce Exedarus'u Ermenistan tahtından kaldırmıştı ve tahta Parthialı bir prense Parthemasiris'e bırakmıştı. Yeni prens Romalılarla birlik olmaya istekliydi. Ama Trajan Ermenistan'a gitmeden önce, Parthialı bir kölenin orada hükmetmesine asla katlanamayacağını bildirdi. Osrhoene veya Edessa gibi küçük krallıkların hükümdarlarıyla tartışma içine girdi. Parthemasiris imparatoru itaatle memnun etmeye çalıştı ama Romalıların onu asla kabul etmeyeceğini gördükten sonra her şeyi göze aldı ve savaş alanında öldü. Ermenistan artık bir Roma vilayetiydi.

Trajan daha sonra Ermenistan'dan Mezopotamya'ya ilerledi. Dicle ve Fırat Nehri kıyısındaki bütün şehirleri ele geçirdi ve Parthia kralını kendi halkına karşı savundu. Bu ilk seferden döndükten

sonra Roma'da birkaç yıl geçirdi. Babil krallarının kanal denizciliğini geliştirme girişimi tarih olarak ilk doğu seferinin yapıldığı döneme denk gelir.

Üç yıl süren ikinci seferinde Mezopotamya'ya ilerledi, Yunan eyaleti Silifke'yi fethetti ve Parthia başkenti Ctesiphon'u aldı. Assyria'yı Roma vilayeti yaptı, Arabistan'a ilerledi ve sonunda Basra Körfezi'ne vardı. aşırı övgüden kaynaklanan madalyalar ve romantik hikayeler Roma imparatorluğu için oldukça tehlikeli olan bu seferin sonuçlarını abarttı. Bir Hindistan seferi planı da Trajan'a aitti. Trajan Doğu'yu egemenliğe girmeye istekli buldu. Ama Yukarı Asya'da bulunan Yunan devletleri bile Romalıların egemenliğinde olmaktansa Parthialıların egemenliği altında olmayı seçtiler. Trajan birlikleriyle Arabistan'dayken tüm uluslar ve kasabalar Romalılara karşı isyan çıkardı. Yahudiler onlara yapılan eziyetlere karı ayaklandılar. Küçük Edessa eyaleti ve Silifke ulusu özgürlüklerini ve önceki anayasalarını geri almaya çalıştılar. Mardian'ı fetheden Lusius Quintus Nisibis'i alması için görevlendirilmişti. Edessa'nın gelişmekte olan kasabasını yangınlarla ve kılıç darbeleriyle mahvetti. Erucius Clarus ve Julius Alexander Silifke'yi zorla ele geçirdi. Tüm Assyria'da isyan çıktı ve tekrar boyunduruk altına alındı.

Trajan ,fetih için kötü kararlar almasına neden olan öfkesinin meyvelerini daha sonradan topladı. Yunanlıların Atra dediği korunaklı bir yer onun ve komutan Severus'un tüm saldırılarına direndi. Kuşatma süresince dayanmak zorunda kaldığı zorluklar ve sıkıntılar nedeniyle burada hasta düştü. Senatodan geri dönüş çağrısı alarak, ordusunu ve Suriye yönetimini akrabası Hadrian'a bırakarak oradaki girişimlerinden vazgeçmek için uygun bir bahane buldu. İtalya'ya gitmek için henüz gemiye bile binmemişken gelen ölüm şaşırttı. Trajan'ın karısı Plotina Hadrian'ın çıkarlarını her zaman gözetmişti. Kocasının ölümünden sonra Trajan'ın adına evlat edinmeyi gerçekleştirmişti. Ama o sırada Antakya'da olan Hadrian imparatorluk tahtına çıkması için görevlendirilmiş olduğu ve Trajan'ın öldüğünü haberini aldı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HADRIAN

Trajan'ın ölümü zamanında imparatorluğun genel durumuna ve Doğu'daki ilişkilerin haline kısa bir bakış bile, onun varisine yapılan, Trajan'ın fetihlerinden sadece kıskançlık yüzünden vazgeçtiği ve Fırat'ı imparatorluk sınırı olarak belirlediği gibi suçlamaların adaletsizliğini göstermeye yeter. Bir sonraki seneye kadar yeni imparator, bizzat Doğu'da kaldı ama başlarında Chosroes olan Parthialıların Dicle'de yeniden ortaya çıkmalarını engelleyemedi. Ermenistan, Roma'dan ayrıldı ve Filistin'de huzursuzluk yaygındı. Hadrian oldukça uzakta olan, denizler ve çöllerle devletin merkezinden ayrılmış olan ülkelerin ve vilayetlerin tamamen kontrolünü sağlamanın, özellikle de Trajan'ın ölümü gibi isyana imkan veren bir durumda, imkansız olduğunu görebilmişti. Hükümdarlığı zamanında, Hadrian bütün sıra dışı üstünlükleri reddetti ve kendisine ait olan gücün tamamının senatodan geldiğini açıklayarak senatoya karşı saygısını kanıtladı. Kişiliği ve yönetimi iyinin ve kötünün, bilge yöneticiliğin ve mantıksız kaprislerin, merhamet gösterilerinin ve gereksiz şiddetin bileşimiydi. İlk olarak, eski öğretmeni Tatianus'u ve daha iyi bir dönemi hak eden bir devlet adamı olan Similis'i baş vekili olarak atadı. Böylece uygulayabileceği şiddetin suçunu ilkine atacaktı ve ikincisinin erdemlerine bağlı olan şerefi kendisine mal edecekti. Soylu Similis, ikiyüzlülüğün ortaya çıktığı, ukalaların ve yalakaların cirit attığı, bütün erdemlerin tartışıldığı ve bütün önemsiz tutkuların karşılandığı

sarayın atmosferine çok uzun süre dayanamadı. Neredeyse aynı zamanlarda, Tatianus görevinden istifa etmeye mecbur bırakılmıştı. Çünkü Hadrian, kendi verdiği emir sonucu yapılan infazların suçunu Tatianus'a atmaya çalışmıştı. Hükümdarlığının üçüncü yılında, Hadrian, imparatorlukta hak iddia edebilecek olan neredeyse herkesten onları öldürerek kurtulmuştu.

Hadrian nadiren Roma'da kalırdı, büyük çoğunlukla ilden ile gezerdi. Fakat Trajan gibi onun hükümdarlığında da, imparatorun yokluğu diğer hükümdarlardan daha az fark ediliyordu. Çünkü ülkenin en zengin ve en itibarlı ailelerini barındıran senato, en yüksek saygınlığa sahipti. Diğer yandan, şehirler için imparatorun orada olması daha yararlıydı. Çünkü Hadrian orduları, komutanları, valileri ve maliye memurlarını sıkı gözetimlerden geçiriyordu ve illeri anıtlarla ve umumi binalarla süslemekten tuhaf bir kişisel gurur duyuyordu.

Trajan'ın ölümünden sonra bütün bir sene oyalandığı Doğu'dan dönüşünden hemen sonra, Hadrian Ren'e, Galya'ya, İspanya'ya, Britanya'ya ve daha sonra Afrika Kıyısı'na gitti. Daha sonraki dönemde bütün Anadolu'yu, Kilikya'yı, Likya'yı, Pamfilya'yı gezdi, Trabzon'a geçti ve bir süre Kapadokya'da kaldı. Sonraki kışın tamamını Atina'da geçirdi. Bütün Yunan takımadalarını gezdi ve en sonunda Sicilya'ya gelerek Roma'ya döndü. İkinci büyük turu Atina üzerinden Doğu'yaydı. Trajan'ın ordu kuvvetiyle aldıklarını anlaşmalar ve hediyelerle korumaya çalışıyordu. Ermenistan sınırlarından, Suriye ve Filistin'den geçerek Mısır'a ilerledi. Mısır'da bir sene kaldı. Ülkede kaldığı o dönem, Atina'da olduğu gibi, ülkenin ahlak tarihinde bir dönem oluşturdu. Atina'da ve Mısır'da etrafını saran rahiplerin, din adamlarının ve bilgiçlerin gizli hileleri, hareketlerinin daha sert, toleranssız, kıskanç ve düşünce özgürlüğüne karşı hiç olmadığı kadar düşman olmasını sağladı. Onun hükümdarlığı zamanında Judea yeniden korkunç yıkımların mekanı olmuştu ve anavatanlarına dönen Yahudiler tekrar dağıldı.

Önceki hükümdarlık döneminde, Yahudiler ve bir Yahudi mezhebinin üyesi olarak görülen Hıristiyanlar imparatorluğun neredeyse tamamında baskı görmüş ve zulme uğramışlardı. Ne gariptir ki özellikle doğu bölgelerinde. Bu yüzden, her sene bazı illerde yaygın huzursuzluklar yaşanırdı. Katı uygulamalar sürekli yeni katı uygulamalara yol açıyordu; ta ki, Filistin ve Fırat Nehri civarındaki Yahudilerin son isyanından sonra Trajan Filistin'deki askeri ve sivil güçleri, isyanı kılıç gücüyle bastıran ve Yahudileri tamamen Afrika yöntemleriyle boyunduruk altına alan Moritanyalı Lusius Quintus'a devretti. Lusius'un yönetimini Hadrian'ın altında uzun süre korumadığını gördük. Bir süreliğine Yahudilere karşı daha ılımlı bir politikanın izlendiği görülür. Çünkü yeni yönetim altında Filistin'deki nüfus oldukça artmıştı ve Hadrian'ın Kudüs'te bir Roma kolonisi kurmakla ilgilendiği zamana kadar bölgede hiçbir sorun çıkmamıştı.

Hadrian hiçbir şekilde askeri zafer peşinde değildi. Britanya'da Piktlerin ve İskoçların saldırılarına karşı bir duvar inşa etti ve bazen barbarların barışını parayla satın almaktan utanç duymadı. Hükümdarlığının en parlak yanı adaleti yönetmesiydi; kararları sadece prosedürlerin şekillerini ve ilkelerini oluşturmakla kalmadı, aynı zamanda büyük hukukçulara kendi tribünündeki en önemli maddeler için yer ve oy hakkı verdi. Daha öncesinde ise, imparatorun yargıçları hiçbir yasal bilgilerine bakılmadan, kendi arkadaşları arasından seçilirdi. Hadrian'ın zayıflıkları ve zalimliği, birçok erdemi gibi, kibrinden ötürüydü. Her şeyi bilmeye, her şeyi yürütmeye, her şeyde öne çıkmaya çalışırdı ve böylece çoğunlukla bir ukalanın hatalarıyla, büyük dünyanın aşırılıkları arasında sıkışmış zaafları karıştırırdı. Yetenekle çok az adam onunla ilişkilerini koruyabilmişti.

Bir varis seçerken bile, Cesonius Commudus Verus'u evlatlık almak için kişisel isteğine göre hareket etmişti. Üst sınıfın bu kararından memnun olmadığını bilse de, halkı hediyelerle, askerleri de cömert bağışlarla kazanmaya çalıştı ve kısa süre sonra Verus'un

ölmesi üzerine, bir hiç uğruna inanılmaz büyük paralar harcadığından şikayet etti. Verus'un ölümünden sonra, ikinci tercihinde şansı yaver gitti. Arrius Antonius – daha sonra Pius soyadını aldı – özellikle yönetim görevleri için uygun bir adamdı. Fakat varisleri olarak tamamen zıt kişiliklere sahip olan Antoninus Verus ve Marcus Aurelius'u göstermesi şartıyla evlatlık alınmıştı.

Daha sonraki yıllarında Hadrian kuvvetsizleşti. Kuvvetsizliği onu somurtkan, somurtkanlığı zalim biri haline getirdi. Zalimlikleri yüzünden ondan nefret ediliyordu. Trajan'ın cesaretini taklit etmesi, onun sahip olduğu güce sahip olmadığı için bedensel rahatsızlıklara yol açtı. Her soğuk havada dışarıya Trajan gibi başını örtmeden çıkıyordu. Hadrian'ın ölümü üzerine senato hükümdarlığının son yıllarında gerçekleştirdiği düzenlemeleri hemen geçersiz ilan etti.

Stoacılığın, Platoculuğun ve Doğu'da başlayan mistisizmin etkisi Hadrian'ın zamanından itibaren o kadar somutlaştı ki ondan sonra tahta çıkanlar kendilerinin veya öğretmenlerinin bağlı oldukları okulların kurallarıyla yaşıyorlardı. Bu nedenle Hadrian döneminde Favorinus, Plutarkhos ve Arrian gibi bilginlerin etkisine göz atmalıyız. Favorinus Yunanca ve Latince ustası, her iki dilde de yazabilen bir alimdi. Farklı edebiyat kollarının ustalarıyla bağlantılı olan Favorinus Hadrian'ın yanından ayırmadığı refakatçisiydi. Hadrian'ın imparatorlukla ilgili açık fikirlilere bu alimi önerirdi. Favorinus, imparatoru gibi, ansiklopedik bilgiyi, antik çağ gizemlerini, dünya üzerindeki en doğal şeylerin tuhaf bir şekilde yapılan yorumlarını ve sihir sanatlarını sevmiyordu. Desteklediği kişilerin ve bilimlerin neler olduğunu tahmin etmek kolaydır. Benzer özelliklere sahip bir eğitim adamı olan Plutarkhos bu hükümetin yönetiminde de rol oynamıştır. Hadrian tahta geçmeden önce Roma'daki devlet eğitimi mesleğinden çekilmişti. Hadrian tarafından özellikle imparatorun doğduğu yerde çalıştırılmış ve imparator seçimi ile bilgin olduğu felsefeye şeref vermiştir. Hadrian'ın doğaüstü bilimlere ve antik sanat ve şiirinin gizemli bir şekilde yorumlanmasına olan beğenisini zenginleştiren de odur.

Daha sonra Hadrian'dan sonra tahta çıkan imparatorun kültürel gelişiminde de önemli derecede etkisi vardır. Pratik yaşam olaylarında yararlı, yazar olarak epey etkili ve imparatorla dost olan Plutarkhos gibi adamların yaşam ve insanlık hakkındaki fikirlerini zayıf ve saf bir topluluğun isteksiz takdirine yönlendirme fırsatları vardır.

Hadrian daha az sert bir tarifin gereksinimlerini desteklerken, Stoacı felsefenin kurallarını tanıtmaya çalışması ve bu kuralların tahta kadar çıkması Hadrian için onur verici İmparatorluk için talihsizliktir. Stoacı felsefe sistemi ününü Epictetus ve Arrian'a borçludur. Epictetus'un hiçbir zaman Hadrian üzerinde kişisel bir etkisi olmamıştır ama Arrian'ın ustasıdır. Arrian Stoacılığı yeniden yaratan ve değiştiren ustasının doktrinlerini yorumlama görevini üstlenmişti. Sadece stoacı felsefenin prensiplerini öğretmedi aynı zamanda bu prensipleri uygulamaya koydu ve kamu hizmetinde kullanılmalarını sağladı. lsefesi ona hareket, yaşamda önemli bir rol oynama ve fedakar olma görevini öğretmişti. Kişiliği felsefenin öğrencilerini yaşama uyumsuz hale getirmediğini göstermiştir. Arrian askeri meseleler konusunda tutucuydu. Bu konular üzerindeki yazıları Alani seferlerinde kazandığı kişisel deneyimlerden doğmuştur. İskender'in hayatını yazarken yönetimle ilgili detaylara ne kadar aşina olduğunu gösterdikten sonra, Hadrian ona Kapadokya'nın ve Karadeniz kıyısındaki vilayetlerin yönetimine atamıştı.

Devletin yönetimi ve pratik bilim uygulamaları hiçbir zaman Hadrian hükümdarlığında olduğu kadar büyük bir mükemmellikle yürütülmemiştir. İmparatorluğun sınırlarını genişletmekten kaçınmış olmasına rağmen, Hadrian sınırlardan bastıran ve aç gözlerle Roma'nın gelişen şehirlerine bakan kaba kuzeyli ve doğulu topluluklarının akınlarından ülkesini korumayı başarmıştı Hadrian Roxolani ve diğer Sarmatian kabilelerinin Roma vilayeti Moesia'ya yaptıkları akınlarını püskürtmek için bizzat gitmişti. Bu sırada Kafkas Alapilere boyun eğdirme görevini de Arrian'a vermişti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TIBERİUS'TAN ANTONİUS PİUS'A KADAR SÜREN DÖNEM İÇİNDE YAŞAM

Roma özgür bir anayasanın tadını çıkarmıştı. Şehirleri ve eyaletlerinin kendilerine ait ayrıcalıkları ve dokunulmazlıkları vardı. Ulusal bir din vardı. Tüm bunlar görünüşte hala var olmaya devam ediyordu ama mutlak monarşinin gerçeklikleriyle etkisiz kaldılar. Eski din sosyal etkisini kaybetti. Hıristiyanlık ise politik bir önem kazanmadı. Cumhuriyetçi formların despot uygulamalarla sıra dışı karışımı o zamanlardaki yaşam düzenine kendine has özellikler vermiştir.

İmparatorluk altında, denetimler cumhuriyetçi dönemde vilayetlerin valileri tarafından uygulanan kaprisli zalimliğe verildi. Vilayetlerin yönetimine ait daha yüksek mevkiler hala birkaç ailenin gelir kaynağı olarak kullanılıyordu. Başkent ise her zamanki gibi vilayetlerin zenginliğiyle geçiniyordu. Vespasian, Trajan ve Hadrian'ın en büyük erdemlerinden biri astların baskısına engeller koymalarıydı. Juvenal birçok yerde vilayetlerin yağmalanmasından bahsetmiştir.

Tacitus "Agricola'nın Yaşamı"nda bu görevlilerin Roma boyunduruğuna henüz alışamamış olan bazı bölgelerdeki baskılarının ne dereceye ulaştığını göstermiştir. Biyografi yazarının kahramanının yönetim biçimi alışıldık ve eskimiş uygulamalarla çarpıcı bir şekilde zıttır.

Yine de, monarşik bir hükümetin iyi taraflarına da bakmalıyız. Özellikle de tahtta iyi bir prens oturuyorsa ve verilen güçler vilayetlerdeki dürüst kişiler tarafından kullanılıyorsa. Bir kralın katı yönetimi ve belirleyici iradesi her yerde gerekliydi. Çünkü vatanseverlik önemsiz, kişisel ve aile çıkarlarına teslim edilmişti. Örneğin, Anadolu kasabalarının değişik zamanlarda elde ettiği birçok dokunulmazlığı vardı. Bu ayrıcalıkların ihlaline karşı imparatorlar şüpheli davaların kararını senatoya bırakıyordu. Bu ayrıcalıklardan doğan suistimalleri göz önüne alan senato, orijinal belgelerin yasal olarak incelenmesine karar veriyordu. Bu araştırma içine giren kasabaların arşivlerini inceleme görevi konsüllere veriliyordu. Eğer yasal olarak bir hata bulurlarsa davayı senatonun kararına teslim ediyorlardı. Kasabaların yönetilmesinin gerekliliği ve bir zamanlar kusursuz olan düzenlemelerin şu andaki uygunsuzluğu Pliny tarafından gösterilmiştir.

Eğer cumhuriyetçi formlar zaman zaman tekrar uygulamaya konmasaydı, Roma imparatorluğunun tüm yönetimi başlangıcından itibaren doğulu bir şekle bürünebilirdi. Augustus yönetimi altında saray düzenlemelerine dair hiçbir iz bulunmuyordu. Çevresindeki önemli insanların çoğu evlerine ondan daha çok resmiyet katmışlardı. Tiberius döneminde ise, bu bağlamda küçük bir değişiklik yapıldı. Ama hükümdar ulaşılamaz olmayı tercih etmişti. Caligula ve Claudius'un yönetiminde bakanlar kurulunun bütün işlemlerini yapan ve kralın güvenini tekelleştiren özgür bırakılmış kişiler düzcnli bir sarayı yönetiyorlardı. Nero hükümdarlığında önce doğulu bir rejimin belirtileri ortaya çıktı. Astsubaylar bazı ayrıcalıklı kişiler dışındakilerin saraya girişini önlemek için nöbet tutuyorlardı. Saraya girme iznine sahip olanlar bile gizli silah taramasına maruz kalıyorlardı. İçerde ise krala sadece arkadaşlarının ve üst düzey mevkilere sahip olanların ulaşmasına izin veren bir kahya bulunuyordu. Bunlar dışında bir yenilik daha yapıldı. Yeni nişan imparatorun taktığı bir yüzüğün içindeki altın madalyondu. Yukarıda bahsedilen saray görevlileri kimsenin bu

üstünlük simgesi nişanı takmamasına dikkat ediyorlardı. Özel izin almadan onu takan her kimse çok ağır bir şekilde cezalandırılıyordu. Vespasian bu anlamsız yeniliklerin ilerleyişini durdurdu. O ve ondan sonraki kral eski yapıyı yeniden kurmaya çalıştı. Domitian ise Claudius ve Nero'ya özgü çılgınlıkları yeniden uygulamaya başladı. Ama Trajan ve ondan sonraki krallar Vespasian'ı takip ettiler. Sınıflar arasındaki, disiplin ve yerli yaşam düzenindeki ilişkiler tamamen değişti. Önceki zamanlarda var olan hayat kolaylığı artık yoktu. Servete ve güce sahip kişiler fakirlerden uzak duruyordu. Önceki zamanlarda, Tiberius hükümdarlığında bile farklı giysi, yiyecek ve mobilya tarzları bu derece sınıf farkı yaratmıyordu. Hatta eski Roma sadeliğinde yaşamanın gösteriş yapmaktan daha şerefli olduğu düşünülüyordu. Bu bağlamda Tiberius da eski usullere bağlıydı. Diğer konularda her ne kadar doğru yoldan sapmış olsa da, en azından tutumlu ve sadeydi.

Üst sınıfın tüm aileleri ilk Sezarların yönetimleri boyunca masalarına ve genel yaşam tarzlarına yaptıkları tutumsuzca masraflar yüzünden kendilerini mahvetmişlerdi. Çünkü o zamanlarda evde popülarite kazanmaya ve yabancı prenslerle ilişkiler kurmaya müsaade ediliyordu. Bu prenslere layık bir masraf gerektiriyordu. Önemli bir adamın tüm gösterişi hizmetkarların ve yabancıların hayranlığını uyandıracak bir mevkide yer alması anlamına geliyordu. Korku ve katliam yönetimi başladığında, büyük bir ün ve şöhret şüphe çeken nitelikler olduğunda, ölçülülük benimsendi. Masraflardan kısılmaya başlandı. Bu dönemden sonra senatoya girmeye hak kazananlar genelde Romalı olmayan özgür kasabaların, kolonilerin ve vilayetlerin vatandaşları ve kendi evlerinde uyguladıkları ölçülü alışkanlıkları başkente taşıyan kişiler oluyordu. Bu senatörlerin çoğu sonraki yıllarda servet kazanmış olsalar da, hala eski alışkanlıklarına bağlı kalıyorlardı. Tacitus, özellikle Vespasian'ın bu bağlamda Roma toplumuna yeni bir fikir verdiğini söyler. Tüm düzenlemeleri, masası, yaşam tarzı katı ve eski adetlerin ciddiyetine uyarlanmıştı. Domitian'dan sonra da

yönetime sürekli prensler geçmişti, bu yönden Vespasian'a benziyordu. Onun döneminde de başlatılan yaşam şekillerindeki reformlar gelişmeye devam etmişti.

Özgür bırakılmış insanların, senatörleri küçük görmek ve hükümetin işleyişini ele geçirmek için servetler biriktirmesi sebebiyle sınıf farkının yok olduğundan bahsetmiştik. Pliny, Pallas'ın, Callistus'un ve Narcissus'un servetinin Crassus'unkinden karşılaştırılamayacak kadar büyük olduğunu belirtmiştir.

Petronius ,Romalı asilzadelerin yaşam tarzları hakkında bilgi verir. Ayrıca Juvenal'den de masa düzenlemelerinin ve oymacılık sanatının Roma'daki ünlü okullarda öğretildiğini öğreniriz. Petronius oymacıları, halkı bazen müzik eşliğinde el ve kol hareketleriyle eğlendiren ve ustalıklarıyla halkı şaşırtan pantomim oyuncularına benzetir.

Şaşaalı başkentin diğer mesleklere verdiği teşvik mimarlıkla ilgilenenlere kadar genişletildi. Eski zamanlara ait binalar özel yaşam kullanımından çok tanrılara ibadet etmek için tasarlanmıştı. Tapınaklar, anıtlar, büyük salonlar, su kemerleri ve tiyatrolar o zaman özel görkem ve lüks yığınları yerine inşa edildi. Zaman artık değişmişti. Kasabalara benzeyen saraylar, geniş yazlık evler, banyolar ve kişisel kullanım için tasarlanmış diğer yapılar bu zamanda inşa edilmişti. Bu sırada kamu işleri, anayollar, köprüler, kanallar ve limanlar vilayetlerin iyi valileri veya imparatorların kibirliliği sayesinde aktif olarak geliştirildi. Burada dikkat etmemiz gereken en önemli girişimler Trajan hükümdarlığında gerçekleştirilen işlerdir. En önemlileri Karadeniz'den Galya'ya uzanan muhteşem bir anayol ile Trajan'ın adını taşıyan kütüphaneydi. Bu çalışma, Konstantine dönemine kadar Roma'nın en büyük halk kütüphanesi olarak kaldı. Moesia'da ve Dacia'da, Bithynia'da, İspanya ve Lusitania'da Trajan çalışmaların gerçekleştirilmesini ya kendisi yönlendirmiş ya da en azından şehirleri ve vilayetleri bu tür girişimleri üstlenmeleri için cesaretlendirmişti. Hadrian ise bu tür işleri gözü dönmüşçesine

yaptı. Tapınaklar, su kemerleri, köprüler ve kütüphaneler onun yönlendirmeleriyle Roma'da, Atina'da ve onurlandırmak istediği her yerde inşa edildi. Çok sayıda eski binaya sahip olan Mısır'ı bile yeni yapılarla doldurdu. Yeni bir şehir kurdu. Zaten zengin bir yer olan İskenderiye müzesini bile yeni binalarla ve bağışlarla kalkındırdı. Kendi anıtını dikmek için Tiber üzerinde kurduğu köprüyü seçti. İmparatorluk ihtişamı imreniliyordu.

O zamanlardaki tüm sosyal yaşam sistemi imparatorun üstün kişiliğine bağlıydı. En aydın hükümdarlar bile her türlü eğlenceye sahip olmak için her zalim hükümdara yağcılık etmeye hazır bir halk içinde özgürlük hareketi gibi bir şey yaratamazdı. Tüm gücün saray üzerinde toplanması tüm monarşik kurumlar tarafından geliştirildi.

Devlet adamları da bilim profesörleri gibi hükümete bağımlı hale geldiler. Öğretmenler ve alimlere maaş bağlandı. İmparatorlar ve zengin bireyler bağış yapmaya başladılar. Sadece eğitimcilere değil, İskenderiye müzesi gibi eğitim akademilerine de maddi açıdan destek veriliyordu. Genel özel okullar bile hazineden gelecek ödemelere bağlıydı. Yani eğitim bireylerin konusu olmaktan çıkmış devlet düzenlemesi haline gelmişti. Bu değişim bir açıdan şüphesiz ki avantajlıydı ve mutlak bir monarşi dehasıyla tamamen uyum içindeydi. Ama öte yandan, eski çağ okullarında resmi ve mekanik rutin doğal bir hele geldi.

Kütüphanelere, yetimhanelere ve diğer hayır kurumlarına yapılan destek, Hıristiyanlık bunun dini bir zorunluluk olduğunu bildirmeden önce bile, hükümetin ve bazı bireylerin özellikle dikkat ettiği bir şeydi.

Memleket içindeki karışıklıkları, kasabaların fakirleşmesinin, barbar akınlarının, kısaca imparatorluğu kuşatan tüm kötülüklerin sonuçları yıkıcı hale geldikçe, bireyler de ihtiyaçlarını devlet kaynaklarından aramaya alışık hale geldiler. Öyleki, bu kaynakların bir anlık çöküşü tüm mekanizmayı durdurabilirdi. Augustus bedava mısır dağıtılan vatandaşların sayısını azaltmaya başladı.

Ama daha sonra tekrar bu sayıyı arttırdı ve 200,000'e çıkardı. Çünkü kendisini nöbetçilerle çevreleyip askeri despotu oynamaktansa, saygıdeğer vatandaşları kaybetme pahasına cesur hainlerin gönlünü almayı tercih etti. Bunun iyi bir politika olduğunu düşünüyordu. Bunun üzerine, bu aşırı cömertlik dört bir yandan insanın şehre göç etmesine neden oldu. Bu insanlar iş gücünden vazgeçmiş ve geçinmeleri için devlet tahıl ambarlarına bel bağlamışlardı.

Trajan ise yeni bir şey denedi. Tahıl dağıtılan vatandaşlara 5000 çocuğu ekledi ve dağıtımcılar onları tanısınlar diye kitaplara ve bakır tabaklara onların isimlerini yazdırdı. Bu işlemin sahtesini yapanlar oldu tabii ki. Hadrian ise tahta çıkmaz çıkmaz, dağıtım miktarını ve bu bağışı alanların sayısını arttırdı. Antoninus ve L. Verus bu ağır cömertliği daha da büyüttüler ve bu bağışa vatandaşların kızlarının ve oğullarının da katılmasına izin verdiler.

Diğer devlet yükleri göz önüne alındığında, yollar üzerindeki zorla yaptırılan çalışmalar, imparatorluk karakolu talepleri, astsubayların haraç kesmesi, birliklerin geçişi, imparatorların yolculukları gittikçe ağır gelmeye başladı. Nerva İtalya vatandaşlarını imparatorluk hazinelerini, gönderileri, yükleri ve kişileri gönderme gibi zor görevlerini hafifletti. Hadrian imparatorluk hazine görevi için yapılan harcamaları üstlenmeyi düşündü. Önceki prenslerin yolculukları bölgelere yüklenen yeni bir vergiden çok daha kötüydü. İhtiyaç duydukları her şeyi talep ediyorlardı ve herhangi bir yerde kalmaları tüm çevre halkına zarar veriyordu.

Bir önceki bölümde bahsettiğimiz Caligula'nun uyarladığı vergileme sistemi sonraki hükümdarlar tarafından ısrar edilebilecek kadar uygun değildi. Örneğin, Caius'un koyduğu yasal işlem vergileri ondan sonraki hükümdarın döneminde kaldırıldı. Ama her alım ve satımda belirli bir para miktarına vergi konuldu. Nero ise bunu kaldırdı ama sonra tekrar yürürlüğe koydu. Galba bu vergiden vazgeçti ama Vespasian bunun zaruri bir vergi olduğunu gördü.

Tahta çıkışlar üzerindeki vergiler ve köle satış vergileri konusunda da durum aynıydı. Yasal işlem vergileri Trajan tarafından mülk nakilleriyle sınırlandırıldı. Bu verginin değiştirilmiş şeklini ise Filozof soyadını alan Antoninus da uyguladı. Her şeyin hükümet tarafından dikkat edilmesi ve düzenlenmesi gerektiği bir devlette, hiçbir bireyin devlet çıkarlarını kendi hakkı olarak göremediği yerlerde, en iyi prensin yeterli bir gelir toplaması imkansızdı. Devlet harcamalarını azaltmak için görevlendirilen olağandışı komisyonlar (Trajan'ın görevlendirdiği gibi) çok fazla yararlı değildi. Vilayetler sadece sürekli artan vergi baskısından değil aynı zamanda zengin Romalılardan veya banka şirketlerinden almak zorunda kaldıkları borçlardan dolayı zarar görüyorlardı.

Artan para sirkülasyonu, lüks ve rahatlık isteğiyle birlikte bu amaçlarla ilişkili sanat ve ticaret kollarını cesaretlendiriyor ve birçok kişiye iş sağlıyordu. At arabaları ve tahtırevanların üstü kapandı ve cam pencereler açıldı. Gümüş ayna, cam ve özellikle kristal üretimi mükemmel bir seviyeye ulaştı. Artan gümüş tabak çanak işçiliği işçi sayısını ve yeteneğini arttırdı. Kütüphane kurma ve özel evlerde gösteriş için kütüphanelerin gerekli olduğunu düşünme modası kağıt üretimine ve kitap ticaretine önem kazandırdı. Pliny Augustus'un dönemine kadar Romalıların Mısırlıların papirüsten yaptıkları ve İskenderiye'de üretilen kağıdı kullanma alışkanlığına sahip olduklarını söyler. Augustus hükümdarlığında ise Roma'da Mısır'dan ithal edilen *hieratic* denilen kağıt türünden iki çeşit kağıt yapılmıştır. Daha sonra, gramer uzmanı Rhemnius Fannius Palaemon Roma'da büyük bir kağıt fabrikası kurdu. İskenderiye'deki amfitiyatroda yapılan kalitesiz kağıt en kaliteli şekle bu fabrikada getiriliyordu. Claudius hükümdarlığında yeni üretim yöntemleri uygulandı. Ama hepsinde kullanılan ham madde Mısır'a aitti.

Kitap ticareti Roma'da Augustus döneminde başlamıştı. Vespasian hükümdarlığından itibaren de vilayetlere kadar genişlemişti. Sadece sık sık çalışmalarının ücretinden bahseden

Martial gibi züğürt şairler değil, mevki sahibi kişiler de yazıları için ödeme almaktan utanmıyorlardı. Kitap ticaretinin yayılması özellikle Galya'da yaşandı. Çünkü Galya'da Roma çalışmaları sıra dışı bir dikkatle takip ediliyordu. Marsilya'da Yunan eğitimi ve edebiyatı veren bir kurum vardı. En üst rütbedeki kişiler bile Atina yerine çoğu zaman burayı ziyaret ediyordu. Autun'da da benzer bir büyük kurum vardı. Tacitus bu şehrin Latin kültürünün başlıca yeri olarak tanımlar.

Sanat zevki edebiyat zevkiyle yakından ilişkiliydi. Daha sonraki sanatçılara örnek teşkil eden çalışmaların çoğu şu anda anlattığımız zamanlara aittir. Sanat eserleri, özellikle büstler kütüphaneleri süslüyordu. Moda da sanat eserlerini sıradan mobilyalar kadar önemli kılıyordu. Nero gittiği her yere sanatçı Strongylion'un "Amazon"unu da götürüyordu. Tiberius hükümetinde konsüllük yapan Caius Cestius ise seferlerinde ve katıldığı savaşlarda yanında en sevdiği heykelini de getiriyordu.

Kanlı gösterilerin ve oyunların insanlar üzerindeki etkisinden az da olsa bahsetmiştik. Tiberius'tan sonraki tüm hükümdarlar halkın bu gösterilere olan ilgisini tatmin etmekle ve katılımın fazla olmasını sağlamakla ilgilenmişlerdi. Bu oyunların kadınlar üzerindeki yozlaştırıcı etkisi pandomimlerin doğasından ve Roma'ya Asya ve İspanya'dan gelen müzikal çeşitlerinden anlaşılabilir. Pliny'nin mektuplarındaki farklı bölümlerden öğrendiğimiz kadarıyla o zamanlardaki anneler ve onların dostlarıyla danışmanları kurulu bir inanca sahiplermiş. Bu inanca göre, her insanoğlu görgüyle her şeyi öğrenebilirmiş. Çocukluk isteğe göre şekillendirilebilir ve gerçek enerjiden çok fazla şey kaybetmeden, entelektüel gayretten hastalanmadan gençliğe doğru yönlendirilebilirmiş.

Şunu belirtmeliyiz ki, eski eğitim çeşitleri, bilim ve sanata duyulan içten ilgi ve sade yaşama tarzları bahsettiğimiz dönemde tamamen yok olmamıştı. Eski moda aktivitelerin bireysel örneklerinin ilerlemiş yaşlarında inzivaya çekildiklerini görürüz.

Bu konuyla ilgili olarak Pliny'nin Spurinna'nın köy hayatı hakkında yazdığı hikâye okunmalıdır. Yetmiş yedi yaşındaki yaşlı adam, zamanını ikiye bölmüştür; bazen dışarıda uygun egzersizler yapıyor, okuyor, yazıyor ve üretiyordu. Bazen de dostlarıyla bilimsel konular hakkında öğretici konuşmalar yapıyordu. Köy evi zevkle döşenmişti ama lüks eşyalarla da dolu değildi. Eviiyi seçilmiş bir topluluğa her zaman açıktı. Masası pahalı bir şekilde değil güzel bir şekilde donatılmıştı. Tabak çanağı ve mobilyaları sanatla tamamlanmıştı ve gösterişsiz ama değerliydi. İşte bu eski usullere göre yaşanan aktif bir yaşam örneğidir.

Yozlaşma, Roma'dan eski dünyanın en uzak yerlerine doğru yayılırken, edebiyatı ve dili evrensel ilgi kaynağı oldu. Galya, Britanya ve Afrika'da eğitim kurumları kuruldu. Genel ve yapay zihinsel kültürün dezavantajları, aklın enerjisini yitirmesi, öğrencilerdeki isteksizlik, öğretmenlerin kibirliliği ve maddi kaygıları o zamanlardaki edebiyatın durumuyla yakından bağlantılıdır.

ALTINCI BÖLÜM

EDEBİYAT

Genel karakteri ele almadan, ya da bu zamanların dikkate değer edebiyattaki performanslarını ve bu performansları belirleyen yaygın üslubu tahmin etmeye devam etmeden önce, eğitim ve öğretim şekillerine bir göz atmak gerekli olabilir ki böylelikle ekme tarzının ve meyve tohumunun kalitelerini daha iyi yorumlayabiliriz. Juvenal ve Persius'un öğretmenleri, retorikçileri ve o zamanlar saygınlığı olan avukatları tarifleri ile başlayabiliriz. Bu tarif ile başkentlerimizde aynı günlük sınıflarda karşılaşılan çarpıcı bir benzerlik bulmalıyız. Fakat özellikler çok keskin görünebileceğinden ve tamamının fazlasıyla taklit olduğundan, bizler farklı tarihlerden ve farklı tasarım ile yazılmış başka iki çalışmadan bilgi almayı tercih ediyoruz. Biz bunlara, pek çok nedenden oldukça itiraz edilemez bir şahit olan üçüncü bir yazarın kanıtını da ekleyeceğiz.

O vakit, ilkin, görmüş geçirmiş ve modanın adamı olan Petronius, halen mevcut olan çalışmasının bölümlerinde diyaloglarını ayrıntılı yazdığı Encolpius'unda retorikçilerin boş nutuklarıyla, doğa ve olasılığa saygınlığın en azı dahi olmadan en olağanüstü konuların işlendiği okullarını, Juvenal'den hiç geri kalmayan aşağılaması ile sunmaktadır. O zamanların skolastik eğitimine dair Persius tarafından açıklanan belirtiler, Quinctilian'ın daha detaylı kanıtıyla, sıklıkla Tacitus'a ithaf edilen hayranlık duyulan diyalog De Oratoribus'ta kendi zamanının tarihsel örneklerinden çıkarılanlar,

tamamen uyuşmaktadır. Persius, durum basit bir muammaya döndüğünde, kendisini fazla uzun aykırı sapmalara yayan adli belagat ile alay eder. Seneca, onun zamanının en popüler öğretmenlerinden olan Cestius'un yüzüne, kendi okulunda, retorik sisteminin tamamının üsluptan ne kadar yoksun olduğunu öğrencilerinin önünde ispatlayacağını söyler. Quinetilian, var olan biçimlerden sonra gerçek davalar üzerinde alıştırma yaparak, konuşmacının kendisini şekillendirmesi gerektiği önerisi ile Cestius'un yöntemine açıkça ters düşmektedir.

De Oratoribus diyalogunun yanlış belagatinin bireysel özelliklerini inceleyen ve yeni ile ters düşen eski metotları öne süren yazarı, bahsi geçen beyanları onaylamaktadır. Tarihsel olarak kendi zamanının işçiliğini inceler, ayrıcalıklı bireyleri ismen beyan eder ve son olarak genellikle gençliğe tavsiye edilen alıştırmaları açıklar. Burada, bizim zamanımızda benzer koşullarda benzer etkileri yaratan aynı nedenleri geçerli buluyoruz. Ebeveynler oğullarının mümkün olduğunca erken, kâr ve şerefin olduğu herhangi bir işte görmeye meraklılar. Bilim ile bilgi onların gözlerinde ikinci plandadır.Çünkü etkili bir hitabet ile yalnızca kulaklarının gıdıklanmasını isterler. Yani kendileri ya da oğulları için eğitim, ilgilendikleri son şeydir. Kibir ile erken haddini aşma şımarıklığıyla yanlış yönlendirilen öğrenciler, kendilerine has şekilde sahte bir üslubun kanunuymuşçasına öğretmenlerinin üzerine empoze ederler ve parayla anlık takdirleri kapan öğretmenler, kar veya kibir çağırdığında derinlik ve geçerlilikten feragat ederler. Konu ettiğimiz o zamanların bu çağdaş tarifi, etrafımızda günlük gözlemlenebilen şeylerin durumuna aynı şekilde uymayabilir mi? Bu durum çokça önemli olduğundan karakterleri tamamen farklı ve farklı zamanlarda yaşamış iki şahidin ifadelerini duyacağız. Yukarıda bahsedilen Encopius'un gözlemlerine cevap olarak adım adım bu kötülükleri izlediğinden ilk konuşan Petronius olsun ve hiç kimse onun insanoğlu ve kendi zamanı hakkındaki bilgisini sorgulamayacak.

Yukarıda bahsedilen cevaba bu zamanlarda yayılan üslup enfeksiyonundan muaf olmak konusunda konuşmuş olan gençliği tebrik ederek ve oldukça demode geçerlilik anlayışlarını sergileyerek başlar. "Ve bu yüzden" der "bu durumun sonuçları ile içsel kaynaklarını sizlere açmamı gerektirmeyi hak ettiniz". Bu anlamsız alıştırmaların hazırlanmasında öğretmenler suçlanmayacaklardır.Çünkü onlar, ahmaklıklarında ahmakları takip etmek zorundalar. Genç insanların duymaktan hoşlandığı dersleri vermediler mi, ki onlar Cicero'nun dediği gibi okullarında yalnız kalabilirler. Büyük insanlar tarafından hazırlanması istenen parazitler olarak bile kendilerini onları eğlendiren kimseye nasıl tavsiye edeceklerinden başka düşünceleri olamaz ve bunu yapmanın mümkün olduğunca ustaca kulaklarını gıdıklamaktan başka bir yolu da olamaz. Buna rağmen, bizim günümüzde, retorik öğretmeni eğer ki niyetlendiği av için kancasına çekici bir tuzak kurmazsa, bir ısırık umudu olmadan, kayada oturan bir balıkçı gibi oturabilir. Zaten o zaman kötüler nerede uzanır? Tüm suçu ebeveynler hak eder. Çünkü çocuklarının ağır olmasına rağmen doğru metoda göre eğitim almalarını dilemezler. Eğer çocuklarının düzenli sırada takip etmeleri için zaman verseler, çocuklarının akıllarının şekillenmesi için ve büyük yazarların yoğun ve dikkatli incelemesiyle bilgeliğin dersleri onların üzerine etki etse; çünkü onlar taklit için iyi modelleri seçmeyi öğrendikçe kompozisyon güçleri gelişip olgunlaşacaktır. Kısaca, çocuksu üsluba empoze eden maneviyatın gerçek değerini çocuklarından biraz da olsa daha iyi tahmin etmeyi bilselerdi, bu boş belagatler kesinlikle daha fazla güvenilirlik elde ederdi. Bu günlerde bizim konuşmacılar pazar yerinde kahkahalarla coşan okullardaki çocuklar gibi boş konuşuyorlar ve bundan da kötüsü, yaşlandıklarında onlara gençliklerinde verilen sapkın eğitimin olduğu gibi sapkın olduğunun doğruluğunu onlara kabul ettirilemiyor. Çok usta bir yargıcın bu eleştirileri her noktada Domitian ve Trajan'ın akranı olan Quinctilian tarafından doğrulanmıştır. Öncelikle Cestius ile akranlarından ve

konuşmalarında sundukları sahte üsluptan Seneca'nın o okulda retorikçilerin sergilediği taşkınlık ile abartıya karşı nasıl silah sarıldığından bahseder ve Cestius'unkine bütünüyle karşı çıkan belagatin yeni bir tarifini sunmuştur. Seneca'daki vurgu ve anti tez sevgisini, esrarengiz belirsizlikleri ile çalışılmış özlü ifadeleri sansürler; ancak dönemin bozulmuş ve sahte üslubu ile aşırı derece savaşmaya girişmediğini ve, herkesin de elinde olarak Seneca, onu bir an önce öğrencilerinden kapamadığını hemen ekler. Dolayısıyla derece derece daha iyi modellerin yerine geçmesi için onun yerinde çalışmıştır.

Lucan hissiyat ve üslupta daha iyi bir dönemin karakterini korumaktadır. Nero'nun bir çok eski arkadaşları ve yakınlarına aitti ama cumhuriyetçi yatkınlığından ötürü Vespasian'ın caydırdığı stoacı felsefesi ona cesaretin ile hırçın eğlenceler ve dışsal parıltıdan üstünlüğünü öğretmiştir. Bize kadar gelen Lucan'ın tek çalışması Farsalus, şiirden ziyade tarihsel olarak daha çok değer taşımaktadır ki orada en azından şiirsel renklilik ile olduğu kadar tarihsel doğruluğu ile sivil savaş sahneleri ile ayrıcalıklı liderlerin karakterlerini resmetmiştir. Sonraki yazarlarda olduğu gibi, yapı, retorik zerafet ve şiir kalıplarının müziği yalnızca Virgil'in mekanik taklitleri değildir ve meziyetleri de, tıpkı hataları gibi kendisine aittir. Gerçekte çelişkileri birleştirmeye kalkışmaktan başka bir şey olmayan tarihsel şiirlerin doğasındadır. İçlerinde yalnızca belirli paragrafların ve bölümlerin şiirsel olması. Fakat, Lucan'ın bozulmuş zamanlarda ifade ettiği tüm aşağılık güdülerin asil aşağılanması olan Roma ruhu, onun şiirine yüksek duygulardansa hayal gücünün verebileceğinden daha fazla yüksek karakter katar. Yukarıda söylediğimiz gibi o zamanların yerli ve çağdaş yazarların telef olmasından dolayı onu tarihsel ehemmiyet ile damgalamıştır.

İkinci Punic Savaşının tarihini kahramanlık şiiri için tema olarak seçen Silius Italicus ile Argonautların mükemmel seferinde epik için daha iyi bir seçim yapan Valerius Flaccus'un her ikisi de şöhrette, Dante tarafından adilce seçilen, yalnızca

Virgil'in mutlu taklidini yapmayı değil, Hıristiyan fikirlere yaklaşarak ve sahiplenerek onu belli karakteristik güzellikler ile mükemmelleştirmeyi de hedefleyen Statius'unkine eşit değildir. Sylvae başlıklı muhtelif şiirlerin beş kitabı, sonraki zamanlarda, her zaman onun çalışmalarının en iyi ve en orijinali olarak değerlendirilmiştir. Yine de Virgil ile rekabet etmeyi amaçladığı, kendi günü olan Achilleis, ve Euripides'in baştan sona onu usandırdığı Thebias'ın on iki kitabı, yapay eleştirinin yaygın olan kriterleri tarafından daha yüksek değerlendirilmiştir.

Yeni retorik okulunun örneği ve kurucusu olan Seneca'dan bahsetmeden önce, Tiberius dönemiyle Trajan'ın dönemi arasındaki süreçte o zamanın entelektüel durumuna katkı sağlayan iki tarihçiden söz etmeliyiz. Velleius Paterculus Augustus döneminin bir öğrencisi ve Tiberius hükümdarlığında saray tarihçisi olarak önem taşımaktadır. Tüm yazılarında belirli olan amaç ve yerlerde sürünen yaltakçılıkla cumhuriyetçiliğin kurnaz karışımı doğruluğun bir işe yaramadığı kurnazlığın her işe yaradığı dönemlere has özelliklerdendir. Bir talebi karşılamak ve var olan hükümetin tüm despot hareketlerini gösterişli, ağır ve yoğun bir tarzda resmetmek için yazmıştı. Karamsar hükümdarın sevgisini kazanmak aslında gözü ileride olan tarihçinin amacıydı. Ama bu amacı gerçekleştirmesi için Roma halkının bir kısmını da memnun etmeyi başarması gerekiyordu. Velleius'un tarihi kendi içinde ikiye bölünür. Biri geçmişin şatafatlı *"Oraison Funebre"*sini, diğeri o zamanın saray olaylarını içerir. Bunun gibi bir görevi yapabilmek Horace ve Asinius Pollio'nun dönemine ait kolay stil ustalığını gerektiriyordu. Sezar'ın ölümünün anlatımı eserin iki bölümü arasındaki bağlantıyı sunar. İlk bölüm cumhuriyetçileri, ikinci bölüm despotluğu över. Sezar şiddetle eriştiği egemenliğe sahip olamamakla suçlanır. Bunun sonucunda, Tiberius üstün gücünü savunurken özel muhafızları tarafından haklı çıkarılır. Yukarıda bahsedilen ikinci eser Florus'un tarih taslağıdır. Trajan döneminde yazılmış ve eski Roma adına başlayan geçiş eğilimine uyarlanmıştı.

Eser o sırada popüler olan şekilde Romalıların başarılarına kuşbakışı bakma amacı taşıyordu. Entelektüel alışkanlıkları, Fransa'daki tarihi kısaltmaları cesaretlendiren alışkanlıklara benzeyen bir halk için yazıldığı belliydi. Florus, kendisini moda olan konusu için en uygun materyali veren dönemle sınırlamıştı. Fikrini kısa ve özlü bir şekilde ifade edebilmesi tamamen komik olan kelimelerin görkemini takip eder.

Bir retorikçi olarak eğitilse ve tüm sanat dallarında yetenekli olsa da Seneca yaygın olan beğeniyi seçkin bir başarıyla çarpıştırmıştır. Örneği gösterir ki, doğruluk ve sadeliğe olan beğenisini kaybeden bir insanın zevk olarak orta bir seviyeye tekrar ulaşması mümkün değildir. O andan itibaren aşırı uçlar arasında gidip gelmeye mahkumdur. Seneca bize şiirde sıra dışı bir gösterişli dil örneği bırakmıştır. Bu eserlerin koro halinde söylenen bölümleri güzellikten yoksun değildir. Diyaloglar da birçok güzel bölümler ve övgü dolu düşünceler içerir. Ama çoğu şatafatlı ve yapay hitabetle, sürüp giden zıtlıklarla oluşturulmuştur. Şairin kahramanları absürt palavracılar gibi konuşurlar. Tanrıları sadece kendi hayal dünyasının yaratımlarıdır. Seneca'nın şiirinin etkisi düzyazılarının etkisi kadar belirtilmemiştir. Seneca dünyayı ve insanoğlunu biliyordu. Ustası olduğu tarzı öğrettiği felsefeye hayranlık uyandırıcı bir biçimde uygundu.

Seneca'nın seçtiği tarz, Stoacı diyalektiğe ve felsefeye uygundu. Bu sistemle sıradan insan davranışı, Seneca'nın yaşamdaki duruşu ve yazılarının hitap ettiği sınıfların modaya u ygun amaçları, stil güzellikleri ve nükteli dönüşler arasındaki çarpıcı zıtlık tembel okuyucuyu pasif ama memnun edici bir heyecan halinde tutmuştu. O dönemler Seneca'nın talimatlarını yerine getirmeye oldukça uygundu. Hadrian döneminde, Epictetus Seneca' nın öncülük ettiği sistemin üstünlüğünü elde etti. Marcus Aurelius döneminde ise bu sistem imparatorluğu yönetti. Etkin kabiliyetlere sahip olan kişilere kalan tek seçenek ya direnç ve dayanıklılık derslerini öğrenmek ya da eğlence yollarını yakalamaktı.

Seneca'nın konuşma sanatına hayranlık duyan ve onun felsefesini benimseyen Tacitus'un yaşamının son sahnelerinin güzel tarifleri ustasının şerefini korumuş ve felsefe ve erdem şehidi olarak ölümsüzlüğünü güvence altına almıştı. Tacitus sadece onu anlayabilecek birkaç aklı güçlendirmeyi ve eğitmeyi amaçlamıştı. Bu amaç için Seneca 'nın felsefesi ve tarzını kullandı. Augustus'un ölümünden Nero'nun ölümüne kadar olan olayları yıllık başlıkları altında yazmıştı. Galba'dan Domitian'a geçiş dönemini, Tarih başlığı altında yazmıştı. Tacitus yalnız başına durarak, maneviyata önem vermişti. Tacitus etrafında vefasızlık ve ahlaksızlık dışında bir şey görmüyordu. Doğal olarak önceden tasarlanmış bir plandan ya da oyuncuların tuhaf karakterlerinden insan olaylarının tüm çeşitlemelerini çıkarmaya yönlendirilmişti. Ama tüm yönetim gidişatının özel işlemlere dönüşmesine duyduğu nefreti göstermeyi asla unutmamıştı. Seneca'nın hayatının son olaylarını anlattığı resim o acıklı zamanların yüksek akıllarına layık gördüğü uygulamalı felsefenin tanımını gösterir.

Tacitus'tan sonra hicivleri tamamen farklı bir dürtüden doğan ve Juvenal'inkilerden tamamen farklı bir yeri hak eden şair Persius'tan bahsetmeliyiz. Juvenal gibi ahlaksızlık tariflerinden hiç zevk almazdı. Ne insanların başarısızlıklarıyla nede erdemleriyle dalga geçerdi. Onu okuyan ve anlayan birkaç kişiyi uyarmak ve enerjik bir felsefeyle zamanın kötülüklerine karşı onları sertleştirmek için hicivin kırbacını kullanırdı. Yozlaşma nedenlerini göz önüne koymayı, daha fazla yozlaşmayı engelleme yolları önermeyi ve uyarılar koymayı amaçlıyordu. Tüm hicivlerini belirli ahlaksızlıklara veya yaygın kapris ve yöntemlere adamıyordu ama zamanın sapkınlıklarını inceliyordu. Konusunu nasıl seçeceğini Juvenal'den daha iyi biliyordu. Felsefi eleştirinin altındaki veya üstündeki konuları kınamıyordu. Persius'un hicvi insan doğasında var olan şeyleri işlerdi. Tacitus Stoacı felsefeyi yaşamdaki asaletinde ve yüce kişilerin acı ve ölümlerinde sergilerken Persius aynı zamanda erdemli ve dürüst

bir yaşam bilincinin yozlaşmış eğlence düşkünlerinin hile ve zenginliklerinden çok daha büyük bir mutluluk getirdiğini ve kendi kendini değersizleştirme bilincinin bir nesle yapılacak en sert işkence olduğunu öğretmiştir.

Hicvin tüm sertliği ve alay etme kötülüğü Juvenal, Petronius ve Martial tarafından örneklendirilmiştir. Juvenal insan sapkınlığını ve çılgınlığının gülünç tarafına ışık tutmamış, Tiberius'un bile Capreae'de gizlediği sahneler üzerindeki görünür memnuniyetle oyalanmıştır. Suç, zalimlik ve lakayıtlık canavarlarını eleştirmiştir. Hiciv kitabının bazı kısımlarında Petronius zihinsel eğitimin yüksekliğini, ton ve stil sadeliğini, bitmez tükenmez nükteyi, bilim ve sanatın Nero'nun zamanında toplumun üst sınıflarına hakim olan şehvet ve kötülüklerle olan birlikteliğini göstermiştir. Nero'nun rezil eğlencelerindeki başlıca dostu Petronius her şeyi komik tarafından görüyordu. Zevklere düşkünlüğün yarattığı komik sahneler ve durumlarla eğleniyordu. Petronius davranış, nükte ve şakacılık ustasıydı ve Latin dilini müthiş bir hünerle kullanıyordu. Düzyazıdan şiire geçiş her amacı ve davranışı israfa yönelikse saray mensubunun yaşamını anlatırken gayet kolaydır.

Martial, hicivci sayılmaz. Ama nükteli şiirleri zamanın sefil karakterini gösterir. Martial de Petronius gibi gösterişli, esprili ve çok yönlüdür. Bir yerde Domitian'a adi bir şekilde yağcılık yaparken, başka bir yerde erdem ve asilliği över. Martial'ın övgü yağdırdığı kişiler arasında Regulus da vardır. Martial ondan kötü niyetli haberci ve orta halli bir konuşmacı olarak bahseder. Aynı şair Nerva ve Trajan'ı övmeye ve onlardan hediyeler istemeye de utanmamıştır. Şair açıkça eğer onun cebine altın girmeyecekse, Roma dünyasının bir ucundan diğer ucuna kadar okunup okunmamayı o kadar da dert etmediğini ifade etmiştir.

Bu imparatorların dönemlerinde günlük gazeteler dağıtılıyordu. Ordularda ve vilayetlerde bu gazeteler aşırı ilgiyle okunuyordu. Şehirde bile imparatorların gezi planlarının ve rotalarının haberleri saray mensuplarından para karşılığında satın alınabiliyordu.

Saraydaki Yunanlılar bu trafikte önemli bir rol oynuyorlar ve hükümdarları hakkındaki rezil hikayeleri yayıyorlardı.

Bu dönemlerin bir özelliği de öğretim ve bilimin, hukuk ilminin, tarımın, iç ekonominin, doğal felsefenin, retoriğin, kısaca ansiklopedik konularda bilgi edinmenin çok rağbet görmesiydi. Columella'nın tarzı ve duruşu okullara yeni bir çalışma girmesine ve bu çalışmanın bir klasik haline yükselmesine neden oldu. Bu çalışmada çiftçilik, ev ekonomisi ve finans retorik bir incelikle işlenmiştir. Hukuk ilmi ve çiftçilik İtalyanlara özgü olarak tanımlanabilecek tek bilim kollarıdır. Ancak bahsettiğimiz bu tarihlerde tamamen gelişmişlerdir.

Çiftçiliğe doğal ve siyasi ekonomiyle bağlantılı skolastik bilim çevresinde çabalarıyla bir yer kazandıran yazarlar arasındaki yaşlı Pliny'den de bahsetmeliydik, tabii eğer Pliny başka bir sınıfa ait olmasaydı. Pliny'nin amacı tek bir eserde tüm bilgi dallarını bir araya toplamaktı. Bu esere "Doğal Tarih" adını vermişti. Ama biz bu esere ansiklopedi desek daha doğru olur. Yapımında 2500 yazarın emeği geçen, genel okuyucuların beğenilerine uyarlanan bu derleme bilgili kişileri referans sorunundan kurtarmak ve retorik ile felsefenin de yardımıyla doğalarında ayrı ayrı var olan şeyleri tek bir birlik içine sokmaktı. Böyle geniş kapsamlı bir eserin detayları hakkında hüküm vermek orada bahsedilen her bilim dalı hakkında bilgi sahibi olmayı gerektiriyordu. Buffon onun yararları hakkında karar verebilecek en iyi kişilerden biriydi. Buffon'a göre, bu eser insan uğraşı ve davranışı olan her şeyin bilgisinin sonsuzluğunu içermektedir.

Genç Pliny'nin ismi zamanının entelektüel tarihinde oldukça ünlenmişti. Çünkü hükümdarı ona çok güveniyordu. Pliny de tüm nüfuzunu ve kendisine ait malların çoğunu entelektüel gelişimin artmasına ve cesaretlendirilmesine adamıştı.

Cicero ve Pliny'nin mektuplarının karşılaştırılması aristokrat ve monarşik dönemler arasındaki farkları veya benzerliklerini verir.

Cicero'nun adını taşıyan koleksiyonda yazarın tarzı Pliny'nin tarzından daha cesur, daha sert ve daha bilimseldir. Pliny'nin tarzı ise, daha sanatsal, daha incelikli ve daha süslüdür. Cicero açık ve doğrudan yazmıştır. Pliny'nin birçok mektubunu yönelttiği hükümdar Trajan'a yaltakçılık yapılmamıştır. Pliny'nin mektupları özellikle de Trajan'la yazışmaları modern bir duruşa Cicero'nunkilerden çok daha fazla yaklaşmıştır. Resmi mektupları ve Trajan'ın cevapları kısa ve özlü oluşlarıyla, iyi resmi yazışma örnekleridir. Tarz daha çok kibar bir sohbete benzer. Sohbet eden kişiler kendi düşüncelerini ve duygularını ifade etmeyi amaçlıyor gibi değillerdir. Bunların yanı sıra Pliny'nin Trajan'a yazdığı methiyeler bizim için oldukça değerlidir. Çünkü Trajan'ın yaşamından birçok kesit içermektedir. Ama çağdaşlarına yöneltildiği için, bir prensin o hayattayken yazılmış methiyesi, bir imparatorluğun vatandaşlarının ruhunu canlandırmış veya yüceltmiş sayılmaz.

6. KİTAP
ANTONİNE İMPARATORLUĞU - ÇÖKÜŞ

BİRİNCİ BÖLÜM
ANTONİNELER

Hadrian varislerinin hükümdarlığı döneminde, Platon'un dileğine göre, felsefe ve bilimin dünyada hüküm sürme vakti gelmişti. Ne yazık ki I.Antoninus'us tam bir tarihi veya hükümeti günümüze intikal etmemiştir. Genel olarak toplandığında, tüm bildiklerimiz, acele, yıpranmış, eski bildirimlerdir ve bunlar temelde onun özel yaşantısını, savunma anlayışını ve iç yönetimini ilgilendirmektedir. Askeri konular hakkında pek az bilmekteyiz. Elçilerince Britanya, Moritanya ve Judea'daki isyanlar bastırılırmış ve Kuzey İskoçya'ya paralel iç yollara karşı yeni bir duvar dikilmişti: Almanlar ve Dacainler arasındaki savaş hızlıca sona erdirilip, gereksiz bir barbarlık haline gelmeden Yunan ve Mısır isyanları bastırılmıştı. Bunun yanı sıra Fırat ve Kafkasya'daki prensler ona kendiliğinden teslimiyet ve bağlılık işaretleri verirken, Partlılar güney Rusya'da koruyucu ve yargıç karakteriyle kabul edilen Antoninus'u provoke dahi etmemişti. Bağımsızlıkları alıkonulan bu kasabaların hakları, Antoninus gibi lütufkâr bir prens tarafından önemsenmekteydi. Aynı zamanda, Hadrian'dan daha mütevazı bir şekilde, kısmen yüklü kişisel mülkiyetinden ve kendi hazinesinden destekte bulunmuştur. Yalnızca kamusal çalışmalara destekle kalmayıp, aynı zamanda başta gelen kamu memurlarına ve

bağımsız kasabaların senatörlerine bağışta bulunmuş ve bu da onların avantajlı bir şekilde hemşerilerini işlevsel olarak donatmalarını sağlamış olacaktı. Hadrian'ın gösterdiği özenli ilgiyi medeni kanunda da göstermiştir. Önceki usule ters bir şekilde, kapasite vc dürüstlükleri ile kendilerini ispatlayan yargıçların adalet koltuklarına ömürlük sahip olma izni vermişti. Valilerin himayelerindeki şehir ve imparatorluklar böylece en yüksek adli yargı hakkına sahip olmuştu: İlkini 20 yıl görevde bırakırken, ikinciyi açıkça istediği zaman, varis olarak aday göstermişti. Antoninus'un yaptığı yeni adli düzenlemeler, onun gözetimi altında, Vindius, Verus, Volisius Metianus, Ulpius Maracllus ve hukukçu olarak tavsiyesini aldığı Diabolenus tarafından tasarlanmıştı. Hadrius'un önerisi üzerine, kendisinin varisi ve mirasçısı olarak seçmeyi gerekli gördüğü iki adamdan biri olan, sonraları Marcus Aurelius ve en son Bilgin Antoninus olarak bilinen Annius Verus, sadakatli adımlarıyla ilerlerken, diğeri L. Verus olan isc hayatın zevklerini, isteyerek yardımcısı ve kardeşi Marcus'a devrettiği hükümetin meşakkatli görevlerine tercih etmişti. Öyle görünüyor ki Antoninus, L. Verus'un yönetici olarak uygun olmayacağını önceden anlamıştı. Fakat Hadrian'ın onu tamamen görevden alma arzusuna oldukça inancı vardı ve şanslı ki L.Verus o kadar küçüktü ki doğal olarak Marcus Aurelius ona her şeyde öncelik tanıyordu. Daha sonra Marcus Aurelius onu yardımcısı olarak yanına aldı. Çünkü L. Verus kişisel zevkleriyle, güç ve hâkimiyetten daha çok ilgilenirken, Marcus Aurelius ise I. Antoninus'un kızı olan karısının hatalarına ve yardımcılarına kaygısızca tahammül ediyordu ve ikisi kardeşçe bir birlik içinde yaşıyorlardı. Hadrian ve Antoninus hükümdarlığı boyunca imparatorluk, yasaya uyarlanan ve sosyal ilişkilerin konumunu değiştiren cumhuriyet kanunların olduğu kadar, adil yöneten, ılımlı monarşi hükümetinin de pek çok avantajının tadına varmıştır.

Sanat ve bilim aşkı hükümetçe güven kazanıp yayılırken tüm kasabalara, insanlar kendilerini sükûnet ve boş zamana uyan

meşguliyetlere adadılar ve yakın mesafede gezen kara bulutlar Marcus Aurelius'un hükümdarlığının başlamasıyla kesintisiz olarak imparatorluğu yıktı. Şu an itibariyle temel olarak Tuna'da görünen güçlü ulusal hareketlerin asıl merkezi bir kesinlik ile izlenemez. Başlangıcı Daube ve Ren olan Alman ve Sermatian ulusları ile Roma'nın önceki savaşları ilan edilmişti. Civilis'lerin isyanının bastırılmasının ardından sükûnet gelmişti. Dacian'lar ilk olarak güçlerini Domitian'ların altında sınırdaki diğer kabilelere göstermişler. Zaman zaman Roma'nın etki alanını tahrip etmişlerdi. Alman kökenli olan Sermatian kabileleri aynı zamanda daha aşağı Tuna'da göstermişlerdi. Bunların arasında başlıca olarak adlandırılan Jazyges'di. Domitian'ların altında, Sezar'ın savaşlarında ilk olarak duyulan ve Helvetia ile aynı sınırda Suevian birliğine ait olduğu anlaşılan Marcommaniler, yine zorlu birlik olarak adlandırılmaktaydı. Dacian'lar ile olan savaşlar sırasında Romalılar askeri takviye zorunluluğu külfetinden uzak tutulmuşlardı. Trajan, Hadrian ve Antoninus, sınırların güvenliği için o kadar harika tedbirler almışlardı ki, Hadrian'ın bizzat varlığına sadece Sermatian Roxaloni'ye karşı gereksinim duyulmuştur ve diğer tüm iç yollardakiler teğmenleri tarafından def edildi.

Marcus Aurelius altında, Suevian bandı Rhaetia'ya saldırdı ve sonrasında Chattiler Ren'in sol yakasının bir kısmını işgal ettiler. Chattiler, Aufidius Victoinus tarafından Ren'den karşıya doğru geri püskürtülmüştü: Belçika'yı tehdit eden Chauci'ler, Didius Julian tarafından başarıyla karşılanmışlardı. Kökleri diğer kabileler ile birleşik, kısmi Alman ve Sermatian olan Marcomanniler ile savaş, bu savaşların sona ermesi ardından başlamıştır ve Roma eyaletlerinde olağanüstü tahripler gerçekleştirmek için (Parthialılar ile olan savaşlarda kullanılmak üzere) Tuna çizgisinden doğuya çekilen pek çok lejyonun avantajını kullanmışlardı. Parthialılar dört yıl boyunca her iki imparatorun ilgisini de toplamıştı. Roma eyaletleri Suevi, Chatti ve Cauciler tarafından işgal edilmiş, aynı zamanda Panthialıların saldırısına uğrayıp iki Roma ordusu bozguna

uğratılarak Ermenistan ele geçirilmiş, Suriye ve Kapadokya tahrip edilmiştir. En iyi lejyonlar, en ayrıcalıklı generaller, dolayısıyla, doğuya sevk edilmiş ve imparatorlardan birinin ani savaş kararı alması gerektiği uygun olarak düşünüldü. Marcus Aurelius'un isteği üzerine L. Verus bunu üstlendi. Ünlenme umudu ve kolay zaferler onu kamçılarken, yardımcı büyük ihtimalle, Roma'ya ve zevklerine olan mesafenin, kendisinin de feragat ettiği lükslerden bu adamın da ıslah olacağını düşünmüştü. Oysa meydana gelen tam tersi olmuştur. Lucius Verus teğmenine savaşın ganimetlerini teslim etti. Doğuda bulunduğu dört yıl boyunca tüm inancıyla kendisini orduda iki kez gösterebilmişti. Şehvetin sönen korlarını yeniden alevlendirmek için kalan zamanını, Seleucidian kralları döneminden itibaren, yalnızca İskenderiye adına ikinci olan ve lüks konusunda Roma'dan üstün, duyguları tatmin eden en mükemmel icatları üç yerde harcadı. Bu yerler, o zaman herkesçe bilinen lüksüyle Capua'nın da olduğu gibi, ormanlarında, mağaralarında, dere ve şalelerinde yazlarını geçirdiği Daphne, kışın yaşadığı Laodica ve halk ziyafetleri ile gösterileri hatırına ziyaret ettiği Antakya idi. Sonuncu bahsedilen yerde sahnede hovardalıkları ile anılıyordu.

Parthia Savaşıyla ilgili pek az şey bilmekteyiz ve yine daha fazla bilseydik bile, her bir olayın ve hareketin anlatımı büyük olasılıkla ilgi çekici olmazdı. Sona ermesinden sonra L. Verus'un dönüşü üzerine bir zafer icra edildi. Ne yazık ki Marcus Aurelius'un tarihi hakkında da pek az bilmekteyiz ve bu az bildiğimizi kronolojik bir sıraya yerleştirmek kolay değildir. Dolayısıyla bize, zaman sıralamasına bakılmaksızın genel bir açıklama vermekten başka bir şey kalmıyor.

Savaş, salgın ve isyanlar, onun hükümdarlığındaki eyaletleri, yardımcılarını ve karısını tahrip etmişti: Yine de Marcus, tüm hayatı boyunca mezhep prensiplerine sadık kalmıştı. Parthia savaşından önce, L. Verus tarafından bile ona duyulan hürmet, onu ve emri altındakileri bazı sınırlamalarda tuttu, fakat dönüşünden sonra, biyografisini yazanların ifadelerine göre o bir Caius, Tiberius ve

Nero gibi yaşamıştı. Roma'daki tüm eğlencc düşkünleri için evini açık tutmuş, hatta en azından bir noktada kendini belli eden kırk bin sterlinden fazla tutan ziyafetler vermişti. Marcus bu aşırılıkları öğrendiğinde ah çekmiş ve bazen, devletin kaderine ağlamıştı fakat her tür sorun ve tartışma eşkâlini vermeyi önlemişti. Yardımcısın aşırılığına ve isyanlara olan sabrıyla kesinlikle imparatorlukta tartışmasız hâkimiyet sağlamakta başarılı olmuştu ama Tuna'daki uluslarla savaş sırasında varlığı gerektiğinde Verus'u başkcntte bırakmaya cüret edemedi. Her iki imparator daha sonra Aquileia'yı beraber yolculuk ettiler. Alp'lerin diğer tarafındaki lejyonlara katılım onlar için zorunlu görünmekteydi, fakat bu, Verus'un yolculuğa çıkmasına sebep olmasından çok önceydi ve en sonunda orduya katıldığında onu hiçbir şey kalması için ikna edemezdi. Çünkü başkentteki uçarılıkları dayanılmaz şekilde onu o yöne çekiyordu. Şanslı ki eve dönüş yolunda öldü ve Antoninus sonunda huzursuzluğun kaynağından kurtulmuş oldu. Bir diğcri ise kocası ve yardımcılarına da benzemeyen karısı I. Antoninus'un kızı Faustina idi. Sıklıkla kamu işlerine karışan ve skandallarla dolu hayatına rağmen etrafındaki her şey berbat giden, düşüncelere dalmış, sebepsiz suçlanmayan kocasının üzerinde büyük etki kurmuştu. Tahta çıkacak olan varisin eğitimi tamamen imparatoriçeye bırakılmıştı: dönemin şansızlıkları ve felsefe çalışmaları imparatora çok az boş zaman bırakmıştı ve on iki yıl sonra böylesi bir konum için kendi doğası ve yaşam biçimi öylc kasvetli ve haşin hale gelmişti ki, hoşgörünün ve sahte hassasiyetin sonuçlarını bilememekteydi.

Tuna'nın güneyindeki eyaletlerin iç yollarındaki barbarlar ile İtalya sınırındaki istilaları ve tüm bölgelerin viraneliği ve yağma edilmişliği, barbar kabilelerin Roma alanına yerleştirilmesi önerisine sebep oldu. Bu kısmen, L. Verus'un doğudan getirdiği salgın hastalığın zararlarının sonucunda olmuştur. Panathian savaşı zaten Pannonia, Noricum, Dacia ve Moesia'yı koruyan lejyonların derecelerini inceltildi. Bir sonraki hafta, salgın onları o kadar

zayıflatmıştı ki, Tuna ve Aquileia arasındaki araziler tahrip olmuş ve yağmacı kabileler Ren'den İtalya'ya yollarını bularak on binlerce insan eyaletlerinden taşınmış ve kaçırılmıştı. İmparatorluğun güvenlik valisi ordusuyla yok olmuş ve tek başına birkaç kabilenin dostluğunu kazanmaktan başka bir kaynak kalmamıştı. Ayrı bir anlaşma ilk olarak elli binden fazla insanı esir alan bir Alman kabilesi olan Quadiler ile yapıldı. Bu anlaşma ile önemli avantajlar elde ettiler ve tüm Romalı mahkûmları geri verme sözü verdiler ama aynı zamanda çalıştırmak ve satmak üzere istedikleri sayıda da tuttular. Samatian insanları olan Jazyges'ler yüz bin kişiyi kaçırdılar ve Quadilerle sona eren barıştan sonra bile Romalılara karşı düşmanlık politikalarını güttüler. Barışa rağmen Quadiler onlara destekte bulunmaya tereddüt etmeden aynı tavırla, uzunca Romalılar tarafından nefret edilirken, barışın şartlarına rağmen Marcommanilere bölgelerine serbest geçiş hakkı vermişlerdi. Her scfcrinde birkaç yıl boyunca üç kez, Alplerin öte tarafında, Marcus Aurelius savaşta oyalandı. Uzlaşmalar ile iki kez barış sağlamayı ve ılımlı münasebetlerle barbarlarla dostluk ilişkileri kurmayı denedi ama en sonunda anladı ki, tutarlı köklü bir kuvvet haricinde hiçbir şey tamamlanamayacaktı. Böylesi bir kuvveti bir kuvveti uygulamak için çözüm olarak Tuna'ya 3. Yolculuk fırsatını etkinleştirdi, fakat imparatorluk açısından yazık ki savaş tamamlanmadan ölüm ona bir sürpriz yaptı.

Yukarıda bahsedilen yolculukların ilkinde, Versus'un öldüğü sıralar Marcus Aurelius Dacia ve Moesia'daki pek çok kabileye ve İtalya'ya bile toprak bağışladı. Ne var ki barış çok uzun sürmedi, Barbar yığınları Roma ordusunda toplandı ve bir kısım diğerleri de Roman bölgesine yerleştiler. Yani durulmak için albenisi fazla güçlüydü. İkinci yolculuğunda M.Aurelius diğer adıyla Sirmium bölgesi olan Yukarı Panonia'da askeri operasyonları tam yerinde yönetmek için üç yıl oyalandı. İmparatorluk saraylarından ve hazinelerinden saltanatında biriktirdikleriyle Versus'un bir arada topladığı fuzuli süs ve antikaları açık arttırma ile satması büyük

ihtimal ikinci yolculuğuna çıkmadan önceydi. İki ay süren İmparatorluk mülkiyetinin açık arttırmayla satılmasıyla ilgili Julius Capitolinus'un açıklaması bizi şöyle bir kuşkuya götürüyor.Aslında imparator satış bahanesiyle gönüllü yatırım vaatlerine dayanarak zengin sınıftan kredi elde ediyordu. Öyle söyleniyor ki, para durumu daha iyi hale geldiğinde alıcılara parçaları iadelerine müsaade ederek paralarını geri almalarına müsaade etmiş ve aldığına sahip olmak isteyenleri kötüye almamıştı. Asıl nokta muhtemelen kendisini geçerli bir bahane ile abartmadan, tıpkı L. Verus'un, Nero gibi, imparatorluk sarayındaki birikimlerinden, değerlilerinin miktarından, ev eşyalarından kurtarmaya çalışmaktı. Bu eşyaların kullanımlarını alıcılarına kolaylamak için, imparator evlerindeki gibi altınla süslü beyaz kıyafetleri olan hizmetçilerin gümüş ve altın tepsilerde hizmet etmelerine müsaade etmesi muhtemelen bu olayla gerçekleşmiştir.

Tuna'daki uluslarla olan ikinci savaş, tıpkı ilkindeki gibi sonlandı. İmparator, Roma bölgesine önceden yerleşmesine müsaade ettiği ancak düşmanlarıyla birlik olma fırsatını tepmeyen iki önemsiz kabileyi imha etmiş ve sadakatsizlikleri yüzünden Quadileri cezalandırmıştı. Audius Cassius Suriye'ye olan bağlılığını atıp imparatorluk sıfatını üstlendiğinde Tuna'daki savaş henüz bir sona varmamıştı. Bu lider daha önceden L. Verus ile doğuya ilerlemiş ve Parthianlar üzerindeki başarılardan büyük paylar elde etmişti. Daha sonraları yine aynı şekilde önemli avantajlar elde ettiği Tuna'da görevlendirildi ve sonuç olarak M. Aurelius onu tekrar Suriye lejyonlarının acımasız şiddet sonucu düşüşe geçen disiplinini restore etmesi için doğuya sevk etti. Kuvvetle muhtemel ki, imparatorun tehlikeli bir hastalığı sırasında ya da ölümüne ilişkin yanlış bir istihbaratta geri çekilmek için fazla ileri giderek vekâleten haklar geliştirmişti. Dio Cassius'un tarihinin bir kısmında halen baki olan ve tartışmasız doğru olarak ilan edilen Faustina tarafından gizlice kışkırtılarak M. Aurelius'un ölümüne destek sözü verdiği çoğunlukça doğrulanmıştı. Ancak, imparator ve karısı arasındaki mektup alıntılarından, kadının isyana bakışının çok daha tehlikeli

ve işin içinde olanların cezalandırılması konusunda kocasından daha meraklı olduğu Vulcatius Gallicanus tarafından onaylanmıştır. Bu ayaklanmanın bastırılması imparatorun varlığını dahi gerektirmemiş çünkü bu amaç doğrultusunda askerler sevk etmiş hatta generallerinden biri Ön Asya'yı işgal etti. Yine de Avidius Cassius'un iki memur tarafından öldürülmesiyle bu hazırlıkların gereksiz olduğu görüldü. Bu önderin halen var olan mektupları dönemin kati yargılamasını sergilemekte ve imparatorun aşırı toleranslı karakterinin haklı suçlanmasını içermektedir.Fakat bu sadece ne nankörlüğün ne de isyanın kızdırdığı bir prens olan ve apaçık ihanet için normal davaların dışında yollara ve senato kararlarına başvurmayan M. Aurelius'a olan hayranlığımızı arttırabilmektedir. M. Aurelius'un kendisinin Suriye'ye ilerleyişi Cassius'un ölümünden ve yakın zaman öncesinde eşini kaybetmesinden sonraydı. İmparatoru Judea'dan Mısır'a taşıyan, oradan da Ön Asya'dan Atina'ya taşıyan bu yolculuk ile Hadrian'ınki gibi kibir ve gurur ifşa etmeksizin, eğitimli sınıflara cesaret ve yardım getirmiştir. Bu noktadan itibaren halk öğretmenlerinin Atina'daki tayinleri sabitlenmiş bir oranda düzenlendi ve her bir felsefi mezhebe bir başöğretmen atandı. Atina'da M. Aurelius, sırların başlangıcı olan Lucian ve Apulcius'un maskaralıklarına, önyargılara, sırlara boyun eğerek döneme ev sahipliği yaptı. Bu esnada savaş Tuna Nehri çevresinde yaşayanları kasıp kavurmaya devam etmiş ve generallerince pek çok başarı elde edilmesine rağmen Marcomannilerin yaptığı gibi Quadilerin de son anlaşmaları tehdit etmesiyle, imparator kişisel olarak harekete geçişi gereklilik olarak değerlendirmişti. Sarmatian ve Hermunduri kabileleri ile bağlantılı olarak, takip eden yılda imparator ile zaferin Roma tarafında olduğu ve bu barbar kabilelerin hüküm altına alınmayacağı kesin bir sözleşme yapılmıştı. Takip eden senede imparator hasta düşmüş ve savaş nihayete varmadan tahttan indirilmişti.

İKİNCİ BÖLÜM

COMMODUS'UN TAHTA ÇIKIŞINDAN CLAUDİUS'UN TAHTA ÇIKIŞINA KADAR

Marcus'u ölüme götüren, ordunun başında kalmaya güçlükle ikna edilen tecrübesiz oğlu ve veliahtı Commodus'u da sarsan ve barbar saldırılarıyla daha da büyüyen aynı dertti. Başlangıçta, barbarla yapılacak avantajlı bir barış anlaşmasını reddetmesine kadar, onun ordunun başından ayrılmaması için çaba sarf etmiş olan babasının arkadaşlarına idareyi dolaylı olarak vermişti. Anlaşmanın her maddesi Roma'yı karlı çıkarmaktaydı. Quadi ve Marcamonnilere karşı korumasını Sarmatian kabileleri olan, Jazyges, Buri ayrıca Vandallara vermişti ve koruma görevi verdiği kabilelere, Roma'nın isteği dışında, bahsi geçen diğer kabilelere saldırmamaları konusundaki koşulunu dile getirmişti. Marcamonni ve Quadiler, kıyısında Roma kalelerinin bulunduğu Tuna nehrine 5 Km.den fazla yaklaşmamaya söz vermek zorunda kaldılar. Genel toplantılarını ayda bir kez yapmalarına izin verildi. Bu bile Romalı subayların gözetiminde olmak şartıyla. Öte yandan, Romalılar, Tuna'nın uzak kısımlarında bulunan kalelerini de tahrip ettikten sonra birliklerini geri çekti.

Barbarla yapılan anlaşma, bu savaşçı kabilelerin içsel organizasyon ve alışkanlıkları düşünülerek yıllarca bağlılıkla izlenmiş ve nadiren savunma yapılmış olan düzensiz, dağıtılmış birliklerin saldırılarıyla bozulmasın diye yıllarca bağlılıkla gözetilmiş.

Barış anlaşmasının bir maddesi İmparatorluğun üzücü durumunu göstermektedir ve hızlanan çöküşünde belirtisidir. 18000 Quadi ve nispeten daha küçük sayıda Marcamonni'nin lejyonda bulunması, Commodus tarafından şart koşulmuştu. Bu şekilde barbarlar, daha sonra köylülere aktaracakları savaş sanatını öğrenmiş; Roma ordusu da bu yeni askerlerin cesaretini sürekli kılmaya çalışırken, kendi düzeylerinde hainler ve düşmanlar yetiştirmişti. Daha önce belirtilmiş rakamın dışında bir kontenjana daha ihtiyaç duyulunca bu sayede Roma Orduları'ndaki yıllık yabancı asker alım miktarı artmış, imparatorluğun vatandaşları da sınır görevi yükünün, imparatorluğun refahıyla uzaktan yakından alakası olmayan paralı yabancı askerlere devredilmesini gittikçe daha da uygun bulmuştu ve böylece bu politika iyice yıkıcı hale gelmişti.

Yeni İmparatorun tahta çıkışı, onu zayıf fakat iyi huylu 19 yaşında bir genç olarak nitelendiren Dio Cassius tarafından iyice anlaşılmıştı. Kolay, basit ve ürkek olan karakteri, onu kamu işlerinden alıkoyup, uçarı eğlencelere sevk eden, etrafını saran kişilerce çabukça gözlendi. Zamanla, korkaklık ve gelenek onu saldırgan ve acımasız yapı. Commodus'un tahta çıkışından 2 yıl sonra, aile içinde, zalim ve acımasız önlemler alması için titizlikle çalışanların önderlik ettiği senatoda olduğu gibi çatlaklar ve güvensizlik baş göstermeye başladı. Kendi kardeşi olan Lucilla bile, üvey oğlu ve kocasının da bulaştığı bir komplo kurdu. Suikast girişiminde bulunan kişinin bıçağı hedefi şaşırsa da, imparatora doğru hamle yaparken şu sözleri haykırmıştı, "Senato size bunu yolladı." Bu sözler senatoya karşı bir şüphenin ortaya çıkmasında yeterli oldu ve görünen o ki, senatörlerin çoğu gizlice bu komplonun içinde yer almışlardı. Genç imparator da koruması tarafından kurtarıldı. Karısıyla, kız kardeşini sürgüne gönderdikten ve aile üyelerinden intikamını aldıktan sonra, senatoya karşı sabit bir güvensizlik besledi ve karları suç üzerine kurulu bu yaratıklara karşı güvenini sakındı. Mutsuz olan prens, korumasından başka

kimseye güvenemeyeceğini anlarken, bu korumanın komutanı da, Tiberius ve Cladius'un emri altında tuttuğu pozisyonu da doğal olarak devam ettirdi ve bir liderin korumasının tarihi bir kez daha imparatorluğun tarihi oldu. Tarrutenus, Paternus, Perennis, Niger, Cleander gibi liderlerin düşüşü başarılı bir şekilde hükümetteki devrime eşit oldu. Bunlardan ilk başta gelenler Marcus Aurelius tarafından öne sürülen kişilerdir ve en yüksek kamu görevlerine kadar ilerlemişlerdi. Yazarlar karakteri hakkında anlaşamasalar da: görünen o ki, Perennis, kendi sonunu ölümcül şüpheler ve komplolar yüzünden hazırlamıştı. Perennis , Lucilla ve Quadratus'un kurduğu komploda çoktan yer almış ve Commodus'u yok etmek ya da zarar vermek için bu avantajı kullanmıştı. Bütün gücü kendi elinde topladıktan sonra, İmparatorun ilgisini; yarışlar, dövüşler, okçuluk festivalleri ile dağıtmaya çalışmış ve böylece kendisi ve arkadaşları tek başlarına yönetimi ele geçirmişlerdi. Üzgün Commodus gittikçe dibe batarken ve babasının dönemindeki seçkin kişileri de ortadan kaldırırken, Perennis'in kendi ailesine yer açmak için, prensini tahttan indirmeyi düşünmesi olası gelmemekteydi. Perennis ve imparatoru vahşiliklerini birlikte devam ettirmişler, spordaki abartı ve vahşi yaratık eğlenceleri Commodus'un kendisi tarafından düzenlenirken, kamu yönetimi de doğru düzgün işlememekteydi.

Kalplerini kazanmak için disiplini biraz daha rahatlatmayı düşünmediğinden, askeriye ondan hoşnut değildi. Zorbalar arasında yerini almasına neden olan Cleander'e karşı olan hatalı güveni ve başıbozuk birliklerin antipatisi, sonunu kesin kılmıştı. Perennis ve ailesinin bırakılmasını sağlamak ve bu yolda imparatoru korkutmak için Cleander tarafından Britanya'daki askerlerin hoşnutsuzluğu kullanılmıştır. Roma topraklarına karşı Barbarlar tarafından yapılan saldırıda cesur ve aktif bir şekilde savaşan bu ordu, Perennis'in yönetiminde tedirginlik çıkaracak birkaç durum bulmuş ve Roma'ya 1500'den fazla kişiden oluşan bir heyet göndermiştir. Bu seçilen birlik sadece Galya'ya girerken değil, kendi ailesini imparatorunkine

karşı yetiştiren Perennis'i suçladıkları Roma'ya engelsiz bir şekilde yürüyüşte de problem yaşamışlardır, Commodus kendi isteğinden bu tehditkâr çığlıklar yüzünden korku içinde vazgeçmek zorunda kalmıştır. Öte yandan Cleander, bütün başarısını ve elde ettiği gücü hemen bırakmamıştır ve Perennis'in ölümünden sonra bu iki lider tekrar atanmıştır. Perennis'ten sonra hiçbiri liderlik için uygun bulunmamış ve yükselişleri uzun sürmemiştir fakat Cleander, kısa sürede Perennis'ten çok daha güçlü ve heybetli bir konuma gelmiştir.

Cleander bu şekilde ettiği gücü sadece üç sene devam ettirebilmiştir. Perennis'e karşı askerler ile tutunduğu tavır aynı şekilde kitleyi kendisine karşıda düşman etmiştir. Roma'da, diğer bütün despot milletlerde olduğu gibi, halk ve askeriye hükümet için korkulacak seviyeye gelince, despot zalimlik ve kapris, sadece küçük korkulara neden olabilecek orta ve yüksek seviyeye ulaşmıştır. Askeriye Perennis'i ortadan kaldırmış, halk Cleander'e karşı ayaklanmış ya da ona karşı kurulmuş bir makine haline gelmiştir. Gençliğinden bu yana, Commodus, her tür liberal sanata ve bilime karşı yeteneksizliğini açığa vurmak, özellikle Parthia ve Berberi profesörlerinden bu konularda özel dersler aldıktan sonra kendisini seçkin okçu ve gladyatör olarak yetiştirmek gibi amaçsız hedeflere karşı ilgi ve yeteneğini göstermiştir.

Devekuşu, gergedan, zürafa, aslan gibi hayvan sürüleri imparator tek atışta öldürsün diye toplanmıştır. Kıtlık ve salgın ülkeyi perişan hale getirirken, oyunlar ve dövüşler artan abartılıkla devam etmiştir. Cleander ise, bir seçkinden diğerine sırayla idamlarına devam etmiş ve hatta mısır ticaretini Papirius Dionysius'a satmıştır. Bu spekülasyonu takiben gelen açlık halkı iyice çaresiz bırakmış, korumalara karşıda kabahat işleyen bu lidere karşı ayaklanma başlamıştır. Aynı anda İmparatoru ve yardımcısı, veba yüzünden şehir dışında bulunmaktaydılar. Halk sokaklara dökülmüş ve Cleander'in mülküne saldırmıştır fakat süvarilerinin saldırısıyla birlikte, Cleander, halkı şehre dönmek zorunda bırakmıştır. Bu

noktada, piyadeler de halka katılmış, normal bir çarpışma yaşanmış ve süvarilerin hamlesi en kötüsü olmuş ve bu hareket öyle sıradan bir hale gelmiştir ki, imparatorun hayatı tehlikede gibi görünmüştür. Commodus'un kız kardeşi Lucilla, en çok sevdiği cariyesi Marcia, ve Hıristiyanların koruyucusu, liderlikten vazgeçerek kendi hayatını kurtarması için ona yalvarmışlardır. Sonuç olarak Cleander ölüme mahkûm edilmiş ve ayaklanma yatıştırılmıştır.

Bundan sonra, yarı öfkeli imparator, devam eden vebadan bile daha kötü bir şekilde gazap etmiştir. Bu olaydan sonra kimseye güvenmemiş ve hiçbir yönetici ofisine adım atamamıştır. Bütün senatonun hayatı tehlikedeydi. Hayatlarını kurtarmak için, amfi tiyatrolarda, İmparatorlarını Herkül ve Merkür karakterlerinde yücelterek yapmak zorunda kalmışlardır. Halk gösterileri ve cömert bağışlardaki abartılı harcamaları,(bazen başvuranların her birine 5'er pound vermiştir) sadece imparatorun kişisel hazinesinin değil ayrıca, kamu hazinesini de bitirmiştir. Ayrım gözetmeden yapılan bu harcamalar yüzünden, büyük bir zenginliğe sahip olan Cleander'in serveti bile bu açığı kapatmaya yetmemiştir. Sadece paralarını gasp etmek adına her seviye ve koşuldaki insanlar hakkında suçlar uydurulmuştur. En sonunda da, doğum günü hediyesi adı altında her Romalıdan bir adet altın talep etmiş ve diğer bölgelerde senatör düzeyinde bulunanlardan da beş dirhem ya da üç şilin kadar para istemiştir. Bütün senatoda despotun bu kaprislerine boyun eğmeyecek, bu aşağılamalardan kendini koruyan, arkadaşları tarafından pek kabul görmeyen ve kendi asaletini ve haklı olarak kazandığı unvanını hayatına karşın korumayı tercih eden, bir tek adam vardı. Marcus'un arkadaşlarından biri olan Claudius Pompeianus, halk gösterilerine oğulları ile ilgili problemlerden dolay katılamasa da, gelmeyişini; senatodaki diğer arkadaşları gibi imparatoru alkışlama yarışına girmekten ve Marcus Aurelius'un oğlu, Roma'nın liderinin kendini halk önünde rezil etmesini görmektense ölmeyi tercih ettiğini belirtmiştir.

Tüm tarihçiler, imparatorun zorbalığı ve zalimliğinin öfkeden delilik noktasına geldiği konusunda uzlaşmışlardır. Öyle ki, kurbanları listesine, gözde cariyesini, yöneticilerinden olan Laetus'u, ve İmparatorluk binasındaki en yüksek rütbeli memuru olan Eclectusu'da eklemiştir; ve kendisine bu denli yakın olan insanlara karşı bu tutumu yüzünden, bu kişiler hiçbir istek ve arzuları olmadan sadece kendi hayatlarını kurtarmak adına onu öldürmüşlerdir. Ani gelişen bu durumlar hakkında birçok durum söz konusu olmuştur; en yüksek rütbeli hizmetkârları, zevkinin ve sefasının ortakları, ölümünün de yaratıcısı olmuşlardır. Söylenenlere göre önce zehirlemeyi denemişler, bu başarısız olunca, halk güreşlerine katılıp imparatoru boğmayı hedeflemişlerdir. Şehir yöneticisi olan Pertinax'ın cinayetten haberi olup olmadığı bilinmemektedir. Görünen o ki komplocular onu senatoda popüler olması kendi başarılarını kanıtlayacağı için imparator olarak seçmişlerdir. Bu seçimden sonra Pertinax, Laetus'u senatoda desteklemesi ve halk arasına Marcia ve Eclectus ile birlikte çıkması şüpheli görünmektedir.

Commodus'un adamları Helvius Pertinax'ı veliaht olarak duyurduklarında 60'lı yaşlarındaydı ve Marcus'un eski arkadaşıydı ve Commodus tarafından da özel olarak korunmuştur. Çünkü bütün aktifliği ve sadakatiyle sadece makul bir zenginliğe sahip olabilmiştir. Pertinax'ın erdemi ne kadar büyükse, scnatodaki saygınlığı da o kadar büyük olmuştur ve Nero, Domitian ya da Commodus gibi zorba liderlere yanaşan diğer muhafızlar gibi, onları en soylu Romalıya tercih edecek olanları desteklemişlerdir ve bu yüzden Pertinax'a olan öfkede daha fazla olmuştur. Pertinax, savaş alanında büyük erdemler göstermiş aynı zamanda kamusal ilişkilerde de barışçıl görevler üstlenmiştir. Perennis onu Liguriada kendi konağında üç yıl tutmuş, ölümünden sonra da Pertinax, orduların disiplinini tekrar kurduğu ve başlarında cesurca savaştığı Britanya'da görevlendirilmiştir. Sonunda da şehir yöneticisi olmuştur. Kendisi bile yönetimdeki bu yükselişinin pek mümkün

olmaması düşünmekteydi fakat daha sonra satılan, imparatorluğa ait mülklerle ödediği üç bin dirhemi askerlerin her birine ödenmesi sözünü vermiştir. Bu yüzden senatoya başka bir yönetici seçmeleri için yalvarmış, ne oğlunu ne de eşini imparatorluk onuru için beyan etmiştir. Senato, askeriyeyi kızdıracak şeyler yapmışt ve idolleri olan Commodus, diğer yönetimlerin yapacağı her türlü düzenlenmeyi geçersiz kılmak için yeni hükümlerde bulunmuştur.

Commodus vatan haini olarak ilan edilmiş; heykelleri yıkılmış, ismi kitabelerden silinmiş ve Pertinax engellemeseydi cesedi bile aşağılayıcı bir şekilde Tiber nehrine atılacaktı. Bu yapılanlarda, daha öncede her türlü saygısızlığı yapmış olan aynı kişilerin korkaklığı ve acımasızlığı tespit etmek çok kolaydır ve şimdi çok geç olmuştur, gereksizliğinin yanı sıra kimse Commodus'u savunmamış ve beklide en zalim şekilde hatıraların yakıp yok etmiştir.

Capitolinus, anekdotlardan oluşan koleksiyonunda Pertinax aleyhinde birçok hikâyeden bahsetmiştir. Ona karşı sunulan bu suçlamalardan sadece bir tanesinin gerçekçi olduğu söylenebilir, bu da halkın ve askeriyenin bir önceki genç prensin sağladığı rahatlık ve hafifliğe alışmış olması ve onun da yaşına göre çok erken bir zamanda ciddi ve sert bir tavır takınmasıdır. Senatonun dostluğu yeni prense çok fayda sağlayacak gibi görünmemiştir. Ne takipçileri ne de ailesinden gelen bağlantıları mevcuttu. Yönetimi altında çalışmak isteyen Laetus bile ona karşı gerçekçi değildi; tehlike halindc bile sadece Eclectus yanında yer aldı. Bu yüzden, liderliğinin kısa sürmesine şaşmamalı. Meclise girdikten kısa bir süre sonra, kendisinden önce gelen yönetimin askeriyeye tanıdığı hakları devam ettirmek zorunda kalmıştır. Öte yandan verilen bu ödün istenildiği gibi karlı olmamıştır, çünkü kendinden önceki yönetimin görmezden geldiği ordu içerisindeki; sarhoşluğu, ahlaksız alışkanlıkları, şiddeti ve düzensizliği istisnasız olarak gözlemlemiş ve son vermeye çalışmıştır. Kendiside senatör olan Dio Cassius'ta bu duruma yabancı olmamalıdır. Çünkü kendisi de olaya

tanıklık etmiştir ve diğer yazarlar açıkça Laetus'un askerleri isyana sürüklediğini belirtmişlerdir. İki yüz ya da üç yüz civarındaki ve muhtemelen yabancı veya barbarlardan oluşan askerler, kamplarından imparatorluk binasına kadar durdurulmadan yürümüşlerdir. Bütün kamp ayaklanmaya katılmış ve Pertinax'ın askerleri sakinleştirmek için gönderdiği Laetus, inançsız bir şekilde, onları yatıştırmak için tek bir şey yapmadan geri çekilmiştir. Daha sonra Pertinax'ın kendisi olayı yatıştırmak ve askerlerle görüşmek için ortaya çıkmış ve komşu bölge olan Liege'ten gelen bir asker yoldaşlarının Pertinax'ın konuşması ve mimikleri karşısında tereddüde düştüğünü görünce, kılıcını çekip imparatorunun üstüne yürümüş ve diğerleri de onu takip etmiştir. Son ana kadar yanında buluna Eclectus'ta imparatorunun yanında ölmüştür.

Pertinax'ın kellesinin askerler tarafından halka açık bir şekilde gösterilmesi Roma'yı dehşete düşürmüş ve sahtekarlara imparatorluğu yönetme gücünü vermiştir.Petrinax'ın üvey babası olan ve yine kendisi tarafından askerleri yatıştırmak için gönderilen Sulpician, imparatorluğu askerlerin elinden satın almayı utanmadan ve ciddi bir şekilde teklif etmiştir.

Skandal niteliğindeki bu teklif, Roma imparatorluğunun açık arttırmayla en yüksek rakamı verene devredilmesine benzer bir durum oluşturmuştur. Herodot tarihine göre ise, Roma İmparatorluğunun satılışı yasal olarak ve istenilerek gerçekleşmiştir. Askerlerin Sulpician'ın Commodus'u öldürenlerden intikam alabileceğini düşündüğü ve sonuç olarak ayaklanmalarının affedileceği ve görmezden gelineceğini vadeden Didius Julian'ın tekliflerini dinlemeyi karar verdikleri Dio Cassius tarafından da onaylanmış ve belirtilmiştir. Julian bu durumdan sonra kampın olduğu ve Sulpician'ın da bulunduğu yere gitmiş, kapılar kapatılmış ve bir askerde duvara çıkarak adayların yaptıkları teklifleri iletmiş ve bu sayede imparatorluğun açık arttırmayla satışı başlamıştır. Sonuç olarak, Julian, daha önce Pertinax'ın verdiği miktarın (6250 dirhem) iki katını vermeyi teklif edince, imparatorluk onun eline

bırakılmıştır. Fakat bu durum hoşnutsuzluk yaratmış ve Julian kendisi bile kendisinin bu hızlı yükselişini umursamamıştır. Bunlar yanında, kendisi askeriye ile uzaktan yakından ilgili değildi, ayrıca senato tarafında hor görülmüş ve yine kendisine karşı üç ayrı yerde aynı anda lejyonlar Julian'a karşı olduklarını açıklamışlardır. Pannonia'da Septimius Severus, Britanya'da Spurius Albinus, ve Suriye'de Pescenninu Niger, ordularının başına Petrinax'ın ölümünün intikamını almaları için çağrılmışlardır. Severus ve Niger lejyonları tarafından imparator olarak ilan edilmişlerdir. Niger senato tarafından desteklenen adaydı ve direkt olarak Julian ve muhafızlarından kurtulmak için Romaya çağrılmıştı. Öte yandan, Severus üçüncü aday olan Albinus üzerinde etkinlik kurmak için uğramış ve kendisi Roma'ya doğru yola çıkarken Albinus'uda kayser olarak aday göstermiştir. Bu durumlar gerçekleşirken, söylenenlere göre Julian, askerlere söz verdiği büyük miktardaki parayı, kamu hazinesinin bile yardımıyla ödeyemeyeceğini anlamış ve satın aldığı şeyin nimetlerinden olabildiğice yararlanmaya karar vermiştir. Julian, Illyrian birliklerinin ilerleyişini görmezden gelerek, hiçbir tür önlem almamış; muhafızlarına söz verdiği miktardan daha fazla para vermeyi uygun görmüştür. Severus'a senatonun bir delegesini göndermiş; sarayı güçlendirecek hazırlıkların yapılmasını ve şehir civarındaki diğer bölgelerde de birliklerin toplanmasını istemiştir. Bütün bu hazırlıklar sonuçsuz kalmıştır, çünkü Alplerden gelen geçitleri tutmayı unutmuş, ne senatoya ne de muhafızlara güvenmiştir. Severus 600 kişilik özel ordusuyla, ana ordusundan önce hızla yola koyulmuş, Apennine geçitlerinde bulunan ordular onun üzerine gittilerse de, af umuduyla onlarda kamplarını ve bölgelerini terk etmişlerdir. Konumlarını beyan etmeyi erteleyen senato Praetoryan muhafızlarının ayaklandıkların öğrendikten hemen sonra Severus'a bir delege göndermiş ve talihsiz Julian'ın gizlice kafasının kesilip, halka açık alanda gösterilmesine neden olmuştur.

Bu durum altında, kanunları mevcudiyeti ortadan kalkmıştır. Severus'un birlikleri gecikmeyle de olsa, Roma İmparatorluğunun korunmasında büyük katkılar sağlamışlardır. Severus, silahını bir an olsun bile indirmemiş, hatta Roma'ya girmesinden kısa bir süre önce bile bu şekilde devam etmiştir. Pertinax'ın ölümünde yer alan herkesin idamını emretmiştir. Praetoryan muhafızlarının kamplarını göndermiş ve etraflarını kendi askerleriyle çevirmiş, aşağılayıcı bir şekilde silahsızlandırmış, dağıtmış ve Roma'nın 150 km kadar civarından daha yakında bulunmamalarını emretmiştir.

Roma'ya girişinden hemen sonra, Severus, kara ve deniz kuvvetlerine S.Niger'e karşı harekete geçme emrini vermiştir. Niger, fırsatların elden gitmesine neden olmuş, Antakya'daki eğlencesi için, olmadık zamanlarda Severus'u yalnız bırakmış, Bizans topraklarının güçlendirilmesi ve gerekli tüm mühimmatın sağlanması konusunda gecikmiş, ve Severus'un geçişi sırasında onu koruması gerekirken bunu yapmamıştır. Bizans elde kalmış, ve Severus'un komutanları düşmanı üç kez, Cyzicus'ta (Balıkesir civarı), Nicea'da (İznik) ve Issis'te (Hatay civarı) yenmiştir ve Pescennius'un kendiside üçüncü savaşı da kaybettikten sonra kaçarken öldürülümüştür. Severus'ta kazandığı birkaç savaşta bizzat ordusunun başında yer almıştır; Pescennius ise Valerianus ve Anulinus'a karşı savaştığı üçünce savaşta ordusunun liderliğini almıştır.

Dio Cassius'un Bizans'ı o zamanki durumuyla, küllerinden doğup, doğunun en büyük başkenti ve ilgi odağı haline geldiğini tarif etmiştir. Severus'a karşı şehir yöneticileri tarafından kurulan savunma yetersizdi ve Severus'tan hiçbir acıma beklentileri yoktu. Bir tarihçinin yardımcısı olan Priscus, payına düşen cezayı almaktan, kendini bir mühendis olarak tanıtarak kurtulmuş, Severus'ta kendisinden, Fırat nehri civarında bulunan Atra kalesinin kuşatılmasında faydalanacağını düşünmüştür. Bu kale daha önce Trajan'ın ordusunun büyük bir kısmını kaybettiği yerdir ve Severus'ta bu kaleyi ele geçirmeyi planlamıştır. Bir sonraki hedef

olarak Parthia'yı seçmiş olsa da, Roma'dan gelen bilgiler doğrultusunda bu amacından vazgeçmiştir.

Severus ve Albinus arasında anlaşmazlıklar yaşanmış ve Albinus, Niger'in mağlubiyetinden sonra çok az umudu olduğunu görmüş ve sadece hükümet içerisinde bir göreve gelebileceğini görmüştür. Albinus, Severus'u ona dostane mesajlarını gönderen bir komisyon oluşturarak, suikastini planlamakla suçlamıştır.

Roma tahtı için son kararı vermek üzere, bu ikisi Lyons civarında karşı karşıya gelmiş ve her iki tarafta da yaklaşık 150.000 civarında asker bulunmaktaydı. Bu durum Romanın en iyi iki savaşçısının, yeri daha sonra barbarlarla doldurulabilecek kayıplara yol açmıştır. Son rakibine karşı kazandığı zafer sonrası, Albinus'un Galya ve Roma'daki takipçilerine bir önceki komutanın takipçilerine davrandığı gibi davranmıştır. Niger'in kellesini Roma'ya göndermişti ve Albinus'unkinide halk içinde göstermekten kaçınmamıştır. Çok uzakta ve tehlikeli bir ada olarak gördüğü Britanya'yı iki bölgeye ayırmış ve tek yönetici atamıştır. Senatoya karşı ise her koşulda kötü niyetli davranmıştır. Birçoğu Roma'da en üst düzeyde bulunan kırk iki senatörü Roma'ya gelişinin hemen ardından idam ettirmiştir. Daha sonra açıkça, kendi döneminin senatörlerinin Commodus'tan daha iyisini hak etmediklerini belirtmiş; inancı, doğruluğu ve ahlakı olmayan bu insanların Commodus'un egemenliği altında Tanrı tarafından cezalandırıldığını anladığını belirtmiştir;. Bundan sonra, ilk kez, onun faziletlerini nasıl beğendiğini açıklamış, onu kardeş olarak nitelendirmiş, ve kutsal onurlara layık olduğunu dile getirmiştir.

Severus, Roma'daki bütün zamanını, kötüye kullanımları ortadan kaldırmak ve yasa ve hükümet ile ilgilenerek geçirmiştir. Sertliği, şiddeti ve acımasızlığı, Severus'un kişisel hatası olarak görülmekten çok, Afrika'da doğup büyümesinin getirdiği sonuçlar olarak görülmüştür. Tahta çıkışı onun kaderiydi ve daha sonra oğulları olan; Bassianus- kendisinin Antoninus olarak adlandırdığı fakat daha sonra Caracalla takma adıyla bilinecek olan oğlu- ve Geta'yı

tahtın ortak varisleri olarak duyurmuştur. Onlardan sonraki diğer seviyeye, hemşerisi olan Plautianus'u getirmiş ve onu muhafızların yöneticiliğinden başka birçok alanda görevlendirmiştir. Bu yönetici, daha onurlu, daha korkulan ve Severus ve oğullarından daha fazla riskli işlere girişen biriydi. Plautianus kadar kibirli olan bir diğer kişide, babası tarafından geniş bir maiyet ve lüksle çevrelenen, Plautianus'un kızıydı. Eunuchs bu oriental debdebenin büyük bir kısmını ayarlamaktaydı ve Plautianus'un kızının bu gibi kişilere sahip olması çok önemliydi. Genç imparatorlara hocalık görevine getirildiğinde ise ikisi tarafından da nefret edildiğini görmüştür. Babaları doğu seferine çıkarken bu iki genç imparator, Roma'da kalmış ve her ikisi de; kötü eğitmenler, halk gösterileri, sporlar, başkentin dövüşleri gibi gereksiz şeylerle çevrelenmiş; kendilerini ne zihinsel ne de bedensel gelişime vermişler. Çocuksu birkaç inatlaşma ve gladyatör dövüşleri nedeniyle birbirlerinden nefret etmeye başlamışlardır.

Özellikle de Caracalla Plautianus'a karşı en büyük kızgınlığa sahip olmuştur. Çünkü kibirli ve etkileyici olan kızıyla zorla evlendirilmiş ve ona karşı sürekli ve bariz bir şekilde aşağılayıcı davranmıştır. Karısının babasıyla yaşadığı bu süregelen anlaşmazlık sonucunda olması mümkün gözükmeyen fakat ortalıkta gezen, Plautianus'un Severus'a karşı bir komplo kurduğu söylentileri, Caracalla'nın kendisi tarafından ortaya çıkarılmış gibi bu durumu babasına ulaştırmıştır. Caracalla bu kurgunun haberiyle babasını çok şaşırtmıştır. Severus, suçlanan kişiyi karşısına çıkartmış, suçlamayı ona iletmiş ve savunmasını sakince dinlemiştir; fakat Caracalla araya girerek, Plautianus'un kafasını kesmiş ve sonrada annesi ve karısına göstermiştir. Bu davranış Romalılara yeni imparatorlarından neler bekleyebileceklerini görmelerini sağlamıştır.

Severus, her ne kadar oğluna, eşine ve askerlerine karşı hassas olsa da, imparatorluğun hak ettiği, adil yönetimle kendini kanıtlamıştır. Kendi gençliğinde de, jüride bulunmuş ve stajyer olarak avukatlık yapmıştır. Mahkemelerde başkanlık yapmış,

doğruları ne pahasına olursa olsun savunmuştur. Etrafından dolaşan bütün sömürücüleri zamanla temizlemiş ve kanuni ve yasal konularda kendisine yardımcı olmaları için zamanın en iyi kanun adamlarını bünyesinden toplamıştır. Plautianus'un ölümünden sonra muhafızların yönetilmesi işine, o dönemde aynı zamanda yargı idaresi başkanlığını da yürüten Papinian getirilmiştir. Papinian vergi ve adli konularda yardımcı olarak Paulus ve Ulpianı'da görevlendirmiştir. Bu konuda çok başarılı ve seçkin olan bu üç adam, gittikçe ünlenmiş, hatta III. Valentinian, yasamayla ilgili verilecek kararları Papinian'a teslim etmiştir. Severus, adli kararlar üzerindeki yöneticiliğinin dışında, liderlik gerektiren diğer branşlarda da yeteneğini ortaya koymuş, birçok duruma barışçıl çözümler getirerek düzeni sağlamaya çalışmıştır.

Roma'ya yaptığı son geçici ziyarette, hem şehir halkı hem de bütün imparatorluk, güçlü ve ciddi karakteri olan, kanunlar, yöneticilik, sivil ve askeri durumları çözmeyi, kitaplardan ve soyut örneklerden değil de, bunu yaşayarak edinmiş böylesine bir lidere sahip oldukları için kendilerini şanslı hissetmişlerdir.

Sadece İskoçların, Roma topraklarına yaptıkları akınları durdurmak ve cezalandırmak amacıyla, ilerlemiş yaşına ve düzgün olmayan sağlık koşullarına rağmen, Severus'un Britanya'ya neden gittiğini kesin bir şekilde belirtmek mümkün değildir. Askeri bir zafer kazanmak adına yapılmış olması mümkün olamaz. Bazı yazarlar tarafından, Severus'un bu seferi, askerlerini korumak için ya da oğullarını Roma'nın büyüleyici ve kör edici ortamından biraz olsun uzaklaştırmak için yaptığını öne sürmüşlerdir. İkinci durum, büyük oğlunun babasına karşı olan öfkesi ve genel tutumu göz önüne alındığında daha mümkün görülmekte ve hayatı pahasına Severus'un bu sefere neden çıktığı bu yoldan daha olası olmuştur. Severus, Britanya'da üç yıl kalmış, bu süre zarfında, bölgenin içlerine kadar ilerlemiş, ormanları temizlemiş, nehirler üzerine köprüler inşa ettirmiş, bataklıkları yollarla kapattırmış, akıntıların yönlerini değiştirmiştir. Bu seferin sertliği ve barbarların kurduğu

pusular yüzünden 40.000 üzerinde askeri ölmüş ve kaybettiklerinin yanında, kazandıklarına sevinmiştir. Ateşli kişiliğine uygun bir davranışla, ölmeden kısa bir süre önce, bölge yerli halkının hepsini yok etmeyi planlamıştır. Severus'un oğullarına karşı olan sevgisi her ne kadar sınırsız ve gözü kapalıda olsa, Britanya'da kaldığı sürece, her ikisinin de, özellikle de büyük oğlunun düzelmeyeceğini anlamıştır. Büyük oğluna karşı güçlü önlemler almak yerine, onu imparatorluk ve insanlık için yapacağı çalışmaları için seçmeyen Marcus Aurelius'u suçlamıştır.

Görünen o ki, Caracalla açıkça, onu sıkça azarlayana babasının hayatına kastetmiş, yöneticilerin ve İmparatorun maiyetinin birlikte bulunduğu anlarda bile sözlerine ve davranışlarına dikkat etmemiştir. Birçok defa oğlunun idam edilmesi emrini vermişse de babalık içgüdüleri onu bu kararı uygulatmaktan alıkoymuştur. İskoçya'daki bitmeyen savaş, oğulları arasındaki anlaşmazlıkları, zalim ve sıradan karakterleri, kendi zalimliklerinden duyduğu pişmanlıklar, Severus'un son saatlerini sıkıntılı bir şekilde geçireceği hastalığa yakalanmasına yardımcı olan nedenlerdir. Daha çabuk ölmek için zehir istediği de söylenenler arasındadır. York'ta ölmüştür. İmparatorluğun yönetimi ve askeriyenin kontrolü daha önceden belirlendiği gibi iki kardeş tarafından ortak olarak yürütülecekti. Fakat Caracalla egemenliğe kardeşiyle ortak bir şekilde sahip olmayı istememiş yinede mecbur kalmıştır. Geta'nın abisinden çok daha başarılı olduğu söylenemez fakat ona oranla daha iyi özelliklere sahip olmuş öte yandan da çok sert ve acımasız olmamıştır. Dio Cassius'un belirttiklerine göre her iki kardeşte, evli bayanları ayartmış, gençleri kendi zevklerine alet ederek kirletmiş, para gasp etmek için her girişimde bulunmuş, gladyatör ve arabalı askerlere halk yarışlarında eşlik etmiş, çılgınlık, delilik ve yaşam konusunda birbirlerini yenmeye çalışmış ve aynı zamanda bitmeyen düşmanlıklarını sürdürmüşlerdir. İki kardeş arasındaki bu anlaşmazlık yüzünden, imparatorluğun bölünmesi gündeme gelmiş ve imparatoriçe olan anneleri karışması bu durum neredeyse

gerçekleşecekti. Caracalla, kurnazlık ve enerjik olma konusunda kardeşinden çok üstündü ve Geta, onun suikast girişimlerine bu kadar kolay kurban gitmeseydi bile, Annesine karşı borçlanmış ve onun korumaları altında bulunmuş ve abisinin adamları tarafından ölümü de burada gerçekleşmiştir.

Severus, askeriyeyi büyütmüş, muhafızların sayısını dört katına çıkartmış aynı zamanda da büyük bir hazineyi bir araya getirmiştir. Fakat bu durum Caracalla'nın emri altında zarar verici unsurlar haline gelmiştir. Muhafızlar kendilerine ayrılan, şehir merkezi yakınındaki kamplarının dışında, Alba civarında da kamplar kurmuşlardır. Bu bölüklerin hiçbiri Geta'nın öldürülmesini onaylamamış; Alba civarındakiler, her birine 2500 dirhem bağışta bulunana kadar, imparatorluk düzeyindeki suikastçiyi uzun bir süre tanınmamışlardır.

Yeni imparatorun başlangıçta gösterdiği bu karakter, sorun çıkartmamıştır. Aslında, başlarda kardeşinin yanındakilerden bazılarının yaşamasına izin verse de daha sonraları ufak bir terfi almış olanları bile ölümle cezalandırmıştır. Dio Cassius'un tahminine göre, Geta'yla olan bağlantılarından dolayı, 20.000 kişinin, erkek, kadın, çocuk demeden arka arkaya öldürüldüğünü öne sürmüştür. Kurbanlar arasına, babasının ona korumasını emrettiği Papinianus ve kendisini yetiştiren Cilo da katılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun laneti olan zorba liderler, aynı zamanda savurgan olmuşlardır. Aynı şekilde Caracalla'da kendisinden önceki yönetim bıraktığı mirası kısa süre içinde israf etmiştir. Askeriyeye kendiside olmak üzere bütün imparatorluğun bağlı olduğunu iletmiş; kendi ve askerlerinin açgözlülük ve ahlaksızlıklarını; Nero, Domitian ve Commodus gibi liderlerin yaptığı şeylerle doyurmayı amaçlamıştır. Zenginlerin mallarına el koymak için onları idam ettirmiş ve imparatorluk kasasını doldurmak için de yasaları değiştirmiştir.

Şimdiye kadar, İtalyanlar, özellikle de Romalı vatandaşlar, kendilerini el koyma yöntemiyle zenginleştirmek isteyen imparatorların kurbanı olmuşlardır. Fakat o dönemde Roma eski

zenginliğini kaybettiğinden, Caracalla kendinden öncekilerin Roma'da işlediği bu suçu, Roma civarındaki diğer bölgelerde işlemiştir. Durumun vahametini göz önüne almadan etrafını Sarmatian ve Alman barbarlarıyla doldurmuştur. Askerlerine; yürüyüşlerinde, işgallerinde, eğlencelerinde, işlerinde, ihtiyaçlarında ve zor anlarında eşlik etmiştir. Neredeyse bütün Cermenleri bünyesinde toplamış ve onları birçok yönleriyle taklit etmiş ve hatta sarı lülcli takma saç bile takmıştır. Bütün bunları zamanında kötü davrandığı ve ellerinden aldığı mallarını yararsız yerlerde kullandığı halktan kendini korumak için yapmıştır. Bu durum gittikçc tehditkâr hale gelmiş, kuzey ve batı sınır noktalarında bulunan barbarların saldırı olasılığını arttırmıştır. Chatti ve Alemanni'ye yapılan başarısız seferlerden sonra Caracalla, yönünü Tuna üzerinden Trakya'ya çevirmiş, fakat Almanya'da oynadığı rolü burada da değişmemiştir. Geatelileri kızdırmış Lombardların saldırıları nedeniyle Dacia'ya girememiştir. Bir asker olarak görevini yapmıştır, fakat bir komutan ve imparator olarak bu seferlerle kendini aşağılamıştır. İskenderiye'de kendisini olabilecek en güzel ve saygıdeğer karşılamayı yapan halkı bir araya getirmiş, haince, askerlerine toplantı odasının kuşatmaları emrini vererek içeride bulunan herkesi öldürtmüştür. Kurbanların sayısı, öldürenler için açılan kuyulara, cesetlerle birlikte düşen askerlerle daha da artmıştır. Bu öfkenin sebebi imparatorun şehre gclmeden önceki halkın ona karşı olan acı ve alaycı görüşün neden olduğu düşünülmektedir. Bu katliamın birkaç gün ve gecc devam ettiğini söylemek mümkündür, fakat dönemin saygıdeğer iki tarihçisinin olay aktarış biçimlerinden, bazı yazarların söylediği gibi bu olayın ortaya çıkışının sebepsiz ve kışkırtma olmadan ortaya çıkması mümkün gözükmemektedir. Caracalla'nın, şehirden, tüccarlar dışında, bütün konukları ve yabancıları attırması, birçok toplantıyı iptal ettirmesi, halka açık bütün oyun ve gösterileri yasaklaması, şehrin diğer şehirlerle iletişim kurmaması için askerler çevirtmesinden bir kışkırtmanın

olduğunu anlamak mümkündür. Yinede bu düzenlemeler sürekli olmamıştır.

Caracalla'nın Parthia bölgesine yapmış olduğu seferi, Parthialı bir prensesle nişanlanması, nişan adına verilen ziyafette gösterdiği uygunsuz davranışlar, silahsız ve savunmasız bölgelerde yaptığı katliam ve yağmalar, bizlere, doğruluğunu anlayamayacağımız vahşi ve romansal tarzda aktaran Herodot'tan kalma bilgilerdir. Xiphonilus ve Dio Cassius tarafından verilen bilgiler, Herodot'a oranla daha olası gözükmektedir. Bu bilgilere göre, Mısır'dan döndükten sonra Caracalla, Parthialılar savunma için hazırlık yapamadan Media üzerine saldırmış ve bu bölgeyi zapt etmiştir. Media'ya yaptığı saldırıdan sonra, Caracalla Edessa'da kışı geçirmiş ve yaz mevsimi ile Parthia üzerine sefere çıkmayı planlamıştır, fakat yürüşü sırasında Preatorian birliklerin lideri tarafından düzenlenen bir suikaste kurban gitmiştir. Tarihçiler, muhafızların bazı liderleri ve bir diğer komutan olan Martial ve onu eşlik eden Macrinus'un imparatorun ölümünü hazırladığı ve bu cinayeti işleyenlerin olaydan sonra hemen idam edildikleri konusunda uzlaşmışlarsa da bazı değişik yorumlarda mevcuttur. En olası görünen ise, şehrin komutanı, yöneticisi, aynı zamanda güvenlik sorumlusu olan Maternianus, Macrinus'un astrolog ve falcılardan kendi ve imparatorun kaderi ile ilgili bilgiler topladığını öğrenmiş ve beklide Macrinus'un başkentte suç ortakları olduğunu ve onlarla yaptığı görüşmeden sonra, imparatorun başına bu olayın geldiğini de anlamıştır. Macrinus'ta kendi isminin mimlendiğine dair duyumlar almış ve imparatorun niyetini anlamak ve görmek için hiçbir şeyi riske etmemiştir. Övülen ve el üstünde tutulan askeriye ise komutanları olan Caracalla'nın adına leke sürülmemesi için elinden geleni yapmış ve cinayette en ufak bile izi bulunan herkesi öldürmüşlerdir. Bu yüzden Macrinus ve arkadaşları olay hakkında ölümcül bilgileri saklamışlardır.

Caracalla'nın ölümünden dört gün sonra, Roma imparatorluğu lidersiz kalmıştır. Beşinci günde ise, Macrinusla görüşen bazı

subaylar, Edessa'da bulunan askerlerinde rızasıyla Macrinus imparator adayı olarak göstermişlerdir. İmparatorluğu, senato tarafından onaylanan, askeriyeye en çok bağışı yapan ikinci kişi olan Macrinus imparator ilan edilmiş ve henüz dokuz yaşında olan oğlunu da veliaht olarak göstermiştir. Aynı anda, Parthialılar çoktan Roma topraklarına girmiş ve Caracalla'nın onlara yaptıklarını fazlasıyla ödetmeye hazır olduklarını göstermişlerdir. Macrinus uzlaşma yapmak için hızla harekete geçmişse de görüşmeler çokta karlı olmamıştır. Parthialılara önceki yılların zararı ve savaş tazminatı ödemeyi kabul etmiş (Dio Cassius'a göre bu miktar elli milyon dirhemdir) fakat kısa sürede bu kadar çok parayı bir araya getirmesi bu durumun gerçekliğinden şüphe edilmesine neden olmuştur.

Marcinus'un yükselişi, sıradan ve ihtiyatlı bir şekilde olmuş olsa da, daha sonra, Caracalla'yı öldürdüğüne dair, kötün ün kazanmaya da başlamıştır. Fakat kendisi çok tedbirli davranarak, emirleri ve elde ettiği hakkın tartışılmaması için, Suriye'deki kalış süresini uzatmıştır. Kendisine yaklaşanlara verdiği cevaplar hızlı ve dostane olmaktan uzaktı, giyiniş tarzı da Roma'nın ideallerine aykırı bir şekilde, taşlarlarla ve doğu kumaşlarıyla bezenmişti. Daha önce yönetimle ilgili gösterdiği özende gevşemiş, hazcı, efemine ve tembel bir karaktere bürünmüştür. Bu davranışlarının yanına, askeriyeyi, Parthia ile olan durumu bitiriş şekliyle ve gereksiz ve anlam verilemeyen bir şekilde getirdiği yeni disiplin sistemiyle mutsuz etmiştir. Eyaletler askerler tarafından zarar görmemesi, askerlerin farklı bölüm ve kamplara ayrılması ve askeri suçların ağır bir şekilde, durumun büyüklüğüne göre ise ölümle cezalandırılması kararını vermiştir. İmparatorun kendisi Hatay'da sefa sürerken, kendinden önceki imparatorların bütün aşırılıklarını paylaştığı ordu ise, en gerekli ihtiyaçlardan mahrum kalmıştır. Macrinus, aslında, Caracalla'nın sağladığı olanakları toptan kaldırmaya cesaret etmemiştir. Devlet yardımları ve benzeri bağışları sadece eski askerlerin alabileceğini, yeni askere alınanların ise

normal ödeme dışında bir şey beklememelerini emretmiştir. Bunun sonucu olarak da, mutsuzluk ve kıskançlık baş göstermiştir.

Caracalla'nın teyzesi olan Maesa, Macrinus tarafından Emesa'ya sürgün edilmiş, burada iki kızı olan; Mammea ve Soamis ve onların oğulları ile büyük zenginlik içinde yaşamıştır. Zenginlikleri Suriye'de Soaemis'in oğlu Bassinaus tarafından yürütülen Güneş Tanrısı tapınağından sağlanmaktaydı. Bassinaus genç ve yakışıklıydı, Suriye giysileri ve kişisel eşyaları muhteşemdi, bir bölük Roma askeri Emesa civarında yerleşmiş ve bu askerler Bassianus'un festival vedini törenlerdeki tutumlarını hayranlıkla izlemişlerdir. Aynı zamanda Caracalla'nın oğlunun yardımcısı olarak ilan edilmişti ve iki bayanda, askeriye ve onların arzularını ele geçirecek, aynı zamanda dedikodulara mahal verecek hiçbir davranışta bulunmamışlardır. Her şey hazırlandığında Maesa kuzeni Bassinaus ile birlikte kampta görülmüş, askerler tarafından selamlanarak, tanrısı olan Heliogabalus ismiyle çağırılmaya başlanmıştır. Askeriyeyi yönetecek kapasitesi olmayan Macrinus, muhafızların lideri olan Ulpius Julian'ı Heliogabalus ve yandaşlarının üzerine göndermiştir. Fakat bu ordu ayaklanmış, Julian'ın kendisi de hayatını kaybetmiştir.

Kararsızlık ve korkaklılığın kanıtları, zaman içinde Macrinus tarafından ortaya konulmuştur. Senatoya yazılar göndermiş, Roma halkına festivaller için söz vermiş, askerlere Caracalla'nın verdiği miktarda tam para verileceğini iletmiş, bir bölük ile Apamea üzerine gitmiş fakat daha sonra ordusunu bırakarak Hatay'a dönmüştür. Verilen bu kararın doğal sonucu olarak, bazı askerler orduyu terk etmiş, Apamea'da bıraktığı ordu ise düşmanlarının üstüne saldırmıştır. Suriye ordusunun başındaki Heliogabalus ile Apamea'da terk edilen ordular Hatay civarında görülmüştür. Başlarda, Suriye birliklerinin imparatorluk muhafızlarının sertliği karşısında kaçmalarından dolayı, Macrinus şanslı gibi gözükse de, Maesa ve Soaemis'in etkisi ve kaçan askerleri tekrar savaş meydanına döndürmeleriyle durum tekrar değişmiştir.

Heliogabalus, at üstünde, elinde kılıcıyla görülmüş, daha sonraları olumlu olabilecek, azim ve cesaret sergilemiştir. Öte yandan Macrinus ise bu durumunun sonucunu beklemeden Praetorianlar hala savaşırken kaçmıştır. Bir gün sonra ortaya çıktığında ise bu cesur askerler, Heliogabalus'un onlara Macrinus'un emri altında sahip oldukları tüm avantajları sağlamayı kabul etmişlerdir. Aynı süre zarfında Macrinus, Chalceden civarında, arkasından gönderilen birlikler tarafından tutuklanmış ve Kapadokya'ya gönderilmiştir. Henüz on yaşında olan oğlu Diademenianus'ta kendisiyle aynı kaderi paylaşmıştır.

Süregelen bu yönetim sadece on dört ay devam etmiştir. Yönetimi tahttan indiren bu iç bayandan sadece, Maesa'nın kişisel hırslar sergilemiştir. Doğal olarak yönetimin etkinliği onun ellerine geçmiştir. Henüz on beş yaşında olan Heligabalus, çocukluğundan beri efemine tavırlara, festivallerle, parıltıya, Suriye şehirleri ve tapınaklarının göz alıcı şatafatına ve sınırsız zenginliklerine alışmış, sonuç olarak ise, bozuk eğlencelerle, heyecanlı isteklerle ve gençliğin verdiği kaprislerle, kendisini her türlü sapkınlık ve kötü işlere atmakta gecikmemiştir. Bir süre kaldığı Nicomedia'da bile annesinin sevk etmesi ile kendisini tüm aşırılıklara vermiş, öte yandan büyükannesi Maesa ise onu en azından ahlak kuralları içinde tutmaya çalışmıştır. Roma'ya geldiğinde, her gün yeni bir aşırılık ortaya çıkmıştır. Kendi görünüşü ve kıyafetleri bile Romanlıların gözünde erkeksi olmaktan uzaktı. Bu tutumları iyice artmış, yükselttiği ya da yükselmelerine izin verdiği kişiler, her anlamda bu pozisyonlara uymamışlardır. Maesa kısa süre içinde, tahtta uzun süre kalması için çok çocuksu ve dikkatsiz olduğunu anlamıştır. Sonuç olarak onu imparatorluğun yönetiminin elde kalmasını sağlayacak daha uygun biriyle değiştirmeye karar vermiştir. Yine de bu önlemleri almak için dört yıl beklemiştir. Bundaki amaç ise Heligabalus'un zorbalığın en üst noktaya çıkarmasını sağlamak ve yapacağı değişiklikte haklı görünmektir. Yönetim tamamen bu bayanların elinde işlemekteydi. Hatta Maesa

ve Soaemis, ne Livia ne de Agripinna'nın yaptığı şekilde, senatoda bulunmuşlardır. Genç imparatorun kendisi ise, en gereksiz işlerle zamanını harcamakta ve skandallara yol açan, Suriye kökenli tanrıların mistik ve sembolik memnuniyetleri için maskeli balolar düzenlemekteydi. Verdiği, bayağı ve müsrif eğlencelerde, başka bölge ve ülkelerden gelenlerin dikkatlerini çekmekten de hoşlanırdı. Bir seferinde ise, en hazcı, en vahşi gösterisini yapmış, hiçbir utanma ve çekinme olmadan, tanrılarının mutluluğu için insan kurban etmeye başlamıştır. Yüksek onurlarla şereflendirdiği, Baalim ve Moloch, gelecek için, aynı sebepten dolayı kurban edilmiştir. Bu sebepten ötürü, ne hak eden ne de en şerefli kişilerin hayatlarını ayırmış, eline geçirdiği her şansta, onlara karşı olan şüpheleri kullanarak idamlarını gerçekleştirmiştir. Maesa, daha öncede belirtildiği gibi, torununun bu çılgınlıklarından haberdardı fakat gelişen olaylarla birlikte az da olsa kalan umudunu yitirmiş ve tercihini bir diğer torununa yöneltmiştir. Bu diğeri, daha sonra Alexander Severus olarak bilinecek olan, annesi Mammae tarafından çok iyi yetiştirilmiş, Alexianus'tu. Soaemis oğlunu çocukluktan beri kendi istediklerini yapmasına izin vererek yetiştirirken, Mammae, tam tersine kendininkinin yetişmesinde büyük dikkat ve çaba sarf etmiştir. Oğlunun Heliogabalus tarafından, bir varis bir oğul olarak görülmesi için elinden gelen her şeyi yapmış ve Heliogabalus tarafından, on iki yaşında olmasına rağmen, imparatorluktan askerliğe kadar her konuda ortağı olarak ilan edilmiştir. Maesa ve Mammae, daha sonra senatonun desteğini kazanmaya çalışmışlar ve Heliogabalus'un gösterdiği davranışlar nedeniyle bu durumda pek zorlanmamışlardır. Öte yandan, Heliogabalus, kuzeninden kurtulmanın yollarını aramaktaydı. İlk olarak senatodan, daha önce kuzeni için uygun gördüğü terfileri ve verilen ayrıcalıkların geçersiz kılınmasını talep etmiş, fakat Alexanderla ilgili yaptığı her teklif sessizlikle karşılanmış, bunun üzerine ise, başka yollar aramaya koyulmuştur. Birden fazla gizli suikast girişiminden sonra, açıkça vahşiliğini göstermek ve onu

sürgüne göndermek için bir komisyon yollamıştır. Bu girişim sadece başarısızlıkla sonuçlanmamış, ayrıca imparatorun, ordunun imparatorluğu yönettiğini anlamıştır. Askeriye Alexander'ı kendi koruması altına almış ve imparatorun hayatı, destekleyicilerinin dualarına ve hayatı ile yönetimle ilgili yapacağı değişiklikler hakkındaki sözlere kalmıştır.

Mammae oğlu için kampta bir şenlik düzenlerken, diğer tarafta Heliogabalus, rakibinden kurtulmanın yollarını aramıştır. Yaptığı ilk açık girişim tepki toplayınca, ikincisini daha dikkatli yapmaya karar vermiştir. İlk olarak kuzenini toplumun ve askeriyenin dikkatinden uzağa taşımak için onu sarayda bir süre gizli tutmuştur. Yine de Heliogabalus'un kendi sonunu getirmemesi için yapacağı tek şeyin, kuzeni üzerine kurduğu planlardan vazgeçmesi olduğuna dair duyumlar almıştır. Askerle de kamplarının kapısını kapatmış, imparatorun koruma görevini dahi yapmamışlar, Alexandar'a biat ettiklerini açıklamışlar ve daha sonra Heliogabalus, kuzeni ile birlikte kampa gelene kadar bu duruma devam etmişlerdir. İmparator memnuniyetsiz sloganlar karşılanırken, kuzeni ise büyük destek ve alkışlarla karşılanmıştır. Bu karşılanmaya öfkelene Heliogabalus, tepkiye neden olanların liderlerini yakalanıp cezalandırılması emrini vermiş fakat Mammae, birliklerin içinde bulunan arkadaşlarını direnmeleri için kışkırtmış ve sonuç olarak Heliogabalus'un askerleri dağılmış ve imparatorun kendiside pis bir köşeye çekilerek kendisiyle aynı kaderi paylaşacak annesinin kollarında öldürülmüştür.

Alexander, büyükannesini koruması altında, tek imparatoru olarak kalmış fakat bir yıl sonra, Maesa'nın ölümüyle birlikte bütün güçler Mammae'nın eline geçmiştir. Elizabeth istisna olarak, Alexander Severus'un annesiden başka, belki de insanlığa karşı bu kadar hayırsever başka bir bayan lider bulunmamıştır. Gerçekten Hıristiyan olup olmadığı bilinmese de hayatı Hıristiyanlıkla büyük ölçüde kesişen felsefeye doluydu. Sadece genç imparatorun eğitiminin değil, ayrıca imparatorluk hükümetinin de yapısı bu

prensipler üzerine kurulmuştur. Kanunlar şimdiye kadar imparatorluk kabinesine gitmemişti. Bütün kanunlar üzerinde düşünülmüş ve elli iki üyesi olan komiteye de taşınmıştır ve bu komite hükümet projeleri hakkında karar vermek için sürekli toplanmıştır. Bütün yönetim on altı seçkin ve bilgili kişiden oluşan konsül tarafından yürütülmüş ve merkezde ise ülke politikası hakkında bilgilendirilmek amacıyla genç prens bulunmaktaydı. Başkentteki yüksek idari mahkemelerinin yönetimi, ne şehir yöneticisine, ne de onun seçebileceği iki kişiye verilmiştir. Konsül ofisi on dört kişi ve ünlü jürilerde oluşmaktaydı. Papinian'ın arkadaşı olan Ulpian, zamanının, en çok yükselen, en yetenekli kişisiydi. Alexander'ın en güvendiği ve danıştığı arkadaşıydı. Bu kişi belki de genç imparatordan en çok övgüyü alan tek kişiydi. Hükümette alınan bu önlemler ne kadar beğenilse de bu dönemin tarihinde sıkça görüldüğü gibi hiçbir yönetim, askeriyenin hâkimiyetinde, imparatorun bütün işlerin başında bulunarak, askeriyeyi saygınlığı, savaş sanatlarındaki yeteneği ve tecrübesiyle etkilemeden uzun süre yaşayamamıştır. Bu durum hem Ulpian'ın hem de Alexander'ın gücünün dışında bir şeydi. Daha sonra Ulpian, imparator tarafından yönetici olarak ilan edilse de, bu karar, Ulpian'a neden olabileceği gerekçesiyle Mammae tarafından onaylanmamıştır. Büyük olasılıkla, Ulpian'ın sertliği ve ciddiyetine, askeriyenin tahammül edemeyeceğini anlamış ve onun bu tahmini ilerde gerçekleşmiştir. Ulpian'ın düzenlemeleri altında mutsuz olan askeriye, birçok defa ayaklanmış ve imparator, Ulpian'ın hayatını defalarca pembe kaftanı altında saklayarak kurtarmak zorunda kalmıştır. Bazı zamanlarda ise halk ve askeriye karşı karşıya gelmiş ve sivil savaş benzeri bu durum, bir keresinde üç gün kadar sürünce imparatorun kendisi duruma el koymak zorunda kalmıştır, fakat kendini yenilmiş sayan askeriye, birçok sivilin evini kundaklamıştır. Askeriyenin öfkesi karşısında halkı uzun süredir gözeten Ulpian, onu çaresizce korumaya çalışan imparatorun gözü önünde, sarayda öldürülmüştür. Hükümet ise bu ayaklanmanın sorumlularını cezalandırmakta güçsüz kalmıştır.

Hükümetin tek derdi haline gelen ve Alexander'ın bolca bağış ödemekle cezalandırılıdığı, askeriyenin neden olduğu tüm ayaklanma ve başkaldırıları saymak sıkıcı olabilir. Alexander'ın desteklediği üvey babası bile onun ortadan kaldırılmasını gözetmekteydi. Alexander ve annesi, imparatoriçeyi sürgüne ve babasını da cellâdın eline teslim etmek zorunda kaldılar. İmparatoriçe anne, Gibbon tarafından (Herodot'a göre) komplo kurmak ve imparatorun karsının ve hırslı babasının ortadan kalkmasıyla birlikte kendi etkisini koymayı planlamakla suçlanmıştır. Herodot ya da Dexippus'un bilgileri göz önüne alınarak, bu yönetimin acı karakterinin gün geçtikçe kendine daha da fazla ihanet ettiği görülmüştür. Yavaş yavaş barbarlarla dolan, sivil yaşam, başkent ve bölgesiyle hiçbir iletişimleri de olmayan ordular gittikçe yönetilemez hale gelmiştir. En büyük güçler, imparatorunda bazen kaldığı Tuna civarında ve doğu sınırda Parthia'ya karşı bulunan ordulardı. Britanya'da da, daha öncekine göre çok asker yerleşmişti. Ren üzerindeki tehlike ve birlikler ise daha azdı.

Galya'daki Alman saldırıları, İran'a yapılan, başlarda karlı olan fakat daha sonra annesinin hayatı ve sağlığı için endişe etmesinden dolayı iptal edilen seferden sonra, imparatorun Ren'e gitmesi gerekliliğini doğurmuştur. Yukarıda daha önceden belirtilen bölgeden gelen, kendini basit bir güreşçi ve asker statüsünden çok yüksek askeri rütbeye taşıyan Trakyalı orduların başında bulunmaktaydı. Bu adamın mizacı, güçlü yapısı ve atletik başarıları Septimus Severus'un dikkatini çekmiş ve kendisini özel korumaları arasına aldırmıştır. Caracalla'nın ölümünden sonra ve Heliogabalus'un emri altına görev yapmayı reddetmiş ve bu yüzden Alexander'ın liderliği altında daha güzide bir konuma gelmiştir. İmparator Mentz'e geldiğinde birçoğunun Pannonia'da oluşturulduğu, yeni askerlerin başında bulunmaktaydı. Tuna kıyısında bulunan askerlerin sempatisini kazanan bu kaba Trakyalı askerleri sürekli eğitirken, İmparator ise, annesinin ilgisi altında yaşarken, onların bu

gelişimlerine dikkat etmemiş, zorluklarını paylaşmamış fakat özellikle de Galyalı askerleri rahatsız eden, emir verme ve disiplin hakkında konuşmuştur. Genç imparator çoğu zaman isteklerle ve askerlerin feryatlarıyla kuşatılmış ve Asya'da yaptığı gibi bunları sertlikle kontrol etmeye çalışmıştır. Fakat bu kez isyan çıkarmakta başarılı olmuştur. Mentz yakınlarında bulunan Galyalılar, silahlarını kuşanmış, Maximin'i kendi başlarına geçmeye zorlamışlardır. Bu acil durum içinde İmparator, Herodot'a göre, çocukça davranarak son annesinin yanına gelene kadar kaçmış ve Mentz yakınında, Bretzenheim'da annesiyle birlikte öldürülmüştür. İmparatorun öldürülmesiyle birlikte ordu içinde tedirginlik baş göstermiş. Suçu işleyenlerin hayatıyla bu durum telafi edilmiştir. Öte yandan Maximin kendi pozisyonunu korumayı bilmiş ve ordunun kaba ve enerjik kısmı tarafından imparator ilan edilmiştir.

En büyük özellikleri, efemineliğe ve aşırı lükse karşı olmak olan ve alışkanlıklara, yasalara ve seçkin kişilerin yaşayış biçimlerine aykırı olan bir barbarın başa geçmesi, İmparatorluk için yeni bir devir başlatmıştır. Bölünmenin işaretçisi olan, ordu içindeki düzensizlik ve bölünmeler, barbar saldırıları, imparatorluğun batı ve doğu olarak ayrılmasına ve başkentin değişmesine neden olmuştur.

Muhafızların büyük bir kısmının oluşturduğu Alman ordularının seçimi, halk ve senato tarafından, korku yüzünden onaylanmıştır. Yeni imparator ordu ile birlikte kalmış, Alexander'ın arkadaşları, danışmanları olan ya da senatoyla ilişkileri bulunan kişileri kamu görevlerinden almıştır. İyi aileden gelen iki Romalı olan; T. Quartinus ve Magnus, ordunun bir kısmında bulunan memnuniyetsizliği kullanarak Maximin'i tahttan indirme girişiminde bulunmuşlardır. Bu girişimler öfkeye sebep olmuş ve yapılacak kanlı idamların bahanesi olmuştur. Maximin merhamet nedir bilmemiştir ve Romalıların, zayıflık ve efemine tavırlarını aşağılayıcı olarak görmüş; tehlikeden kaçınmaları, halk oyunlarındaki hırsları onun için nefretin nedenleri olmuştur. Magnus'un komplosu, dört bin

civarında askerin ölümüne neden olmuş, Suriyeli askerler ve Alexander'ın Osrhoene'den Ren'e kadar götürdüğü okçu taburuyla çıkan Quartinus'un ayaklanmasının akıbeti de ilki kadar vahşi ve kanlı olmuştur.

Maximin'in merhametsiz uygulamaları, her kesimden insanların problemlerine getirdiği duyulmamış çözümler, oğlunu tahtın ortağı olarak ilan etmesi ve hiç ziyaret etmemesi, halk oyunları ve gösterileri için ayrılan parada kısıtlamaya gitmesi, askeriyenin en düzensiz ve kaba kısmında yaptığı harcamalar, sivil kurumlardaki yozlaşma, halkı uzun süredir bezdiren olaylardan sadece birkaçıdır. Daha sonraları, ekonomiyi düzeltmek adına, miras, mülk ve kişisel servetlerin, imparatorluk yararına, diğer bir deyişle askeriyenin hizmeti için toplatması, barışçıl ve sakin ortamı sefil bir noktaya taşımıştır. Bu şansı kullanan ilk ayaklanma, Afrika'da çıkmıştır. Büyük bir ceza ödemeye çarptırılan, iyi aileden gelmiş, iki genç, müşterilerini ve halkı, cezayı tahsil etmeye gelen subaylara karşı ayaklandırmışlardır. Onların yaktığı bu kıvılcım ile arkadaşları olan bir kişi, Adrumentum'a uzak olmayan komşu bölge Thsydrum'da bulunan dostlarını bir araya getirmiş, 80 yaşında olan bölgenin Valisi Gordian'ı oğlu ve kendisi de konsül olan teğmeni ile birlikte tahta çıkarmayı teklif etmiştir. Bu öneri kabul edilmiş, tüm bölge, sakin ve barışçıl olan seksen yaşındaki vali ve aynı kişiliğe sahip olan oğlu ile acımasız ve savaşçı barbarlara karşı koymak için hazırlanmışlardır. Yeni bir yöneticinin kendi topraklarını nasıl yöneteceğini kimse aklına getirmemiştir. Buna ek olarak, yaşlı Gordian'da bu görevi zorla kabul etmiştir. Onun seçilmesinin ilk nedeni, zorba liderin hizmetçileri, subayları ve arkadaşlarının acımasızca öldürülecek olmasıydı.

Roma senatosu, Gordianların kararını ve daha önce Nero'da olduğu gibi Maximin'in vatan haini olduğunu içeren mektubu almıştır. Roma'da hazırlıklar yapılırken, Afrika'dan gelecek ordu neredeyse her gün bekleniyordu. Maximin tarafından yirmi civarında konsül

üyesi, geçitleri tutmaları, savunmayı güçlendirmeleri ve orduları yönetmeleri için büyük yetkilerle donatılmış ve görevlerine yollanmışlardır. Aynı anda Roma'daki bir topluluk büyük zulümler yapmıştır. Bu arada Afrika'da durumlar da istenilen gibi gitmemekteydi. Gordianlar fethedilmiş ve bu bölge yine Maximin'in kontrolü altına geçmiş ve direnişin ardını katliam izlemiştir. Gordianlarla sürekli çekişmeli ve kavgalı olan, Moritanya'nın lideri, büyük bir miktarda ordunun komutanı olan Cappellianus; kısa bir süre sonra senato tarafından tanınan Gordian ismi yüzünden problem yaşamış ve Gordianlar Capellianus'u görevinden etmek için çalışmaya başlamıştır. Görevi bırakması emredilen Cappelianus bunun üzerine Maximin'e olan desteğini açıklamış, Berberi ve Romalı askerlerden oluşan karışık bir orduyla Kartaca üstüne yürümüştür. Disiplinsiz ve diğer bölgenin askerlerinden oluşan karma Carthage savunması, genç Gordian komutanın emri altında, düzenli orduya karşı direnememiş ve Cappelianus bölgeyi fethetmiş ve yerli halkın çoğu öldürülmüştür. Genç Gordian savaşta ölmüş, babası da kendisini öldürmüştür. Cappelianus, isyancı bölgeden intikamını, Maximin'in alacağı kadar öfkeli ve vahşice almış ve imparatorluğu eline geçirmek ya da orda bulunmak için planlar yapmaya başlamıştır. Aynı zamanda Maximin ordusuyla İtalya üzerine yola çıkmıştır.

İki Gordianlının ölümü ve Maximin'in yaklaşması senatoyu alarma geçirmiş ve askeri konuda başarılı olan Clodius Papienus Maximus ve kamu ilişkileri konusunda yetkin olan Decimus Caelius Balbinus'u yeni imparatorları ilan etmek için acele etmişlerdir. Bu seçimle ortaya çıkan aristokratik sistem, ne halkı ne de askeriyeyi memnun etmiş ve bu durum halk içinde karmaşaya neden olmuş ve halk senatonun kullanmayacağı bir imparator talep etmiştir. Kargaşayı engellemek için yapılan girişimler sonuçsuz kalmıştır. Çünkü Maximin tarafından öldürülen muhafızların lideri Vitaliniaus ve dağıtlan Praetorian muhafızlarının senatoya karşı olan tavırları yüzünden halka katılma olanakları bulunmaktaydı. Bu yüzden,

dedesinin adının taşıyan Gordianların torununu, imparatorluk için üçüncü aday olarak ileri sürmüşlerdir. Durumlar bu kadar karışık ve belirsizken, Maximin'in İtalya'ya olan seferini neden ertelediği bilinmemektedir. Bu süre zarfında senato, ona karşı yeni bir ordu kurmuş, geçebileceği yollar tutulmuş, neredeyse tüm bölgeler ona karşı ayaklanmıştır. Maximin'in yürüyüşü ilkbahara denk gelmiş fakat bu dönemde Istrian bölgesindeki bütün akıntılar kabarmış ve askerler için ilerleyişi zorlu kılmıştır. Maximin'in orduları yokluk ve açlıkla zayıflamış, şehirler güçlü savunmalar kurmuş, Maximus İtalya'nın genel savunmasını güçlendirmiş, Crispinus ve Menophilus, Aquileia'ya delege olarak gönderilmiş ve halkın direnmesi için onları ateşlemişlerdir. Kadınlar ve erkeler cesur direniş ve aktif çaba göstermişlerdir. Maximin kendisine karşı yapılan bu duruştan dolayı aşağılanmış, etrafındakilere karşı bile sertliğinden taviz vermemeye başlamış, bütün bölgelerden gelen ayaklanma ve direniş haberleriyle iyice yıpranan ve Aquileia'nın birçok malzemeyle dolu olduğunu öğrenen askerler imparatorlarını feda ederek, oğluyla birlikte öldürmüş ve senatonun belirleyeceği lideri tanımayı kabul etmişlerdir.

Bu olaylar yaşanırken, Maximus yeni toplanan ordusuyla birlikte Ravenna'daydı. Maximin'in ölüm haberiyle birlikte Aquileia'ya doğru hareket etmiş, ordulara bağışta bulunmuş, fakat son olayla birlikte aşağılanmış ve harap olmuş muhafızlarla birlikte Roma'ya dönmüştür. Onun bu harika başarası, yenilen bu askerlere hakaret olarak görülmüş, bunun yanında şehirde Balbinusla kalan kral muhafızlarıyla da iletişime geçmiş, Maximus'un yokluğunda, halk ve senatoyla kanlı anlaşmazlıklar yaşamışlardır. Bu tartışmalar bir yandan cinayetler ve tahribatlarla, diğer yandan da, özel muhafızların kamplarında etraflarının sarılması ve kamplarını besleyen su kanalarının kesilmesiyle bitmiştir. Maximin'in ölümüyle, askeriye içinde mutsuz olanların isyanı arasında sadece iki ay geçmiştir. Bir gün, bütün halk Capitoline gösterileri ile meşgulken, imparator olan Maximus ve Balbinus, sarayda neredeyse yalnız

kalmışlar ve isyan eden askerler tarafından öldürülmüş ve bu askerler Gordian'la birlikte kamplarına geri dönmüşlerdir. Gordian onların ideal komutanlarıydı ve imparatorluğa yükseldiğinde, şans onu yukarılara taşımış Misitheus'u muhafızların lideri olarak atamıştır. Lider olarak atanan Misitheus, kızını imparatorla evlendirmiş, hükümetteki yerini ve onurunu da bu yola başarılı bir şekilde arttırmıştır. O dönemde doğudaki Pers ilerleyişi düşündürücü hale gelmiş ve komutanın kendisinin bu durumu çözme gerekliliği duyulmuştur. Tigris üzerine geçitler yapılır, çöl üzerinden yapılacak yürüyüşün hazırlıkları devam ederken, Misitheus ölmüş ve kayda değer servetini de Roma'ya bağışlamıştır.

Liderlik için bıraktığı veliahtı Latin kökenli olan, Asya'da doğmuş ve sıkça Arap soyadıyla anılan Julius Philippus olmuştur. Philip limitsiz hırsları olan bir kişilikti, Misithesun olduğu gibi ast bir seviyede bulunmakla mutlu olacak bir değildi. Kendini imparatorluğa uygun görmekteydi. Askeriye içindeki bazı hoşnutsuzlukları körüklemiş ve imparatorun öldürülmesine neden olarak, liderliği ele geçirmiştir. Pers kralıyla hızlıca bir anlaşma imzalanmış ve Philip, bölünmesi yakın olan imparatorluğun bininci yılını kutlamak üzere Roma'ya dönmüştür. Ren kıyıları Cermenlerle dolmakta, Tuna ve güney kıyısındaki bölgede, Gothlar ve onlarla anlaşma içinde olan ya da eğitim alan topluluklar bulunmakta ve eğer Persler düzenli ve eğitimli orduları olsaydı, doğu onların eline geçebilirdi. Aynı zaman zarfı içinde, birçok lejyon yeni imparatorlarının tahta çıkışını kutlamaktayken, Tuna ve Suriye civarında bulunan iki lejyonun ayrıldığı haberiyle Philip'in keyfi kaçmıştır. Decius, isyancıların durumlarını tahmin ederek imparatoru uyarmış, fakat kendisi de düzeni sağlamak için bulunduğu bölgeyi terk etmemiştir. Söylenenlere göre, baskı altında böyle davranmış ve Philip'e Roma'ya döndüğünde, imparatorluğunu güvene almak için yardım edeceğine dair söz vermiş, fakat Philip onun sözlerine inanmış, savaş alanında karşısına çıkmış, yenilmiş ve öldürülmüştür. Decius'un liderliği öncekilere

oranla ne daha istikrarlı ne de daha şanslı olmuştur. Gothlar, Burgonyalılar, Gepidae'ler ve diğerleri gibi isimlerini fethettikleri bölgeler ve savaşlarıyla duyuran bu kabileler, kimi zaman kendi aralarında kimi zamanda Romalılarla Tuna'nın her iki kıyısında da savaşmışlardır.

Philip devrinde Gothlar bütün Dacia'yı vermişler, Decius'un liderliğinde ise kral Cniva sayı olarak güçlü olan bir orduyla Roma topraklarına girmiş, daha sonra Novi olarak anılacak olan Eusterium şehrini kuşatmış, daha sonra Decius ya da oğlu komutasındaki Roma ordularını kendi topraklarında yenerek şaşkına uğratmış ve Philippolis'i almışlardır. Decius daha sonra eli geçirdiği şansı, geri çekile düşmanını çok yakından takip ederek elinden kaçırmıştır. Hıristiyan yazarlara göre Decius'un mağlubiyeti, Hıristiyanlara yaşattığı şeyler yüzünden tanrının cezalandırması olarak görülmüştür.

Roma ordularının bu bozgunu, barışı satın almak adına Gotlara ödenen yıllık vergi askerleri ve başkenti tiksindirmiş, Gotları ve müttefiklerinin zayıflığı açık olan Roma üzerine yapılacak yeni saldırılar için cesaretlendirmiştir. Dağılmış orduları toplayarak zafer kazanması umulan Gallus'ta, dönemi bazı yazarları tarafından, Gallus imparatoru tahttan indirmek ve öldürmek suçlanmış ve beklide bu yersiz ithaftan dolayı düşmana vergi vermeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Tuna üzerinden gelen kabilelerin saldırıları, Pannonia ordularının generali olan Emilianus'u onların üzerine gitmek zorunda bırakmıştır. İmparatorunun vergi verdiği ülkenin mensubu bu kabilelere karşı bu savaşta galip gelecek şansı bulabilmiştir. Daha sonra Gotların üzerine yürümüş, yaptıkları yağmaları telafi edip bu ganimetleri, onu imparator olarak nitelendiren kendi askerleri arasında paylaştırmıştır. Gallus Umbria'da başkaldıran lejyonlarla karşı karşıya gelmiş ve Volisianus ile birlikte öldürülmüştür.

Emilian boşalan tahta göz koymuş fakat bu isteğini güvene alamamıştır. Grisons ve Tyrol'da Gallus'a destek için Valerian

tarafından hazırlanan fakat geç kalan ordu, Emilian'ın ordusuyla karşılamış ve Spoleto civarında öldürülmüş, bunun üzerine Valerian onun koltuğuna geçmiştir. Bu büyük imparatorlukta yaşanan karmaşayı görmek çok kolay olmuştur. Alexander Severus'tan beri tahtın sahibi çok çabuk el değiştirir olmuş ve bu durumun en büyük sebebi de ordunun büyük çoğunluğunu oluşturan barbar kabilelerin keyiflerine göre liderleri başa getirip indirmelerinden kaynaklanmıştır. Bunlara, kıtlığı, salgınları, barbar saldırıları, özellikle de Decius zamanındaki şiddetli ve acımasız din tartışmaları, eklediğimizde, her yerde yaşanan ve gittikçe artan bu olumsuzluklar mutsuzluk ve sefalete neden olmuştur. Kendisi seçkin ve değerli bir asker olan Valerian bile, Decius emri altındaki senatonun onu bozulmamış olması ve erdemlerinden dolayı sansürleri uygulaması için atadılarsa da, Claudius'un zamanından beri gelişen vurdumduymazlık yüzünden, barış, düzen ve huzur sağlanamamıştır. Kuzeyden gelen barbarlar, neredeyse her bölgeye saldırırken, her yerde taklitçiler ve Kayser'ler ortaya çıkmış, doğu ise yaklaşan Pers tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Bir süre sonra Valerian'ın kendisi, o ana kadar tek başına direnen Edessa'yı rahatlatmak ve Nisibis'i tekrar almak için bölgeye gitmiş fakat bir pusuda yakalanarak Pers kralının eline düşmüş ve ömrü sonuna kadar da serbest bırakılmamıştır.

İmparatorluk onurunu elde etmek için hak iddia edenler arasında babası Perslerin eline esir düşen, Gallienus ve doğuda seçkin bir konumda bulunan Odenthaus bulunmaktaydı. Odenthaus'un Asya'da daha önceki imparatorlar için yaptığı hizmetler, Gallienus'tan, birliğe kattığı bu bölgelerin yöneticiliğini almasını sağlamıştır. Süleyman'ın zamanından beri çöl olan Palmyra, onun emri altında sürekli büyüyen bir şehir haline gelmiş, İran Körfezi'nden Akdeniz'e uzanan yol üzerinden geçen ticaretçileri uğrak yeri olmuş, tüccar ve Arap kabilelerin buluşma noktası ve çölden mal develeriyle mal geçirmek için bekleyen tüccarlarından bekleme noktasına dönüşmüştür. Suriye kökeninden gelen

Seleucidalılar egemenliklerini kurunca, bölge Yunan sanatıyla ve Yunan tarzında yapılan kamu binaları ve tapınaklarla dolmuş ve Suriye ile Filistin'i tahrip eden savaşlarda bile zenginliğini korumuş ve başarılı Roma İmparatorlarının ele geçirdiği diğer Asyalı şehirlerin arasında yerini almıştır. Odenthaus normalde, bir boyun, Palmyra civarındaki küçük bir alanın lideri gibi ve aynı zamanda o bölgenin en saygın biri olarak görülmekteydi. Pers Kralı, Fırat nehrini geçerken, Odenthaus ilk olarak onun desteğini kazanmaya çalışmıştır, fakat Perslerin onun istekleriyle alay edince, Gallienus'un intikamını almak için silahını kuşanmıştır. Persleri ve destekçilerini kovmak ve Callistus ile Balista'yı yenmek için yaptığı hizmetler, Gallienus tarafından "Doğunun Başkomutanı" unvanı daha sonra da, daha yüksek rütbeler olan Kayser ve Augustus unvanlarını kazanmıştır. Bundan sonra Odenthaus dört yıl boyunca, imparatorla birlikte imparatorluk nişanı olan paraları bastırmıştır. Bu süre zarfı boyunca, Odenthaus'un yönetimi harika olmuştur. Egemenliği altında bulunan Palmyra, Odenthaus ve oğlu Herodes Emessa'da suikastle öldürülene kadar, Onun sayesinde, doğunun en muhteşem şehirlerinden biri haline gelmiştir. Bu olaydan sonra yönetim Zenobia tarafından aynı enerjiyle devam ettirilmiştir.

İmparatorluğun batı tarafında, aynı süre zarfı içinde, Kayser karşıtları ortaya çıkmış ve birçoğunun yükselişi çok kısa sürmüştür. Aquitania'da yönetici olan Tetricus tek başına İspanya'da ve Galya'da hükümdar ilan edilmiştir. Gallienus'ta bir süre sonra, liderliğini Alplerin ötesinde koruma fikrinden vazgeçmiş, eski dönemin İranlı liderleri, Büyük Moğol ve Türk İmparatorlar gibi kendisini bulunduğu durumun yüceliğiyle yetinmeyi tercih etmiştir. Daha sonra İtalya'yı bütün saldırılardan korumaya karar vermiş, hatta tembelliğe alıştığı, yönetiminin son yıllarında bile, ortaya yeni çıkan bir tehdide karşı koymak için meydana çıkmıştır. Bu tehdit, Gallienus'a hizmet eden ve Gotlara karşı büyük zaferler kazanan Aureolus'tu ve kendi askerleri tarafından İmparatorluk rütbesini ele geçirmek için Roma'ya ilerlemeye zorlanmıştı. Bu durum

altında Gallienus gücünü ispatlamış ve karakteri hakkında söylenen, tembel ve efemine tavırların tam tersine güçlü bir görünüş çizmiştir. Ayrıca Aureolus'u yenmekle kalmamış ve onu Milan'a kapatarak bütün bir kış boyunca kuşatma altına almıştır. Gösterilen alışılmamış bu cesarete rağmen, Gallineus'un baş subayları ve onların içinde bulunan, generallerinin en cesuru olan, Gotları mağlup eden, lejyonları Illyria'da, Trakya'da, Maesia'da, ve Dacia'da komuta eden Claudius, İmparatorun onun isteklerini ve acil durumları kontrol edemediğini düşünmesi üzerine ölümünü hazırlamıştır. İmparatora aniden Aureolus'un hücuma geçerek, kampa girdiği iletilmiş. Bir berberi subay, karanlıkta atıyla ordularının başına geçmek için yola çıkan Gallineus öldürerek cinayeti gerçekleştirmiştir. Komployu kuran ve uygulayan subaylar planlarına Aureolus'u bloke ederek devam etmişler ve imparatorluğu ona değil de, daha önce de belirtildiği gibi Decius'un emri altında kalitesini kanıtlayan, daha yaşlı olan Claudius'a vermişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖNCEKİ HÜKÜMDARLARIN YÖNETİMİNDE YAŞAM

Bu dönemin tarihi, diğerlerinden daha iyi bir şekilde gösteriyor ki, kader, tıpkı insanoğluna olduğu gibi uluslara da, nasiplerinde güçsüzlük ve dermansızlığın olduğu bir yazı tahsis ediyor. Yaşamın kuralları ve sanatın önergeleri doğal olarak çağın kötü giden varlığını yıllarca uzatabilir ama asla gençliğin enerji ve özünü yenileyip, onaramaz. Bu dönemde kaç yetenekli hükümdar, mükemmel niyetleri ve iç görüsü gelişmiş olan kaç adam arka arkaya yönetti Roma İmparatorluğunu! Organizasyon ve disiplin konusunda kıyası mümkün olmayan, ordunun en heybetli, işte en yetenekli ve en ayrıcalıklı görevliler olarak bilinen ilk hukukçular Prensin emri altındaydılar. En kötü imparatorlar bile, eyaletlerdense, başkent ve hemen civarına daha çok zarar vermiş ve göz göre göre hepsi gerilemiş ve batmıştır. Eski büyüklüğün kalıntıları nasıl da bir bir yok oldu!

Medeniyet yükseldi, sanat, ticaret ve endüstri gelişti; yani fiziksel hayatın kolaylaşmasına katkıda bulunabilecek her şey ilerleme gösterdi ve yeni bir din yeni bir ahlak öğretti. Fakat eski büyüsü yok olmuştu. Gurursuz ve egoist karakterler vatansever ve vatandaşlık erdemlerinin yerini almıştı. Her yerde ruhsuz vücutlar! Yaşamdaki tüm ilişkiler derece derece değiştiğinden ve günden güne daha da yenilendiğinden, cumhuriyet için yapılan kanunlar

artık imparatorluğun durumuna uygun gelmiyordu. Eski kanunları yeni durumlara adapte edebilen, senatonun kaybettiği otoriteyi sahiplenen yasama organının eksikliğinde imparatorlar onlara kanunda tartışmaya açık noktalarla ilgili yönlendirilen sorulara karar verme ya da değinilecek kanun olmadığında her özel durumda isteklerini ilan etme uygulamasını başlatmışlardır. Bu kararlar aşama aşama pozitif hukukun gücünü sağladı. Antik kanundan daha üstün bir geçerliliğe sahip oldu. O dönemdeki hayattan ortaya çıkan karışıklık, çelişkiler ve adaletsizlik ile bağlantılı tüm ilişkiler sonsuzdu. Biri tarihte sistematik olarak ve olayların akışına göre tasarlanan, diğeri tamamen tesadüfî ve rastgele olan, iki tamamen farklı anayasanın Roma İmparatorluğu döneminde birbirleriyle uyumlu olarak otoriteyi sağladığı, Trajan için bile barizdi. Bu nedenle, benzer durumlarda öncekilerin yaptığı şekilde değil, yalnızca özel önemli yazılarla, yönetim, hükümet ya da yargı prosedürleri ile ilgili başvurulara yanıt vermiştir. Yine de Trajan'ın varisleri eski uygulamayı tekrar ettirdiler ve belli durumlarda karar verirken, bu kararların kanun hükmü olarak değerlendirilmesi beklentisi içindeydiler. Böylece bir Domitian, Caracalla ya da Commodus fantezisi veya Heliogabalus yakınlarında bir kadın kurulunun talimatları ile eski zamanların en iyi düzenlemeleri koordine bir otoritede birleşmiştir. Bir yandan Roma'nın Asyalı dava törenleri, aşağılık gururları, şaşa ve kontrolsüz savurganlıkları ile tanıştırılmışken, diğer yandan, imparatorluğun genel çöküşü, ekonomik tükenişi, kanunların yok oluşu, ordunun terkibi ve güvenliğin bu halde olması bu durumu kaçınılmaz hale getirmiştir. Şu an tarihte içinde bulunduğumuz noktada Yunanistan, kasabaların birbirlerine nifak ve kıskançlığı ile İtalya ise, tüm insanlarının askeri ruhunu kaybetmesi ve karakterinin zayıflamasıyla önceden sahibi oldukları egemen konumlarını kaybetmişlerdir. Sınır eyaletlerinde ikamet eden barbarlar bile kısa sürede bittabi, özellikle askeri olan tüm ilişkilerinde liderliği elde etmiştir. Dio Cassius'a göre Augustus yönetiminde Antonius, Lepidus, Brutus ve Cassius ile iç savaş

alanına getirdiği muazzam ordudan kalan yalnızca 3-5-20 lejyonlar idi. Nero yönetiminde ise, Galba, Vespasian, Domitia, Trajan ve Marcus Antoninus yeni lejyonlar kurmuştur. Septimius Severus yönetiminde sayıları 2-30'a ulaşmıştı zaten. Fakat burada asker sayısının bu verilerden hesaplanamayacağına dikkat edilmelidir. Korumalar için belli bir sayı ve eski devlet kuvvetlerinin yerini alan yabancı paralı askerler için daha da çok sayı eklenmelidir. Bunlarla, *vexilla* ya da *cohortes* adıyla sıkça karşılaşmaktayız. Bu lejyonlar sabit yerleşmiş askeri kamplarda bir arada tutuluyordu. Böylelikle sadece liderlerin sıkça değiştiği durumlarda ve imparatorluğun bir ucundan diğer ucuna lejyonlar aktarıldığında geri planda tutulan askeri bir konum veya *imperium in imperis* oluşuyordu. Septimius Severus yönetiminde belirgin bir oranda askeri kuvvet Britanya ve Suriye'ye sevk edilmiştir. O dönemde, öğreniyoruz ki, Britanya'da üç lejyon, Yukarı Ren'de bir, diğer ikisi Aşağı Ren'de, bir İtalya'da, bir İspanya'da, bir Numidia, bir Arabistan, iki Filistin, bir Rhoenicia, iki Suriye, iki Mezopotamya, iki Kapadokya, iki Aşağı Moesia'da, biri Yukarı Moesia'da, iki Docia'da, dört Pannonia, bir Noricum, biri de Rhoetia'da konumlanmışlardır. İki tanesinin hiç kalıcı konumu yoktu. Servisleri gerektiğinde imparatorluğun farklı kısımlarında kullanılıyorlardı. Elius Lampridius'un yolculuğuyla, lejyonların sayısal gücü bu dönemde, anlaşılan o ki, beş bin adam idi. Bu, modern Avrupa ordularının toplam gücüyle kıyaslandığında, eğer lejyonların yozlaştığı şu günlerde sadece ordunun iskelet ve çekirdeğini oluşturduğu veeski Roma silah ve disiplinini alıkoyduğu göz önünde bulundurulmasaydı, önemsiz görülebilirdi. Bu zamanlarda orduların büyükbölümü bölüklerinde yalnızca 1-2 lejyon içeriyordu ve sıklıkla çeşitli uluslardan aynı çeşitlilikte silah ve düzen de getiriliyordu. Tekrar tekrar sattıkları imparatorluğa çok yüklenen gücün tanımını somutlaştıran korumalar zaman zaman sayıca artmaktaydılar. Septimius Severus yalnızca güçlerini dört katına çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda düzenlerini ilk defa barbarlara açmıştır.

Askeri hizmetin uzun süre İtalyanlar tarafından önlendiği de doğrudur. Kural, yine de her zaman, İtalyan, İspanyol, Makedon, Nuricum ya da Latin olsun, doğmuş çocuğu olan korumaların işe alınmasıydı. Bununla birlikte Septimius, korumalarını ordunun tüm rütbelerinden seçmiştir ve gelecekte bunun uygulanması kararını almıştır. Savaş zamanı iç eyaletlerdeki efeminelerin artık yararlı olamayacağı düşünülmüştü. Önceleri dünyanın fatihleriyken, şimdi rastgele, külfetli ve yüz kızartıcı bir vergiye maruz kalmışlardı. Dolayısıyla kendilerini satabilmekteydiler. Bu zamandan itibaren eyalet sınırlarında ya da kuvvetli adamların olduğu her yerde, orduları toplayan işveren memurun görevleri ile İtalya'daki askerlerin oradaki sakinlerce hor görülerek yaşadığı bölgelerde aktif hizmetten uzak olmak için keyfi para cezası çıkaran Termarius'un görevleri arasında bir fark meydana gelmiştir. Her bir imparatorun gelişindeki hediyeler, olağanüstü ödül ve bahşişler normal ödemenin miktarca fazlası ettiğinden, Roma ordusu için gerekli olan harcamanın hesaplanması hiç kolay değildir. Sınırlardaki savaş hali sürekli olduğundan Antonine'lerden itibaren sadece savaş zamanı dağıtılan ödüller harcamaların dayanağı olmuştur. Dahası, o zamanlarda ordunun başına yükselen ihtiyaçlı taşralılar ve barbarların kamu maliyetinde kendilerini güçlendirmeleri gerekiyordu. Düzenli olarak haraç toplandığında, sadece asker ile memurlar açıkça şiddet ve yağmalamadan, Roma'ya düşman bir ülke olarak davranmaktan sakınıldığında elbette imparatorluk bu hükümdarlığın yönetiminde mutlu olacaktı. Augustus zamanlarından beri, hatta daha bile eski olan Trojanlardan beri, yüksek yollar imparatorluk boyunca şaşırtıcı bir şekilde geliştirilip uzatılmış ve denenebilir rotalar yapılmıştı, örnekse, günümüze kadar hiç rakip görmemiş Spulgen'dir. Britanya'da bile, Septimus Severus zamanında ada boyunca Roma yolları yapılmıştı. Fakat yeni yolların yapımı beraberinde yeni ve bunaltıcı yükün dayatmasını da getiriyordu. Zor da olsa mülkiyette eşitlendiklerinden yollara zorla sevk edilmiş işçilerden değil de;

diğer kamu yolları ile bağlantılı olan yük ve baskılardan bahsediyoruz. Bunların içinden şüphesiz ki, imparatorluk sütunları en iyileriydi. Emir, ferman, buyruk ve her tür görevin devamlı aktarımı ile gerekli tüm anlık iletimler, imparatorluk seyahatleri, askeri ve sivil görevlilerin misyonları, lejyonların imparatorluğun bir ucundan diğerine ilerleyişleri ister istemez, iç yollarda ve eyaletlerdeki rahatsızlıkları arttırmış, böylece pek çok semtin sorumluluğunda elde edilen çok büyük bir postalama kuruluşun ilanını talep etmiştir. Her şeyin baştakinin isteğine bağlı olduğu ve yalnızca saltanatın etrafında dönen adamların yararına-tarife uysun diye, her yükün çalışan sınıfın üzerine düştüğü yerde, bağımsız vatandaşlar için hiçbir mevki kalmamıştır. Bireysel bir prens, belki de, kamunun gelişimi için planlar teşvik eder ve belli endüstri dallarını geliştiri. Ne var ki, varisi onun tüm planlarını bozar, böylece toprak, yarım kalmış ve terk edilmiş girişim kalıntıları ile örtülü kalır. İtalya en çok bu açıdan çekmiştir. Cenaze ve mezarlık alanlarına kadar tüm imparatorluk çalışmaları orada çok büyük çaptaydı ve sayısız pek çok işçinin ellerini işe almıştır. Özel saray ve arazilerin büyük artışıyla orantılı olarak özgür vatandaşlar ve köylü sınıfı giderek azalmış ve kasabalar bitap bir halk tarafından mesken edilmiştir. Yine de dışarıdan bakıldığında güzel ve zenginken, içeride her şey sessiz, iç boş ve sallantıdaydı. Sosyal hayatın işleyişi, görünen o ki, ulaşabileceği en mükemmele ulaşmıştı, fakat eski vatandaşlığın ruhu sonsuza kadar gömülmüştü.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TRAJAN DÖNEMİNDEN İTİBAREN FELSEFE VE EDEBİYAT

Bir nevi kepaze hevesin hâkimiyetinin barizolduğu bu dönemin tüm edebiyatı, orijinal büyümeden değil de Yunan-merkezli özü içeren ve Yunanların doğudan getirdiği üstün bilgeliğin hayal gücü ile beslenen, bizlerin bilinmeyen kanallarla ve yalnızca gizemli yollarla elde ettiğimiz apaçık izleri barındırır. Epictetus tarafından değiştirilen Stoacı felsefenin kendisi yeni bir karakter olarak ortaya çıkmıştır. Onun zamanından öncc, Zeno'nun doktrinleri, Antisthenesinkiler gibi, yozlaşarak didaktik ve retorik zekâ oyuncukları haline gelmişti. Epictetus, Seneca'nın hayattan uzak mesafede tuttuğunu hayata geri getirmiştir. Stoacılar ve Kötümserler tarafından, şimdiye kadar daha iyi imparatorları gücendiren bir nevi felsefi bir karşı geliş meydana gelmişti. Buna karşın, Epictetus'dan itibaren, Stoacılık ahlak sisteminde pasif dayanıklılık ve cesaret ilk yerini almıştı ve Hıristiyanlar böylelikle onu kendilerinden iddia ettiler. Domitian'ın emirleriyle Roma'dan sürülen filozoflardan biriydi ve Nicopolis'in Epirus şehrinde yaşayarak hayatını yoksul koşullarda doktrininin tutarlılığını destekleyerek sürdürmüştür. Kendisine refah içinde bir dünya şekillendirdi ve öğretme merakıyla en sonunda etrafında öğrenci kalabalıkları topladı. Her rütbe ve sınıftan insanlar, bilgeliğinin ve hitabetinin hayranı olarak, onun muhabbetinin peşinden giderek, bir söylentiden öte olan, yaşamın ve insan mutluluğunun gerçek

değerini çerçeveleyen öğretiyi kazanacaklardı. Doktrinini benimseyen Epictetus'un en iyi öğrencisi ve muhtemelen kurallarının özetini oluşturan Enchiridon el kitabının yazarı Arrian idi. Onun doktrinini değerlendirmeye alacak kadar öğrencinin tüm hayatı iyi hesaplanmıştı. Çünkü Arrian bir savaşçı, devlet adamı, coğrafyacı, taktisen ve filozof olarak o kadar iyi ayırmıştı ki kendisini, Hadrian onu bir makamdan diğerine ve en sonunda Roma senatör ve konsolosu rütbesine terfi ettirmişti. Plutarkhos, günün çarpışan Stoacı ve Epikürcü okullarına karşı duyarsızdı. Dönemin mistik ve ruhsal eğilimlerine uygun felsefe türüne adamıştı kendini. Son derece bilgin olanlar gibi ne gerçek hayatla bağlantısını, ne de dönemindeki insanlar gibi eski Yunan ve Roma günlerine olan yüce hislerini kaybetmişti. Platon okulunda şair ve filozofları okuduğundan hedefi, retorik süsleme ve şiirlerle o dönemi idealize etmek ve geçmiş tarihin realiteleri ile hayal gücünü karıştırmaktı. Biyografilerinde edebiyat tarihinin tamamen yeni tarifini yaratmış ve yazılarında, duruma uygun her felsefeyi ya da edindiği konuda amacına hizmet eden her doktrini, kullanmıştır. Bu yüzden uçlarda bir adamın sıradan tiksinişi ile Zeno ve Epikür sistemlerinden aynı oranda kaçınır. Fakat sıklıkla felsefi şüpheciliği destekleyen sonraki akademinin doktrinlerine meyil gösterirken yine de kendisini, açıkça önde durmaktan kaçınan ve fikirlere alenen karşı duran Bayle adabı ile ifade eder. Şiir ve eskiye merakı bir bakıma tükenmiş olan Plutarkhos'un kendi döneminde biyografilerinin etkisi şu ana kadar görünenlerden çıkardığımız kadarıyla hafifmiş gibi görünmektedir. Oysaki yazılarıyla, şu anda Avrupa'daki uykusundan uyanan eskinin de canlanmasıyla, en yüksek konuma gelmiştir. Plutarkhos'un tüm karakterleri gençliğin o dönemde yaygınlaşan merakını heyecanlandıracak kadar kavranmıştı. Anekdotları, karakter ve olayları okuyucunun gözünün önünde canlandırabilir görülüyordu ki çoğu kısımda temsili görünüş sergileniyordu: Nadiren başarısız olurdu, fakat şaşırtmak ya da eğlendirmek için, tarih ile ilişkilendirilmelerine ve en uydurma

yazılarının eski çağdaki otantik yazılardan daha değer ettiğine şaşmamalı. En çok bu zamanlarda gelişen entelektüel kültürün dallarının ne süslemeye, ne bağımsız düşünceye ne de zihinsel güçlerin doğal gelişimine gereksinimi vardı. Ama her biri ya devlete acilen faydalı olan ya da en azından hiçbir şekilde o zihniyete karşı durmayan dallardı. Bu bölümler, matematiksel, medikal, legal ve coğrafi bilimlerdir. Bunlara, amaçlarını eğlence ile sınırlayan, medeni varoluş gerekliliği olarak zorla da olsa sansür ile yasaktan kaçınan tarzda edebiyat da eklenebilir. Tıp bölümünde genelde Arapların ve Ortaçağın, özellikle yazdıklarından bilgi aldıkları Galen, M. Antoninus ve varislerinin hükümdarlığı döneminde yaşamıştır. Yalnızca tabip ve filozof değil ayni zamanda hatip ve genel felsefenin bilgesi olarak ve kendi eğitiminden bahsettiği, Ön Asya ve komşularının eğitimi için gelişen kuruluşların tam listesi bulunan yazılarıyla tanışmış oluyoruz. Claudius Ptolemeus, tıpla ilgili bilim dallarına ve bilime öncekiyle, neredeyse Galen ile aynı zamanda, benzer astronomi ve kronolojide hizmetler etmiştir. Her ikisi de öncekilerin çalışmalarına dayandılar ve dolayısıyla kendi bilimlerinin orijinal öncüleri olarak kademelendirilemezler. İkisi de, onlardan önce yapılanları bir sistem içinde bütünleştirip birleştirdiler. Eksik kalanları tamamladılar Orta çağ Avrupa'sı için olduğu kadar Araplar için de bilimsel çalışmada tek otoriteyiydiler. Batlamyus da Galen gibi döneminde hâkim olan tuhaflık ve hurafeleri paylaşmıştır. Astrolojinin öğreticisi olması o zamanki kutsal burçların etkisini bir el kitabında toplamasını zorunlu kılmıştır. Astronominin temelde sadece astronomi için geliştirildiği Bizans, Yunan ve Araplarda önerilen, onunkiydi. Newton ve takipçilerinin Batlamyus'un tüm sistemini değiştirmesi Kepler'in yeni bir rota bulması ve bu bilimin prensiplerini keşfetmesiyle olmuştur. Batlamyus'un yoğun araştırmaları, netliği ve düzenliliği onun meziyetleriydi. Kendince matematiksel söz dizimi olarak adlandırdığı mükemmel astronomik çalışması, modern dönemde Yunanca sıfat ve Arapça harfi tarifi ile enteresan bir şekilde oluşan Almagest adıyla daha çok

bilinmektedir. Başka hiçbir yerde bulamadıklarını, Araplar kusursuzca Batlamyus'da bulmuşlardır. Bunlar yaygın kullanım için gerek duydukları tablolar, astronomik araçların kullanımı için olan talimatlar ve tanımlamalar ile öğretiler ve küresel trigonometridir. Sonradan kısmen düzeltilen hataları ortaya çıktığı zaman bile Batlamyus ismine olan saygınlık o kadar büyüktü ki, Kepler'in kendisi Batlamyus tarafından ifade edilen gözlemlerinin tutarsızlığını Hipperchus'un önceki tutarsızlıklarına atfetmeyi tercih eder. Sonraki dönemlerin astronomisi Batlamyus'dan doğduğundan, modern coğrafya onun tezlerinin yer aldığı sekiz kitap üzerine kurulmuştur. "Kralların Kanunları" başlıklı üçüncü büyük çalışması, kronolojik olarak astronomi ve coğrafyada öncekinden daha az önemli değildir. Bu çalışmasında asıl konu kronoloji değildi. Onun muhtelif gözlemlerle belirlediği astronomik tezinde "kanunu", geçen zaman periyodunu gökbilimcilerin hesaplamasını kolaylamaktı. Dört evrensel monarşisiyle Batlamyusçu kronoloji, bir istisnadır ve kronolojik sıra eski tarihin çalışmalarını izlerken, Babil kralı Nabonassar, tarihsel bir temel alınmaksızın, yepyeni bir tarihi dönem yaratmış; çünkü bizler ne o Nabonassar'ın iyi niyetleriyle tanışığız ne de onun hükümdarlığı yeni bir kronolojik dönem için onaylanmıştır. Galen ve Batlamyus'un bilimlerine, Eski Yunan sanat tarihinde Pausanias'a verilen değerle aynı değer verilmiştir. Çalışmasında tarihsel notları, efsaneleri, sade kurgunun maddelerini, sanat tarihini ilk Yunanistan'da gezi anlatıları şeklinde kombine etmiştir. Tamamen Yunan özü ile sınırlı olan çalışması, ne Tesalya'yı ne de Makedonya'yı içeriyor ve tesadüfen içinde açıklanan on bölgenin ayrımı gibi on kitaptan oluşmaktadır. Pausanius sanat aşığı olduğunda ve özellikle kendisini eski yapıtların tarifine adadığında, o bölümdeki çalışması çok değerli olmuştur çünkü onun aracılığıyla yüzlerce artist ve çalışmaları ile tanışmaktayız. Aynı zamanda efsanevi tarih ile ilişkili, özellikle de en eskisi, onun yazılarında başka yerlerde boşuna aranacak ipuçları içermektedir. Ne var ki yaşına göre bir bakıma çocuk olduğu -

anormal olanı, doğal ve anlaşılır olana tercih eden Roma toplumunda dost ve sofist olması saklanamaz ve güvensizliğe maruz kalmamak için sahnenin uzak Antik'e ulaştığı yazılarında özellikle aşikâr sahteliklerini yakaladığımızda anlıyoruz bunu. Kendi bilgisine karşı durarak ve bilerek yalan söylediğini göstermek için bizler pek çoğundan sadece iki tanesini seçebiliriz. İlkinde, ne onun ne de bir başkasının görebileceği bir yunustan yapıldığını görür. İkincisinde anlamsızlığını Aristo'dan öğrendiği, ipekböcekleriyle ilgili harika hikâyeler anlatır ve çalışmalarından doğan çeşitli herkesin elinde olan tarihler anlatır. Başka şahitlerimizin olmadığı noktalarda kesin olarak nasıl güvenilebilir ki? Dolayısıyla cüretle hikâyeler anlattığında maruz olması yakındır. Burası, Pausanias'ın çalışmasının ciddi olarak gözden geçirilme yeri değildir. Genel olarak, kaderin en şanslı düzenlemesi olarak değerlendirilmelidir. Sanat ve şiirle bağlantılı olan eski bir dinin düşürülmesinden kısa bir süre önce, Pausanias gibi eğitimli bir yazar, özel ilgiyi hak eden başka bir çalışmanın olmadığı Yunan sanatını dolu dolu konu edinmeliydi. Aşağı yukarı yaşlarına göre çocukça olan bu ruhu paylaşanlar olarak, yukarıda bahsedilen yazarların yanında dönemin sapkınlığına ayna tutma sanatına sahip olan bir diğerini adlandırabiliriz. Voltaire gibi, Lucian, eski olan her şeyin, yerini alacak daha iyisi bulunmadan, öncelikle alay ve iğneleme ile yok edilmesi gerektiği kanaatindeydi. Lucian Hıristiyanlık döneminin ikinci yüzyılında yaşamış ve muhtemelen üçüncü yüzyılın başlangıcında ölmüştür. Bir çeşit umursamazlık ve arsızlık ile zayıflatılmış bir dönem ile karşılaşmış ve neslinin etrafını sardığı ikiyüzlülük örtüsünü kaldırmaya teşebbüs etmiştir. Bu zamanlarda sofistlerinkinden daha kolay ya da daha kazançlı bir ticaret yoktu. Bu karakterde ortaya çıkmak için bilimin, atılganlıktansa konuşmada hazır olacak şekilde uygulanması gerekiyordu. Bunlar Lucian tarafından elde edilmişti ve doğa ona zengin bir zekâ birikimi sağlamıştı. Bu nedenle, sıradan bir sofist olarak bir müddet gözüktükten ve bu karakterse biraz heyecan uyandırdıktan sonra

kendisini gizlice, mistiklerin, hurafecilerin, retorikçi ve masal yazarlarıyla yarıştırarak, yaptıklarından hoşnutsuz suskun partinin vasıtası olarak hazırladı. Lucian'ın karşılanmasından okuyucu ve dinleyicilerinin sayısı değerlendirilirse, gülmeyi ağlamaya tercih edenlerin birçoğu şimdiye kadar sadece bir konuşmacıdan mahrum kalmıştı. Ne var ki Lucian alay etmek olsun diye alaycı değildi. Gerçek ahlak ve bilgiye ironileri ile hizmet edebileceğini sandığı için alaycıydı. Bu, yalnızca Aristippus ya da Epikür'e değer verilmemesinden, Sokrates, Aristo ve diğerlerine ödenen yüksek fiyatlardan ve "Filozofların Satışı"'ndan değil aynı zamanda "Balıkçı Gemisi"'ndeki yazılarındaki amaçlarının açıklamalarında açıktır. Zamanımızda da olduğu gibi o zamanda da amaç, din, bilim, felsefe ve edebiyatta, başıboş sahneler ve tartışmalar ile sıkışıldığında, sofistlerin sakinleştirmesi ve anlayışla teselli etmesi için çoğalmasıdır. Bu öğrenilmiş zahmetlerin boşluğu ile kibrinin hepsini ortaya çıkarır ve şekillerin, sistemlerin, paradokslarla ilgili tartışmaların, erdem ve bilgi arayışından daha çok meşgul ettiğini gösterir. Bunu da din ile ahlakı özellikle ilişkilendirerek gösterir Peregrinus, Proteus ve Demonax. İkisinde de doğru ya da yanlış dini hisler ve ahlak arka arkaya ciddi muamele ve komikliklerin nesneleri yapılmıştır. Lucian'ın, Hıristiyanlığa ve Hrıstiyanlara soğukluğu sayılmazsa, döneminde Evangelist doktrininin zararı, sabırsız adayların din adamlığına geçmesi ile açıklanabilir. Lucian'ın diyaloglarında yer alan dini görüş ile verilen ahlak daha iyi anlaşılamazdı. Apuleius, baş eğitmen, filozof ve Afrika okullarının yazarı olarak gösterilebilir ve bu zamanların Avrupa kültürüne ve zevkinin gerekliliği olarak bölgesine olan etkisini göstermek için seçilebilir. Apuleius oldukça dolu bir yazardı fakat yazdıklarından yalnızca birkaçı korunabilmiştir. Diğer yazılarından, özellikle birinin seçtiği, sıklıkla "Çiçekler" başlığı altında (*libri quator floridorum*) çoğaltılan bu tarz tüm yazıları halen mevcuttur. Ne var ki, en çok Latin dünyasında okunan, Metamorphoses de denilen, en büyük çalışması "Milesian Tarihleri" ya da "Golden Ass" idi (dindar okurları itiraf etse de etmese de).

Kesinlikle yazı türlerinin yaratıcısı değildi. Çünkü bunda ya da kalan diğer yazılarında orijinal konumda değildi. Peki o zaman bu dönemde onu orijinal yazar yapan neydi? Mevcut çalışmaları, yozlaşan o dönemin tüm edebiyatının tipik örneği olarak değerlendirildiğindendir. Masalları ya da romansı, örnekse, Golden Ass'teki hikâye serileri bizleri onun döneminin derin yaşamına yönlendirir ve liberal açılımda kamu düzenleme katılımlarından uzak tutuldukları için, merak ve yozlaşma ile tatmin olmaktan başka bir şeyi kalmayan ırkın kökten çürüyüşünü ortaya çıkarır.

Apuleius'un hikâyeleri eğlenceli hale geldikçe, hayallerini ve hissel tatminlerini aktifleştirerek ilerlemek ve hassas düzenlemeler için özendikçe; dönemin tutumuna göre açıkladığı sahneleri sunmak için daha da çalıştıkça yazılarının etkisi daha da zararlı olmuştur. Kesin olarak biliyoruz ki, Apuleius'un hikâyesi kendi icadı değildir. Fakat Lucian'dan ya da Achasa'daki Patra'dan alıp almadığı tartışılırdır. Antoninus Pius'tan Julian'a kadar olan zamanların felsefesinde, Yeni Plâtoncular en açık yeri almış ve okullarını imparatorluğun en uç sınırlarında doğudan batıya uzatarak diğer tüm gruplara aşağılayarak bakmıştır. Doğuda ve kısa zaman sonrasında, Atina okullarında Roma İmparatorluğu dönemindeki Plato felsefesi oldukça belirgin bir yer almıştır. Plato'nun felsefesinin, doğuda Pisagor'dan ya da kullanmak için mit ve şiirlerden değiştirdiği kısımlar inceltilirken özen göstermiştir. Bu şekildeki Platoncu doktrinler Philo ve diğerlerine, doğudaki dinlerin felsefi forma sokulması için mevcuttu ve aynı zamanda Ortodoks olduğu kadar Gnostik olan Hıristiyanlar, Origen'den çok önce İskenderiye'de Plâtonizm adı verilen sistemi yüce insan doğasının kuruluşunda kullanmışlardır. Hadrian'ın ve arkasından gelenlerin dönemlerinde doktrinin değişimi gerçekleşmiştir. O dönemden önce Plato ve Pisagor zaten hep beraberdiler ve doğum günleri aynı şekilde Platoncuların okullarında kutlanmaktaydı. Hükümleri kehanet kabul edilen her ikisi de kutsal adamlar gibi hürmet görmüş. Hadrian döneminin hemen ardından, daha önce anlaşıldığı üzere

Platoncu sistem ile Aristo'nun ve diğer filozofların dogmatik mezhepleri ince yorumlarla bağdaştırmayı üstlenmeleri başlamıştır. Dolayısıyla, daha sonraları Pisagorizm olarak da bilinen Yeni Plâtonizm ortaya çıkmıştır. Yeni Plâtonizm dönemin revaçta felsefesi haline getiren pek çok etken vardır. Bunlar arasında şunlar düşünülebilir. Retorikçi ve sofistlerin sığlığı, septik felsefenin tatminsiz doğası, Stoacı ve Kötümser doktrinlerinin bozulması ve tam anlamıyla, Aristocuların yavanlığıdır. Yeni sistemin hızlı yayılımını arttıran insanoğlunun hiç anlamadığı bilgeliğe olan yatkınlığı ile Plotinus ve Ammonius Sakkas'ın doğal yetenekleri olabilir. Hangi olumlu gerekçeler olduğunun söylenmesi zor fakat bu yeni mezhebin kuruluşunun şerefi İskenderiye'de Ammonius Sakkas'a atfedilmiştir. Ne var ki yeni Pisagor olan hocası, Plotinus'un bu mezhepte başyazar olduğu inkâr edilemez. Kendisini Aristo felsefesine adayarak, Ammonius, Aristocu ve Plâtoncuları birbirlerinin can düşmanları olarak görmüştür. Her iki sistemin birleştirilebileceğini düşünmüş ve filozof Isidorus ile Damascius'un hayatlarından görünen o ki, en azından Aristo'nun iyi bir yorumcusu olmuştur. Ammonius'un on bir yıl boyunca bağnaz öğrencisi olan Plotinus, insan doğası ile yoğun ilahi özün içsel sorgulamasında o kadar içine batmıştı ki, Mısır'dakinden tatminsiz, İran ve Hindistan bilgeliğini arttırmıştır. İran'a olan yolculuğunu Gordian ile yapmış fakat onun Hint ve İranlı araştırmacıları, anlaşılan, büyük oranda gitmemiştir. Ya doğuyu emek harcayacağı alanı haline getirecek hitabetine güvenmiyordu ya da oryantal mistisizm için yayılan tutkunun ve Roma'nın yüksek düzeninin karakterinin farkındaydı, dolayısıyla hedefini kâhinliği ile ünlendiği Roma'ya çevirmiştir. Ona inananlar arasında İmparator Gallienus ve eşi Salonina vardı. İtalya'nın herhangi bir kasabasında doktrinlerine dayanarak felsefi bir konumu yakalama tecrübesini sağlamak istedikleri bile söylenmektedir. Bu, belki de açıkça tüm nesillere dünyeviden çok bilgelik için her yerde geçerli teorilerinin kullanışsız yapısını ispatlaması için en iyi yol olabilirdi. Bu yeni doktrinin

propagandacılar tarafında kullanılan yöntemler, Fransa'daki modaya uygun dünyayı ayartan Mesmer ve Cagliostro'nun 18. Yüzyılın kapanışında ve tüm zamanların benzer dolandırıcılıklarında kaçakçılar tarafından kullanılanlarla benzerlik gösteriyordu. Hocası Porphyry'den öğreniyoruz ki, Plotinus yalnızca şeytanları değil, yüksek mertebedeki ruhları da çağırabilen bir sihirbazdı. Onu davet eden arkadaşlarına, onun tanrılara gitmesinin uygun olmadığı, çünkü tanrıların ona geldiğini söylediği bilinmektedir. Plotinus'un yazıları, Porphyry'nin açıklamasına göre, sonradan tekrar bakmaya ya da kalem hatalarını dahi düzeltmeye tenezzül etmeden oluşturduğundan, ilhamlarını geleceğe yönelik yazmaktaydı. Dolayısıyla gerçek Yunan başyapıtları üretilmemiş miydi? Plotinus'un ayırt edici yeteneklere sahip üç hocası- Herennius, Ammonius ve Porphyrius- doktrininin havarileri olmuşlardı. Herrenius'tan zamanımıza yalnızca parçacıklar gelirken, Emilius ve Porphyry ustalarının doktrinleri doğu ve batıda genişçe yayılmıştır: Porphyry Roma'da öğretti ve Hıristiyanların kendileri bile onun sorunlu metafizik kaynağından faydalanmayı reddetmemişlerdir. Latin çevirileri ile yeni Platoncu yazarların Hıristiyan kilisesinin en ünlü pederlerinin doktrinlerinin uyarlamaları, takip eden entelektüel tarihin en önemli noktalarındandır. Augustine'in itirafları kendisinin ve kardeşlerinin Hıristiyan doktrin fikirlerini ilk bu yazarlardan elde ettiğini bize gösterir. Bu dönemlerin felsefesinin tam teşekkülü araştırması o konuyla özellikle ilgilenen yazarlara bırakılmalıdır: Tarih yalnızca seçkin bireylerle ilgilenir; çünkü kendi ve sonraki çağlarda, onlar insan beyninin yaygınlaşan alışkanlıklarına etki etmiştir. Plotinus'un hayatında, Porphyry'nin sunduğu önsözde bahsettiği Longinus, o zaman yaygın olan mezhepleri, tek dikkatini verdiği Platoncular, Stoacılar ve Peripatetikler olarak saymaktadır. Kötümserler de listeye eklenmelidir, çünkü çağdaş filozoflardan yalnızca Demonax, Lucian'da bir kaside yazarı görmüştür. Aralarında Hermogenes ve Longinus'un olduğu güç sahibi bazı adamlar belirsiz anlatım

biçimleri ve biraz abartının dışında bir ilerleyişin gerçekleşmediği felsefi arayışlarını terk etmiş ve Aristo'dan beri o bölümde yapılan her şeyi makul bir alanda toplayan el kitapları yazmışlardır. Kalan yazılarından ve adıyla özdeşleşen "Sublime" çalışmasına bakarak özelikle kritik ve estetik açıklama yazıları gibi görünse de Longinus, filozofların arasında yer almak için birden fazla unvana sahip olmuştur. Dolayısıyla Plotinus demiştir ki, "sistem tüccarlarının" sıradanlığında bir gramerci, retorikçi, eleştirmen ol ama filozof olma. Bu doğrudur çünkü günün mezheplerine herhangi bir bağlılık yemini etmişe, ya da Plato'yu mantığına yol göstermek –zihnini sakinleştirmek için, amaçları dışında okumuş olmaya benzemiyor. Felsefi görüşleri hakkında pek az bilmekteyiz. Bu yüzden çoğu şey kesindir. Doğu ile ilişkilerde lider bir rol oynamış, kariyer ve yazıları, yalnızca eskinin bilgisini değil aynı zamanda antik güç ve karakterin bağımsızlığını beyan etmiştir. Dolayısıyla her iki anlamda Porphyry tarafından Eskinin dostu olarak adlandırılmıştır. İncelediğimiz bu noktada, görünen o ki, çalışmalarını yalnız herhangi bir sistem veya mezhebe adamamış ama işe ve hayatın yönelmesine de adamış. Marcus Aurelius bile, imparatorluğun yöneticisi olmasına rağmen, okulların ukalalığından ve küçüklüğünden bağımsız değildi. Kendi kişisel stoacı düşünceleri, nerdeyse Lucian'ın hiciv ile Kötümserleri olduğu kadar o mezhebi de sıkıştırdığını doğrulamaktadır. En çok ilgisine gerek duyulduğu acil görevlerin olduğu anlarda ve savaş onu Roma ve Atina'da hocaların hakkında felsefesini yaptıkları tehlike ve ölüm düşünceleri ile karşılaştığında, İmparator kendisini olağan deyimler ve klişe atasözleriyle eğlendirir. Petrarca, M. Aurelius'un kasidesinde, onu önde gelen okulların bilgin adamı olarak adlandırmış ve hakkında imparator demektense filozofu tercih ettiğini söylemiştir. Dağınık atasözlerinin bulunduğu tam bir ciltte nispeten, yazarın müthiş kalbi ve duygularından direkt olarak birkaç paragrafın aktığı görünmektedir. Şükran üzerine düşünceleri bunlar arasındadır: "Daha fazla neyin olabilir ki" der, "insanlığa iyilik yaptığında?

Doğanla ilişkili bir şey yaptığında, bunun için bir ödül ister misin? Gördüğü için gözün ödül istemişçesine, yürüdüğün içinse ayağın..." O adaylar ne için tayin edildiklerini uyguladıklarında, tamamen amaçlarını gerçekleştirmiş oluyor yeterince, dolayısıyla, diğerlerine iyilik etmekle mesul insanoğlunun kendisi de, kendi hedefini herkesin iyiliğine iyi bir şey yaptığında ve daha fazlasını istemediğinde tamamlamış olur. Roma dünyasının kuruluşuna kadarki dönemlerin okul ve sistemlerinin etkilerinin izinden gitmişken, kendilerini septikler olarak dönemin yaygın ruhuna karşı duranlardan bahsederek sonuçlandırıyoruz. Bu filozoflar birkaç yandaş buldularsa, kısmen yurt dışındaki mistik ve meraklı ruh halinden ve kısmen de kesinlik ve içsel mahkûmiyetin her alanını zayıflatmayı amaçladıklarından bulmuşlardır. Her tür düşünce ve sonucun sistematik şüphesi olan Septisizm, ilk olarak Atina'nın şanlı dönemi sonrasında bir mezhebin doktrini olmuştur ve o mezhebin en seçkin savunucuları kendilerini Roma hâkimiyetinin sonlarında göstermiştir. Üçüncü yüzyılda tabip olan Sextus (doğup büyüdüğü tarih kesin olarak bilinmemektedir) önceden tüm septiklerin öne sürdüğünü sistemize etmiş çalışmalarında vc her anlayışın doğrulanmasının, onu korumak için kullanılan aynı silahla saldırıya meydan vereceğini göstermeyi amaçlamıştır. Sextus tarafından öne sürüldüğü gibi, felsefi bir şüphe sistemi, insan aklının uçları ve heyecanların avına çıktığında reddettiği yeni bir özelliktir. Tüm bu zamanlarda Sextus'un kitaplarına haciz konulmuştur. Modern zamanın meşhur septiği Bayle bunları hiçbir şekilde kullanmamıştır. Bu zamanların şiirleri tamamen eleştirin altındadır. Oppian, Dionisos, Characenus ve diğerlerinin esinlendiği balıkçılık, avcılık ve kuş avı şiir çalışmalarındaki performanslarıyla seçkin bir yerde olmadığına kanıttır. Ne var ki, şiirin kalıntılarından yeni bir edebiyat türü doğmuştur ve modern uluslardan daha çok gelişme göstermiştir. Bu da Cyropedia politik romans sayılmazsa, romansın temel niteliği eksik de olsa Antik'te bilinmeyen Romans idi; çünkü bir aşk hikâyesi o okuyucunun aklını şüphede bırakan ve düğümün çözüldüğü

formda olmalı. Bu tarz masallar, tahmin edilebilir ki, Milesian fabllarının sıfatında erken dönemde Yunanlar arasında yayılmıştır ki bununla, anlatıcıların kalabalıkları, tıpkı şimdiki işitme tembeli doğu kahvehanelerinin masal anlatımında eğlendikleri gibi eğlendirdiği olasıdır. Ne var ki kısa öykülerini ele aldığımız bu tarif, ilk edebi çalışmalar arasında yer aldığı dönemlerdedir. Tam anlamıyla bir aşk hikâyesinin gelişimini açan romans, görünen o ki sunulan komik ve kaygan tarifler ile çağdaş bir kökene sahipti; doğu ve batıda Lucian ve Apuleius'ta gördüğümüz gibi. Parçaları bize kalan en eski Yunan romanslarından olan Rhodane ve Sinonis'in tarihi ikinci yüzyılın ortalarından başlar. Günümüz MSS kütüphanelerinde kısmen korunan akınlarca romans üç ve dördüncü yüzyıllarda kalmıştır. Bunlar arasında, aralarında en çok bilinenler, "Clitophon ve Leucippe'nin Aşkları", "Achille Tatius'un Aşkları", "Başpapaz Heliodorus'un Etiyopya'sı", "Theagenes ve Chariclea'dan Bir Aşk Hikâyesi", "Pastoraller", Longus'un "Choloes ve Baphnis" ve son olarak "Chariton" romanslarıdır.

7. KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

CLAUDİUS'UN TAHTA GEÇİŞİNDEN KONSTANTİNAPOLİS'İN KURULUŞUNA KADAR

Claudius ile beraber Roma İmparatorluğu için yeni ve daha iyi bir dönem başlamıştı. İsyanlar bir bir bastırıldı, kendisinden sonra hükümeti başarılı bir şekilde yöneten ve başlatmış olduğu işi devam ettiren generaller okulda yetişti. Barbarlar kontrol altına alındı ve yöneten kesim yenilendi. Gallienus ölümünden önce Claudius'u varisi ilan etmişti. Genellikle ilan edilmesine rağmen aslında bu durum olağandışı bir tercihti. İmparator olarak Claudius'un ilk başarısı İtalya'yı, kabileleri güneyden daha da uzaklara nüfuz etmiş olan Alemanni (Eski Alman kabileleri) saldırılarına karşı korumasıydı. Kabile üyeleri Verona yakınlarında kılık değiştirmişti ki Claudius onlarla karşılaşmak ve buluşmak için oraya ilerlemişti. Alemenni'nin fethinin ardından yeni hükümdar Roma'ya doğru ilerlemeye başladı. Roma'da bir kış kaldı. Çünkü Gotların tehlikeli saldırıları ve onunla işbirliği içinde olan ve beraber hareket eden diğer kabileler sonunda onu Trakya'ya çağırdılar. Gotlar, Peucini, Gruthungi, Ostrogotlar, Juthungi ve Herulin'nin diğer kabileleri Atina ve Efes yağmalamalarının ardından saldırılarını her yıl karadan ve denizden tekrar ettirdiler. Yerleşimleri Don Nehri'nden Dinyeper ve Pruth Nehri'ne kadar uzanan bu milletler bütünü sürekli hareket

halindeydi. Tümenlerinden biri denize büyük bir savaş kanoları donanması yerleştirdi. Bizans'tan öteye Çanakkale Boğazı boyunca Ege Denizi'ne doğru kürek çektiler. Diğeri Tuna Nehri'nden, Roma bölgelerinden olan Pannonia, Moesia ve İllyria'dan itibaren istila ettiler. Nehir ağızlarından itibaren bütün Tuna kıyıları Girit ve Kıbrıs'a kadar harap edildi. Kasaba ve takviye edilmiş yerler tek başlarına barbarlara karşı koydular ki barbarlar çoktan Aydıncık ve Atina gibi birçok yeri bozguna uğratmış ve büyük kayıplar verdirmişti. Onların saldırılarına maruz kalan nehir ağızları hükümdarın talimatına ve eylemlerine minnettardı. Özellikle de Aurelian'ınkine çünkü onları Got'ların saldırılarından son anda kurtardı. Bu tür avantajlar tümüyle vardı fakat maalesef Roma bölgelerinin tümünün mağlup oluşu ve barbar sürüsünün liderleriyle beraber Roma ordusuna sızmış olması daha önemli idi.

Bununla beraber barbarlar sadece savaş alanında galip gelmedi aynı zamanda kıtlık çektiler ve çok kayıplar verdiler. Kasabaların her yerinden geri püskürtüldüler. Sonunda hem karadan hem de denizden Cassandrea ve Selanik'i indirmek için tüm güçlerini sergilediler. Bu istihbaratta hükümdar bizzat savaş alanında Maesia'da (Balkanlar'da, Bulgaristan'ın bir bölümüyle Trakya'yı kapsayan bölge) Naissus yakınlarında onlara karşı geldi. Çatışma mevzusu uzun ve belirsizdi. Fakat sonunda Roma lehine sonuçlandı. Çatışma çok sayıda Got'lar ve diğer barbarlar öldürüldü; daha bir kısmı da çarpışmanın ardından hapsedildi. Kalanlar da Haemus korunaklarına kapatıldılar. Korunaklara kapatılan kesim, kendilerini umutsuzca savundular ve Roma güçlerini büyük bozgunlara uğrattılar ve çok sayıda kayba yol açtılar ta ki açlıktan ve hastalıktan ölene kadar. Got'ların ve müttefiklerinin kayıpları oldu evet. Fakat görünen o ki bu kayıplar tarihçiler ve resmi kayıtlarca çok abartılmış haldedir. Çünkü Claudius'un ölümünün hemen ardından bunlar o kadar heybetli bir güç olarak ortaya çıkmışlardır ki daha sonra Aurelian onlara karşı yeni ve önemli bir başarı elde etmiştir, Romalı tarihçilere göre bu onların ve Danimarka bölgelerine karşı gösterdiği

en akıllıca olaydır. Gelecek elli yılda Got'lar hakkında çok az şey duyduk ve onlar ne zaman Roma bölgelerine saldırıda bulunsalar büyük kayıplar alarak geri püskürtülüyorlardı. Onların askeri rütbelerini düşüren şey, bulaşıcı hastalık gibi aynı zamanda Claudius'a da olmuştu. Ordu onu yenmesi için Claudius'un tahtına varis olarak seçtiği Aurelian'ı seçti. Roma'ya Claudius'un ölüm haberi ilk yayıldığında, imparatorun kardeşi imparator unvanını kazanmıştı. FakatAurelian'ın göreve atanmasının ardından kendini öldürdü. Yeni atanan imparator başkentin Moesia olmasını hızlandırdı, fakat Marcomanni saldırıları Aurelian'ı Aquileia olarak adlandırdığında bunu başarmakta zorlandı. Barbarları geri püskürttü. Kendi topraklarına dönmeye zorladı ve Panunya içlerine kadar sokuldular.

Aurelian'ın Marcomanni, Alemanni ve birleşmiş ya da saldırılarını aynı anda gerçekleştiren diğer milletlerle olan bu yeni savaşının Got'larla olan mücadelesinden aşağı kalır yanı yoktu. Orduları şimdilik başarılıydı. Fakat Vandallarla gerçekleştirdiği antlaşmada, hatta barbarlarla gerçekleştirdiği tüm antlaşmalarda, onların büyük bir kısmı (yaklaşık olarak iki bin atlı) Roma hizmetine sunulmuştur. Roma'nın şuan ki ordusu gibi tüm milletlerin barbarlarından oluşan yağmacılığa ve katliam yapmaya alışmış bir ordu, ancak barbarlıkla ilişkili cezai yöntemlerle disiplin altına sokulabilirdi. Terör, tek başına uzun yıllar boyunca düşüşe geçen hükümetin otoritesini tek başına kurabilir ve sonunda hepsi birden kaybolurlardı. Bir şehrin istihkâmı akıllıca üstelenilirdi. Alpleri geçmek Barbarların geçişini engelleyemediği için Apennine Dağlarındaki bariyerler artık yeterli görülmüyordu. Şehrin büyük bir bölümü yüksek duvarlar silsilesi gerektiriyordu, Aurelian döneminin hükümdarlığının binası Probus dönemine kadar bitirilmemişti.

Barbarların imparatorluktan ayrılma fikirlerine rağmen otorite henüz bölünmemiş ve düzen sağlanmamıştı. Zenobia Doğuda bağımsız bir egemenliğe sahipti ve Tetricus Galya'da hükümdar

adını taşıyordu. Çünkü kocasının ve büyük oğlu Zenobia'nın varlığı olmadığı ve ölmüş gibi kabul edildikleri ve hükümdarlık bir erkek egemenliği altında yönetileceği için Roma imparatorluğunun bu kısmının hükmetmek kalan oğullara, yani Herannianus ve Timolaus'a kalmıştı. Güzelliği, aklının işleyişi fakat özellikle kalitesi eşsizdi(doğu kültüründe kadın neredeyse mucizevîydi). Ruhunun ve hayatının saflığı, iç işlerine bakışı ve Yunan girişimlerindeki başarısı, askeri uygulamaları, iz sürme aşkı ve hitabeti bir erkeğin yapabileceğinden az değildi. Doğu krallarının hükümdarlık alameti olarak bağladıkları kumaş parçasını giyerek, tahtını doğu şehri ve saltanatı ile paylaşmış, desteğe açmıştı. Elbisesi yarı Yunan yarı Doğu'ya özgü idi. Halkın içine girdiğinde sürekli başına yüzünü kapatacak şekilde bir başlık takardı. Ziyafetleri Roma tarzından farklı sergilenirdi. Romalıları ve tüm o Roma alışkanlıklarını açık sözlülüğüyle ve nazik aksilikleriyle kazanırken, diğer yandan kendisini şarap kullanımında nefsine hâkim olamayan sarhoş Ermeni ve Perslerle anlaşmaktan, hem fikir olmaktan tereddüt etmemişti. Doğu, Yunan ve Mısır dillerini kullanmada iyiydi. Oğullarının sıkça konuştuğu Latincesi de akıcıydı. Sertlikle kibarlıkla ve sükûnetle, liberalliği ise ölçülü ekonomi ile birleştirmeyi çok iyi başaranlardandı. Gallienus'ün hükümdarlığı boyunca Zenobia egemenliğini daha da genişletti. Egemenliği sadece tüm Suriye'yi değil aynı zamanda Ön Asya'nın büyük bir kısmını da içeriyordu. Claudius'un altında Mısır'ın egemenliğini almak için uğraştı Palmyrene askerleriyle garnizon İskenderiye'ye zafer kazandı.

Claudius'un ölümünün hemen ardından gelen işlerin durumu ve Aurelian'ın Gotlar ve Alemannilerle savaşlarının sonu. Zenobia Alexandria'ya hâkimdi, Bithynia'da egemenliğini ve geri kalan tüm Ön Asya'daki azaltma noktasındaydı. Aurelian onun planlarını önceden tahmin etmişti. Aurelia'nın doğuya doğru ilerleyişi onun Moesia'dan geçmesine yol açtı ve Tuna Nehri'nin sağ yakasında yeniden ortaya çıkan Got'larla savaşmak zorunda kaldı ve Got'ları yendi. Zenobia'ya henüz bağlı olmayan Bithynia'da Romalılar

kurtarıcı gibi karşılandı. Diğer yandan Galatya'da direnişle karşılaştılar. Ama Anugra halkı kapılarını sonuna kadar açtı ve Thyatira en zengin ve güçlü vatandaşlarının biri tarafından ihanete uğradı. Zenobia Antakya'da tüm gücünü toplamıştı. Fakat Suriyelilere güvenemedi, çünkü Aurelian Zenobia'dan ayrılanlara özür sözü vermişti ve ordusunuz bir kısmı zaten bozguna uğramıştı. İlk saldırıdan sonra Aurelian Antakya'yı almıştı ve Zenobia çoğu Emesa çevresindeki şövalyelerden oluşan ana ordusunu bir araya topladı. Kararlaştırılmış muharebe gerçekleşti, uzun süre belirsiz bir şekilde devam etti. Zenobia'nın süvarisi, Kutsal güçlerin ani müdahalesi geldiğinde zaten galip durumdaydı. Çünkü Aurelian'nın kasidecisi Roma atlılarının piyadelerin istikrarlarıyla tekrar bir araya toplandığını onaylamıştı. Bu muharebenin kaybedilmesinin ardından Zenobia başkentine geri çekildi ve hemen ardında Aurelian tarafından takip edildi. Palmyra'dan küçük olan ve güçsüzce kuvvetlendirilmiş kentler Trajan ordularına meydan okumuştu. Krallığın tüm gücü ve Zenobia Etrafları çöllerle çevrili olduğu için Perslerden ve diğer sınır komşularından yardım umdular. Persler bununla beraber beklenen güvenilir yardımı vermemişlerdi. Sonunda şehirde yaşanan kıtlık, tüm savunma mekanizmasının umudunun yitirilmesine sebep olmuştu. Zenobia Perslere gitmeye karar verdi. Ama takipteki düşmanlar tarafından yakalanınca Roma kampına getirildi. Böylece kraliçeleri tutsak edilmişti. Palmyra halkı krallarının erdemini kendileri için kullandı. Kapılarını açtı ve onun öcünü Zenobia'nın konsey üyelerine, bakanlarına ve generallerine teslim ettiler. Aurelian şehirde ve tapınaklarında kendiyle birlikte Roma'ya götürdüğü bir sürü hazine buldu. Diğer yönlerden Palmyra'ya karşı toleranslı davrandı, çünkü daha önce de Antakya ve Emesa'ya da davranmıştı. Zenobia Roma'ya zaferini sergilemek için götürüldü. Aurelian'ın özel adamları aralarında meşhur Longinus ve başvekili Aurelian'ın ne derece titiz olduğunu hissettiler. Porphyry, Zosimus ve diğerleri Longinus'un ölüm anındaki sabrını taktir ettiler. Zenobia'nın nihai kaderi bir

bilinmezlikte yatıyordu. Söylentiye göre Zenobia uzun yıllar İtalya'da yaşadı. Fakat Zosimus diğerlerinden ayrılıyordu. Ona göre Zenobia Roma yolculuğu sırasında öldü.

Aurelian'nın varlığı diğer Avrupa şehir bölgeleri tarafından gerekli görüldü. Özellikle Tetricus'un hala egemenliğini elinde tuttuğu Galya'da. Aurelian Avrupa'ya dönüşünü hızlandırdı. Küçük bir garnizonunu Palmyra'da bıraktı. Fakat tam o sıralarda Palmyrelilerin ve katliam bölüğünün isyan ettiğine dair bir havadis aldı. Orada bıraktı. Bu havadisler Aurelian'ı çileden çıkardı. Hemen Palmyra'ya geri döndü. İlk saldırıda şehri geri aldı ve intikamını insanlardan ve binalardan görülmemiş bir barbarlıkla aldı. Katliamını yaş ya da cinsiyet ayrımı yapmadan ger çekleştirdi. Hatta Mısırdaki en kutsal ikinci mabetler arasında yer alan Güneş Tapınağı bile Aurelian'ın askerlerinden nasibini aldı. Aslında daha sonraları hükümdar, binanın onarılması için emirler verdi ama o zamanlar yıkım yapma ahlakın ve saygının önüne çoktan geçmişti.

Mısırlılar da M. Firmius önderliğinde isyan ettiler. Çoğu ticaret gelirlerinden elde edilmiş sonsuz zenginliğini özgürlükleri uğrunda feda etmiştir ve büyük bir ihtiyatla ordusunu Palmyra'dan mültecilerden oluşturmuştur. Aurelian'ın Mezopotamya'nın tam ortalarında olduğunu düşündüler ama o Mısır'da ortaya çıktı. Dodığaldır ki toprağın ele geçirilmesi daha önemliydi. Çünkü bu yeni gaspçı Roma'nın olağan tahıl ihracatını engelledi. Ayaklanmayı bastırırken, Aurelian Neredeyse komik denilebilecek bir üslupla Roma halkına zaferini duyurdu. Konuşmasında halkı kastederek ki onlarla arkadaş olduğunu iddia ediyordu. Kendisini halka ve asker sınıfına adadığından bahsediyordu. İlk olarak ekmek sözü verdi. Sonra diğer konularda vaatlerde bulundu. Son olarak onları özellikle sirk gibi halk oyunlarıyla eğlendirmeleri için yüreklendirerek konuşmasını sonlandırdı. Böylece dünyanın prensi bir kutlama havasında insanları yönetti ve iki zavallı istekle *panis et circenses* "Ekmek ve sirk" beyinlerini meşgul etmişti. Aurelian'nın Batı'ya dönüşünün ardından Galya isyanları baş gösteriş ama çok az

ilerleme ve sorun kaydetmişlerdi ve bu dönem ya da diğer bir deyişle Tetricus'un düşüş dönemi kuşaktan kuşağa geçerken belirgin bir iz bırakarak geçmemiştir. Başkentin tam merkezindeki paranın değer kaybetmesine neden olan bir isyan ve darphanedeki müfettişlerin hileleri dönemin ikinci yarısındaki olaylar arasında onları en belirginleri yapar. Kansız bir şekilde bastırılmadan sonlandırılmamıştır. Bu bilgiler belki de o dönemin çaresiz yazarları tarafından verilmiş olabilir. Fakat nasıl olur da Aurelian'nın 7000 askeri kurban edilebilir? Onların anlattıklarına bakılırsa hepsi birlikte anlaşılamayan bir şekilde hep beraber gittiler. Ordu ve halk tarafından tapınılan Aurelian'nın bu şiddetinden dolayı yüksek rütbeliler ve memurları tarafından nefret edildi ve korkuldu. İmparatorluğun durumu öyle bir haldeydi ki en yüksek düzeyde önlemler alınsa dahi bir arada tutulması imkânsızdı. Aurelian ordusunun en iyi lideriydi. Perslerle bir savaş yapmak için Doğu keşfini tasarladığında, fethettiği düşmanlarına karşı olan zaferini neredeyse hiç kutlamadı. İmparator Bizans'a ulaştı, özel sekreteri tarafından çeşitli hilekârlıklar gördüğünü fark ettiğinde ordusuyla beraber Asya'ya geçiş noktasındaydı. Onu her zamanki zalimliklerini uygulamakla tehdit etti. Akıbetten önceden haberdar olan bu memur, hiçbir riski olmadığını düşündü ve imparatorun el yazınını taklit ederek imparatorun en güvenilir yaverlerini tıpkı kendisinin aldığı gibi ağır bir ceza tehdidi aldıklarına ikna etti. Tek yolun cinayetten kaçmak olduğunu öne sürdü. Çoğunlukla erkeklerden oluşan suikastçılar imparator kendilerinin arasındayken ve geri kalan birliklerden uzaktayken çok kolay fırsat buldular. Yüksek rütbeden insanlar bu kaçma eyleminden haberdar olduklarında senatoya yeni bir imparator atama emri bıraktılar ve seçim duyurulduğunda şiddetle yeni prensin ordu içinden değil halktan ve senatodan seçilmesi konusunda ısrar ettiler. Birkaç ay sonra birbirlerine referans olan ve fikir alış verişinde bulunan generaller ve senato imparatorluğa yeni bir lider sunmuşlardı.

Yaşlı ve saygıdeğer senatör olan Tacitus oybirliğiyle imparator olarak seçildi ve senatonun tüm imparatorlukta belediyelere olan

kutlama vazifesi imparatorun hakları devraldığı yönünde duyuruldu. Kutlama biraz askıya alındı. Tacitus Doğu'da topladığı birliklerini biraz gücendirmişti ve göreve gelişinden altı ay sonra gönderildi. Tıpkı Aurelian'ın Ön Asya'da Got ve Alani saldırılarını püskürtme olayında olduğu gibi. Erkek kardeşi, vali Florianus tüm Avrupa eyaletleri ve senato tarafından imparator olarak bildirildi. Fakat ordu ,Suriye, Mısır ve Filistin'de ilan edilmiş olan Probus'a alışkın olduğu için Florianus iki ay içinde tüm haklarından feragat etmeye zorlandı ve Probus tek imparator kaldı.

Askeri bir lidere her zamankinden daha çok ihtiyaç duyuluyordu. Ön Asya hala Got ve Alanilerden kurtulamamıştı.Galya'daki Franklar (Galya'yı fetheden eski germen kabilelcrinden biri, daha sonra Fransa'yı kurmuşlardır), Burgonyalılar, Vandallar ve Likyalılar altmış ya da yetmiş kasabayı kovmuşlardı ve tüm çevrcyi istila etmişlerdi. Probus'un en büyük amacı, yeterli bir disiplin sağlamak ve haklı çıkmasını sağlamaktı. Görevin zorluğu imparatorluğun her bir yerinde barbarlara karşı aldığı müthiş zaferlerin ardından yeni mücadelelere başladığı Saturninus, Bonosus, Proculus'un isyanlarında anlaşılmıştı. Probus'un mücadelelerini saymak ve askeri kariyerini detaylı takip etmek için daha fazla zamana ve materyale ihtiyaç vardır. Genel amaçlarını, girişimlerinin sonuçlarını ve ölümünden hemen önce imparatorluğun genel durumunu izlemek yeterli olabilir.

Almanya'nın ortak kökenden gelen, ilkel ve tarihçiler tarafından ortak bir isim verilen kavimleri arasında en göze çarpanları Burgonyalılar, Alemanni, Vandallar ve Franklardır. Bu kabileler arasında adı en son anılan(Franklar), Alemanni ve Burgonyalılar İsviçre'ye ve Galya'nın birçok şehrine sahip olurken, Hollanda'nın bataklıkları ve ormanlarına doğru yollarını yapmıştır. Probus Alemanni saldırılarını kontrol edebilmek için Ren Nehri'ne küçük teknelerden oluşan bir donanma oluşturdu ve Vandalları ve Burgonyalıları bezdirdi. Bununla beraber bu kabileleri kontrol altında tutmaktan ziyade daha da kızdırdı. Vopiscus'a göre

Almanya'nın derinlerine girmeden ve tüm ülkeyi bir eyalete dönüştürmeden kazandığı tüm zaferler anlamsız olacaktı. Probus Galya'dan Ön Asya'ya Tuna nehri kıyısına sınırları olan toprakları aşarak ilerledi. Isaurialıların ve komşu kabilelerinin yağmalarını ve sömürülerini durdurdu. Doğu'ya vardı ve Perslerle bir barış anlaşmasına vardı. Doğudan dönüşünün ve göz alıcı kutlamaların ardından Probus tüm dikkatini barbarlardan gelen saldırılara yönlendirdi. Şüphesiz tarım ve ticaretin genişlemesini ve ıssız kalan eyaletlerini nüfuslandırma için araştırmalar yapmaktadır. Maalesef, bu açılardan ve muhtemelen iyi niyetlerden imparatorluğu milyonlarca barbarla tanıştırdı. Galya'nın topraklarını yeniden iskân ettirmek için, tutuklular savaş açmıştı. Ya da az da olsa Galya'da yerleşim isteyen diğer barbarlar, toprağı ekip biçmek isteyen serfler toprakları parsellemeye girişmişlerdi. Ren nehrinin diğer yanındaki Almanlardan alınan büyük baş hayvanlar Roma eyaletlerini işgal edenler arasından paylaştırıldı. Böylece topraklar üzerindeki saldırılardan huzursuz olanlara işler kolaylaştırılmış oldu. Orduların memnuniyetsizliği imparatorluğun olumsuz yanını açıkça göstermişti. Doğuda Saturninus birlikleri tarafından baskı altına alındı. Britanya'da ve İspanya'da huzursuzluklar başlamıştı. Bu ülke içi davalar bastırılmıştı, Probus ordularını azaltma ya da iş verme projesi için iki katı azimle döndü. En azından barış zamanında halkın yararına çalışmaları için sayıları belli bir seviyede tutulmalıydı. Perslerle ne zaman bir savaş olsa Probus Tuna Nehri'nde bir araya topladığı birliklere düşmana karşı yönlendirmek için zahmetli bayındırlık hizmetleri yüklüyordu. Sirmium'un komşusu Probus'un doğduğu yer önceden lejyonerlerin işçileri tarafından bağlarla zenginleştirilmişti. Ki bu da 16. yüzyıla kadar Macar topraklarındaki en iyi şarap bulunan yer olarak kabul edilir. Probus kanallar kazılmasını istedi. Bataklıklar kurutuldu ve diğer işlere daha verimli topraklar elde edebilmek ve tarım faaliyetlerini artırmak için can havliyle asıldı. İşçilerin çalışmalarını kontrol edebilmek ve gözlem altında tutabilmek için kule inşa ettirdi. Ordu

bu zor uğraşlardan memnun olmayan ilk sınıftı. Yakınlarda Quadi ve Sarmatianları yenmişler ve Perslere saldırmayı dört gözle bekliyorlardı. Askerler tıpkı suçlular gibi Bayındır işler için zorla alıkoyulmaktan yakındılar. Ne zaman Probus bizzat işçiler arasında göründüğünde ve onları çalışmaya teşvik ettiğinde onları ayaklanmaya sürüklemişti. Taşları Probus'a atmaya başladılar, kuleye kaçmaya zorladılar ve orada tutsak ettiler. Hemen ardından da Probus'un varisi Carus'u atadılar.

Quadi ve Sarmatianların yakın zamanda bozguna uğratılmış olması, imparatorun ölümünün duyulması imparatorluğun topraklarını aniden tehlikeye soktu. İllyria, Trakya ve İtalya tehdit altına alındı, Alman kabileleri Galya'ya saldırılara başladılar. Carus en büyük kardeşi Carinus'u onların üzerlerine gönderdi. Kendi de Pers seferine çıktı. Yeni imparator Urelian ve Probus'un alt kademelerinden yükselen memurlardan biriydi. Titizliği ve acımasızlığı birer terörmaksadıydı ve Carinus'un ahlaksızlığı mide bulandırıcıydı. Carinus babasının(Augustus) sınırsız güce sahip iş arkadaşıydı ve babası doğuda kalırken tüm batı onun yönetimine devredilmişti. Küçük kardeş Numerian Sezar'ın ismini duymuş ve babasına Pers mücadelesinde eşlik etmişti.

Carus Trajan'dan bu yana kendisinden önce gelenlerin izlediği yolu takip ediyordu. Kız kardeşi genç Sezar ile evlenen Aper, imparatorun ani ölümünde doğunun egemenliğini almıştı. Bununla beraber öyle görünüyor ki o, ordunun üzerinde her türlü etkisi olan diğer generaller gibi değildi ve bunun sonucunda damadı Numerian'nın ölümünün ardından imparatorluğu elinde tutamadı. Ordu ona bağlılık gösteremedi ve Carus'un asker arkadaşı ve en saygın memur Diocletian'ı imparator seçti.

Diocletian'nın ilk imparatorluk faaliyeti Numerian'nın katili Aper'i hiçbir araştırma ve kanıt olmaksızın ölüme mahkûm etmekti. Ordunun gözleri önünde kendi elleriyle idam etti. Bununla beraber Batıdan gelen Diocletian ile yüzleşmek için ilerleyen Carinus daha

çetin bir düşman buldu. Bu iki kişi arasındaki imparatorluk mücadelesi yedi aydan daha uzun sürdü. Son ve vurucu darbe Migenus yakınlarında Tuna Nehri'nde Aurelius Victor tarafından Carinus aleyhine gerçekleşti. Carinus Aurelius'un iki adamı tarafından katledildi. Rakibinin ölümünün ardından her iki ordu da Diocletian'ı imparator olarak kabul etti.

İKİNCİ BÖLÜM

DİOCLETİAN DÖNEMİ-KONSTANTİNAPOLİS'İN KURULUŞUNA KADAR

Diocletian yönetimine dair bazı olaylar günümüze biraz yanlış geçmiştir. Diocletian'nın işkencelerinden dolayı Hıristiyanların kırgınlığı hafizasında küçük izler bırakmadı. Kanunlarının tarihinden, belli bölgeler için aldığı geçici talimatlardan, ikamet yerlerinden anlaşılıyor ki Diocletian bazen bir yerde bazen diğer, bazen Batı'da, bazen Doğu'da, bazen sınırda, bazen iç bölgelerde görünmekte varlığı az ya da çok ortaya çıkmaktaydı. Diocletian'nın evlatlık edindiği Maximia ilk olarak Batı'da Sezar'ın alt kademesinde vekildi. Daha sonra imparatorlukta Augustos'un alt kademesinde iş arkadaşıydı, Diocletian'nın kendisi gibi iyi bir general, yiğit bir askerdi. Fakat bir amaç uğruna yetiştirilmekten yoksundu. Diocletian'nın üstünlüğünü kabul etti ve kendini tamamen onun emrine adadı; yönetimdeki bölünmelerin sonuçları ilk başlarda hissedilemedi.

İmparatorluğun durumu yeterince kritikti. Saksonlar ve Frankların Belçika'ya saldırılırı, Marcomanni'nin Suabiya'ya sırnaşmaları, Mısır'ın bir parçası olan Doğu'daki karışıklıklar, komşu bölgelerin eski Cyrenaic (Bingazi) topraklarına katılması; tüm bu gösteri taarruzları çok tehlikeli görünüyordu. Sürekli kendi aklının dikine giden Diocletian, Roma imparatorluğunun iç işlerini yeniden düzenlemek için karar vermişti. Yönetimin her kolunu

basitleştirmeyi hedeflemiş, gerekli önlemlerin yerine getirilmesini teşvik ettirmiş, karışıklık ve ayaklanmaların kökünü kurutmayı amaç edinmiştir. Fakat tüm bu yeni düzenlemeler imparatorluğun kanunlarıyla çelişkiliydi. İmparatorluğun birkaç yönetici arasında paylaşılması istemeyerek gerçekleşmişti. Büyük ihtimalle Cermen kabilelerinin Ren ve Tuna Nehri saldırlar yüzündendi Franklar, Saksonlar muhtemelen ve aynı zamanda Frizyeliler Romalıların daha büyük tekne inşa etmeyi, denizlerde daha sık görünmeyi Fransız ve Britanya kıyılarını tahrip etmeyi ve Belçika'ya karadan saldırılar düzenleyeceklerini öğrenmişlerdi. Onların Tahribatlarını önlemek için Maximian bir donanma hazırlamıştı. Donanmanın komutasını da Hollanda kökenli Carnusius adlı deneyimli bir denizciye vermişti. Carnusius aslında ona emanet edilen bölgeleri korudu. Fakat genellikle barbarlar çevredeki bölgeleri yağmalarken geri dönmelerini engellemek için kendisini Britanya'ya dost etmişti.

Bu politika şu ana kadar işe yaramıştı. Maximian tam onu da hesaba kattığında Britanya'dan sıcak bir karşılanma buldu ve böylelikle orada da bir Roma lejyonu bağımsız bir şekilde kendini göstermiş oldu. Bolonya limanında toplanan tüm donanma onu takip etti. Bu hareketiyle bütün barbarları etrafında toplamayı başarmıştı. Maximian Britanya'ya gösterişlerle sunulan bir donanma teçhiz etti ve Carnusius'u bu adadan mahrum bıraktı. Fakat bu girişim başarısız oldu. Maximian daha sonra durumunun düşmanla hiç de bağdaşık olmadığını itiraf etti. Carnusius daha önce olduğu gibi kıyıları koruyacağına söz verdi. Daha önceden söylediği üzere Britanya'nın hâkimiyetini topraklardaki bir limanla elinde tutacağını söyledi. Britanyalılar bu yönetimi memnuniyetle kabul ettiler. Adaları gittikçe gelişmekteydi büyükbaş hayvanlarla doluydu. Carnusius kıyıları tehdit eden barbarları püskürttü ve geldikleri hızda İskoç yaylalarına geri gönderdi. Carnusius Britanya'da dokunulmaz sahibiydi ta ki Alectus ya da Allectus' a kadar. Carnusius ona ordunun komutası ve sivil yönetim konusunda güvenmiş ve Augustus unvanıyla yönetimi gasp etmesi için bir şans vermişti.

Britanya'da Alectus, Carnusius yönetimini yağmalamaya devam ederken Mısır da isyan durumdaydı. Hatta Nubian çöllerinin zavallı göçebeleri sadece Roma eyaleti olan Nubia'ya saldırılar yapmıyor aynı zamanda Mısır'ın merkezine de doğru da sıklıkla nüfuz ediyorlardı. Aşağı Mısırda taht iddia eden Achillius bu ayak diretmesini altı yıldan uzun süredir devam ettiriyordu. Constantius Chlorus Britinya'da Alectus'u fethederken, Afrikalı kabilelerin saldırı ve ayaklanmaları Maximian'ı Moritanya'ya çağırdı. Troyes ve Langres bölgelerinde Canstantius'u barbarlarla tehlikeli bir çatışma beklerken, Britanya'da savaş zar zor bitti. Bir yenilgiden sonra bu çatışmada zaferi olağanüstü çabalarla elde etmişti.

Şüphesiz ki, barbarlar Ren Nehri boyunca, hatta Fransa'nın merkezine kadar çok kolay ve hızlı bir şekilde nüfuz ediyorlardı. Çünkü Maximian tıpkı kendinden önceki kuşaklar gibi verimli topraklar olan Sambre, Maes ve Moselle'yi barbarlarla doldurmuştu. Constantius Chlorus da o bölgelerdeki zaferlerinden sonra boş alanları iskan etmek için barbar kolonilerinden daha iyi bir çözüm bulamamıştı.

O zamanlardaki bu birkaç şahıs bize neden Diocletian'nın neden sınırlarda bağımsız güçler sergilemesi gereken Sezarları atamak için egemenliğini kurban ettiğini gösterdi. İmparatorluğu paylaşacağı bir adamı seçerken bağlılığı ve hürmeti göz ününde bulunduruluyordu ve ne iş arkadaşı Maximian ne iki yeni seçilen Sezar, Galerius ve ne de Constantius iradesine karşı çıkmamıştı.

Bu dörtlü yönetim yirmi yıl sürdü. İki Sezar'ın seçilmesi sadece Diocletian tarafından yapılmıştı. Galerius Doğu, İllyra ve Yunanistan'daki Tuna nehri bölgelerinden barbarları uzak tutması için görevlendirilmişti. Constantius Batı'da Maximian'a bağlıydı. Galerius itibarını Nicomedia'nın düzlüklerinde, insanların gözleri önünde, meclisin alkışları arasında, daha sonra yükseleceği Jüpiter'in (Zeus) statüsünü aşarak en yüksek mevkide kazanmıştır. Bu birbirinden ayrı şehir devletleri dört yöneticinin her birine görevler verilirdi ve her bir parça savunma için ayrılmıştı. Bu

uygulama birinin bölgesini ya da egemenliğini diğerinin giriş çıkışlarını önlemek için değildi. Bu dört şehrin kanunları diğer eyaletlerinkine benzerdi. Dört imparator da birbirlerini denetliyordu ta ki Diocletian tahttan çekilene kadar. Dört mahkeme, dört imparatorluk ordusu imparatorluğa baskı yapmak zorundaydı. Keşif seferleri ve ilerleyişler dört misline çıkarılmıştı.

Bu imparatorlardan üçü çok cesurdu. Fakat sert ve vicdansız adamlardı. Yalnız Constantius doğumu, eğitimi ve kültürüyle ayrılıyordu. Constantius Britanya ile imparatorluğu birleştirecek yüke sahipti. Carnısius'un öldürülmesinin ardından adayı yöneten Allectus emrinde en az ülkenin yerlileri kadar iyi hizmet veren Romalı birliklere güvendi. Barbar birliklerini Asclepiodotus ile karşılaşmak için topladı. İmparator Sen Nehri'nin diğer ucunda yerleşmişken, Asclepiodotus Bolonya'daki kanaldan geçmek için fırsat kolluyordu. Allectus yenildi. Constantius çıkartmasında hazır ele geçirilmiş yenilgiye düşmüş bir düşman bulmuştu. Thames Nehri'nden geçti Londra'ya ulaştı, tam da o sırada Allectus'un ordusu bu bereketli şehri yağmalamak üzereydi. Şehir, Barbarlardan ve bir çok sayıdaki Frizeler, Franklar ve Saksonlardan korunmuştu ve tüm bunlardan sonra Allectus'da kaderiyle tanıştı. Constantius'un zaferden sonraki merhameti methediliyordu. Bununla beraber, birçok ünlü Britanya sanatkâr ve zanaatkârları götürüldüler. Britanya'nın tekrar imparatorlukla birleştiği zamanlarda, Maksimian'nın Afrika'ya geçmesinden çok az bir süre sonra, Diocletian Mısır'la düşman olmaya başladı. Biraz bilgimiz olduğu için Diocletian'ın Mısır'a keşif seferini tarihçi Eutropius'un notlarından ve Procopius'un ipuçlarından toparlamalıyız. Bu bulgulardan edindiğimiz kadarıyla Achilleus İskenderiye'ye a sekiz ay dayanmış ve bu şehir ve Mısır'ın nüfusu sık diğer birkaç şehri imparatorun zalimliklerinden nasibini almıştı. Geri kalanlar için Diocletian geniş uygulamalar koymuştu ama daha sonra Diocletian'dan nefret eden Hıristiyan liderler bile bu uygulamaları sürdürmüşlerdir. Bu amaçla Tüm ülkeyi gezmiş, Mısır'ı bir yüzyılı

aşkın bir süredir uğraştığı Blemmyes kabilesinin saldırılarına karşı daha iyi bir şekilde savunmak için uğruna Nubia'yı feda etmişti. Çok dar olan, duvarlarla ve askeri birliklerle kuvvetlendirdiği Nil Nehri tüm bu uygulamalara ve Nubian kabilesiyle olan dostluğa rağmen yağmacı göçebelerden kurtulamamıştı.

Ermeni tahtını ele geçirmek için Perslerle başlatılan savaş Roma imparatorluğuna yaraşır bir şekilde sonlanmıştı. Ermenistan hem Romalılar hem de Persler tarafından sayıldı. Bağımsız olarak kabul edildi. Ama egemenliği daha fazla genişletilmeyecekti. Ermenistan tahtına sahiplik ve üzerinde hak iddia edenler arasındaki rekabet Nero zamanında beri Persler ve Romalılar arasındaki tüm savaşların sebebiydi. Bahsettiğimiz zamanlarda Perslerin iyi niyetleri olmuştu. Ermenistan tahtında hak iddia eden Tiridatları kullanmışlardı. Bu görüşleri Romalılar tarafından destekleniyordu ve Diocletian'dan aldıkları güçle Ermenistan'da taht kurdular. Şimdi Türkleri ve diğer yardımcı grupları yönetimine almış ve Pers imparatorluğu birkaç parçaya bölünene kadar bu tavrını sürdürmüştü. Fakat 294'te Narseus sürgün edilir edilmez Pers imparatorluğu onun himayesinde birleşmişti.

Diocletian'nın on dokuzuncu saltanatlığı yıllarda Suriye'de en hoşgörülü hükümet kurulmuştu. Aynı zamanda en korkunç Hıristiyan işkenceleri başlamıştı. En ufak bir itaatsizlik belirtisi ve isyan girişimine beklenilmez bir şiddetle yaklaşmıştı. Dini ritüellerden dolay ortaya çıkan bu işkenceler, aslında şeytanı sorgulamaları ve çağrılarını engellemek amacıyladır. Miğferlerinin üzerine haç işareti koymalarının da sebebi budur. Bu durum imparatorun tüm kızgınlığını uyandıran rahipleri rahatsız etmişti. Eusebius'un kitabındaki bir bölümde kendi dönemindeki Hıristiyanlara yapılan sahtelikten, haksızlıktan, kötü konuşmalardan, davranışlardan, kinden, papazları hakkındaki rekabetten, fikirlerindeki katılıktan ve üstünlük düşüncelerinden acı bir şekilde bahsetmiştir. İşkencelerin askerlikle başladığını ve Hıristiyanların kendileri tarafından tüm birliğe yayılarak ilerlediğini de eklemiştir.

Diocletian ilk başlarda Hıristiyanları ordudan, saraydan ve yakınlarından mahrum etmekten başka ileri gitmedi. Sert tedbirler için amacına ulaşmakta küçük entrikalara ihtiyacı vardı. Bu entrikalar esrarengiz şeylere olan bağnaz inançlara sahip Galerius'un annesinin başının altından çıkmıştı. Annesi tarafından teşvik edilen Galerius, iş arkadaşlarını Hıristiyanlara karşı olan baskılarını ve zorbalıklarını artırmaya zorlamıştı. Diocletian uzun bir süre itaat etmekten kaçındı. En sonunda yüce konseyi toplantıya çağırmıştı. Hıristiyanlara karşı, onlara ibadet edenlere karşı ve vücudunu kötü bir bileşim olarak gösterenlere yayınladığı ilk bildiri bu zamandı. Daha sonra kiliselerin kapatılmasını emretti. Haç işareti ve Hıristiyanlığa dair göstergelerin tahammül edilemez olduğunu duyurdu. Bundan sonra Hıristiyanların sadece bir memuriyete sahip olamayacağını aynı zamanda kendilerini ve haklarını mahkemeden önce savunamayacaklarını da ekledi. Bu bildiri, Diocletian ve Galerius'un misafir olarak kaldığı Nicomedia'nın merkezinde halka duyuruldu. Hıristiyanlar arasındaki itibarlı adamlardan biri bildiriyi yırttı.Parçalarını yere saçtı ve imparatorların masum Hıristiyanlara işkence etmek yerine Gotlara ve Samatianlara karşı alınması gereken zaferleri duyurmalarının daha iyi olacağını haykırdı. Bu olay, Diocletian'ı kışkırttı, otoritesinin ve emirlerinin çiğnenemeyeceğinden bahsetti. Daha sonra hemen Hıristiyanlara karşı acımasız işkenceler başlattı. Kiliseleri yerle bir edildi. Sadece Doğu'da değil, İtalya ve Afrika'da da acımasızlıklarını sürdürdü. Alpler'den de ötedeki ülkelerde tüm kiliselere zarar verildi ya da kapatıldı. Bu işleri yapma görevi askerlere devredildi. Diocletian suçun bizzat parçası iken, Galerius'da olan bitenlerde zevk alıyordu.

Hıristiyanların bu eziyetinin başlamasından iki yıl sonra, Diocletian ve Maximian kazandıkları zaferleri muhteşem bir şekilde kutlamak için imparatorluğun başkentinde buluştular. Diocletian'ın hükümdarlığının yirminci yıl dönümüyle aynı tarihte resmileştirmek için o özel seneyi seçtiler. O, imparator tahta

çıkışından sonra bir daha hiç Roma'ya gitmemiş. Hatta Maximian'la toplantı düzenlemek için Milan'a gittiğinde bile uğramamıştı. Meslektaşı da başkentte iki veya üç kez bulunmuştu. Bunun üzerine, Romalılar olağandışı bir şey aradılar; oyunlar ve bağışlar. Ama hayal kırıklığına uğradılar. Diocletian'ın tutumluluğu gereksiz harcama yapmasını engelledi. İnsanların sevgisini kazanmak için altın dağıtan kendisinden önceki imparatorları küçümsüyordu. Hürmetkar sessizliğe ve doğu saraylarının sessiz itaatkarlığına alışkın olduğu için, Roma'daki yönetimine uygulanan sansürleri ve özgürlükleri tahammül edilemez buluyordu. Soğuk bir günde başkentten ayrılarak Ravenna'ya doğru yola çıktı. Bu nedenle hasta oldu. Hastalığı İllyria ile Nicomedia arasındaki uzun ve yorucu yol boyunca ağırlaştı. Bir yıl boyunca o kadar ağır bir şekilde hasta yattı ki etrafta sürekli ölüm haberi dolaşıyordu. İyileştikten sonra, zaman zaman akli zayıflık belirtileri göstermeye başladı. Bu durumda devlet işlerini idare etmesi imkansız görünüyordu. Hastalığı sırasında bile Diocletian Maximian'dan imparatorluk gücünden istifa edeceğine ve böylece iki imparatorun da idareden aynı zamanda çekileceğine dair söz aldı. İki Sezar, Constantius ve Galerius yüce hükümdar ilan edildiler. Biri Nicomedia'da, diğeri Milan'da. Galerius ise Constantius veya Diocletian'a danışmadan tek başına yeni Sezarların yani imparatorluğa yeni giren Severus ve Maximin'i seçimine karar verdi. İmparatorluktan çekilen Diocletian ve Maximian kendileri için geniş konaklar ve devlet geliri alıkoydular. Diocletian doğduğu yer olan Dalmaçya'da bir ev aldı ve Salona'da birçok bina inşa etti. Maximian Aşağı İtalya'ya yerleşmeye karar verdi ama imparatorluğu kaybetmeyi Diocletian kadar kolay atlatamadı.

Yeni Sezarları sadece askerler tanıyordu. Özellikle de Dioclatian'ın Roma ordusuna aldığı barbarlar. Constantius'un oğlu Konstantin eğitimi, alışkanlıkları ve karakteriyle tahtı daha fazla hakediyordu. Constantius'un barışçı Britanyalıları dağlı

yağmacıların akınlarından korumak için planladığı bir sefer sırasında, Konstantin babasına katılmak için yalvardı. Constantius Britanya'da hasta oldu. Orada ölür ölmez, Konstantin ordusu tarafından Augustus adıyla selamlandı. Bu haber Galerius'u çok kızdırdı. Çünkü Constantius'un ölümü üzerine bu unvanı eski dostu ve silah arkadaşı Licinius'a vermeyi planlamıştı. Konstantin'i tamamen saf dışı bırakmaya karar vermişti. Ama şimdi onunla herhangi bir anlaşmazlık yaşamaktan kaçınıyordu. Konstantin ise Sezar unvanından dolayı çok memnundu. Severus'u ilk rütbede bırakmayı seçti.

Bu dönemden kısa süre sonra, imparatorluğun durumu eski başkentte ortaya çıkan bir hareketle tamamen değişti. Konstantin imparatorluğun efendisi oldu.

Yeni Sezarlık ve komutanlık görevinde, Severus Galerius'un baskıcı emirlerini gerçekleştirmek için kullandığı tek aracıydı. Galerius, şimdiye kadar vergilerden özgür olan kasabalara ve hatta genel olarak vatandaşlarına karşı dostça davranmadığı Roma'ya mal ve birey vergisi koymaya istekliydi. Bu fikirle, bir nüfus sayımı ve mülkiyet incelemesi yaptırdı. Bunlar Romalıları son derece öfkelendiren işlemlerdi. Aynı zamanda bu döneme kadar şehir civarında tutulmuş olan birliklerin uzaklaştırılmasını emretti. Böylece Romalılara önceki üstünlüklerinin gölgesini mumla aratır oldu. Askerler karargahlarından ayrılmaları ve ayrıcalıklarını kaybetmeleri nedeniyle oldukça öfkelendiler. Halk ise yeni ve baskıcı vergiler yüzünden endişeliydiler. Maximian'ın oğlu Maxentius şimdiye değin Roma yakınındaki evinde bütün devlet olaylarından uzak durmuş aptal bir insandı. Ama askerlere ve vatandaşlara Sezar'ın oğlu olarak liderleri olmak için en doğru kişi olduğunu göstermeye çıktı. Bunun üzerine önce birlikler sonra halk tarafından imparator olarak ilan edildi.

Tüm bunlar Ekim ayında yaşandı. Yıl bitmeden önce Maximian Roma'daki kraliyet mevkisini elde etti. Belki de yaşlı adam inzivadan sıkılmıştı ve isyanda bilinenden daha büyük bir rol oynamıştı. Ordu

Maximian'ın komutasında görev yapıyordu. Tamamen ona bağlıydı. Öte yandan Severus ise askerler arasında hiçbir zaman bu denli ünlü olamadı. Bu sebeple tüm ordusu Maximian'ın tarafına geçti. Yaşamını yitirmemek için Sezar unvanını bırakmış olmasına rağmen, yerine geçen lider onu öldürttü. Maximian daha sonra Konstantin'in yardımını istedi. Kızı Fausta'yı onunla evlendirdi ve Galerius'un daha önce ondan almış olduğu Augustus unvanını verdi. Maximian, damadını zaman zaman başkenti tehdit eden Galerius'a karşı kışkırtmaya çalışırken çok emek harcadı. Roma'ya döndüğünde kendi oğluyla kavga etti ve İtalya'dan sürüldü. Konstantin'i Maxentius'a karşı onun tarafına geçmeye istekli buldu. Galerius'un tarafına geçme planı yaptı. Galerius ise Licinius'un Augustus olarak ilan edilmesine ve tanınmasına yardımcı olması için onun varlığından yararlandı. Eski dostunu mümkün olan tüm görkemle meslektaşı yapmak Galerius'un uzun süredir aklında olan bir plandı.

Galerius bu amaca ulaşmayı başaramadı. Maximian, damadı Konstantin'i eyaletinin dikkatli idaresinden çok eski planlarının ilerletilmesiyle ilgilenmesini sağlamakta başarısız olduktan sonra, birliklerini bozmayı ve onu öldürmeyi de başaramadı. Bu adama karşı sürekli sabır gösterildi ama sonunda bunak sessizce yoldan çekildi.

İmparatorluğun dört bir tarafındaki Hıristiyanların sayısı bu zamana dek dikkate değer rakamlara ulaşmıştı. Aralarında oldukça yakın bir bağ kurmuşlardı. Senato halk idaresiyle ilgili her bir kalıntıyla birlikte yok olurken onlar hiyerarşilerini ve kilise meclislerini kurmuşlardı. Eski dine mensup olanlar, Hıristiyanları küçük görme ve Hıristiyanlıktan nefret etme konusunda yeterince birlik içinde olsalar da, görüşleri ve düşünceleri arasında oldukça kesin farklarla ayrı düşüyorlardı. Ayrıca aralarında içsel veya dışsal bir hiyerarşi bağı da yoktu. Bu nedenle, imparatorluğun her yerinde kim Hıristiyanların sevgisini kazanırsa hükümdarlığı elde etmeyi başarabilir ve diğerleri üzerinde üstünlük sağlardı. Maxentius bunu

hissetmiş gibiydi. Çünkü Hıristiyanlara karşı hoşgörülü olunacağı sözünü verir vermez Roma'nın efendisi oldu.

Ama değersiz karakteri, keyfi hareketleri, senatoya karşı sertliği, pagan kahinlerine olan saygısı ve Hıristiyanlara karşı tüm tavırları daha ılımlı bildirileriyle ters düşüyordu. Galerius bile ölümünden kısa bir süre önce, uzun süre boyunca Hıristiyanlara uyguladığı zalimliklerden dolayı pişman oldu. Kendi adına bir ferman çıkararak Hıristiyan cemaatine yapılan eziyetlere nokta koyacağını bildirdi. Bu ferman imparatorluğun doğu kısmında hiçbir zaman gerçekleştirilmedi.

Konstantin, Hıristiyanlara karşı iyi niyetli olduğunu içtenlikle gösteriyordu. Pagan tanrılarına hizmet etmeye devam etmiyordu. Diğer tüm meslektaşları askeri güç uygulamasında ve despotça kaprisler içinde isyan çıkarırken, Konstantin hükümdarlığının en başından beri kanuna ve hükümete saygı gösteriyordu. İmparatorluktaki payından dolayı gayet memnundu. Oysa diğerleri meslektaşlarının yaşamı pahasına egemenliklerini büyütmeye çalışıyordu. Galerius'un öldüğü tarihte Licinius ile Maximin arasında vilayetlerin bölünmesiyle ilgili bir tartışma çıktı. Maximin başkenti olarak Nicomedia'yı ve Asya vilayetlerini ele geçirdi. Sonunda aralarında bin bir güçlükle bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmayla Boğazlar vilayetlerinin sınırları olarak belirlendi.

Maxentius dostları, düşmanları, Hıristiyanlar ve putperestler tarafından korkak bir zorba olarak tarif edilirdi. Korumalarından ve barbarlardan oluşan bir birlikten başka ona bağlı olan yokmuş. Barbarların da ona bağlı olma sebebi vatandaşlardan topladığı yağmalarla onları zengin etmesiymiş. Askerlerine ve birkaç memura güvenerek saldırgan bir tutum sergilemeye karar verdi, Hıristiyanlara karşı bile. Gücü ve kaynakları rakibininkilerle bir an için bile karşılaştırılamazdı. Buna rağmen tartışma çıkarması bir delilikti. Tüm bunları iki liderin yaşam hikayelerinde bir göz gezdirerek anlayabiliriz. Maxentius bir ordunun başına daha önce hiç geçmemişti. Her zaman sakin bir tembellik içinde arzularının

hoşnut edilmesi için yaşamıştı. Konstantin'in yaşamı durak durak bilmeyen gayretler ve disiplinle geçmişti. Diocletian komutasında şerefiyle hizmet etmişti. Britanya'ya yapılan bir seferde babasına eşlik etmişti. Uzun süre Ren'de komutanlık yapmış ve Frank halkına ve liderlerine korku salmıştı. Bu kavimlerin önemsiz liderleri onun emirleriyle uzaklaştırılmıştı. Daha sonra Ren'i geçerek Westphalia'ya ilerlemiş ve karşılaştığı her hayvanı öldürerek tüm köyleri ve evleri yakıp yıkmıştı. Eline düşen her yetişkini ve asker olamayacak gençleri vahşi hayvanlara yem etmişti.

Maxentius başkent çevresinde büyük bir ordu toplamıştı. Orada Konstantin'in gelmesini bekliyordu. Po'dan geçişini engellemek veya Apennine Dağları'ndaki geçişleri korumak için hiçbir girişimde bulunmamıştı. Bu şekilde İtalya'nın anahtarlarını ona bıraktıktan sonra bile, düşmanını utanç verici bir pozisyona düşürmek için sadece Tiber'i korumuştu. Konstantin, Roma'ya ilerlerken, birkaç girişimde başarısız olmuştu. Şehir dışında uzun süre kalmış olması onun yıkımına neden olmuş olabilirdi. Maxentius Roma'dan birkaç fersah uzaklıkta onu karşılamak için ilerleyip ordusunu Tiber'le düşman ordusu arasına yerleştirerek konumunun avantajını yitirdi. Konstantin imparatorluk sancağına haç işareti yükselterek ordusundaki Hıristiyanları teşvik etti. Hıristiyanların Tanrısının haç işareti altında ona ve ordusuna zafer kazandırma sözü verdiği yurtdışına yayıldı. Bunun üzerine, haç işareti Hıristiyanlığın yüce kurucusunun adıyla imparatorluk sancağında belirdi. Konstantin daha önce gökte bir haç işareti görmüş olduğunu ve zaferlerinin bir mucize eseri olduğunu halka duyurdu. Maxentius'un yeni lejyonları harekât başlar başlamaz kaçtı. Fakat kıdemli askerler cesur ve kararlı bir şekilde savaştılar. Buna rağmen, süvariler yenildiler ve Maxentius da oradan kaçarak uzaklaştı. Kaçarken acele ettiği için Tiber'e düştü. Ertesi gün cesedi çıkarıldı ve başı kesildi. Konstantin'in şehre muzaffer bir şekilde girişi için bir süs olarak kullanıldı. Konstantin düşmanının bazı akrabalarını ve oğullarını da öldürttü. Muhafızlar ve

Maxentius'un lejyonları Konstantin'in diğer güçleriyle birleştiler. Geriye kalan kıdemli askerlerin silahları alındı ve bir daha hizmet altına alınmadan Ren'e gönderildiler.

Maxentius'a karşı kazandığı zaferden sonra Konstantin'in karakteri değişime uğradı. Yaptıkları daha önceleri kamuya duyurduğu prensiplerle çelişkili olmaya başladı. Hıristiyan oldu. Din adamları onun her şeyine izin veriyor ve her suçunu affediyordu. Roma senatosunun itici yağcılığı onu ayrıcalıklı bir üstünlüğe taşıdı. İdari bir dal olmayı uzun süre önce bırakmış olan, hükümet işlerinde asla tavsiyesi alınmayan ve Trajan örneğinden sonra Konstantin'in vilayet üyelerini atayarak güçlendirdiği senato Konstantin'e Licinius ve Maximin üzerinde üstünlük verdi. Konstantin, Roma'da sadece iki ay kaldı. Şehirdeki tüm birlikleri çekti. Ama onun şerefine bir zafer takı diken Romalıların kibirliliğini pohpohlamaya devam etti. Hıristiyanlara hoşgörülü davranıyor, din adamlarına yardımlar da bulunuyordu. Haç işaretini imparatorluk sancağı yaptı. Tüm bunları yapıyordu ama henüz eski dine ait başpapazlık unvanını ve görevini de bırakmıyordu. Hıristiyanlığa geçtiğini resmi olarak ilan ettikten sonra, tapınakları yıkarak kiliseler inşa ettirdi. Ölüm döşeğine düşene dek vaftiz olmayı erteledi. O zaman yaptırmasının sebebi de sarayındaki din adamlarının ona vaftiz olursa öbür dünyaya tüm günahlarından temizlenmiş olarak gideceğini söylemiş olmalarıydı.

Roma'nın ele geçirilişinden hemen sonra Alman ulusları Galya saldırılarına başladılar. Konstantin onlara karşı savaş açmak zorunda kaldı. Alpleri geçmeden önce, kız kardeşinin Licinius ile evliliğini resmileştirdi. Licinius o sırada Maximin'den saldırı tehdidi alıyordu. Licinius savaştan kaçınmaya çalıştı ve avantajlı koşullar teklif etti. Ama Maximin tüm önerileri reddetti. Çünkü rakibinin ordusundaki askerlerin kendi tarafına geçeceğine inanıyordu. Hıristiyan yazarlar bu olayda Licinius'un lehine Konstantin'in başına gelenden daha büyük bir mucize gerçekleştiğini söylerler. Anlatılanlara göre, Licinius'a rüyasında bir melek görünmüş ve ona bir dua öğretmiş.

Uyanır uyanmaz, duayı kaydetmiş ve askerlerinin kullanması için yaymış. Savaş alanında bu dua edilmiş. Duanın gücüyle zafer kazanılacağına inanılmış.

Maximin zafer kazanacağına o kadar çok inanıyordu ki, ne Boğazları ne de Çanakkale'yi koruyacak durumdaydı. Bu nedenle Mısır'a kaçmayı ve düşmanla arasına Nil Nehri'ni sokmayı planladı. Ama yola çıktığında daha ileri bir adım atma olasılığından ümitsizliğe düşerek Tarsus'ta zehir içti. Zehir hızlı bir ölüm yerine ağrılı bir hastalık verdi. Uzun süreli acılardan sonra öldü. Hıristiyan yazarlar bu koşullardan basit bir şekilde yararlanmışlar. Maximin'in hastalığının işkencesini gizlemedikleri bir kinle anlatmışlar. Licinius'un, inançlarına düşman olanlar üzerinde uyguladığı şiddetten sevinç duyduklarını belirtmişler. Licinius Maximin'in karısını Orontes Nehri'ne attırmış ve tüm dostlarıyla akrabalarını öldürmüştü.

Doğu vilayetlerinin fethinden hemen sonra Konstantin güç kazanmaya başlayan damadıyla bozuştu ve kız kardeşlerinden biriyle evlendirdiği Bassianus'u Sezar'ın rütbesine yükseltti. Ayrıca kafasında İtalya'yı ona bırakma fikri de vardı. Licinius ise Bassianus'a kendisinin sadece Konstantin'in elinde bir araç olduğunu anlatarak onun planlarına direnmesi gerektiği konusunda ikna etti. Bassianus'un kardeşi Senecio bu komploların arabulucusuydu. Plan ortaya çıkıp Bassianus adalete teslim edildiğinde Licinius'a kaçtı. Licinius'un kaçağı kabul etmeyi reddetmesi ve diğer sorunlar savaş bahanesi olarak ileri sürüldü. İki taraf için de beklenmedik bir durumdu. Bu nedenle savaş alanına iki taraf da az sayıda askerle çıktı. Konstantin iki kere galip geldi. Ama öyle ciddi kayıplar da yaşadı ki daha önce küçümseyerek terslediği şartları kabul etmenin en mantıklı şey olduğunu düşündü.

Licinius'la yapılan ilk ve son savaş, arasındaki dönemde Konstantin bir o sınıra bir diğer sınıra gitti. Her yerde barbarları sınırlar içinde tutuyordu. Zaman zaman Roma'da da bulundu. Dini törenlere ve oyunlara katıldı ama asla orada çok fazla kalmadı.

Bu sırada Lucinius, son antlaşmayla kazandığı doğu bölgelerinde vatandaşlarına baskı yapmaktaydı. Hıristiyanlara eziyet ediyor, insanlardan zorla para ve değerli eşya topluyordu. Konstantin, kanun yapıcı, komutan, Hıristiyan dini savunucusu ve eski devlet dinine ya da Museviliğe inananların işkencecisi olarak sürekli faaldi. Licinius'la yeni bir savaştan önceki yıllarda Konstantin genelde kendi egemenliklerinin doğu kısmında kaldı. Eutropius'a göre o yıllarda iki komutan arasında birkaç kez mücadele yaşanmıştı.

Licinius'la son savaşın patlak vermesinin nedenleri Danube'de Konstantin'in yaptığı savaşlarla bağlantılıydı. Sarmatianları fethetmiş ve rotasını Gotların üzerine çevirmişti. Yağmacı gruplarının peşinden hiç ayrılmamıştı. Ordusunu kendi bölgesinin mi yoksa Licinius'unkinde mi komuta ettiğine aldırış etmeden sonunda bu grupları teslim olmaya zorladı. Bağımsızlığının bu şekilde ihlal edilmesi Licinius'u oldukça öfkelendirdi. Rakip prensler arasında uzun süreli tartışmalar şiddetli mücadelelere dönüştü. Bu kez, iki tarafında bu savaşın patlak vermesini dört gözle bekledikleri savaş alnına getirdikleri büyük ordulardan ve savaş için toplanan hazinelerden belli oluyordu. Ama bu hazineleri Konstantin Licinius'tan alacak ve din adamlarına verecekti. Licinius Meriç'le sınırlanan Edirne civarında güvende olacağını düşünmüştü. Ama Konstantin ırmağın sığ bir yerini keşfetti. Rakibini usta bir hareketle kandırdı. Nehrin diğer tarafında kazandığı avantajla ona saldırdı. Licinius yenildi. Ama Konstantin'den daha büyük bir deniz gücüne sahip olduğu için, eğer Bizans'tayken daha uzun süre dayanabilseydi, denizi koruyabilir ve rakibinin Asya'ya geçişini engelleyebilirdi. Fakat böyle olmadı. Gemilerini karaya oturtan şiddetli bir rüzgar çıktı. Konstantin'in en büyük oğlu Crispus'un komuta ettiği düşman donanması rüzgarın yardımıyla onlara saldırdı. Böylece tüm ümitleri yok oldu. Donanmanın bir kısmı rüzgarla kıyıya ve kayalara doğru sürüklendi. Bir kısmı ise düşman tarafından batırıldı. Artık Bizans'ı terk etmek zorundaydı. Ona kalan tek çare düşmanın Asya kıyısına çıkarma yapmasını engellemekti.

Ama bu girişim bile sonuç getirmedi. Konstantin, Üsküdar'ın on fersah ilerisinde karaya ayak bastı. Licinius bir kez daha harekat şanslarını denemek durumunda kaldı. Bu denemeleri de yine bir işe yaramadı. Licinius, savaşı kaybettikten sonra, Nicomedia'ya kaçtı. Karısı, ağabeyi Konstantin'den kocasının zarar görmeyeceği sözünü almıştı. Tabii eğer hükümeti devrederse. Bu söze güvenen Licinius kendisini galibin ellerine attı. Subayı Martianus'la birlikte ilk başta görünürde dostça bir şekilde karşılandılar. Ama daha sonra uzak bir yere götürülüp öldürüldüler.

Bundan sonra Konstantin'nin kendi karakterinin ve başkalarına karşı görevlerinin düşüncesiyle kötü bir yolda ilerlediği açıkça görülür. Buna çevresindeki ikiyüzlü dalkavuklar da neden olmuştur. Kendisinin en kutsal ve en saf insan olduğunu düşünüyor ve bundan dolayı hoşnut oluyordu. Kendi iradesi ona göre bir kanundu. Bunu kendi ailesine de hissettiriyordu. Yeni devlet dininin lideri, laik ve ruhani siyasetin yasa koyucusu, yeni başkentin kurucusu olmaya karar verdi. "Eski" şeylerin üstünde olmayı ve imparatorluğun yeni düzeninin yazarı olmayı seçti. İradesine direnen her şeyi Tanrıya karşı bir isyan olarak görüyordu. Bunu ona ilahiyatçılar öğretmişti. Büyüklük ve şöhret peşinde olmaktan gerekli ve yararlı şeyleri ihmal ediyordu. Bağlantılarında ve ilişkilerindeki tutumu doğulu bir zaliminkine benziyor ve Hıristiyanlığına şeref katmıyordu. Konstantin'in en büyük oğlu (ikinci karısı Fausta'nın üvey oğlu) Crispus genç yaşında yüksek rütbeli birinin sahip olabileceği askeri yetenekler sergiliyordu. Ren'de barbarlarla avantajlı bir şekilde savaşmış ve Licinius'un amiraline karşı deniz zaferi kazanmıştı. Babasının kıskançlığı daha önce kendisinin verdiği Galya idaresini elinden aldı. Sürekli yanında olmasını sağladı. Hükümdarlığının yirminci yılının kutlandığı festivallerin ortasında talihsiz gencin hapse atılmasına neden oldu. Kısa süre içinde de öldürttü. Bu olayların gerçek sebepleri konusunda büyük bir belirsizlik vardır. Liderlerinin Hıristiyanlık için yaptığı hizmetlerden övgüyle söz eden ve iyi bir piskopos olan Eusebius'un bu dönemi sessizlik içinde hiçbir şey

yazmadan geçirmiş olması Konstantin için pek de onur verici değildir. Zosimus ve Zonaras gibi yazarlar ise Konstantin'in oğlu ve karısı arasında günahkar bir ilişki olduğunu öğrendiğini ve baştan çıkartanın oğlu olduğunu düşünerek önce oğlunu sonra da aslında bu ilişkiyi başlatanın karısı olduğunu keşfederek karısını öldürdüğünü anlatmışlardır. Tabii şu an neyin doğru olduğuna karar vermek oldukça zordur. Bu iki cinayetin nedeni artık sorgulanamaz. Konstantin'in annesi Helena'nın da torununun ölümünden ötürü oldukça üzüldüğünü ve oğlunun karısının yaptıklarına karşı gözlerini açmasına yardım ettiği de bilinmektedir. Fausta kocasının emriyle banyosunda boğuldu. Birçok dostu ve akrabası da öldürüldü.

Konstantin'in aldığı ve keyfine göre uygulamaya koyduğu en önemli karar yeni bir başkent kurarak imparatorluğu tamamen parçalara ayırmaktı. Bu karardan sonra, Batı kendi kaderine terk edildi. Bizans Konstantin'in adıyla açıldı ve sekiz yıl içinde kalabalık bir şehre dönüştü. Çünkü tam bir doğulu gaddarlık örneği olarak insanlar dört bir taraftan zorla göç etmek zorunda bırakılmışlardı. Yeni şehrin tamamen Hıristiyan olması planlandı. Şehrin ticaretinin gelişmesi ve zenginleşmesi, kiliseler ve saraylar inşa edilmesi için büyük miktarda paralar harcandı. Bazı inşaatlar o kadar hızlı yapıldı ki sadece birkaç sene sonra yıkıldılar. Sanat eserine gerek olmadığına karar verildi. Sanatın kendisi de çürümeye başladığı için, sokaklara ve halka açık alanlara koyulması için farklı yerlerden antik çağ abideleri getirtildi. Bazen bu eserleri pagan görüntüsünden çıkarmak için olağandışı biçimde bozuyorlar ve çirkinleştiriliyorlardı. Yine benzer zalimce ve gereksiz istekler ışığında, yeni başkentin yetkilileri ve senatosu Roma'nın yetkilileri ve senatosuyla aynı seviye ve öneme çıkartıldılar. Diğer bir deyişle, eski anayasanın son yadigarları da ortadan kaldırıldı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİLİSEYE BAĞLI YÖNETİM ŞEKLİ

Eski Roma'nın tarihi yeni bir mezhebin zaferiyle, yeni bir başkentin kurulmasıyla ve Konstantin'in uzun süren hükümdarlığı altında tamamlanan dinde ve usullerdeki devrimle sona erer. Hükümet koltuğunun yer değiştirmesi, sorumluluğun dağıtılmasının ve yine Konstantin'in oğulları zamanında gerçekleşen imparatorluğun bölünmesinin sadece bir çeşididir. Roma (Ebedi Şehir) doğuya özgü despotizmin gelişme döneminde karanlığa battı. Eski din, Gotik istilasına ve yağmasına mahkum edileceği belli olan yerlerden ayrılarak köylülerin fırınlarında can çekişmeye başladı.

Bu dönemden itibaren yeni bir tarih sayfası açılır ki bu sayfa başka bir seçkin yazar tarafından yaratılmıştır. Ama çalışmamızın sınırları bu sayfaya girmemizi engelliyor.

F. Schlegel, "Dünya tarihinin bu döneminde, eski ve modern zamanlar arasındaki bu belirleyici kriz zamanında, tarihin bu büyük odak noktasında, birbirine karşıt iki güç vardı. Bir tarafta eski paganizmin göz kamaştırıcılığı içindeki Roma imparatorları, dünyevi tanrılar ve dünyanın mutlak efendileri eski dünyanın zirvesinde ve en köşesinde duruyor, yok olmaya yakın bir şekilde sendeliyordu. Diğer tarafta, algılanamaz bir ışık noktasının belirsiz yükselişine rastlıyoruz. Tüm modern dünya işte bu ışıktan doğacaktı. Işığın tamamen gelişmesi *modern tarihin* gerçek kavramını oluşturur," demiştir.

Aynı yazar sözüne şöyle devam etmektedir, "Hıristiyanlık, ilkel tesiriyle, yıldırım hızıyla dünyayı iki tarafa çarpan elektrik çarpması gibiydi. Veya insanlığın birbirinden en uzak üyelerini bile tek bir canlandırıcı nabız atışında birleştiren manyetik bir yaşam sıvısı gibiydi. Toplu ibadet, kutsal gizemler, insanlar arasında kutsal akrabalık bağlarından ve dünyevi sevgiden çok daha yakın ve güçlü bir bağ oluşmasını sağladı. Hıristiyanlar görünmez Krallarını ve ebedi Lordlarının varlığını gördüler ve hissettiler. Ruhları ruhsal ve cennete ait yaşamın bolluğuyla dolup taştığında, dünyevi varlığa nasıl değer verebilirlerdi. Karanlık güçlere karşı mücadele ederken o varlığı kurban etmeye nasıl gönüllü olabilirlerdi? Hem de yaşamlarının tüm uğraşını bu mücadele oluşturuyorken. Böylece Hıristiyanlığın geniş Roma imparatorluğundaki tüm vilayetlerde hızlı bir şekilde yayılmasının inanılmaz nedenini anlıyoruz. Cennete ait bir alev gibi cana yakın bir ilgi bulduğu her yaşamı yakıp tutuşturdu. Dokunduğu herkese akraba sıcaklığı kattı. Bu nedenle, Hıristiyan dininin bu denli hızlı yayılmasına neden olan ve ilk Hıristiyan topluluklarını sıkı bağlarla bir arada tutan güçlü sevgi ruhuyla beraber metanetli olmayı sağlayan bu inanç enerjisi Romalıların yaptıkları zulümleri yeniledi."

Hıristiyanlığın doktrinleri ve sistemi hakkındaki herhangi bir görüşü varmaya çalışmak böyle bir kitapta küstahça olur. Bu doktrinlerin Roma işleri ve usulleriyle birleşme dönemlerindeki gelişimlerinden bahsediyoruz. Bu güçlü değişimle ilgili kıt bilgilerimizi tamamlamak için Konstantin'in hükümdarlığından önceki dönemlerde Hıristiyanlarla desteklenen laik otoritelerle girilen mücadele dizilerine göz atmak yararlı olur.

Kudüs, yok edilmeden önce bile, Hıristiyanlık öğretisi havariler ve ilk takipçileri tarafından yayılmaktaydı. İspanya, Galya hatta Hindistan sınırlarına kadar yayılmıştı. Bu olayla Yahudilerin ayrılması Hıristiyanlığın daha uzak bölgelere ulaşmasına ya da o bölgedekilerin Hıristiyanlığa daha kolay ulaşmasını sağladı. Paul ve takipçileri Hıristiyan cemaatini ve doktrinini Yahudiliğin

prangalarından kurtardı. Ama Yahudi yazıtlarının öğretisi Hıristiyan düzeninin mükemmel bir şekilde anlaşılması için gerekliydi. Ama bu öğretinin genel olarak yayılması yeni İncil'in kabul edilmesi adına en iyi hazırlayıcıydı.

Vespasian zamanından önceki zulümleri adlandıran durum ya Yahudilerin öfkesinden, bazı il yöneticilerinin kötü niyetlerinden ileri geliyordu ya da Neron'un zulümleri gibi değişken zorbalığın geçici gariplikleriydi. Hıristiyanların düzenli eziyetleri imparatorlukta yoğun bir güç oluşturdukları zaman başladı. Bu dinin üyelerinin birbirleriyle olan bağları güçlendikçe her şey daha tehlikeli bir hale geldi ve cennete dair mutlak saadet umudu artarak dünyevi cezaların korkusunu bastırdı. Yunanlılar ve Romalılar arasında dini konular hakkındaki şüpheli fikirler zulüm sebebi olarak kabul edilmiyordu. Çünkü ne rahipler veya sistem tacirleri ne de paragöz tüccarlar hükümet üzerinde usülsüz bir üstünlük elde edebildi. Yahudiler, Hıristiyanlara dönek veya hain diye zulmediyorlardı. Hükümet ise ümitsiz heveslilerin oluşturduğu gizli bir dernek ve devlet sistemiyle toplu ibadetler düzenine karşı zararlı olduklarını düşünüyordu. Halk onları ateist yaratıklar olarak görüyor ve toplantılarının çok yaygaralı geçtiğini gözönüne alarak en korkunç gaddarlıkları gerçekleştirebileceklermiş gibi hissediyordu. Bu toplantılar arasında düşmanları tarafından onlara atfedilen çılgınca ayinler de vardı ve halk bunlara inanıyordu. Bu dedikoduların Hıristiyan ayinlerinin yanlış anlaşılmasına yol açtığı sanılmaktadır.

Hıristiyanlar arasında geçen ilk düzenli bildiri, Domitian bildirisiydi. Bu bildiri, fikir ayrılığı suçunu, ulusal dinden vatan hainliği suçuna dönüştürdü. Bu zalim yasa, kölelerin ihbar edilmesinden efendilerinin sorumlu tutulamayacağını tam tersine ihbarcıların cezalandırılacaklarını bildiren Nerva tarafından daha uygun hale getirildi. Devlet içinde başka bir devlet oluşumunu destekleyen tüm birliklere karşı bir yasa çıkaran Trojan, genç Pliny'nin raporu üzerine Anadolu'da sayıları günden güne artan Hıristiyanların peşinden gidilmeyeceğine fakat ihbar edildiklerinde

cezalandırılmaları gerektiğine karar verdi. Pliny'nin Pontus ve Bithynia valisiyken hazırladığı resmi raporunda Hıristiyanların suçlandıkları korkunç şeylerden temize çıkarmıştır. Ayrıca, işkenceyle yaptırılan itiraflara göre akıllarında tuhaf, ahlaksız ve taşkın bir batıl inancı bulundurdukları ama başka açılardan kusursuz olduklarını belirttiklerini yazmıştır. Raporda bunların yanı sıra, Hıristiyanların adetlerinin, en önemli erdem kurallarını yerine getirmek ve Tanrıları adına övgü dolu şarkılar söylemek için haftanın belirli bir gününün (Pazar) sabahında bir araya gelmek olduğu belirtilmiştir. Akşam da tekrar buluşup basit ve abartısız bir yemek yedikleri de yazmaktadır. Onları yok etmek için yapılan her girişim sayılarını daha fazla arttırdı. Birliklerini güçlendirdi. Hadrian ve Marcus Aurelius altında işkenceler tekrar başlatıldı. Çünkü ikisi de Hıristiyanların cahil hevesliler, yeni öğretinin ise kendi felsefelerine karşıt bir batıl inanç olarak görüyordu. Her ne kadar faal bir şekilde işkencelere devam ettilerse de, kendileri ve kendi okullarının filozofları basit Hıristiyan öğretmenleri ve din değiştirenlerle yaşadıkları zıtlıklarda daha zararlı çıktılar. Hükümdarların düşündürücü bir öneme yükselmek için baş koydukları, anlaştıkları doktrine daha çok bağlanıldı.

Hıristiyanlığa geçen ilk kişilerin eğitimlilerin onları küçümsemesine neden olan sadeliği ve içtenliğini dikkatlerini daha çok çekmek ve o zamanların elit meclislerinin sevgisini kazanmak için uydurulan nitelikler izledi. Filozoflar ve retorikçiler bile yeni öğretiyi kendi Platonik fikirlerine ve Aristocu kurnazlıklarına uydurma umudu bulur bulmaz onun savunucuları olarak belirmeye başladılar. Doğuda ünlü akademilerin bulunduğu yerlere Hıristiyan papazlığına istekli kişilerin eğitimi için özel kuruluşlar yapıldı. İskenderiye'de seçkin öğretmenlerden oluşan bir grup ortaya çıktı. Bu grup Hıristiyan öğretisini felsefe kılığına soktu ve Hıristiyan imgeleriyle ifadelerini felsefi hayalleri için biçilmiş bir kumaş olarak sundu. Clemens ve Origen tasarılar yaparak incelik kattılar. Daha sonra sembolik ve mistik bir sistem geliştirip Hıristiyan öğretisini

ve tarihini üç parçada yorumlama yöntemi keşfettiler. İmparatoriçe Mammaea ve Alexander Severus resmi olarak Hıristiyan olduklarını açıklamasalar da İskenderiye okulunun öğretmenlerine bağlılıklarını kabul ettiler.

Toplumun üst sınıfları yeni öğreti ve ibadet şeklinin cazibesini hissettiler. Alt sınıftan insanlar ve hatta putperestliğin genel insanlık haklarından mahrum bıraktığı köleler, Hıristiyan özgürlüğünün ve kardeşçe sevginin ilanıyla büyülendiler. Hıristiyanların sayısının artmasında yasalarla aristokrat bir şekle bürünen cemaatleriyle ilgili düzenlemelerin ve mutlak bir egemenlik türü hedefleyen piskoposların etkisi olduğu doğrudur. Ama ilkel demokratik düzenlemeler hala ellerinde sayılmazdı. Kölelik, Hıristiyan öğretisine aykırıydı. Köleler ve özgür bırakılmış kişiler laik bir devlette onları reddeden düşünceyi bırakarak ruhsal olan görüşte kurtuldular. Bunların yanı sıra, gezginler, dul eşler, yetimler, hastalar ve fakirler için sağlanan olanaklar, Hıristiyan topluluklarının düzenlemeleriyle ayrılan ödenekle ortaya çıktı. Ayrıca, hayır ve yardım kuruluşlarını yönetmek için yardımcı papazlar görevlendirildi. Her topluluk diğerleriyle sürekli iletişim içindeydi. Piskoposların önerileri gezginleri Britanya'dan İran'a taşıdı.

Havarilerin ölümünden yüzyıl sonra her bir Hıristiyan topluluğu hiçbir üstün veya merkezi yetkiliye sahip olmayan bağımsız bir cumhuriyet kurmuş görünüyordu. Yunanistan ve Asya'da bulunan kiliseler tarafından kurulan eyalete ait rahip meclisleri ikinci yüzyılın sonlarına doğru oldu. Gibbon, "Bu meclislerin, kendi ülkelerinde tanınan temsilci bir meclis modelini örnek aldığı düşünülür," demiştir.

Kısa süre içinde her bir eyalette bulunan birkaç kilisenin piskoposlarının yılda iki kez (sonbaharda ve ilkbaharda) o eyaletin başkentinde buluşması gerektiği kuralı çıkarıldı. Görevlerinin piskoposlarınkiyle uyumlu hale getirildiği düşünülen kilise papazları ve yaşlıları bu dönemsel buluşmalara katılıyorlardı. Ayrıca kilise

üyelerinden oluşan genel bir grup da bu toplantılara dinleyici olarak katılırdı.

Kiliseye bağlı idare ve hiyerarşi yavaş yavaş şehir birliğine benzemeye başladı. Bu birlikte en yüksek makamı imparatorlukta en üst sırada yer alan şehirlerde bulunan papaya ait kiliseler alıyordu. Disiplin kuralları, şüpheli inanç kriterleri ve kilisenin genel işleri hakkında tartışmaların yapıldığı bu federal meclisler, rahipler ile halk arasında Yahudilikle bir yükselme olduğunda, yeni bir karaktere ve görünüşe büründüler. Bu yükselme Yunanlılar ve Romalılara tanıdık bir durum değildi. *Clerus* ve *laicus* terimleri, uyumlu fikirlerle birlikte, Tertullian zamanında zaten çoktan kabul edilmişti.

İlkel Hıristiyan toplumunun her üyesi, kendisini bir şekilde bir rahip ve öğretmen karakteriyle kuşatmış olmalıydı. Üçüncü yüzyılda cemaat dini görevlere atanmada hiç rol alamadı. Piskoposlar ve meclis üyeleri o zamana dek tüm kilise görevlerinin atama ve Hıristiyan toplumundan ihraç etme hakkını ellerinde tutmuşlardı. Başkentin ve eyaletlerin piskoposları arasında kesin bir rütbe sıralaması vardı. Eski dünyanın başlıca şehirlerinden Corinth gibi bazıları papaya ait kiliselerin tahsisiyle ifade edilen üstünlük ve öncelik kazanmıştı. Papaya ait bu kiliseler arasında doğuda Kudüs ve Antakya ilk sırada yer alıyordu. Onları İskenderiye ve batıda Roma takip ediyordu. Roma en önemli iki havariyi Peter ve Paul'u vaizleri ve şehitleri arasında sayma hakkına sahip olduğunu ileri sürdü. Roma bu sayede mevki ve önem önceliğini daha önce elde etti. Ama doğudaki kiliselerle ve eski düşmanı Kartaca'nın piskoposuyla üstünlük için uzun süreli bir tartışmaya girdikten sonra bu dereceyi kazandı. Cyprian, kararlılık ve başarıyla Romalı papanın iddialarına karşı çıktı. Kendi mücadelesini doğudaki piskoposlarınkiyle birleştirdi ve "Hannibal gibi, Asya'nın kalbinde yani müttefikler aradı."

Decius'un hükümdarlığından önce yaşanan zulümlerde şehitleri anmak, inancın itirafçılarını onurlandırmak, onların mezarlarını

ziyaret edip doğum günlerini kutlamak, onlara hitaben ilahiler söylemek ve Tanrı'yla aracılık etmelerini istemek tekrarlanan bir uygulama halini almıştı. O zamanların Hıristiyan cumhuriyeti İran savaşı sırasında Yunanistan'la karşılaştırılabilir. İkisinin de düşmanı için elinde mutlak bir prens ve askeri bir imparatorluk vardı. Hıristiyan sadakati ve inanç azmi eski Yunanlıların özgürlük hırslarıyla benzeşmektedir: Kahramanların ycrini şchitler, mitlerin yerini efsaneler alırdı. Üçüncü yüzyılda, uzun bir sakinlik döneminden sonra zulümler tekrar başladığında, en önemli piskoposlardan biri dışarıdan gelen baskıyı yararlı gördüğünü ve hatta Hıristiyanlar arasında saflığın korunması için gerekli olduğunu bildirdi.

Hıristiyanlığın ahlaki kısmı dışsal etkilere ve hiyerarşik düzenlemelere kaldığı için bu dinin öğretileri ve ibadeti duyusal arzulara ve gizemli olaylara, putperest kefaret ayinlerine ve ibadet görkemine alışkın olan din değiştirenlerin artan sayısının alışkanlıklarına uydurulmaya çalışıldı. İbadet ve tören şekillerinde yapılan bu uzlaştırmalarla ve bu öğretinin bazı noktalarına felsefi incelikler katılmasıyla birçok kişi daha Hıristiyanlıkla ilgilenmeye başladı. Başka bir grup hiyerarşiyi çevreleyen görkemle, öğretmen veya konuşmacı olarak ünlü olma umuduyla ve piskoposluğun önemli gücüyle cezbedildi. Diocletian emriyle yapılan eziyetler aşırı dcrecede uygunsuzdu. Constantius ve Konstantin'in amacı rakiplerinin ayağını kaydırmak idiyse, kcndilerini yükselen bu dinin savunucuları olarak ileri atmalarından daha akıllıca bir yol seçemezlerdi. Böylece kendi taraflarına geniş imparatorluk boyunca bir yaşam prensibi yayan organize olmuş tek kitleyi çektiler.

Hıristiyanlığın öğretileri, resmi din olmadan önce bile, hiyerarşinin kurulmasıyla, akılcı bir öğreti standardının halkla tanıştırılmasıyla ve ilahi hizmetin mükemmel gösterilmesiyle halkın beğenisine ve siyasi beklentilere daha uygun hale getirilmişti. Hükümet gittikçe daha doğulu bir karaktere bürünüyordu ki bu

özellik kökeninde Hıristiyanlığa aitti. Öte yandan, Roma'nın eski devlet dini, eski hükümet şekliyle bağlantılı kalarak eski zamanların sanatı, şiir ve felsefesi gibi yok olmuştu.

Konstantin'in Hıristiyanlığa geçişinin ilk sonucu eğitim ve öğretim sisteminde devrim yapılması oldu. Atina, Antakya ve Efes'teki belli başlı enstitülerin ünlerini borçlu oldukları retorikçiler ve sofistler eski öğretiye bir süre daha sadık kalsalar da, kültürel gelişimin kontrolü din adamlarına verildi. Konstantin ilahiyatçılara oğullarına kendi ilimlerini öğretmelerini emretti. Gençlik eğlenceleri bile kendini adamanın mekanik uygulamalarını alışkanlığa ve gerekliliğe dönüştürmeye yardımcı hale getirildi.

Yeni öğretim yolu ve evlenmeme yemini etme erdemine olan inancın yayılması birleştirildi. Daha önce Doğu'da etkili olan bir inanç, edilgen olarak ve derin düşünceyle geçen bir yaşam biçimi fikriydi. Şimdiye dek Roma Yasaları ve adetleriyle kısıtlanmıştı ama artık seçilebilen bir yoldu. Vatan sevgisi, resmi görevlerin yerine getirilmesi, kamu hizmetinde kişisel bağışlar ve mülkiyetin aktif kullanımı yüceltilmiş ve en üstün erdeme yükseltilmişti. Konstantin'in zamanından beri yapılan düzenlemeler ise tamamen başka bir ruhla çerçevelenmişti. Vatandaşlarla ilgili olaylar ve halkı şevklendiren hareketlere ilişkin olarak o zamanlarda var olan ön yargıyı anlamak için, Konstantin'in methiyecilerinin ve dostlarının yazılarına bir göz atmak yeterlidir. Son derece bilgili bir ilahiyatçı ve aynı zamanda saray mensubu olan Eusebius, "Hıristiyanların bir grubu Yunan ve Roma özgürlüğünün kurucularınkinden çok daha üstün bir yaşam sürerler. Bu ruhsal yaşam ve insan doğası üzerine karşıt bir yükseliştir. Kendisini bu yaşam şekline adayan kişi evlilik veya çocuğa sahip olma fikrine sahip olamaz. Özel mülke sahip olamaz. Tek kelimeyle, olağan yaşam şeklinden tamamen ayrılır. Tanrı'nın her şeyi fetheden sevgisinin dışında kendisini tamamen onun hizmetine adar. Kendisine bu yaşamı seçen kişi, bu düşük standartlara rağmen bu yaşam şekli için ölebilecek kişi, dünya üzerinde sadece bedeniyle kalan ve cennetlerde ruhu ve

düşünceleriyle yaşayan kişi tıpkı bir tanrı gibi bu dünyaya kibirli bir şekilde yukardan bakar," demiştir.

Bu karşılaştırmalı ruhsal karakter tahminindeki rahipler dışındaki insanlara atfedilen bir durumun, ne kadar aşağılayıcı olduğu aynı konu hakkında yazılmış bir bölümden çıkarılabilir. Burada, "Alt sınıf daha insanca bir şekilde yaşar. Evlilikler kurar. Çocuklar yapar, evle ilgili işlerle ilgilenir, hukuki işlerde yer alır. Ama aynı zamanda Tanrıya hürmet eder, ticarete, tarıma veya sivil yaşamın diğer uğraşlarına devam eder. Belirli bazı günlerini ise Tanrının sözünü duymak ve öğrenmeye ayırır," denmiştir.

Bireysel ve kamusal olaylardaki yararlı faaliyetin değerine ilişkin bu tehlikeli sözler bireysel bir düşünce veya doktrin kadar zararsız olabilir. Hatta uygun bir yerde veya şekilde söylenirse yararlı bile olabilir. Ama bu sözler Konstantin tarafından kabul edilip politik düzenlemelerin temeline uygulanır uygulanmaz, zarar verici sonuçlar doğurdu. Konstantin o dönemde teoride itiraz edilemeyen doktrinlerin uygulamada ne denli tehlikeli olabileceğini yaptığı deneyin sonuçlarından anlayabilirdi. Yaptığı deney sıkıntılı vatandaşlık ve kamu görevlerine son verme zorunluluğundan Hıristiyan din adamlarını uzak tutmaktı. Kısa süre içinde, kontrol veya masraf gerektiren görevleri yerine getirebilecek varlıklı ve nüfuzlu insanlar o görevlerin yükünden ve şerefinden kaçınmak için kutsal mesleğe geçiş yaparak bu yasadan yararlandılar. Bu suistimali başka bir yasayla önlemeye çalıştı. Ama eğer bu yasa uygulansaydı, dine de en az sanayiye verdiği zararı verirdi. İtalya'da sadece fakir sınıfın Hıristiyan din adamlığına kabul edilmesini emretti. Ayrıca, kamu görevlerini yapabilecek veya masraflı tüm görevleri yerine getirebilecek bütün ailelerin din adamlığı mesleğinden ihraç edilmesi gerektiğini bildirdi. Yine de, İtalya'da istenen deneyime rağmen, Konstantin Afrika'daki yüksek makamdaki din adamlarının ve hatta okuyucularla diyakozların tüm kamu yüklerinden uzak olmasını kabul etti. Din adamlığı mesleğine başvurmaya hiçbir sınırlama getirmedi. Bu kararı belirtirken yaptığı

konuşmaya göre aynı uygulamayı Doğu'da daha önceden yapmıştı. Bu tür uygulamaların sonuçları kısa süre içinde fark edilebilirdi. Her yerde keşiş ve kiliseye bağlı görevler bolluğu meydana geldi. Bunun sonucunda yetenek gerektiren ve aktif olunması gereken işlerde; kamu görevlisi, sivil hizmetli ve asker açığı ortaya çıktı. Güç gerektiren meslek dallarına barbarların geçtiğini görürüz.

Din adamlarının artan zenginliği beraberinde kamu yüklerinden kurtulmayı getirdi. Zenginleşen din adamlarının şimdiye kadar devlet tarafından ihmal edilmiş fakir kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacakları ve bunu sadakalarla ve hayır kurumları, hastaneler, hanlar ve Hıristiyan okulları inşa ederek gerçekleştirecekleri önceden düşünülmüştü. Fakat bu meslekteki papazlık yönetiminden bu kadar fazla iyilik beklemenin ileriyi görememek olduğu ortaya çıktı. Faal bir şekilde çalışan emekçi vatandaşlar tembel ve aylakların ihtiyaçlarını karşılamak için fakirleşmeye başladılar. Devlet din adamlarına bağlı olan sorunları devraldı. Din adamları kısa zamanda güçlerini suiistimal etmeye başlamışlardı bile. Keşişler ve rahipler başıboş dolaşanlar, dilenciler, kadınlar ve kadınlara benzeyen adamlar üzerinde büyük bir etkiye sahip oldular. Yaşlılar evleri ve fakirhaneler hastaneler ve hanlar rahiplerin kontrolü altında tesis edildi. Bu kurumların en acil ihtiyacı rahiplerin yönetimi ve kurallarının olduğuna dair bir kanıttı. Rahipler gayretli ve aktif bir şekilde acının oluşmasını önlemekten çok, acıyı hafifletmeyi daha çok seviyordu. Din adamlarının gözetimi altındaki hayır kuruluşlarının sayısına ve kapsamına bakarsak, bu meslek üyelerinin kazandığı nüfuzu, tartışmalarını çok önemli bir devlet meselesine dönüştürmek için harcadıkları çabanın kolaylığını anlayabiliriz. Bunların yanı sıra, yabancı düşmanlara karşı kullanmaları gereken güçleri kafirlere ve yanlış inançlara sahip olanları karşı nasıl yönelttiklerini, özgür ve bağımsız her düşünceyi nasıl yasakladıklarını ve baskı yaptıklarını da görebiliriz. Nazianzenli Gregory, ünlü vaiz ve retorikçi, Kayserili Basilius'u bir şehir kadar

önem taşıyan bir kurum kurduğu için övmüştür. Bu kurumun adı Basilias idi.

Cömert hediyeler ve kuruluşlar, ruhun iyiliği için maddi şeylerden vazgeçmeyi ve içsel mutluluklar elde etmek için dünyevi şeylerden feragat etmeyi emreden popüler öğretiyle cesaretlendiriliyordu. Kendisini toplumdan kesin bir şekilde soyutlayan, sosyal işlerle tatmin olmayan, kendisine en yaratıcı şekillerle işkence eden her kimse aziz kabul ediliyordu. Hıristiyan tövbekarlar gittikleri her ıssız yerde aranıp bulunuyorlardı. Sözleri kehanet gibi görülüyor, hareketleri mucizevi olarak algılanıyordu. Bu münzeviler tüm Doğu'da yayıldılar. En yüksek şekilde şereflendiriliyorlardı. Hıristiyan kutsallığının tekil düşünceleriyle uyuşuyor gibi görünmeyen sivil toplum düzeninde her şeye karşı çıkıyorlardı. Manastır hayatının bu örnek kahramanları, eğer isterlerse piskoposluğa terfi ettiriliyorlardı. Ama genelde kabul etmeye zorlanırlardı. Bu insanların hayatla ilgili söyledikleri sözlerin etkisi, Konstantin onları laik yetki alanından çekip kendilerine ait bir yetki alnı verince daha da arttı.

Din adamları Batı'ya tüm dünyevi idare ve bağlılıktan doğunun özgürlük anlayışını getirmeye oldukça memnun olabilirlerdi. Ama bu Roma Yasalarına ve usullerine oldukça zıttı. Bu nedenle belirli ayrıcalıklara ve iyiliklere razı olmak zorunda kaldılar. Bu dünyanın işlerinde büyük rol oynayan kiliseye ait yetkiler, Konstantin'den önceki dönemlerde arttırılmış olmakla beraber Hıristiyan topluluğunun ilk aile düzenlerine aitti. Aslında arabuluculuktan daha fazlası değildi. Her iki grup da küçük topluluklarının öğretmenini yani başkanlarını normal mahkemelerin haklarına zarar vermeden aralarındaki farkların arabulucusu olarak çağırmayı kabul ediyorlardı. Konstantin'in döneminden sonra piskoposun mahkemesi bir çeşit adalet mahkemesine dönüştü. Konstantin bu mahkemenin yargı hakkının düzenli mahkemeler tarafından tanınmasını emretti. Bu yenilikler büyük suiistimaller ve üzücü şikayetler doğurdu. Daha dindar ve dürüst piskoposlar dünyevi ve

yasal işler yığınının yükünden şikayet ediyorlardı. Halk ise tevazu ve Tanrıya hürmeti öğretenlerin laik güçlerle yetkilerini birleştirme konusunda hak iddia etmelerinden şikayetçiydiler. Konstantin'nin bu kararlarından doğan suistimaller ondan sonra tahta geçenleri piskoposların yargılama yetkisini sınırlandırmaya teşvik etti. Konstantin'nin piskoposlara ait adalet yönetimine olan güveniyle ortaya çıkan aynı zararlı sonuç önemli görünerek abartıldı. Eusebius piskoposların devletin ileri gelenleri olmasıyla gerçekleşen hızlı değişimden bir bölümde bahseder. O bölümde Konstantin'in piskoposları masasına çağırdığı ve yapacağı gezide ona eşlik etmelerini istediği anlatılır. Ayrıca, piskoposların dış görünüşlerinin o dönemde hala son derece basit olsa da, bazı şeylere dikkat ettiğini de eklemiştir. Kıyafetler, yanında bulunanlar, kısacası tüm görünüm Konstantin hükmü altında konuşma biçimleri kadar değişmişti. Konuşma biçimleri artık kibar, alçak gönüllü değil, ters, tartışmacı ve lanetleyen bir hal almıştı. İmparatorlar ilahiyatla ilgili tartışmaların içine kolayca girebiliyordu. Çünkü doğru inancın üstünlüğünü garanti altına alarak ilahi iyiliğe hak kazanma gibi bir güvenceleri vardı. İmparatorluğun ruhani meselelere karışmasının sonucunda kiliseye ve devlete zararlı iki kötülük ortaya çıktı: Roma piskoposlarının otoritelerinin ve güçlerinin artması, özel veya genel kilise meclisleri ve konseyleri ismi altında kiliseye ait toplulukların ardı arkası kesilmeyen toplantıları.

Doğu'ya özgü keşişlerle ilgili ve karmaşık teori niteliği o zaman Yunan kilisesinde yükseliyordu. Harfler ve heceler hakkında tartışan aynı okullar artık Arian tartışmasının ince farklarıyla ve Nicene meclisinin gizemli *Homoousion*'u ile ilgileniyordu. Bu tür tartışmalarda tuhaflık yoktur aslında. Ama bu tür tartışmalar okul duvarları içinde de kalmaz. Halk tartışmalarının hararetli bölümlerini öğretinin o kadar anlamsız noktalarına çekti ki, putperestler anlaşmazlıklarını tiyatroda soytarılığa çevirmekten memnundular. Arius ve İskender kendi düşüncelerine taraftar buldular ve mezheplerinde birleşmiş her yere mektuplar ve elçiler gönderdiler.

Fanatizmin anavatanı Mısır da başka bir tartışmayla parçalandı. Doğu'da Paskalya festivali için en uygun zaman konusu ve günahların hafifletilmesi ilgili öğreti sonsuz bir anlaşmazlık sebebi oldu. Konstantin'in ölümünden ve onun oğullarının yönetiminden sonra, kiliselerde Arius'un öğretileri mi yoksa Athanasius'unkiler mi etkili olacağı tartışması imparatorluk için en önemli konu olarak görüldü. Meclislerin, toplantıların ve konseylerin ardı arkası kesilmedi. Devlet hazinesi bu buluşmaların masrafları yüzünden tükendi. O zamanların yüksek kilisesine ait yorumuna göre bu buluşmalar Hıristiyanlık için yararlı değil zararlı olmuştu.

Kiliseye ait bu toplantılar utanılacak detaylarından bazı özellikler sayesinde kurtarıldı. Bu özellikler ruhun bağımsızlığı, ruhun ve karakterin gücünün insanlar arasında asla kaybolmayacağını gösteriyordu. Tiberius'un zamanından beri dalkavukluklara ve kabalığa alışık olan saray artık Hıristiyan din adamlarının karşıtlığıyla karşı karşıya kalıyordu. İnsanlar çareyi korkusuz savunucularını keşişler ve piskoposlar arasında buluyordu.

Roma Tarihi II

Titus Livius

M.Ö. 59 ile M.S. 17 yılları arasında yaşamış ünlü tarihçi, yazar Titus Livius'un daha kendi çağında klasik olarak değer gören en ünlü eseri Roma Tarihi, okuyuculara uzun bir dönem boyunca Avrupa ve hatta tüm dünyaya damgasını vurmuş Roma İmparatorluğu'nun uzun ve dikkat çekici tarihini detaylı ve ilginç bir şekilde sunmaktadır. Bu önemli eserde Roma İmparatorluğu'nun efsanevi kuruluşundan Augustus'un krallığı boyunca imparatorluğun kültürü, ekonomisi, siyaseti, gelenekleri, diğer uluslarla etkileşimleri, edebiyatı, bilimi, ünlü kişileri, felsefesi ve yaşanılan savaşlar ele alınmıştır. Genel kültürü ve tarih bilgisini genişletecek iki ciltlik bu önemli Roma Tarihi serisi okuyucuya Roma'yı keyifli ve ayrıntılı bir şekilde anlatacaktır.

TK ISBN 978-605-4473-26-7
ISBN 978-605-4473-28-1

KDV DAHİL 20 TL.